

ავთანდილ სონდუღაშვილი

ისტორია
და
თანამედროვეობა

გამომცემლობა „პენინსული“
თბილისი 2016

UDC(უაკ) 93|94+94(479.22),,19“+930.85
ს-677

წიგნში შესული თემატიკის ნაწილი, ბოლო წლებში სხვადასხვა სამეცნიერო კრებულებში ქვეყნდებოდა. წინამდებარე გამოცემაში ახალი საარქივო დოკუმენტური და მდიდარი სამეცნიერო ლიტერატურის საფუძველზე შესწავლილია ეროვნული უმცირესობების, რელიგიის, პოლიტიკისა და საქართველოს ისტორიის პრობლემები. ნაშრომი განკუთვნილია სპეციალისტების და მკითხველთა ფართო საზოგადოებისათვის.

რედაქტორი: სამართლის დოქტორი, პროფესორი
ირაკლი გაბისონია

რეცენზენტები: ისტორიის დოქტორი, პროფესორი
ელიშერ გვენეტაძე
ისტორიის დოქტორი, პროფესორი
ზურაბ კვეტენაძე

© ა. სონღულაშვილი, 2016

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2016

თბილისი, 0179, ი. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@ymail.com

ISBN 978-9941-22-793-6

შინაარსი

ეთნიკური ტერმინოლოგიის ზოგიერთი საკითხი ...5	
ირან-ოსმალეთის აგრესია და ქართველთა გამაჰმადიანების მცდელობანი გვიანი ფეოდალიზმის პერიოდში.....	17
ექვთიმე თაყაიშვილისა და იროდიონ სონღულაშვი- ლის ეპისტოლარული მემკვიდრეობიდან.....	33
ივანე ჯავახიშვილი და თბილისის სახელმწიფო უნი- ვერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა შემადგენ- ლობა 1918-1921 წლებში.....	41
ავხაზეთის სამართლებრივი უფლებები საქართვე- ლოს პირველი რესპუბლიკის პერიოდში 1918-1921 წლებში	55
ავხაზეთის პოლიტიკური სტატუსი საქართველოს შემადგენლობაში (1921-1931წწ.).....	68
ეროვნულ უმცირესობათა რელიგიური სექტები სა- ქართველოში XX საუკუნის 50-იან წლებში.....	87
ეროვნულ უმცირესობათა განსახლების რაიონები საქართველოში XX საუკუნის 20-30-იან წლებში...	101
პონკონგის ისტორიიდან.....	121
ადამიანის უფლებები – „ისტორიული შტრიხები“	134

პოლიტიკური ლიდერის იმიჯი.....	155
„ცივი ომის“ ანატომია.....	180
პოლიტიკა და სპორტი	195
ნიკიტა ხრუშჩოვის პოლიტიკური პორტრეტი	217
ისლამი და გარე სამყარო.....	247
წყაროები გვამცნობენ	268
ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენი	274
ფრიად საჭირო წიგნი	283
„ჯაყოს სიზმრები“	289

ეთნიკური ტერმინოლოგიის ზოგიერთი საკითხი

როგორც ცნობილია, ეთნიკური პრობლემა მეტად მრავალმხრივია. იგი მოიცავს ისეთ საკითხებს, როგორც არის ენისა და კულტურის მნიშვნელობა კაცობრიობის დიფერენციაციისათვის, ჯგუფური (ეთნიკური) თვითშეგნების ფორმირება და ფუნქციონირება, ცალკეულ კოლექტივებს შორის ურთიერთობის ხასიათი და ა.შ.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ სპეციალური გამოკვლევები ეთნოსის არსის, ეთნიკური ურთიერთობისა და პროცესებისადმი და საერთოდ ცნებებისადმი – „ეთნიკური ჯგუფი“, „ეთნიკური ერთობა“ „ეთნოსისადმი კუთვნილება“ დასავლეთის მეცნიერულ გამოკვლევებში XX საუკუნის 50-იანი წლებიდან დაიწყო. ამასთანავე, ასეთი სახის გამოკვლევები ცარიელ ადგილზე არ აღმოცენებულა [1, 207].

ეთნოსის ცნება თავისი მიღებული და გავრცელებული მნიშვნელობით ბერძნული სიტყვის სემანტიკას ეყრდნობა. „ეთნოს“ ბერძნულად ნიშნავს: მოდგმას, ტომს, ჯოგს, რემას, ხალხს, ერს, ეროვნებას. ინდივიდის ეთნიკური ნიშნები მოიცავს: ტემპერამენტს, მიხრამოხრას, კანის და თმის შეფერილობას, ხასიათს, ჩვეულ გუნებათა იმ თავისებურებებს, რომლებიც მას სისხლისმიერ კავშირთაგან შემტკიცებული „ჩვენ-ჯგუფის“ ჩამომავლობით რგებია. ვიტყვით: ეთნიკური ჩინელი, მალრი ან ზულუსიო და ვგულისხმობთ, რომ მავანი ტომობრივ, სისხლისმიერ სხენებულ ჯგუფთაგან ერთ-ერთს ეკუთვნის [2, 7-8].

შუა საუკუნეებიდან დღემდე ეთნიკურ ერთობათა აღსანიშნავად უცხოელ ავტორებთან გამოიყენებოდა ძირითადად ოთხი ტერმინი: ნაცია (ერი), ტომი,

რასა და ეთნიკური ჯგუფი. ამ ტერმინების გამოყენება და გამოყენება სხვადასხვა ეპოქაში დაკავშირებული იყო განსხვავებულ ისტორიულ-კულტურულ კონცეფციებთან. ერთი კონცეფციის მეორით შეცვლა იწვევდა აღნიშნული ტერმინების არსებითად აზრობრივ ცვლილებებს.

ყველაზე ადრე ლიტერატურაში შემოვიდა ტერმინი „ერი“, რომელიც ადრეული შუა საუკუნეებიდან გამოიყენებოდა ევროპაში ეთნიკური (ლინგვისტური და კულტურული) ერთეულის აღსანიშნავად. VII საუკუნის პირველ ნახევარში აღნიშნული შინაარსით განმარტავდა ერს ისიდორე სევილიელი, XIII საუკუნის ფრანცისკანელი ბერი ბართოლომეო ანგლიკუსი. ნაციის შედარებით სრული აღწერილობა დამახასიათებელია ალორძინების ეპოქისათვის, რამაც ასახვა ჰპოვა ი. ბემუსისა და ს. მიუნტერის შრომებში. 1527 წელს აგრიპა მიუთითებდა, რომ სხვადასხვა „ნაციის“ (ერის?) წარმომადგენლები განსხვავდებიან ხმის, ენის, ღაპარაკის მანერის, კვების, ტრადიციის, სიყვარულისა და სიძულვილის, შიშისა და ბრახის განსაკუთრებული გამოხატვით.

ტერმინ „ნაციას“ ასეთივე აზრით ფართოდ იყენებდნენ განმანათლებლობის ეპოქის ფილოსოფოსები და ისტორიკოსები (ა. რ. ტიურგო, შ. მონტესკიე, ა. ფერგიუსონი, ჟ. კონდორსე და სხვ.) [1, 208].

დღეს ერის ცნება უფრო ფართოა, ვიდრე მოიაზრება ბიბლიაში. წმინდა წერილში პირველად სიტყვა „ერი“ გვხვდება დაბადების წიგნში ფარაონის მორჩილებაში და მსახურებაში მყოფთა მიმართ, როდესაც იოსები აღმოჩნდება ფარაონის წინაშე. კერძოდ, „სათნო – უჩნდეს სიტყუანი ესე წინაშე ყოვლისა ერისა მისისა“ (დაბ. 41, 37) და შემდეგ: „პირსა შენსა ერჩდეს ერი ჩემი“ (დაბ. 41, 40). ცხადია, რომ

აქ იგულისხმება არა ეთნოსი, არამედ იმ ხალხთა სიმრავლე, რომელიც ფარაონის მორჩილებაში იყო, მის კანონს ემორჩილებოდა, რომელსაც ესმოდა მისი ენა.

სხვა შემთხვევაში, როდესაც უფალი მიმართავს მოსე წინასწარმეტყველს და ამბობს, რომ „ხილვით ვიხილე მე ძვირი ე რ ი ს ა ჩ ე მ ი ს ა“ და „გამოვიყვანო ე რ ი ჩემი, ძენი ისრაელისანი ქუეყანით ეგვიპტით“. იგულისხმება ღვთის მორჩილებაში მყოფი ხალხი, რომელიც ისმენს ღვთის სიტყვას და იცავს სჯულს [3, 36].

XIX საუკუნის პირველი ნახევრის გამოჩენილი მოღვაწე თეიმურაზ ბაგრატიონი (1782-1846) ერს შემდეგნაირად განმარტავს: „ე რ ი წერილის სიტყვით ჩვენებურად სამხედროსა ჰქვიან. მგონია, ესე ებრაული უნდა იყოს, სწორედ კი ვერ დაგიმტკიცებ და ირწმუნე, ერი არც (აჰლ) აქედამ არს წარმოებული, არც ე რ ი დ ა მ ა. ი ე რ ე ბერძულიც არის. საკუთრად ჩვენებური – ნ ა თ ე ს ა ვ ი, თ ე ს ლ ი, მ ო ქ ა ლ ა ქ ე, მ ც ხ ო ვ რ ე ბ ი, ს ა მ ხ ე დ რ ო, ს ა მ კ ვ ი რ ც ხ ლ ო, მ კ ვ ი რ ც ხ ლ ნ ი ესენი, რომელსაც ხაზი აქვს გასმული, სალაშქრონი ანუ ლაშქართაგანნი არიან და სხვანი“ [4, 52].

ჩვენი ლექსიკოგრაფი ტერმინ – თემის ახსნისას ერის განმარტებაზეც საუბრობს. კერძოდ, „თ ე მ ი ს რულიად კაცნი რომლისამე ქუეყანისა მცხოვრებნი მოქალაქენი მდაბიონი და სხვანი. თ ე მ ი არს სამეფოთა, გინა ე რ თ ა ერთი რომელიმე ნაწილი, სხვადასხვა თემი ნიშნავს სხვასა და სხვასა ნათესაობასა, გინა ადგილსა“ [4, 61].

ბაგრატიონი ნ ა ც ი ა ს შემდეგნაირად განმარტავს: „გვარნი ანუ სირანი“ [4, 98]. მისივე ახ-

სნით „ს ი რ ა – შთამომავლობასაც ნიშნავს და ს ი რ ა – ნაწილი ანუ კერძო“ [4, 119].

დავით ჩუბინაშვილის შეხედულებით „ე რ ი – მდაბიო ხალხი, ნათესაობა კაცთა, განსაკუთრებული ენითა, შთამომავლობითა და სარწმუნოებითა, სიმრავლე კაცთა ერთად შეკრებილთა, ჯარი [5, 495]. „ნ ა ც ი ა (ფრანგ.), ტომი, თესლი ხალხისა [5, 970]. ტ ო მ ი (ბერძნ.), ნათესაობა, ჩამომავლობა [5, 125].

ი. ჭავჭავაძე, ი. გოგებაშვილი, ვაჟა ფშაველა, ა. წერეთელი, ს. მესხი, ა. ჯორჯაძე და სხვები, ერის ნიშანთვისებების უაღრესად ფართო სპექტრს წარმოგვიდგენენ და თითოეული ფაქტორის მინიშნებასაც ძირითადად, სწორი – სუბიექტივიზმისაგან დაზღვეული არგუმენტების მოშველიებით განმარტავენ [6, 148]. საერთო ჯამში ერისთვის დამახასიათებელ ნიშნებად ისინი თვლიან: ენის, ტერიტორიის და კულტურის ერთობას, საერთო ისტორიულ ბედს, ერთიან შთამომავლობას, სისხლით ნათესაობას, სახელმწიფოებრივ ერთობას და ა. შ.

ერის ჩამოყალიბების ეტაპების პრობლემის კვლევისათვის დღესაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ქართველ სწავლულთა თვალსაზრისი, რომ ერი როგორც ისტორიული კატეგორია, წარსულის წიაღში აღმოცენდა და მისი არსებობის განმაპირობებელი საფუძვლების ცვლილებებით ერის ცნების შინაარსობრივი და პრაქტიკული მხარეებიც იცვლება – მდიდრდება და უფრო მრავალფეროვანი ხდება [6, 149].

იღია ერის (ეთნოსის) ცნებასათან დაკავშირებით, მეცნიერულ დონეზე აყალიბებს მისთვის დამახასიათებელ კომპონენტებს. ასეთებია „მამული“, ტერიტორია, სადაც მოხდა ამა თუ იმ ერის, ამ შემთხვევაში ქართველი ერის ფორმირება. ენა – სად-

ეთო რამ არის, საზოგადო საკუთრებაა, საზოგადოებასათან ერთად იქმნება და ვითარდება იმ ტერიტორიულ ერთეულზე, სადაც ხდება ამა თუ იმ ერის ფორმირება თავისი რწმენითა და კულტურით. ენის ერთობა ნიშნავს კულტურის ერთობას. ერთობა გვარტომობისა, საერთო ისტორიული წარსული, კულტურა და მასთან განუყოფელი ინტენსიური ცხოვრება. ქვეყნის ეკონომიკური მთლიანობა კი მასთან კაცობრიობის ღონისა და სიმკვიდრის დედაბოძია. ამგვარად, ილია ჭავჭავაძე, შეეხო რა ერის ცნებას, ხაზი გაუსვა ყველა თავისებურებას და ჩამოაყალიბა ყველა მისი კომპონენტი [7, 39].

XX საუკუნის დასაწყისში ერის განმსაზღვრელ ძირითად კომპონენტად მიაჩნდათ „სამშობლო მიწა-წყალი, ენა, ისტორია, ერთნაირი თავგადასავალი და არა სარწმუნოება“. ეთნოსის ამ განსაზღვრაში აკაკი წერეთელი რელიგიის იგნორირების წინააღმდეგ გამოდიოდა, თუმცა არც იმას ამართლებდა, ვინც ეროვნებასა და სარწმუნოებას ერთმანეთში აიგივებდა. პოეტი გვთავაზობს თავის კონცეფციას, კერძოდ, „ერს“, იმ დროისათვის არსებულ საზოგადოებრივ წყობას იგი აღარებს ხეს. მისი აზრით, ეს არის იგივე ეროვნების ხე, რომელშიც ფეოდალური იერარქიული კიბე ხელუხლებელი დარჩა [7, 44].

ტერმინი „ტომი“ მეცნიერებაში დამკვიდრდა ახალ დროში. თავდაპირველად ტომს უწოდებდნენ მცირე სოციალურ ჯგუფებს, რომლებიც ა. რ. ტიურგოს აზრით მონადირეებში მოითვლიდა 15-20 ადამიანს. აღნიშნული ტერმინის ასეთი განმარტება მემკვიდრეობით ერგოთ XIX საუკუნის მკვლევარებს. ტერმინის სრულყოფილი განმარტება დაიხვეწა XIX

საუკუნის მეორე ნახევარსა და შემდგომ პერიოდში ჯ. მაკლენანთან, გ. სპენსერთან და ა. შ. [1, 209].

აღსანიშნავია, რომ XIX საუკუნეში ტერმინები „ტომი“ და „ნაცია“ (ერი) ხშირად სინონიმებად გამოიყენებოდა. ზოგიერთი ავტორი განიხილავდა, როგორც რამდენიმე სოციალური ერთეულის – ტომის ეთნიკურ ერთობას.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში ერნსტ რენანმა გამოიწვნა ამ ორი ცნების – ტერმინის მნიშვნელობა. „ნაციის“ წარმოშობა მან დაუკავშირა ევროპაში შუა საუკუნეების საწყის ეტაპს [1, 211].

შემდეგი ტერმინი, რომელიც ერთი პერიოდი ფართოდ გამოიყენებოდა ეთნიკურობის მნიშვნელობით არის „რასა“. მისი შემოტანა სამეცნიერო ბრუნვაში განეკუთვნება XIX საუკუნის დასაწყისს [1, 212].

ზემოთ აღნიშნულ და სხვა ტერმინებთან დაკავშირებით, რასაც ადგილი ჰქონდა ქართულ სინამდვილეში, განვიხილოთ რამდენიმე საკითხი ჩვენი ერის წარსულიდან.

უძველეს დროში ქართველები სხვადასხვა ტომებად თუ ჯგუფებად იყოფოდნენ (რომელთა დეტალური ჩამოთვლა შორს წაგვიყვანს), რომ მათ ხანგრძლივი ცხოვრების პროცესში სულ სხვადასხვა უცხო ჯგუფებიც შეერივნენ (შემოხიზვნისა თუ შემოჭრის გზით) და შეერწყნენ. ბავშვური გულუბრყვილობა და ისტორიული უცოდინარობაა იმისი წარმოდგენა და მტკიცება, რომ ქართველი ხალხი – ანუ ერი („ნაცია“) ერთი დედამამიდან, გვარიდან ან ნათესაური თემიდან გაჩნდა და წმინდა წარმოშობისაა. ასეთი რამ ბუნებაში არ არსებობს. პირდაპირ უნდა ითქვას, დედამიწის ზურგზე არსებული ყველა ხალხი ანუ ერი, ურთიერთმონათესავესთან ერთად, სულ სხვადასხვა რასის, ენის, ზნე-ჩვეულების, ჯიშის,

კულტურის, რწმენა-წარმოდგენის, ხასიათისა და სხვა ადამიანთა მასის დაჯგუფების, შეზრდისა და შერწყმის შედეგადაა წარმოშობილი ხანგრძლივი თანაცხოვრების შედეგად. და რა თქმა უნდა, ასე წარმოიშვა და ჩამოყალიბდა ქართველი ერიც (ის გამონაკლისი არაა) [8, 94-95].

საგულისხმოა, რომ ქართველი ხალხის ჩამოყალიბება VIII-IX საუკუნეებში დამთავრდა, რასაც მალე ქართველი ერის (მყარი ერთობის) საბოლოო ფორმირება მოჰყვა. ამ თვალსაზრისით რაოდენ ბევრის მეტყველია თუნდაც საქართველოს უშორეულესი კუთხის სვანეთის ერთ-ერთი თემის ლატალის პატარა სოფლის ლაილის ეკლესიის ხატის XI საუკუნის წარწერა: „წმიდაო მთავარანგელოზო მუხერი-საო... ადიდენ მეფენი ბაგრატუნიანნი და დადიანი, და დიდებული და ერთობილი საქართველო და ერთობილნი სუანნი...“ როგორც ჩანს, ქართველთა ერთობა და ერთიანობა (ბუნებრივია, აგრეთვე მათ გარშემო მყოფი სხვა ეთნიკური ჯგუფების) . . . საბოლოოდ სრულიად საქართველოს ფარგლებში გამოიწრთო და შედუღაბდა. ეს ჩანს თუნდაც სვანეთის პატარა სოფლის მოსახლეთა თვითშეგნების (შინაგანი რწმენის) გამოხატულებიდან ერთიანი და ერთობლივი მმართველი ბაგრატიონების, ქართველებისა და სრულიად საქართველოს შესახებ [8, 94].

1926 წლის აღწერით, როგორც სხვა საკავშირო აღწერებით აჭარელი, სვანი, მეგრელი და ა.შ. არაქართველებად არიან დაფიქსირებული. 1927 წელს ამ ანტიქართულ პოზიციას გამოეხმაურა უცნობი ავტორი, მაგრამ გასაგები მიზეზების გამო კრიტიკული წერილი არ გამოქვეყნებულა. დედანი აღმოჩნდა შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივში. მოგვაქვს წერილის ტექსტი: „ცნება აჭარელი, მეგრელი, სვანი

და სხვა ბუნებრივია არ ეწინააღმდეგება ცნებას ქართველი; პირიქით, ცნება „ქართველი“ შეიცავს ყველა დანარჩენს როგორც მთელი – ცალკე ნაწილებს. როცა სვანი ან მეგრელი თავისთავს სვანს ან მეგრელს უწოდებს, ამით იგი მხოლოდ თავის პროვინციულ შთამომავლობას აღნიშნავს და არა იმას, რომ იგი ქართველი არ არის; პირიქით, სვანის ან მეგრელის წარმოდგენაში სახელწოდება „სვანი“ ან „მეგრელი“ ეს არის ნაწილი ცნებისა „ქართველი“, როგორც ერთი მთელისა. ეს ტომები არა მარტო რასობრივი შთამომავლობით, არამედ ეროვნული შეგნებით ერთი ქართველი ერის განუყოფელ ნაწილს შეადგენს“ [9, 29-30].

გზაჯვარედინზე მდებარე საქართველოს ტერიტორიის პოლიეთნიკურობა აქაურ მოსახლეობას ცხოვრების გარკვეულ წესს კარნახობდა – ტოლერანტობას (იმ ხარისხით, რომ შესაძლებელი ყოფილიყო გაერთიანება).

უხსოვარი დროიდან საქართველოშიც ხალხი ჯგუფებად ცხოვრობდა. ერთად ცხოვრების შედეგად ადამიანებს თავისი ჯგუფისადმი ლოიალობა უყალიბდებოდათ. გაერთიანებათაგან ზოგიერთი სისხლით იყო შეკავშირებული („თესლი“ და აქედან გამომდინარე „ნათესავი“, „თვისი“, „თესლტომი“, „ტომი“, „გუარი“, „სახლი“, „გუარნათესაობა“, „მახლობელი“, „მოდგმა“, „ბუნება“, „თემი“), ხოლო გაერთიანებათა ნაწილი მრავალეთნიკური იყო – „მკვიდრნი საქართველოსანი“, „ქართველთა შვილნი“, „ერი“.

გაერთიანება იყო, როგორც პორიზონტალური, ასევე ვერტიკალური, რაც შესაბამის გამოთქმებში აისახება, უკანასკნელი, მაგალითად, საკმაოდ ხშირ შესიტყვებაში „სჯული მამათა ჩუენთა“, ან აქვე შეიძლება გავიხსენოთ ტერმინი „თვისი“, რომელიც სამ

თაობას მოიცავს. ნათესავნი სხვადასხვა იყვნენ – „ნათესავი სპარსთა“, „ნათესავი სომეხი“, „ყოველნი ნათესავნი ბერძენთანი“, „ნათესავი ისმაელისი“, „აგარის ნათესავნი“, „ბუნებით სარკინოზ“. მსგავსი გამოთქმების სიხშირე უძველეს წყაროებში ნათლად წარმოაჩენს ავტორთა მკაფიო ეთნიკურ ცნობიერებას.

უცხო ეთნიკური წარმომავლობისანი ქართულ წყაროებში აღინიშნებოდნენ როგორც „უცხონი“, „უცხონი ნათესავნი“, „უცხოთესლნი“, „მოსულნი“ და სხვ.

„ჩვენ“ და „ისინი“ საქართველოს ტერიტორიაზე ძველი დროიდან თანაარსებობდნენ და მათ შორის ურთიერთობები სხვადასხვა ხასიათისა იყო [10,44].

თავისი არსებობის მანძილზე, ქართული სახელმწიფო, დასახლებული მრავალი ეროვნების წარმომადგენლებით, ფაქტია, რომ არასოდეს გამხდარა მრავალეროვანი ქვეყანა (დღეს კი, პირველად საქართველოს ისტორიაში, ასეთი არასასურველი პერსპექტივა რეალურად ისახება). ეს იმიტომ, რომ საქართველოს, როგორც სახელმწიფოს, ისტორიულ-ტრადიციულად, შემუშავებული ჰქონდა დამცველი მექანიზმი, რომლის მოქმედებითაც, ჩვენმა წინაპრებმა დღემდე შემოგვინახეს ქართული მიწა-წყალი, შეინარჩუნეს ეროვნული კულტურა და თვითმყოფადობა. ეს დამცველი მექანიზმი იყო „უცხოს“ მიღება-დასახლების წესი, რომელიც უზრუნველყოფდა მოსული „უცხოს“ იმ კულტურულ სამყაროსთან შეზრდას, რომლის გარემოცვაშიც იგი ექცეოდა [11, 91].

ტერმინ „უცხოს“ გაგებას ზოგიერთი თავისებურება გააჩნია. მაგალითად, ისტორიულად „უცხო“ თავისი შინაარსით არა მარტო უცხოეთნიკური, სხვა ეროვნების წარმომადგენლის მომცველი იყო, არამედ

„უცხო“ იყო ქვეყნის შიგნით (მაგ., საქართველოს შიგნით) ერთი კუთხიდან მეორე კუთხეში, ერთი თემიდან მეორე თემში საცხოვრებლად დროებით თუ მუდმივად გადაადგილებული პიროვნებაც. ქვეყნის შიგნით გადაადგილებული შეიძლება ქართველიც ყოფილიყო და არაქართველიც. როგორც ქართველი, ისე არაქართველი „უცხოს“ მიღების და დასახლების წესი, პრინციპში თითქმის ერთნაირი იყო და ერთმანეთისაგან ცოტათი თუ განსხვავდებოდა. თუ თანამედროვე ცივილიზებული სამყაროს ქვეყნების შიგნით მოსახლეობის გადაადგილება თავისუფლად ხდება, ხოლო ბევრ ქვეყანაში (მაგ., ფინეთში, ესპანეთში და სხვ.) სპეციალური კანონებითაა მოხსნილი ქვეყნის შიგნით, გადაადგილებასთან დაკავშირებული ყოველგვარი შეზღუდვა (ამ ქვეყნების მოქალაქეებს უფლება აქვთ ეროვნული ტერიტორიის ფარგლებში თავისუფლად აირჩიონ საცხოვრებელი ადგილი), ასე როდი იყო ისტორიულადაც. ერთი თემიდან მეორეში გადაადგილებული პირი თუ ოჯახი, ამ თემისათვის „უცხო“ იყო და „უცხოს“ მიღება დასახლების ერთხელ და სამუდამოდ დადგენილ წესს ემორჩილებოდა [11, 92-93].

და ბოლოს კვლავ ილიას დავესესხოთ ერის განმარტებასთან დაკავშირებით: „ერი ეს არის . . . ისტორიით შედუღებულ ერთსულ და ერთხორც მკვიდრთა კრებული“. ამ უადრესად ლაკონიურ, მაგრამ ტევად განსაზღვრებაში მოცემულია ერის არსის მახასიათებლების ისეთი გადმოცემა (თანმიმდევრობა – მნიშვნელობის თვალსაზრისით), რომლის დარი არც მის თანამედროვე და არც დღევანდელ პოლიტიკურ მეცნიერებაში არ მოიპოვება [12, 102-103]. ეს რომ ინგლისელს ან გერმანელს დაეწერა, პოლიტიკური ეკონომიის, სამართალმცოდნეობისა და პოლი-

ტოლოგიის ვერცერთი ავტორი ამ დებულებას
გვერდს ვერ აუვლიდა.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. В. А. Ш н и р е л ь м а н, Проблема доклассового и раннеклассового этноса в зарубежной этнографии, сб. Этнос в доклассовом и раннеклассовом обществе, М., 1982.
2. ლ. დალაქიშვილი, კულტურის კრიზისი, ეთნიზმი და ერობა, „ეთნოპოლიტიკა“, 2002, №1.
3. პროტოპრესვიტერი გ ი ო რ გ ი (გ ა მ რ ე კ ე ლ ი), ერი და ტრადიცია, კრ. „ქართული საეკლესიო გაღობა, ერი და ტრადიცია“, თბ., 2001.
4. თ ე ი მ უ რ ა ზ ბ ა გ რ ა ტ ი ო ნ ი, წიგნი ლექსიკონი, მასალები შეკრიბა, ანბანზე გააწყო, წინასიტყვაობა და შენიშვნები დაურთო გ უ რ ა მ შ ა რ ა ძ ე მ, თბ., 1979.
5. დ. ჩ უ ბ ი ნ ა შ ვ ი ლ ი, ქართულ-რუსული ლექსიკონი, თბ., 1984.
6. დ. მ ა ლ ა ზ ო ნ ი ა, ქართული ისტორიოგრაფიული აზროვნება XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, თბ., 1979.
7. ო. მ ი მ ი ნ ო შ ვ ი ლ ი, ეთნოლოგიის განვითარებისა და ჩამოყალიბების ძირითადი ეტაპები საქართველოში (სადოქტორო დისერტაციის ავტორეფერატი), თბ., 2003.
8. გ. გ ა ს ვ ი ა ნ ი, უძველესი ქართველური ენის ძეგლი (სვანური ლექსიკონი), „ანალები“, 2001, №1.
9. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი, ფ,14, ანაწ. 3, საქ. 438.

10. გ. ა ლ ა ს ა ნ ი ა, აღმსარებლობის როლი ეროვნული თვითშეგნების ჩამოყალიბებაში, კრ. „ქართული საეკლესიო გალობა, ერი და ტრადიცია“, თბ., 2001.
11. ქ. ე რ ი ა შ ვ ი ლ ი, საქართველოს მიწა-წყალზე „უცხოს“ მიღება-დასახლების მექანიზმის ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ასპექტები, „კლიო“, 2006, №30.
12. პოლიტოლოგია, თბ., 2001.

**ირან-ოსმალეთის აბრუნია და ქართველთა
გამაჰმადიანების მცდელობანი ბვიანი
ფეოდალიზმის პერიოდში**

ქართველი ხალხის ერთი ნაწილი მაჰმადიანობის აღმსარებელია – აჭარლების ნაწილი, ინგილოები, ფერეიდნელები, ისტორიული ტაო-კლარჯეთის მოსახლეობა. მაგრამ მაჰმადიანობა ქართველის ბუნება-თვისებას ვერ მოერგო. მაჰმადიანობამ არაბეთში უზარმაზარი კულტურა შექმნა. ასევე სპარსეთში, თუმცა იქ იგი მიტანილი და ძალით გაერცვლებული რელიგია იყო. ფაქტია: მაჰმადიანური ირანული კულტურა მსოფლიო მნიშვნელობის მოვლენაა. სამხრეთ ესპანეთშიც ისლამმა უმაღლესი კულტურული მემკვიდრეობა დატოვა. მხოლოდ საქართველოში არ მომხდარა ასე. ქართული ისლამური კულტურა არ არსებობს. ამის ახსნა მხოლოდ იმით შეიძლება, რომ მაჰმადიანობა და ქართული ეროვნული ბუნება-თვისება ერთმანეთს ვერ მოერგო, ვერ შეეთვისა [1, 19-20].

არაბთა ბატონობის დროს ბუნებრივია ადგილი ჰქონდა ცალკეული პირების გამაჰმადიანების ფაქტებს [2, 165]. სწორედ ამის გამოა, რომ VIII საუკუნის გამორჩეულ მოღვაწეს იოანე საბანისძეს აღაშფოთებს ის გარემოება, რომ „ქართველობას“ საშიშროება მოეღის, „რამეთუ აღვერიენით ერსა უცხოსა“, რომ ქართველობაში შემოიჭრა „უცხო“ ხალხის სარწმუნოება, „უცხო“ ხალხის ზნე-ჩვეულება, რაც, საბოლოო ჯამში, ქართველ ხალხს გადაგვარების საფრთხეს უქმნის. ავტორი ჩამოთვლის იმ მიზეზებს, რის შედეგადაც ხდება ეს აღრევა, მთავარი მიზეზი სარწმუნოების შეცვლაა. ქართველობა ქრისტიანობას ცვლის მუსლიმანობით „მძლავრობის“, „უმეცრე-

ბის“ და „მზაკვრობის შედეგად“ [3, 43].

„ბუნებრივია არაბების გულის ნადები და ნატურა, – აღნიშნავდა აკად. ივ. ჯავახიშვილი – როგორც ყოველთვის და თვით მუჰამედის მიერაც იყო დაკანონებული, მაინც რასაკვირველია ისლამის გავრცელება იყო. მუსლიმანად ქცეულებს ყოველგვარი უპირატესობა და შედაგათი ენიჭებოდათ; მაგრამ ამასთანავე ვინც ერთხელ გამაჰმადიანდებოდა, იმას ისლამის დატოვება აღარ შეეძლო, თორემ ისლამის მოღალატე სიკვდილით დაისჯებოდა“ [4, 86].

არაბების შემდეგ ისლამის გავრცელებას საქართველოში ხელს უწყობდა მაჰმადიან დამპყრობთა კომპაქტური და შერეული დასახლებები ჩვენს ქვეყანაში. კერძოდ, საქართველოს ტერიტორიაზე არაერთხელ შემოჭრილან აქ „ჩამოსხდომის“ მიზნით: თურქ-სელჩუკები (XI-XII სს.), მონღოლ-თურქები (XIII-XIV სს.), ჩოხანიანები, ჯალაირები, მცირე აზიის თურქები, თურქმანები (XIV-XV სს.), ოსმალები, ყიზილბაშები (XV-XVI სს.).

XVI საუკუნის ბოლოსა და XVII საუკუნის პირველ ნახევარში სამხრეთ საქართველოში მკვიდრებიან ოსმალო მომთაბარეები (იურიუქები), აღმოსავლეთ კახეთსა და ქვემო ქართლში ყიზილბაშური ტომები. შაჰ-აბასმა დიდი რაოდენობით შემოიყვანა მომთაბარული ტომები საქართველოში (და, აგრეთვე, აღმ. ამიერკავკასიაში) ცენტრალური და სამხრეთ ირანიდან, სამაგიეროდ დიდი რაოდენობით გაიყვანა ირანის დასახლებულ რაიონებში სამხრეთ კავკასიის კულტურული მემურნეები, ვაჭრები და ხელოსნები. XVII საუკუნის პირველ მეოთხედში კახეთში და, განსაკუთრებით, ქვემო ქართლში გაჩნდა მომთაბარეთა კომპაქტური მასა. დასტურლამალში მოთავსებულ „ელის დებულებაში“ ჩამოთვლილია (ქართლის

და კახეთის) ყიზილბაშური ტომების განტოტებანი, რომლებიც ამ ტომების დაშლისა და დანაწევრების შედეგად წარმოიქმნენ: ჯავანშირი, ქეშალუ, ნაჯბადილუ, არუხლუ, დემურჩი, ჰასანლუ, აჰმადლუ, ხიანლუ, სარაჯლუ და სხვ. [5, 308].

XVII საუკუნის 30-იანი წლებიდან ჯერ ქართლის და შემდეგ კახეთის მეფეები აღიარებენ შაჰის ხელისუფლების უზენაესობას, იღებენ ისლამს და ირანის ადგილობრივი მმართველობის უმაღლეს სამოხელეო „ვალის“ ტიტულს. სამაგიეროდ, შაჰი უარს ამბობს აღმოსავლეთ საქართველოს ინკორპორაციაზე, აცხადებს რა მას ბაგრატიონების „მემკვიდრეობით საკუთრებად“ („მულქემოურის“), ნაკლებად ერევა საშინაო საქმეებში და თითქმის უცვლელად ტოვებს ადგილობრივი მმართველობის სისტემას. პოლიტიკური დამოკიდებულების ეს ფორმა XVIII საუკუნის შუა ხანებამდე არსებობს [6, 222].

ბუნებრივია სამეფოს პირველ პირთა მიერ ისლამის მიღება (თუნდაც პოლიტიკური მოტივით) ნებსით თუ უნებლიედ ხელს უწყობდა მოსახლეობის გარკვეულ ნაწილში მაჰმადიანობისადმი ლოიალურ დამოკიდებულებას, ხოლო ზოგიერთების მხრიდან ისლამის რწულზე მოქცევას.

ასევე, აღმოსავლეთ საქართველოში და ძირითადად ქართლში ოსმალობის დამყარებას მოჰყვა დამპყრობთა მხრიდან ქართველთა გამაჰმადიანება-გათურქების ღონისძიებები. ამკვიდრებენ ოსმალური მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის სისტემას, ოსმალურ ფეოდალურ ინსტიტუტებს. ქვეყანაში ქრება ქართული ფეოდალიზმისათვის დამახასიათებელი ტერმინოლოგია და არსებობას იწყებს ქართული სინამდვილისათვის სრულიად მიუღებელი და უცხო ტერმინოლოგია, როგორცაა თ ი მ ა რ ი,

ზ ი ა მ ე თ ი, ხ ა ს ი და სხვა, იწყება ქვეყნის თურქიზაციის პროცესი.

სწორედ ამ პერიოდში შემოდის ქართულ სინამდვილეში ვაკუფ-ნამე, როგორც ერთ-ერთი საშუალება ქვეყნის საბოლოო გათურქებისათვის. უბრალოდ ოსმალო ხელისუფალთ აღარ დასცალდათ აღმოსავლეთ საქართველოსა და მთელი სამხრეთ კავკასიის გაოსმალება, დრო აღარ ეყოთ ქვეყნის საბოლოო გათურქებისათვის. ვაკუფ-ნამეში ზუსტადაა წარმოდგენილი ყველა ის მუსლიმური ინსტიტუტები, რომლებიც დამახასიათებელია ისლამის რელიგიისათვის, იგი ინტენსიურად იბრძოდა ქვეყნის სრული ინკორპორაციისა და თურქიზაციისათვის. ვაკუფ-ნამეში მოტანილი ცალკეული სახელოები და თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარში მოცემული უამრავი მასალა ნათლად მეტყველებენ ოსმალთა მიერ დაპყრობილი ტერიტორიების გამუსლიმებისა და გათურქებისათვის სწრაფვას. თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარში უამრავი მასალაა მოცემული, რომლებიც ოსმალური სოციალურ-პოლიტიკური სისტემის დასამკვიდრებლად გამოიყენებოდა. მარტო ის რად ღირს, რომ დავთარში დამოწმებულია ოცამდე ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი, რომლითაც დაბეგრილია მთელი აღმოსავლეთ საქართველო, მთელი საციციანო, საამილახვრო, მუხრანი, ქსნისა და არაგვის ხეობა, საბარათიანო, სომხითი, ყაიყული, მთელი ბორჯომის ხეობა. მწარმოებელ საზოგადოებას არ ევალება ქართული გადასახადების გადახდა, იგი მხოლოდ ოსმალურ გადასახადებსა და ვალდებულებებს იხდის. ხდება ადგილობრივი მოსახლეობის ოსმალურ ყაიდაზე რეორგანიზაცია. მოსახლეობა იხდის ისეთ ოსმალურ გადასახადებს, როგორცაა ისფენჯი, ბენაქი, მურახხასიყ, გადასახა-

დები ცხვარზე, ღორზე, დეშთიბანზე და სხვა. მრავალ ოსმალურ გადასახადებსა და ვალდებულებებს, ვაკუფ-ნამე კი ერთგვარად აკანონებს და განსაზღვრავს მათ ოდენობას. სრულიად შეცვლილია საქალაქო ცხოვრება XVIII საუკუნის 30-იანი წლებისათვის [7, 133-134].

ქართლში ოსმალობის საბოლოო მიზნის განსახორციელებლად აუცილებელი იყო ადგილზე სამეფოს ერთ-ერთი უძლიერესი ღერძის ქრისტიანული რელიგიის ლიკვიდაცია და აქედან გამომდინარე მათი დაპირისპირება ეკლესიასთან გარდაუვალს წარმოადგენდა. თავდაპირველად ოსმალები შეეცადნენ უმთავრესი სალოცავის – სიონის გადაკეთებას მეჩეთად. ხონთქრის ფირმანის თანახმად, კონსტანტინე კახთა მეფის მეომრების მიერ სასტიკად დარბეული სიონი მეჩეთად უნდა გადაექციათ. ქართველებმა დიდი ქრთამის საფასურად მოახერხეს რომ ოსმალებს ამ განზრახვაზე ხელი აეღოთ. ამის შემდეგ მათ თბილისში ეკლესიის მეჩეთად გადაკეთება აღარ უცდიათ [8, 36]. თუმცა ჯერ კიდევ 1578 წელს, როდესაც ოსმალებმა თბილისი აიღეს ორი ეკლესია მეჩეთად გადააკეთეს [9, 223]. XVIII საუკუნის 20-იან წლებში კი თბილისში სამი სუნიტური მეჩეთი აიგო, რომლებიც დაექვემდებარა ოსმალეთის შეიხულისლამს. მეჩეთების არსებობა კი მიუთითებს თბილისში ოსმალობის დროს სავაკუფო მფლობელობაზე.

1723 წელს თბილისში იწყება სუნიტური ისლამის ჰანიფიტური მახჰაბის დამკვიდრება. ოსმალთა მიერ თბილისის გამგებლად დანიშნული თოფალ-ფაშა ერთ-ერთი პირველია, რომელიც ქართველთა შორის ისლამის პოპულარიზაციას ეწევა. იგი ქართველებს პატივისცემით ეპყრობოდა და თან ისლამის

სჯულზე მოქცევისაკენ მოუწოდებდა.

ოსმალები თბილისსა და თბილისის ვილაიეთში სხვადასხვა ღონისძიებებს მიმართავდნენ ქართველთა გამაჰმადიანებისათვის. ერთ-ერთი იყო საქველმოქმედო საქმიანობა. 1725 წელს თბილისში ჩამოვიდა დიარბექირის შეიხი ისმაილი, რომლის მიზანს წარმოადგენდა თბილისის ვილაიეთში მყოფი თემებისა და მომთაბარე ტომებისათვის გაეცნო ისლამური რელიგია. ძირითადი მისია ქრისტიანების გადაბირება იყო. ამ თვალსაზრისით აქცენტი ეკონომიკურად გაჭირვებულ მოსახლეობაზე იყო გათვლილი. შეიხმა თბილისში დააარსა სავანე დარიბი მოსახლეობის საკვებით უფასო მომსახურებისათვის. მოგვიანებით, როდესაც მოაგვარა ფონდის დაფინანსების საქმეები თავის ნაცვლად თბილისის მუფტი საიდ კასიმი დანიშნა „სამსახურისა და ღოცვის გაგრძელებისათვის“ [10, 71].

ვახტანგ VI-ის გამაჰმადიანებული ძმის – იესეს ქართლის ხელისუფლებაში ყოფნის დროს თბილისსა და მის შემოგარენში ირანის მიერ გატარებული ღონისძიებების შედეგად, შიიტური ისლამის დიდი ზეგავლენა იგრძნობოდა. ეხლა კი ოსმალები ცდილობდნენ სხვადასხვა დიპლომატიური მანევრებით და „პიარ აქციებით“ სუნიტური ისლამის გავრცელებას ქართველ მოსახლეობაში. როგორც ცნობილია, ისლამი თავისი რელიგიური დოგმატიკით არღვევს ეროვნულობის ჩარჩოებს, რაც ყველაზე ეფექტური საშუალებაა მცირერიცხოვანი ერის მრავალრიცხოვან ერთან ასიმილირებისა. მოცემულ შემთხვევაში კი ისლამს ჯერ სარწმუნოებრივად, შემდეგ კი ეთნიკურად უნდა მოეხდინა ქართველთა ასიმილაცია ოსმალებთან.

ოსმალობის დროს მოხდა სასამართლო სის-

ტემის ცვლილება. კერძოდ, ქართლი დაიყო სამ სასამართლო ერთეულად – თბილისის, გორისა და თრიალეთის საყადიოდ, სადაც სასამართლო განხიზხებიანი ოსმალურ საყადიო სასამართლოს გამოჰქონდა. იურიდიულად ყადის ყველაფერზე მიუწვდებოდა ხელი. სამართლის წარმოებას საფუძვლად ედო შარიათი. სასამართლო გადაწყვეტილებები ფორმდებოდა თურქულ და ზოგჯერ ქართულ ენაზე. ყადი განიხილავდა როგორც მუსლიმთა სადავო საკითხებს, ისე ქრისტიანსა და მუსლიმს შორის წამოჭრილ დავასაც. შარიათის სასამართლო ყველა აღმსარებლობის ხალხისთვის ერთი იყო [8, 35].

ოსმალობის დროს 1723-1735 წლებში თბილისში ექვსი ყადი გამოიცვალა. ეკონომიკური იძულების შედეგი იყო, რომ 1728 წელს თბილისში დიმიტრი თაყას ძე ბარათაშვილს სუნიტური ისლამი მიუღია, რის შემდეგ განთავისუფლებულა ჯიზიასაგან.

ქართლში გაბატონებულმა ოკუპანტებმა ქრისტიანთა გამუსლიმების თავისებური ოსმალური წესი შეიმუშავეს, რომელიც 1728 წელს შედგენილ თბილისის ვილაიეთის დიდ დავთარშია წარმოდგენილი. ტექსტის ავტორი ყოფილა თბილისში მცხოვრები მაჰმადიანური პირი აჰმედ ქემალი. იგი წერს: „ცნობილია, რომ ქაფირი (ურწმუნო) რომელსაც სურს წმინდა ისლამით გაპატიოსნდეს, წარმოთქვამს თევჰიდისა (ერთი ღმერთის არსებობის აღიარება) და შეჰადათის (ისლამის აღიარება) სიტყვებს. შემდეგ აღმსარებელმა პირმა საჭიროა ისლამის, როგორც ჭეშმარიტი სარწმუნოების აღიარების აღნიშნული სიტყვები წარმოთქვას თავის მშობლიურ ენაზე“. ეს კი თავისთავად გულისხმობს ქართველისაგან ისლამის შეგნებულად აღიარებას (ამ წესის მიზანიც სწორედ ესაა).

გამუსლიმების ოსმალური წესი ქართველს თანმიმდევრულად განუმარტავს მუჰამედის წინასწარმეტყველურ მისიას, მის ცნობას ალაჰის მოციქულად და ისლამის რელიგიის უზენაესობას, პარალელურად მიუთითებს ქრისტიანული აღმსარებლობის არასასურველობაზე. მაგალითად, ქართველი ამბობს: „მუჰამედი ჩვენი წმინდა ადამიანი არის, სუფთა არის, წმინდა არის, მოციქული ღმერთის რჩეული არის – დავიჯერე. ქართველის რჯული რომ ბოროტი იყო, გონჯი იყო, ბილწი იყო, ეშმაკის რჯული იყო – დავაგდე“. ამ ციტატის პირველი წინადადება ახლად გამუსლიმებულისათვის ყურანის კომენტარის ფუნქციას ასრულებს, ხოლო მეორე წინადადება რელიგიისადმი შემდგომდროინდელი პოლიტიკური დანამატია.

ისლამის აღიარების ფორმულა შემდეგი სახითაა წარმოდგენილი: „არ არს ღვთაება თვინიერ ალაჰისა და მოჰამადი ალაჰის მოციქულია. ალაჰის გარდა ღვთაება არ არის. ჩვენი წინასწარმეტყველი მოჰამადი, იყოს მასზე მშვიდობა, ალაჰის მონაა და ამასთანავე მისი მოციქული. დედა მარიამი ალაჰის მონაა და თან მხევალი მისი“. შემდეგ ქართველს უნდა წარმოეთქვა სიტყვები: „განვშორდი ფუჟ სარწმუნოებას და მივიღე ისლამის სჯული. ვირწმუნე დიდი იმამის (მუჰამედის) მოძღვრება“.

როგორც ვხედავთ, ფორმულირება ხდება ყურანის დაცვით, სადაც ქრისტე დიდ წინასწარმეტყველად, ალაჰის სიტყვად და სულადაა ნაგულისხმები, ხოლო ქრისტიანობა და ქრისტეს ღმერთად ცნობა უარყოფილია, რადგან ისლამის მიხედვით ალაჰი „არა შობილია და არცა შობს და არა ჰყავს მოზიარე თავის ყოფაში“. რაც შეეხება მარიამს, იგი ისლამის ერთ-ერთ უპირველეს ქალადაა ცნობილი და ყუ-

რანში მხოლოდ იგი იხსენიება საკუთარი სახელით და ყურანი მას გამორჩეულ ქალად მიიჩნევს.

მაცხოვრისა და ღვთისმშობლის მოხსენიებას ქართველთა გამუსლიმების ოსმალთა წესში თავისი თეოლოგიური და პოლიტიკური – ფსიქოლოგიური დატვირთვა აქვს. ამ წესის ავტორი ჩანს კარგად იცნობს ქართველთა ბუნებას და მათ დამოკიდებულებას ღვთისმშობლისა და მაცხოვრის მიმართ. მისი მიზანი სწორედ ისაა, რომ გამუსლიმების გზაზე დამდგარ ქართველს „გაუადვილოს ალაჰის უზენაესობისა და მუჰამადის წინასწარმეტყველური მისიის აღიარება იმით, რომ მასში იესოსა და მარიამის სახელს პატივით მოიხსენიებს და ეს სწორედ ერთ-ერთი ფსიქოლოგიური ბერკეტი იყო“ [8, 36-37].

ქრისტიანთა გამაჰმადიანება უადრესად რთული და მძიმე ფსიქოლოგიურ-სოციალურ პროცესს წარმოადგენდა. მაჰმადის რჯულის აღიარების წესი კი, როგორც დავინახეთ ამ სირთულის ფონზე ძალიან მარტივად გამოიყურება. საკმარისი იყო უცხო სარწმუნოების პირს რამდენიმე მუსლიმის თანდასწრებით ყურანის ენაზე სამჯერ წარმოეთქვა – „არ არის ღმერთი გარდა ალაჰისა და მუჰამადი მისი მოციქულია“, რომ მაჰმადის სჯულის მაღიარებლად ეცნოთ [11, 268]. არქანჯელო ლამბერტის გადმოცემით, თურქები, ქართველი ტყვეების ხელში ჩაგდებისთანავე, ან როდესაც სამეგრელოში იყიდიდნენ ტყვეებს ადგილზე იწყებდნენ მათ გამაჰმადიანებას ვიდრე კონსტანტინოპოლში ჩაიყვანდნენ. კერძოდ, რიტუალი ასე იწყებოდა: „ნაყიდ ტყვეს მაშინვე თურქულად ჩააცმევენ, და ნიშნად მათის ცრუ რჯულის მიღებისა, ააწვევინებენ საჩვენებელ თითს, უარს ათქმევინებდნენ ქრისტეს სჯულზე და ასწავლიან თურქთა რჯულის წესს და რიგს“ [12, 146].

შერეული ქორწინებისას, მაშინ, როდესაც ქართველი წინააღმდეგი იყო ქალიშვილი მუსლიმისათვის მიეთხოვებინა, მუსლიმ სასიძოს, მიღებული წესის თანახმად, შეეძლო წასულიყო გორში ან თბილისში ყადისთან და მისი ნებართვით ექორწინა ქრისტიანზე. აქედან გამომდინარე, სარწმუნოებრივ ფონზე სახეზე გვაქვს აშკარა უფლებრივი დისკრედიტაცია, რასაც საფუძვლად ისევ და ისევ მუსლიმური კანონმდებლობა უდევს. მუსლიმს უფლება აქვს შეერთოს ქრისტიანი ქალი ქრისტიანობით, მაგრამ შვილები აუცილებლად იღებენ მამის სჯულს. მუსლიმ ქალს კი სასტიკად ეკრძალება არამუსლიმზე გათხოვება, სანამ მამაკაცი არ გამუსლიმდება [8, 36].

ასევე, აჭარელთა საქორწინო ყოფას დიდი კვალი დაამჩნია ოსმალთა ბატონობამ. სხვაობა აშკარაა წინამუსლიმანურ და აჭარაში ისლამის გავრცელების შემდგომი პერიოდის ზოგიერთ ნორმში. ქალს გათხოვებას არავინ ეკითხებოდა. მას აკვანშივე დანიშნავდნენ. მას დედის მუცელში დაბეჭება, ხოჩიში – აკვანში დაწინდვა ეწოდებოდა (თუმცა ეს წესი საქართველოს მრავალ კუთხეში არის დამოწმებული).

ვაუსაც არ ეკითხებოდნენ არაფერს ისე შერთავდნენ ქალს. დასაქორწინებელ ვაუს „დელიყანოს“ ეახდნენ.

სტუმართან ქალი ჩადრის გარეშე არ გამოდიოდა. ის გამზადებულ ხონჩას გამოიტანდა და ისევ მიიმალებოდა. ოჯახის მთელი სიმძიმე ქალის მხრებზე გადადიოდა: ბავშვის გაზრდა, ოჯახის მოვლა, რძის პროდუქტების პატრონობა, ქმართან ერთად სათიბში წასვლა, საქონლის მოვლა... [13, 218-219].

ფაქტია, რომ სუნიტური ისლამი ძლიერ გავლენ

ნას ახდენდა ეროვნულ თვითშეგნებაზე. ამას ადასტურებს ინგლისელი ჟურნალისტის ბენჰოფერის ცნობა მაჰმადიანი ქართველების შესახებ. ჟურნალისტი 1919-1920 წლებში იმყოფებოდა საქართველოში. მან მოიარა ქვეყნის სხვადასხვა კუთხე. აჭარასთან დაკავშირებით აღნიშნავს შემდეგს: „... ყველაზე მრავალრიცხოვანი ხალხი ბათუმის პროვინციაში, უმთავრესად მთებში, არიან აჭარლები – შერეული სისხლის მაჰმადიანები. ახლახან მათ გამოავლინეს ეროვნული თვითშეგნების მცირე მაგალითი; მაგრამ მეტწილად ისინი თავის თავს ჯიუტად უწოდებენ და თვლიან თურქებად“ [14, 401].

სამცხე-საათაბაგოში ოსმალთა დაპყრობამდე იყო ოცზე მეტი მსხვილ ფეოდალთა ოჯახი, დიდი მამულების მფლობელნი. მათ ჰქონდათ საკუთარი მონასტრები, ეკლესიები, სასაფლაოები და სხვ. ამ იერარქიის საფუძველს წარმოადგენდა გლეხობა. ისინი მიმაგრებული იყვნენ მიწაზე და ფეოდალის ყმად ითვლებოდნენ. მებატონეს უფლება ჰქონდა გაეყიდა, გაესაჩუქრებინა არა მარტო მიწა, არამედ ყმა გლეხიც.

სამცხე-საათაბაგოში ოსმალთა ბატონობის დამყარების შემდეგ ვითარება შეიცვალა. საქმე ისაა, რომ ოსმალური ფეოდალური მიწათმფლობელობისა და მიწათსარგებლობის წესები მკვეთრად განსხვავდებოდა ქართულისაგან. ამიტომ სამცხე-საათაბაგოში ოსმალთა დამკვიდრებისა და მათი სოციალურ-პოლიტიკური სისტემის დამყარებისთვის საჭირო იყო ადგილობრივი (ქართული) წესწყობილების გაუქმება და ოსმალურის შემოღება. სწორედ, ამ მიზნით სულთნის მთავრობამ სამცხე-საათაბაგოს დაპყრობილი ტერიტორია აღწერა და დავთრებში გაატარა. დაიწყო ოსმალობის თანდათანობით დანერგვა.

ოსმალური წესების მიხედვით, მიწათმფლობელი მაჰმადიანი და სამხედრო პირი (მოლაშქრე) უნდა ყოფილიყო [15, 240-241]. დასაწყისში ოსმალეთის მთავრობა, იშვიათ შემთხვევაში, ზოგჯერ კომპრომისზე მიდიოდა და მათ სამსახურში ჩამდგარ ფეოდალებს ქრისტიანობით უნარჩუნებდა მიწის ნაკვეთებსა და ზოგიერთ პრივილეგიას. ასეთ პროცესს ადგილი ჰქონდა ბალკანეთის ქვეყნებში.

ანალოგიური ფაქტები იყო საქართველოშიც. მაგრამ ყოველივე ეს დროებით საშუალებას წარმოადგენდა და სულთანი ძალაუფლების განმტკიცების შემდეგ ყველაფერ ამას თანდათანობით აუქმებდა [15, 241].

ქართველი ფეოდალების წინაშე ალტერნატივა დადგა: ან მაჰმადიანობის მიღება, ოსმალეთის სამსახურში ჩადგომა და ამით თავიანთი მიწების შენარჩუნება, ანდა ოსმალთა წინააღმდეგ სამკედრო-სასიცოცხლო ბრძოლა, სამშობლოს დაცვა და ქართველობის შენარჩუნება.

ქართველი ფეოდალების ნაწილი ოსმალთა წინააღმდეგ ბრძოლაში დაიღუპა, ნაწილი კი ოსმალთა ბატონობას ვერ შეურიგდა, მიატოვა სახლ-კარი და მამული და საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში გადმოსახლდა, დიდი ნაწილი გამაჰმადიანდა, ოსმალთა სამსახურში ჩადგა და დახმარება გაუწია სულთნის მთავრობას და ამით ნაწილობრივ შეინარჩუნა თავისი პრივილეგიები და სამფლობელოები. მათ უღალატეს სამშობლოს და გაუადვილეს ოსმალებს თავიანთი ქვეყნის დამორჩილება [15, 241].

სულიერ ღირებულებათა რთულ კომპლექსში ეთნიკურ და რელიგიურ გრძნობებს თანაბარი ადგილი ეჭირა. პიროვნების შინაგანი ზნეობრივი კრიზისისა და კონკრეტული მძიმე სოციალურ-პოლიტიკუ-

რი ვითარების შესაბამისად ხდებოდა ხოლმე მათი დაცილება. მაგრამ ეროვნული გრძნობა უფრო მდგრადი იყო და სძლეოდა რელიგიურს. XVIII საუკუნის ერთი ოსმალური საბუთი გვამცნობს, რომ თურქთაგან დაპყრობილი ახალციხის რაიონის სოფელ მამაჭიხეთში მცხოვრებ გამაჰმადიანებულ ქართველს, ვინმე დავითს, უარი უთქვამს საქართველოს წინააღმდეგ ლაშქრობაში მონაწილეობაზე, რაც მას თიმარის – მამულის დაკარგვის ფასად დაუჯდა (ანალოგიური შინაარსის სხვაც ბევრი დოკუმენტი ჩვენს სიძველეთ-საცავებში შემორჩენილი).

და მაინც, XVI-XVIII საუკუნეების საქართველოში ოსმალური კულტურულ-იდეოლოგიური პროპაგანდა არ წარმართულა საგანგებო ოფიციალური აქციებით – აქ კანტიკუნტად ჩანან დერვიში მისიონერები, რომლებიც ასე მასობრივად მოედვნენ ბალკანეთის ქვეყნებს; აჭარაში მხოლოდ თანზიმათის პერიოდში (XIX ს.) ჩნდება საგაკუფო მამულები და ისლამური სკოლები: დიმიტრი ბაქრაძის ცნობით, პარხალსა და მურღულში მცხოვრებნი 1833 წლამდე ქრისტიანები იყვნენ. სამცხესა და აჭარაში გამაჰმადიანების პროცესი ინტენსიურად წარიმართა XIX საუკუნეში, რასაც ხელი შეუწყო ერთი მხრივ რუსეთის დამკვიდრებამ კავკასიაში, მეორე მხრივ კი მომთაბარე თურქმანებისა და გამაჰმადიანებული ქურთების დეპორტაციამ ამ მხარეში [11, 272].

აჭარის თურქთაგან დაპყრობის შემდეგ მრავალ ქართულ გვარს ქართული სუფიქსები თურქული სუფიქსით (ოღლი) შეეცვალა. მაგალითად: მოქოროღლი, ასანოღლი, ბაზიაროღლი, მაკაროღლი (მაკარიძე) და სხვ. [13, 215].

თურქები არაბებისა და ზოგადად მუსლიმების მსგავსად გვარებს არ ატარებდნენ. მათ მხოლოდ

დაბადებისას დარქმეული სახელები ჰქონდათ, რასაც ზოგჯერ მამის სახელი ემატებოდა. ამგვარი ვითარება, ბუნებრივია, უამრავი დამთხვევის მიზეზი ხდებოდა და საკმაო არეულობასაც იწვევდა [11, 289]. კანონი გვარების შესახებ 1927 წელს უკვე რესპუბლიკურ თურქეთში იქნა მიღებული [16, 24]. რაოდენ პარადოქსულადაც არ უნდა ჟღერდეს, ქართველ მაჰმადიანთა გათურქების პროცესი სამცხე-ჯავახეთში მნიშვნელოვნად დაჩქარდა, სწორედ ამ მხარის თურქთა ბატონობისაგან დახსნის შემდეგ. მეფის რუსეთი განსაკუთრებული გულმოდგინებით ცდილობდა სამცხე-ჯავახეთში რუსების ჩასახლებას. ამ მიზნით იგი ხელს უწყობდა მაჰმადიანი ქართველების თავისი მიწა-წყლიდან თურქეთში გადასახლებას. სამცხე-ჯავახეთის ქართველმა მაჰმადიანებმა გაქრისტიანების შიშით დატოვეს თავიანთი სამშობლო და ოსმალეთში გადაიხვეწნენ (მათი ნაწილი კი რუსეთის მიერ ახალციხის აღების შემდეგ უკანდახეულ თურქეთის ჯარს გაჰყვა). 1828 წელს მარტო არდაგანის რაიონიდან ოსმალეთში გადასახლდა 22 743 ქართველი მაჰმადიანი.

მუსულმანთა შევიწროების პოლიტიკამ, რომელსაც რუსეთის ხელისუფლება შეგნებულად ახორციელებდა, დააფრთხო ქართველი მაჰმადიანი მოსახლეობა. ძალდატანებით გაქრისტიანების შიშმა გააძლიერა რელიგიური ფანატიზმი, რამაც ქართველ მაჰმადიანებში ეროვნული ცნობიერების ჩახშობას შეუწყო ხელი.

1886 წელს მაჰმადიან მესხთა ნაწილს უკვე დაკარგული ჰქონდა ქართული გვარები. ამ წელს ჩატარებული აღწერის დროს ისინი ეროვნების მიხედვით ან „ქართველებად“ ან „თათრებად“ ეწერებიან. არსად გვხვდება ეროვნება „თურქი“. სრულიად ნათე-

ლია, რომ „თათარი“ აქ მაჰმადიანური რელიგიის აღმსარებელს ნიშნავს და არა ეროვნებას [17, 25].

ოსმალეთის იმპერიაში, რომელიც ოფიციალურად სჯულშემქმნარებლობით გამოირჩეოდა, ოჯახს, ქრისტიანობას, ისევე როგორც მშობლიურ ენას, აშკარად თუ მალულად, უნარჩუნებდა ქალი, დედა, რომელიც უპირატესად ქმარ-შვილის ზნეობრივი სიმადლისა და სულიერი სათნოებისათვის იღვწოდა და არა მათი მატერიალური უზრუნველყოფისათვის [11, 272].

ამრიგად, ჩვენში, ოსმალური ხმალი არ დაპირისპირებია ქრისტიანულ სარწმუნოებას. თურქთაგან „შემოთავაზებული“ გამაჰმადიანების ოფიციალური ფორმა ნებაყოფლობითი იყო. სინამდვილეში გამაჰმადიანება თითქმის აუცილებელ პირობად ედო ოსმალურ ეკონომიკურ რეჟიმს, სამხედრო-ლენურ სისტემას. მას კი ემორჩილებოდა ოსმალეთის იმპერიაში ხანგრძლივად თუ დროებით მოხვედრილი ყველა ქვეყანა, მათ შორის ბალკანეთის ქვეყნებთან ერთად სამცხე-საათაბაგო, აჭარა და ოსმალეთის დროინდელი ქართლი.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ა. ბაქრაძე, რწმენა, თბილისი, 1990.
2. საქართველოს ისტორია ოთხ ტომად, ტ. I, თბილისი, 2012.
3. ი. სურგულაძე, საქართველოს პოლიტიკურ მოძღვრებათა ისტორიიდან, თბილისი, 1985.
4. ივ. ჯავახიშვილი, თხზ. ტ. II, თბილისი, 1983.
5. ვ. გაბაშვილი, ქართული ფეოდალური წყობილება XVI-XVII საუკუნეებში, თბილისი, 1958.

6. ნ. სურგულაძე, სპარსული იურიდიული ტერმინები ორენოვან (ქართულ-სპარსულ) ისტორიულ საბუთებში („აჰლ-ე შარ“, „ჰე-საბი“), კრებულში საქართველოს შუა საუკუნეების ისტორიის საკითხები, VIII, 2005.
7. ნ. შენგელია, 1728 წლის თბილისის ვილაიეთის დიდი დაეთრის ვაკუფ-ნამე, კრებულში: აღმოსავლეთი და კავკასია, 4, 2006.
8. ხ. ბაინდურაშვილი, სუნიზმი ოსმალობის დროს თბილისში, კრებულში: აღმოსავლეთი და კავკასია, 4, 2006.
9. თბილისის ისტორია, ტ. I, თბილისი, 1990.
10. ჟურნალი „ისტორიანი“, 2012, 6.
11. ც. აბულაძე, ქრისტიანთა გამაჰმადიანების ოსმალური წესი, ქართული წყაროთმცოდნეობა, VIII, 1993.
12. დონ არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა, თბილისი, 1990.
13. ლ. მღებრიშვილი, მთიანი აჭარის ეთნოგრაფიული თავისებურებანი (სოფელი მაწყვალთა), კლიო, 11, 2001.
14. გ. გელაშვილი, ინგლისელი ჟურნალისტი ბენჰოფერი ბათუმის შესახებ (1919-1920 წლები), კრებულში ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, 2011, 2.
15. მ. სვანიძე, ფეოდალური მიწათმფლობელობის ზოგიერთი საკითხი სამცხე-საათაბაგოში ოსმალთა ბატონობის დროს, კრებულში „ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო“, თბილისი, 1991.
16. ლორდი კინროსი, ათათურქი, თბილისი, 2011.
17. გ. ქიმაძე, ქართული სახელმწიფოებრიობა და „თურქი მესხების“ პრობლემა, თბილისი, 2004.

**ექვთიმე თაყაიშვილისა და იროდიონ
სონდულაშვილის ეპისტოლარული
მემკვიდრეობიდან**

გამოჩენილ მეცნიერსა და საზოგადო მოღვაწეს ექვთიმე თაყაიშვილს ახლო ურთიერთობა აკავშირებდა იროდიონ სონდულაშვილთან. ფართო საზოგადოებისათვის შედარებით ნაკლებად არის ცნობილი ი. სონდულაშვილის პიროვნება და ამიტომ მოკლედ აღვნიშნავ მის შესახებ.

იროდიონ თომას ძე სონდულაშვილი (1881-1958) დაიბადა სოფელ დიღომში გლეხის ოჯახში. საშუალო განათლება მიიღო თბილისში, სათავადაზნაურო გიმნაზიაში. ექვთიმე თაყაიშვილის მზრუნველობით 1903 წლის აგვისტოში ქ. ოდესაში გაემგზავრა, სადაც დაამთავრა ოდესის უნივერსიტეტის ფიზიკა-მათემატიკის ფაკულტეტის საბუნებისმეტყველო დარგი.

უნივერსიტეტის დამთავრების შემდეგ იროდიონი თბილისში ბრუნდება და მასწავლებლად იწყებს მუშაობას, მაგრამ სულ მალე, 1909 წლის ოქტომბერში იგი აკეთებს არჩევანს, რომელიც საბოლოოა მის ცხოვრებაში. არჩევანს, რომელსაც ნირშეუცვლელად მიჰყვება და ემსახურება უკანასკნელ ამოსუნთქვამდე: იგი მუშაობას იწყებს საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოებაში, რომელიც 1907 წელს დაარსდა. 1910 წელს იროდიონი საზოგადოების საბჭოს წევრი ხდება, რაც მის უდავო ავტორიტეტზე მეტყველებს. იმხანად ასევე დაარსდა საზოგადოების სიძველეთა მუზეუმი: იროდიონს დაევა კოლექციების დაცვა და დამუშავება. იგი განაგრძობდა საზოგადოების სამკითხველოსაც. იმ დროიდან დაიწყო მისი მეგობრობა ამ საზოგადოების თავმჯდომარესთან ექვთიმე თაყაიშვილთან, რაც სიკვდილამდე

გაგრძელდა. ექვთიმემ იროდიონ სონღულაშვილთან ერთად შეადგინა „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების რუსულ-ქართული ფულების კოლექცია“ [1, 13-14].

პირველი მსოფლიო ომის დროს საფრთხე შეექმნა ქართულ მუზეუმსა და მის საისტორიო საგანძურს. ექვთიმე თავაიშვილმა გამოიძახა იროდიონ სონღულაშვილი, რეზო გაბაშვილთან ერთად, და გამოუცხადა: ყველა სამუზეუმო ნივთი სასწრაფოდ ყუთებში უნდა ჩაგალაგოთ, ჩაგჭედოთ და, თათრებს რომ არ დარჩეთ, კიევში წავიღოთო.

„კიევშიო?! კიევში რა უნდა ჩვენს ნივთებს?!“ – იყვირა იროდიონმა. გაბაშვილმაც მხარი აუბა. ამოდ ირწმუნებოდა ექვთიმე თავაიშვილი – თურქები დაგვლუპავენ და ეს საგანძურიც დაგვეკარგებაო, იროდიონი თავისას ამბობდა: „მხოლოდ ჩემს გვამზე თუ გადაიტანთ მუზეუმიდან თუნდაც ერთ ნივთსაცო“. ბოლოს იმაზე შეთანხმდნენ, რომ კუბოები შეეკრათ, ნივთები შიგ ჩაეკეტათ და დიღომში თვითონ იროდიონ სონღულაშვილის მამულში საიდუმლოდ ჩაეფლათ – „ჩაეკუბოვებინათ“.

ცნობილი საზოგადო მოღვაწის ალექსანდრე სარაჯიშვილის გარდაცვალების შემდეგ, 1914 წელს საზოგადოების ხაზინადარობა მიენდო საბჭოს წევრსა და საქმის მწარმოებელს იროდიონ სონღულაშვილს, რომელიც ამავე დროს მუზეუმ-ბიბლიოთეკის გამგის პირველ თანაშემწედ ითვლებოდა. იროდიონის ხელფასი 600 მანეთს შეადგენდა. ექვთიმე თავაიშვილი კი იროდიონისათვის 700 მანეთს მოითხოვდა, მაშინ როცა საზოგადოების მდივანს სერგი გორგაძეს მხოლოდ 300 მანეთი ეძლეოდა, დროებით მოწვეულ მუზეუმ-ბიბლიოთეკის გამგეს იუსტინე აბულაძეს კი – მხოლოდ 50 მანეთი [2, 108].

ექვთიმე თაყაიშვილის ზრუნვა იროდიონისადმი მხოლოდ მეგობრული ურთიერთობით არ იყო გამოწვეული. იროდიონის საქმიანობა მეტად შრომატევადი და საპასუხისმგებლო იყო.

იროდიონის მოკრძალებული თანამდებობა ვერ იტევდა იმ დიდ შრომას, რომელსაც ეს ადამიანი ეწეოდა. აკადემიკოს როინ მეტრეველის სიტყვით „სწორედ ასეთი ჩუმი და კეთილსინდისიერი ხალხი სჭირდებოდა დიდი საქმეების პრაქტიკულ განხორციელებას, ორგანიზაციულ მოგვარებას“ [2, 189-190].

მოგვიანებით იროდიონი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში „ეთნოგრაფიული მუზეუმის არსებობის დროს დირექტორის მოვალეობას ასრულებდა“ [3, 135].

თავისი პოლიტიკური მრწამსით იროდიონი ეროვნულ-დემოკრატი იყო. 1912 წელს ეროვნულ-დემოკრატებმა დააარსეს ყოველკვირეული ჟურნალი „კლდე“. ჟურნალის დამაარსებელი იყო რეზო გაბაშვილი (ვაჟი ეკატერინე გაბაშვილისა). მოგვიანებით რეზო გაბაშვილს სხვა ქართველ მოღვაწეებთან ერთად მხარში ამოუდგა და თანამშრომლობდა იროდიონი.

1917 წლის 4-20 ივნისს ჩატარდა ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის დამფუძნებელი ყრილობა. ყრილობამ აირჩია კომიტეტი, რომლის შემადგენლობაში არჩეულ იქნა ირ. სონდულაშვილი. კომიტეტმა აირჩია პრეზიდიუმი, მოლარედ – იროდიონი.

1921 წლის მაისიდან საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება გაერთიანდა განათლებისა და სოციალისტური კულტურის მუშაკთა პროფესიულ კავშირში. აღნიშნული პროფესიული კავშირის გამგეობის არჩევაში მონაწილეობას იღებდა საზოგადოების წარგზავნილი ათი დელეგატი, მათ შორის იყო იროდიონ სონდულაშვილიც.

ემიგრაციაში წასულ ექვთიმე თაყაიშვილს ქართული წიგნითა და გაზეთით ამარაგებდა იროდიონი. ექვთიმე პარიზიდან თბილისში თავის მეგობარს იოსებ მეგრელიძეს წერდა: „სოსო შენი ჭირიმე, ჩემი ღია წერილი იროდიონს წააკითხე, გაიგებს ჩემს ამბავს. შეუდარებელი, საუცხოო და დაუოკებელი ადამიანია, პატიოსანი და უანგარო, ჩემგან შვილსავით მიჩნეული და ჩემთვის თავდადებული...“ [4, 83].

უცხოეთიდანაც ზრუნავდა ექვთიმე თაყაიშვილი საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების ბიბლიოთეკის გამდიდრებაზე. იგი დაბეჯითებით ავალებდა იროდიონს, საკუთარი უნიკალური ბიბლიოთეკა, რომელიც ექვთიმემ თბილისში დატოვა, „საისტორიო-საეთნოგრაფიო მუზეუმში გადაეტანა კარადებიანად“. იგიო – წერდა ექვთიმე იროდიონს, – საზოგადოებას ჰქონდეს მთლიანად, ჩემი ანდერძითაც ის საზოგადოების კუთვნილებაა; რომ დავბრუნდები, მე უკან არ გამოვიტან, იქედან ვისარგებლებ“.

1922 წლის 1 იანვარს იროდიონისადმი გაგზავნილი წერილიდან ჩანს, რომ იროდიონს შეუსრულებია ექვთიმეს თხოვნა. „მითხრეს, ჩემი წიგნები გადაგიზიდავს საზოგადოებაში; ძლიერ გამახარა ამ ამბავმა. იმედი მაქვს, კარადებსაც გადაიტანდი და შით მოათავსებდი წიგნებს... ჩემთვის დიდი ბედნიერება იქნება, თუ ჩემი ბიბლიოთეკიდან ერთი ნაფლეთი ქალაღიცი არ დაიკარგება, სხვას ისე არ ვიღარდებ“ [1, 16].

1923 წლის 17 მარტს შალვა ამირანაშვილმა საფრანგეთში მყოფ ექვთიმე თაყაიშვილს წერილი გაუგზავნა, სადაც აღნიშნავდა: „... ამ წერილთან ერთად გიგზავნით იროდიონ სონდულაშვილის წერილსაც, რომელიც მე თქვენთვის პირადად უნდა გადმომეცა. მაგრამ ისევ ვამჯობინე ფოსტით გამომეგზავ“

ნა, ვინაიდან ჩემი ჩამოსვლა, სულ თუ არა, საკმაოდ დიდი ხნით გადაიდგა. იროდიონმა და ს. გორგაძემ ორივემ დიდი მოკითხვა დამაბარეს და ზოგი შინაური ამბავიც“.

მომდევნო წლის გაზაფხულზე ექვთიმე წერს: „მეტად ვერაფრით გამახარებდი ისე, როგორც ცნობით, რომ ჩვენი ივანე (ჯავახიშვილი – ა. ს.) საზოგადოების თავმჯდომარედ აგირჩევიათ და ის დათანხმებულა. ივანე პირადადაც უმწიკვლო ადამიანია, დიდი პიროვნება და დიდი ჩვენი მეცნიერია. ახლა მე სრულიად დამშვიდებული ვარ და დარწმუნებული ვარ, საზოგადოების მეცნიერული მუშაობა და საქმეები კარგად წავა. ძალიან გთხოვთ ყველას, შეუმსუბუქოთ ტვირთი და ყოველგვარი თანამშრომლობა და შემწეობა აღმოუჩინოთ საზოგადოების საქმეებში“ [5, 74].

ეს სიხარული გასაგებიცაა. ე. თაყაიშვილი ჯერ კიდევ პეტერბურგში მოღვაწე ივ. ჯავახიშვილს სთავაზობდა ამავე საზოგადოების ხელფასიან თავმჯდომარეობას, ოღონდ კი თბილისში გადმოსულიყო.

1926-1927 წლებში ექვთიმეს მდგომარეობა უარესდება. 1928 წლის ზაფხულში მეუღლე დაუავადდა, რამდენიმე ოპერაცია გადაიტანა და 1931 წლის 8 მარტს გარდაეცვალა.

ექვთიმეს კიდევ უფრო გაუჭირდა. იგი პარიზიდან თბილისში წერს იროდიონს: „ჩემი სიობლეს ჩემი მარტოობაა და უმწეო მდგომარეობა უსიტყვოთაც კარგად უნდა წარმოიდგინოს ყველამ“.

ექვთიმე სულით მაინც არ ეცემოდა, ბუნებით ოპტიმისტი იყო. იმავე წელს წერდა იროდიონს: „დავეცი, ფეხი მოვიტეხე (ერთი ბავშვობაში ჰქონდა მოტეხილი – ა. ს.) პარიზის საავადმყოფოში ვწევარ, ჩემი მდგომარეობა ერთობ მძიმეა, ჯერჯერობით ვერცა

ვდგები და ვერც ვჯდები,... ეს აღსასრულის დასაწყისია. ნინო აღარა მყავს. ჩემი ამ მდგომარეობაში მოვლა მარტო მას შეეძლო...“ და აქვე დასძენს: „მე, ხომ იცი, მტკიცე ხასიათის არსება ვარ საზოგადოდ“.

მოგვიანებით ექვთიმე ისევ იროდიონს წერდა: „მე აქ წყლიდან ამოვარდნილ თევზსა ვგავარ. ბევრი უბედურება გადავიტანე... მოკლებული ვარ საშუალებას თავის დარგში განვაგრძო მუშაობა და თანაც ღონე გამომეღია, შეგნება ასეთი მდგომარეობისა მძიმედ მაწევს გულზე და ნაღველს მგერის. მაგრამ მე მაინც სასოწარკვეთილებას არ ვეცემი, მწამს ჩვენს შემდეგ ჩვენზე უკეთესები მოვლენ და რაც ჩვენ ვერ გავაკეთეთ, ისინი გააკეთებენ“. ექვთიმე კვლავ ავლენს ნებისყოფის უტეხობას და თავის რჩეულ მოწაფესა და მეგობარს მამაშვილურად არიგებს: „პესიმისტობა არ ვარგა, ენერჯიას უკარგავს ადამიანს“ [5, 85-86].

მას შემდეგ, რაც 1945 წელს ექვთიმე თაყაიშვილი საფრანგეთიდან დაბრუნდა, იროდიონი იყო მისთვის ყველაზე ახლობელი ადამიანი, უიმისოდ ერთ დღესაც ვერ ძლებდა. აკადემიკოსი ვახტანგ ბერიძე ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავდა: „ჩვენ ყველანი ამ საკვირველი მეგობრობის მოწმენი ვიყავით მას შემდეგ, რაც თაყაიშვილი საფრანგეთიდან დაბრუნდა.“

იროდიონი, უკვე სამოც წელს გადაცილებული, ისე ექცეოდა ექვთიმეს, როგორც საკუთარ მამას, დღედაღამ მისთვის ზრუნავდა. აუღელვებლად ვერ უყურებდნენ თანამედროვენი მათს ურთიერთობას (ორივე ჯიუტი იყო და, ალბათ, ზოგჯერ დაეტაკებოდნენ კიდევ ერთმანეთს). ერთხელ ექვთიმეს უთქვამს მის შესახებ – „У него гвоздь в голове“ [6, 284].

ევროპიდან ახლად დაბრუნებული ექვთიმე იროდიონს დიდომში, მამა-პაპეულ ოჯახში დაუპატიუებია. მასთან ერთად ყოფილან კათოლიკოს-პატრიარქი კალისტრატე, სამსონ ფირცხლავა და იოსებ მეგრელიძე. იროდიონს მამის შესანდობარი დაუღვევია, იოსებ მეგრელიძესაც აუწვევია ჭიქა და უთქვამს – გაანათლოსო.

ეს სიტყვა ძალიან მოწონებია სამსონ ფირცხლავას, ცრემლები წამოუვიდა თურმე, ექვთიმეს კი უთქვამს: – „ჭამე სამსონ, ცრემლებით ვერ გაძღებო!“ [5, 270].

სიყრმითვე ძლიერ მტკივანი ფეხი და ხშირი გაცივება ძალიან უზღუდავდა მოხუც ექვთიმეს შინიდან გამოსვლის საშუალებას, მეტადრე ჩამოსვლიდან 2-3 წლის გასვლის შემდგომ: ერთხანს თუ დაწესებულებებში, სესია-სხდომებზე და სხვაგან დადიოდა (თვითონაც კითხულობდა მოხსენებებს) და საკუთარი ავტომანქანით თბილისსა და მის მიდამოებსაც კი მოივლიდა ხოლმე, მერე და მერე თითქმის სულ ბინაში გამოიკეტა და ზოგჯერ ლოგინში მწოლიარეც კი მუშაობდა. ამასთანავე სმენა და მხედველობაც შესუსტებული ჰქონდა, ხელი უკანკალებდა და წერა უმძიმდა – ტექნიკურად, რა თქმა უნდა. ამ დროს მხოლოდ მისი ნამოწაფარი და მეგობარი იროდიონ სონდულაშვილი ჩვეულებისამებრ ერთგულად მხარში ედგა და ეხმარებოდა მუშაობაში [7, 177].

1952 წლის მარტიდან, როდესაც ბოლშევიკების სატრაპმა რუხაძემ ყოველმხრივ შეავიწროვა ექვთიმე და ფაქტობრივად შინაპატიმრობა მიუსაჯა, ვედარავინ ბედავდა მასთან მისვლას. ამ პერიოდში ძირითადად იოსებ მეგრელიძე და იროდიონი დადიოდნენ ექვთიმესთან. როგორც თავად იოსებ მეგრელიძე იგონებს – „იროდიონ სონდულაშვილი იყო უსაყვარ-

ლესი მასწავლებლის უერთგულესი მზრუნველი. ბევრი შვილი ვერ გაუკეთებს მამას იმას, რასაც იროდიონი ასერხებდა ექვთიმესათვის“.

1953 წლის 21 თებერვალს გარდაიცვალა საქართველოს „მეჭურჭლეთუ-ხუცესი“, 1958 წლის შემოდგომაზე – იროდიონ სონღულაშვილი. მის დაკრძალვას მშობლიურ სოფელში აპირებდნენ. შალვა ამირანაშვილისა და იოსებ მეგრელიძის ინიციატივით, იგი უსაყვარლესი მასწავლებლის ექვთიმე თაყაიშვილის გვერდით დაიკრძალა ვაკის სასაფლაოზე.

1963 წლის 10 თებერვალს ე. თაყაიშვილის დაბადების 100 წლისთავთან დაკავშირებით მისი ნეშტი ვაკის სასაფლაოდან ქართველ მოღვაწეთა დიდუბის პანთეონში გადაასვენეს.

აღნიშნული ეპისტოლეები მასწავლებლისა და მოწაფის მეგობრობის ნათელი მაგალითია და ღირსეულ წინაპართა მამულისადმი სიყვარულის ნიმუშს წარმოადგენს.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ვ.სონღულაშვილი, სონღულაშვილები, თბილისი, 2007.
2. რ. მეტრეველი, საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოება, თბილისი, 1982.
3. ლ. გუდიაშვილი, მოგონებების წიგნი, თბილისი, 1979.
4. ე. უბილავა, განძეულის გუშაგი, თბილისი, 1980.
5. ი. მეგრელიძე, ექვთიმე თაყაიშვილი, თბილისი, 1989.
6. ვ. ბერიძე, მოგონებები, თბილისი, 1987.
7. ე. თაყაიშვილი, რჩეული ნაშრომები, ტომი I, თბილისი, 1968.

**ივანე ჯავახიშვილი და თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორ-მასწავლებელთა
შემაღბენლობა 1918-1921 წლებში**

საქართველოში, როგორც სხვა განაპირა კოლონიურ მხარეებში, ცარიზმი ყოველნაირად ზღუდავდა განათლების კერებს, რათა ხალხი სიბნელესა და უვიცობაში ჰყოლოდა. ქართველი ინტელიგენციისათვის შეზღუდული იყო არა მარტო ფორმირების ბაზა, არამედ სამოღვაწეო ასპარეზი. უმაღლესი სასწავლებელი არ არსებობდა, საშუალო სკოლების ქსელი მეტად ვიწრო იყო და ხალხის მოთხოვნილებას ვერ აკმაყოფილებდა. რუსეთში კურსდამთავრებულ ქართველ ახალგაზრდებს მთავრობის სამსახურში ძნელად და საგანგებო შერჩევით დებულობდნენ. ასე რომ ქართველი ინტელიგენცია უპირატესად პედაგოგიურ მოღვაწეობას ეწეოდა, თავისუფალი პროფესიით იყო შემოფარგლული [1, 334].

მიუხედავად მცდელობისა, ქართველმა საზოგადოებამ ვერ შეძლო უმაღლესი სასწავლებლის დაფუძნება მეფის რუსეთის დროს. გარკვეული პერსპექტივა შეიქმნა, მხოლოდ 1917 წლის თებერვლის მოვლენების შემდეგ. 1917 წლის გაზაფხულზე ქუთაისში ჩამოდის მაშინ პეტერბურგის უნივერსიტეტის დოცენტი ივანე ჯავახიშვილი. მას განზრახული ჰქონდა თბილისში ქართული უნივერსიტეტის დაარსება. ქუთაისის საზოგადოება ამ გაბედულ, თითქმის ფანტასტიკურ ინიციატივას აღფრთოვანებით შეხვდა. შეიქმნა სათანადო კომიტეტი, რომლის მდივნად დაინიშნა ა. ჯანელიძე. მოიწვიეს თათბირი მომავალი უნივერსიტეტის გახსნასთან დაკავშირებით. სხდომას ესწრებოდნენ უნივერსიტეტის მომავალი თანამშრომლები: ი. ყიფშიძე, ა. რაზმაძე, ა. ხარაძე, შ. ნუცუბი-

ძე, გ. ახვლედიანი, დ. უზნაძე და სხვ. აქ იმსჯელებს მომავალი უნივერსიტეტის სტრუქტურის შესახებ [2, 115-116].

ეს ის პერიოდია, როდესაც რუსეთში გამოჩნდა წითელი ბაბთები, რომელიც მკერდზე ჰქონდათ მაღალი, ბურჟუაზიულ-ლიბერალური ინტელიგენციის წარმომადგენლებს. თუმცა ეს ნიშანი ყოველთვის როდი ადასტურებდა მათ რევოლუციონერობას [3, 97]. ზოგიერთ ინტელიგენტს მიაჩნდა, რომ მკერდზე მიმაგრებული წითელი ბაბთის გარეშე ქუჩაში გასვლა საშიში იყო. საშუალო ფენიდან გამოსული ინტელიგენცია მართალია უარყოფითად შეხვდა რევოლუციას, მაგრამ ჩქარობდნენ დაედასტურებინათ რევოლუციისათვის ერთგულება ბაბთით და ყველას გასაგონად ეწოდებინათ ჩამოგდებული მეფისათვის „ნ ი კ ო ლ ა შ კ ა“, ხოლო დედოფლისათვის „ს ა შ კ ა“ [3, 99].

1917 წლის 3 ოქტომბერს გაიხსნა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების პირველი საერთო კრება. ამ ფაქტმა საერთოდ ფართო გამოძახილი ჰპოვა უცხოეთში. შემთხვევითი არ არის, რომ კრებას თავისივე სურვილით ესწრებოდა ამერიკელი პროფესორი რ ო ს ი [4, 1].

უნივერსიტეტის ძირითადი დებულებანი ქართველი ინტელიგენციის სახელით აკ. ჩხენკელმა წარუდგინა რუსეთის სახალხო განათლების სამინისტროს დასამტკიცებლად. მაგრამ რუსეთში საბჭოთა რეჟიმის დამკვიდრებამ კავშირი გაწყვიტა თბილისსა და პეტერბურგს შორის. „წითელმა“ კომისრებმა ბუნებრივია აღნიშნულ საკითხზე რეაგირება არ მოახდინეს.

ამიერკავკასიის კომისარიატის შექმნის შემდეგ, ხელისუფლების ამ ორგანომ 1917 წლის 2 დე-

კემბერს დაამტკიცა უნივერსიტეტის დებულება. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ ეროვნულმა ხელისუფლებამ ჯეროვანი ყურადღება მიაქცია საქართველოს „ალმა-მატერს“ [5, 1].

თუ არა ივანე ჯავახიშვილი, საქართველოში უნივერსიტეტი საბჭოთა რეჟიმის დამყარების შემდგომ დაარსდებოდა და ერის მოღალატე ქართველ ბოლშევიკ-კომუნისტებს მიეცემოდათ წონადი არგუმენტი მათი კეთილმოფლობისა საქართველოსათვის. თუ მავანთათვის დღეს ეს საცილობელი გახდა, სამაგიეროდ კარგად უწყოდნენ ჩვენმა იმდროინდელმა გამომჩენილმა მოღვაწეებმა [6, 96].

უნივერსიტეტის დაარსება-დაფუძნების საქმეში ივანე ჯავახიშვილის ღვაწლი ისეთივე დიდი და გადამწყვეტი ხასიათისაა, როგორც ქართული ისტორიოგრაფიის ახალი ეტაპის შექმნაში [6, 97].

კადრების საკითხის გადაწყვეტაზე ჯერ კიდევ ყურადღება გაამახვილა 1917 წლის 3 ოქტომბერს გახსნილმა ქართული უნივერსიტეტის საზოგადოების პირველმა საერთო კრებამ. ამ საქმის ორგანიზაცია დაევალა ნოვოროსიის უნივერსიტეტის დოცენტს პ. მელიქიშვილს, პეტროგრადის უნივერსიტეტის დოცენტს – ივ. ჯავახიშვილს და მოსკოვის უნივერსიტეტის დოცენტს ანდრია რაზმაძეს [4, 6ა].

1918 წლის 25 იანვარს პრესაში გამოქვეყნდა უნივერსიტეტის მასწავლებელთა პირველი შემადგენლობა: რექტორი დამსახურებული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი, სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანი პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი, მდივანი: პროფ. იოსებ ყიფშიძე, პროფესორები: ანდრია ბენაშვილი, კორნელი კეკელიძე, დიმიტრი უზნაძე, ფილიპე გოგიჩაიშვილი. პროფესორთა მოადგილეები: ანდრია რაზმაძე, სვიმონ ავალიანი, შალვა ნუცუბიძე, გიორგი

ახვლედიანი, აკაკი შანიძე. მეცნიერ ხელმძღვანელები: ექვთიმე თაყაიშვილი, იუსტინე აბულაძე. ლექტორები: ელისაბედ ორბელიანი (ფრანგული ენა), არტურ ლაისტი და ილია ყიფშიძე (გერმანული ენა), ვანდა ღამბაშიძისა (ინგლისური ენა [7].

უნივერსიტეტის პროფესორთა პირველი შემადგენლობის მიხედვით ადვილად დავასკვნით, რომ ჩვენი ახლად დაარსებული უმაღლესი სასწავლებელი თავისი დონით თამამად გაუსწორდებოდა უკვე ჩამოყალიბებულ, დიდი ტრადიციების მქონე უნივერსიტეტებს. პროფესორთა შემადგენლობა, მცირე გამოჩაჩქარისით, „ახალგაზრდული“ იყო – ივ. ჯავახიშვილი 42 წლისა, კ. კეკელიძე – 39-ისა, ა. შანიძე, გ. ახვლედიანი, შ. ნუცუბიძე, ი. ყიფშიძე, გ. ჩუბინაშვილი – ოცდაათისა ან ორი-სამი წლით მეტისა, ა. რაზმაძე – ოცდარვისა. თვით ექვთიმეც ამ დროს მხოლოდ 55-ისა იყო [8, 8].

1918 წლის 26 იანვარს უნივერსიტეტის გახსნის დღეს საპროგრამო სიტყვით მიმართა საზოგადოებას პეტრე მელიქიშვილმა: „თქვენო უწმინდესობავ, ბატონებო. საზოგადო სამეცნიერო კვლევა-ძიების გარდა ჩვენი უნივერსიტეტის მთავარს მიზანს ჩვენი ქვეყნის მეცნიერული შესწავლა შეადგენს. ვინ არ იცის, რომ უკვე კარგა ხანია, რაც ევროპიელ მეცნიერთა გულისყური ამ საგნისკენ იყო მიპყრობილი. მხოლოდ ჩვენი ენების თავისებურებით აიხსნება, რომ მათ ენათმეცნიერების ამ დარგის სიძნელე ჯეროვნად ვერ სძლიეს. ვინ არ იცის, რაოდენათ საგულისხმოა ჩვენი ქვეყნის წარსულიცა და ნივთიერი კულტურაც, რომელთა მრავალრიცხოვანი ძეგლები ჩვენს სამშობლოს ამკობენ და მნახველთა თვალს აკვირებენ. არც გასაკურველია, რომ ჩვენი უნივერ-

სიტეცის არსებობას საფუძველი სწორედ ჰუმანურ-მეცნიერებათა დარგის მოწყობით ედება.

მაგრამ მარტო ამ მხრივ ხომ არ არის საყურადღებო ჩვენი ტურფა საქართველო. მისი ბუნება მიმზიდველია მეცნიერისათვის არა მარტო თავისი გარეგანი სილამაზით, არამედ იმ საიდუმლოებით, რომელთაც სამსჯეა მისი გული. ჩვენში მაგალითად ბევრი ისეთი მცენარე შენახულია, ეხლაც ცოცხლობს და ხარობს, რომელნიც ევროპაში დიდხანია გაქრნენ უკვალთ. მაშასადამე ჩვენი ქვეყნის ბუნებმეცნიერისათვის ცოცხალი წიგნია, რომელშიც მრავალსაუკუნოვანი წარსულის ამოკითხვა შეიძლება. მეტად მდიდარია ჩვენი სამშობლო აგრეთვე სამკურნალო წყლებით, რომელთაც დიდი მნიშვნელობა აქვთ განკურნებაში. მაგრამ მომეტებული მათგანი საკმარისათ მეცნიერულათ შესწავლილი არ არის, არც შემადგენლობის მხრივ, არც მოქმედების მხრივ. აი, აქაც რამოდენი სამეცნიერო სამუშაო არის ქიმიკოსებისათვის და მკურნალებისათვის. კიდევ ბევრი რამ ითქმის, მაგრამ ესეც კმარა.

ის მხურვალე სიყვარული მეცნიერებისადმი, რომელსაც ყოველი ჩვენგანი, ამ დიდ საქმის განხორციელების მონაწილეთაგანი გამსჭვალულია და ის აღტაცება, რომელიც ქართულ საზოგადოებას ეტყობა, იმის თავდება, რომ ჩვენი უნივერსიტეტი წარმატების გზას დაადგება, რომ იგი დღევრძელი იქნება და მომავალში აყვავდება. იმედი მაქვს, რომ ამას ჩვენი უნივერსიტეტის სტუდენტებიც თავიანთ მხნე და ნაყოფიერ მუშაობით ხელს შეუწყობენ და მოემზადებიან მომავალი მუშაობისათვის ჩვენ საყვარელი სამშობლოს საკეთილდღეოდ“ [9, 6-9].

უნივერსიტეტის გახსნამ და დამოუკიდებლობის აღდგენამ დიდი გამოხმაურება ჰპოვა საქართვე-

ლოში. სახელმწიფო აპარატისა და მთელი ცხოვრების „გაქართულებაში“ ბუნებრივად მიიზიდა ხალხი დედაქალაქისაკენ. თბილისში ისევე, როგორც მთელ რესპუბლიკაში, დიდი აღფრთოვანება იგრძნობოდა. ქართველი ხალხის წინაშე ახალი და რთული, ხშირად ჯერ კიდევ გამოუცნობი ამოცანები იდგა, მაგრამ საერთო ენთუზიაზმისათვის სიძნელეები თითქოს არც არსებობდნენ. მთავარი ის იყო, რომ ხალხი თავისი ბედის პატრონად გრძნობდა თავს და ყველა ცდილობდა საერთო საქმეში რაიმე წვლილი შეეტანა [10, 127].

საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და საქართველოს რესპუბლიკის 1918 წლის 3 სექტემბრის კანონის თანახმად ქართული უნივერსიტეტი გამოცხადდა სახელმწიფო უნივერსიტეტად და ეწოდა „ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“. უნივერსიტეტის მატერიალური უზრუნველყოფისათვის სახელმწიფო ბიუჯეტიდან გამოიყო საჭირო თანხა [11, 57].

უნივერსიტეტში პროფესორობა და კერძო დოცენტობა შეეძლოთ მხოლოდ იმ მეცნიერებს, რომელთაც უნივერსიტეტის მოძღვართ-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხი ჰქონდათ, ან უცხოეთის რომელიმე უნივერსიტეტის მაგისტრის თუ დოქტორის ხარისხი ჰქონდა მინიჭებული. ამავე დროს დიპლომი და დისერტაცია სათანადო ფაკულტეტის მიერ უნდა ყოფილიყო განხილული.

მეცნიერს, რომელსაც რუსეთის უმაღლეს სკოლაში უხარისხოდ პროფესორობა ან დოცენტობა ჰქონდა მოპოვებული, თბილისის უნივერსიტეტის გამგეობას და პროფესორთა საბჭოს განსაკუთრებულ შემთხვევაში შეეძლოთ მისი პროფესორად მოწვევა.

ვისაც რუსეთის ერთ-ერთ უნივერსიტეტში სამეცნიერო ხარისხისათვის მხოლოდ სამაგისტრო გამოცდა ჰქონდა ჩაბარებული, ვიდრე დისერტაციას დაიცავდა პროფესორის მოადგილედ ან მოვალეობის აღმასრულებლად ითვლებოდა.

უნივერსიტეტს უფლება ჰქონდა სამეცნიერო ხარისხისათვის უნივერსიტეტთან დატოვებული სათანადო გამოცდის შემდეგ მოძღვართ-მოძღვრობის სამეცნიერო ხარისხით აღეჭურვა. პროფესორთა საბჭო უფლებამოსილი იყო განსაკუთრებული დეაქტის მქონე პიროვნებისათვის დისერტაციის დაცვის გარეშე მიენიჭებინა მოძღვართ-მოძღვრობის ან დოქტორის ხარისხი.

უნივერსიტეტის გამგეობა ყოველწლიურად განათლების მინისტრს უგზავნიდა ლექციების ნუსხას. პროფესორთა, კერძო დოცენტების, მეცნიერ ხელმძღვანელთა, ლექტორების, ლაბორანტებისა და ასისტენტების მონაცემებს, მათი განათლებისა და სამეცნიერო ცენზის ცნობებს [11, 58-60]. უნივერსიტეტის პროფესორთა კორპუსში შედიოდა 33 კაცი, ლაბორანტ-ასისტენტად ირიცხებოდა 36 მუშაკი [2, 48].

დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში კვალიფიციური ინტელიგენციის ნაკლებობას შემდეგი გარემოებაც განაპირობებდა: დამოუკიდებლობის გამოცხადებამდე უმაღლესი განათლების დიპლომი პიროვნებას სახელმწიფო სამსახურში შესასვლელად სჭირდებოდა, ხოლო საზოგადოებრივი მოღვაწეობისათვის მთავარი ნიჭი და უნარი იყო [12, 47].

საერთოდ, დამოუკიდებლობის წლებში საქართველოს დაუბრუნდა სამშობლოს გარეთ განათლება მიღებული კადრები, რომლებმაც თავისი ცოდნა და გამოცდილება ეროვნული კულტურის აღორძინებისათვის წარმართეს. ქართველი სტუდენტები კი სწავ-

ლობდნენ როგორც რუსეთის იმპერიის საუნივერსიტეტო ქალაქებში (პეტერბურგში, მოსკოვში, კიევში, ტომსკში, ხარკოვში, დორპატში, ოდესაში, ვარშავაში, ყაზანში), ისე დასავლეთ ევროპაში – გერმანიაში (უმეტესად), ავსტრიაში, საფრანგეთში, შვეიცარიაში. იქ მიიღეს განათლება იმათ, ვინც შემდეგ ჩვენს უნივერსიტეტსა და, საერთოდ, მეცნიერებას ჩაუდგა სათავეში – გარდა თვით ივ. ჯავახიშვილისა, ფ. გოგიჩაიშვილმა, კ. კეკელიძემ, აკ. შანიძემ, ი. ყიფშიძემ, გ. ახვლედიანმა, დ. ყიფშიძემ, ვ. ბერიძემ, ს. ყაუხჩიშვილმა (რუსეთში), დიმიტრი უზნაძემ, გიორგი ჩუბინაშვილმა, შალვა ნუცუბიძემ, ანდრეა რაზმაძემ (უცხოეთში), ექიმებმა: გრიგოლ მუხაძემ, ალექსანდრე ნათიშვილმა, ალექსანდრე ალადაშვილმა, სპირიდონ ვირსალაძემ, სვიმონ ამირეჯიბმა, ივანე თიკანაძემ, ნიკოლოზ კახიანმა, ალექსანდრე მაჭავარიანმა, გაბრიელ დამბარაშვილმა, მეტყევე სელექციონერმა სოლომონ ქურდიანმა, ზოტეკეჩიკოსმა ილია ჯანდიერმა, კონსტანტინე ამირეჯიბმა, აგრონომმა იულონ ლომოურმა, მეღვინეობის სპეციალისტმა კონსტანტინე მოღებაძემ და ბევრმა სხვამ [8, 6]. მაგრამ თავდაპირველად ძალიან მძიმე მდგომარეობა იყო.

უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობას სურვილი ჰქონდა გაეხსნა იურიდიული ფაკულტეტი, რაც თავდაპირველად ვერ განხორციელდა, რადგან 1917-1918 წლებში სამეცნიერო ხარისხის მქონე იურისტები საქართველოში ერთ-ორი თუ მოიძებნებოდა [4, 4]. უფრო მეტიც 1919 წელს იუსტინე აბულაძემ სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის საბჭოს თხოვნით მიმართა, რათა დაენიშნათ გამოცდა სპარსულ ენაში, რაც ესაჭიროებოდა სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. სამწუხაროდ ფაკულტეტზე არ აღმოჩნდა სპარსული ენის მცოდნე. ამიტომ ცდილობდა ი. აბუ-

ლაძე საზღვარგარეთ წასვლას დასახელებული საგნის ჩასაბარებლად [13, 24].

ასევე, სამეცნიერო კადრების მძიმე მდგომარეობაზე მეტყველებს ის ფაქტი, რომ 1919 წელს საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტზე ზოოლოგიაში გამოცდების ჩაბარება ვერ მოხერხდა, რადგან სახელმწიფო უნივერსიტეტში და საერთოდ თბილისში სპეციალისტი არავინ იყო [14, 6].

მდგომარეობის გამოსასწორებლად უნივერსიტეტის გამგეობამ შეადგინა იმ პირთა სია, რომელთა მოწვევა ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე აუცილებლობას წარმოადგენდა. გამგეობა თხოვნით მიმართავდა განათლების სამინისტროს დახმარება აღმოეჩინა ამ პრობლემის გადაწყვეტაში. რუსეთიდან ჩამოსაყვან პროფესორთა შემადგენლობა 1919 წლის შემოდგომისათვის შემდეგი იყო: 1. გრიგოლ წერეთელი – პეტერბურგის უნივერსიტეტი; 2. ნიკოლოზ კახიანი – ეკატერინოსლავის უნივერსიტეტი; 3. სიმონ ამირეჯიბი, 4. ალექსანდრე ალადაშვილი და 5. პარმენ ჭეიშვილი – სამივე ხარკოვის უნივერსიტეტი; 6. ივანე ბერიტაშვილი – ოდესის უნივერსიტეტი; 7. დიდებულისძე – ოდესის პოლიტექნიკუმი; 8. კრინიციკი – დარახველისძე – დონის როსტოვის უნივერსიტეტი; 9. მუსხელიშვილი – პეტერბურგის უნივერსიტეტი; 10. დ. დულაძე – ვარშავის უნივერსიტეტი [15, 16, 50-51]. ამავე წელს პროფესორთა საბჭომ ბოტანიკის კათედრაზე დაამტკიცა აკადემიკოსი სერგი ნავაშინი [14, 29].

1919 წლის 18 ივნისს უნივერსიტეტის პროფესორთა საბჭომ სხდომაზე, თანახმად სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის გადაწყვეტილებისა, ერთხმად დაამტკიცა ბერძნული ენისა და ლიტერატურის კათედრაზე პროფესორად გრიგოლ ფილიძის დანიშნულება. უნივერსიტეტის „პროფესურა“ დარ-

წმუნებული იყო, რომ გ. წერეთლის უნივერსიტეტში მუშაობა ხელს შეუწყობდა საქართველოში უმაღლესი საუნივერსიტეტო მეცნიერების დანერგვა-განმტკიცებასა და აყვავებას. ამიტომ თხოვნით მიმართავდნენ უკვე ცნობილ მეცნიერს სამშობლოში დაბრუნებას [15, 52].

სახლვარგარეთ ცოდნა მიღებული ინტელიგენცია გულწრფელი აღტაცებით შეხვდა უნივერსიტეტის გახსნას. მრავალი მათგანი გამოთქვამდა სურვილს თავისი წვლილი შეეტანა მომავალი თაობის აღზრდაში. მაგალითად, მღვდელი ემანუელ ვარდიძე 1918 წლის შემოდგომაზე შემდეგი შინაარსის წერილით მიმართავდა უნივერსიტეტის რექტორს: „დაბრუნებულს ევროპიდან მაქვს სურვილი ვიმეცადინო და შევსწირო ჩემს სამშობლოს ჩემი წვლილი სახლვარგარეთ ქვეყნებში შექმნილი განათლებისა. ამისთვის გთხოვთ კეთილ ინებოთ და მიბოძოთ თქვენდამდობილ უნივერსიტეტში კათედრა ბერძნული ენისა.“

ქ. კონსტანტინეპოლს არსებული კოლეჯის შემდეგ დამიმთავრებია ქ. რომში საერთაშორისო სასულიერო უნივერსიტეტი. ქართულისა და რუსულის გარდა შესწავლილი მაქვს ფრანგული, ლათინური, ბერძნული (ძველი თუ ახალი), გერმანული და იტალიური, ვკითხულობ ებრაულს და ვსაუბრობ ოსმალურს.

რომის უნივერსიტეტში მიღებული მაქვს ხარისხი ბაქალავრებისა და ლიცენციატობისა. იმედი მაქვს მიაპყრობთ ყურადღებას ამ ჩემს თხოვნას და ესრეთ მომცემთ საშუალებას ვიშრომო განათლებისათვის ჩვენი ახალგაზრდობისა“ [16, 161].

ამავე დროს უცხოეთში დაბადებულ მრავალ ქართველს სურვილი გაუჩნდა წინაპართა მიწაზე ჩამოსულიყო და მონაწილეობა მიეღო ქვეყნის აღმშე-

ნებლობაში. ერთ-ერთი ასეთი აღმოჩნდა ალექსოვს ლიცეუმის დირექტორი ჯედალ მაჰირ ბეი მემარნიშვილი. წერილში, რომელიც სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის დეკანს ივ. ჯავახიშვილს კონსტანტინეპოლიდან 1919 წლის 10 მარტს გამოუგზავნა აღნიშნავდა: „მე გავათავე ოსმალეთის უმაღლესი მწერლობისა და მეცნიერების სასწავლებელი 1904 წელს და მას შემდგომ 8 წელს მასწავლებლად ვიყავი სტამბოლში, მარდენში, ესკიშეჰირში, ხოლო უკანასკნელი 6 წლის განმავლობაში ლიცეუმის დირექტორად ვიყავი მაგნეზიაში და ალექოში. როგორც საქართველოს შვილს სურვილი მაქვს ჩემს ქვეყანას ვემსახურო, და ვითარცა ოსმალური ენის მცოდნეს, გთხოვთ, თუ ფაკულტეტი შესაძლოდ დაინახავს ოსმალური ენის ლექტორობა მომცეთ თფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. . .“ [15, 174].

აქვე ავღნიშნავთ, რომ უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობა მკაცრად ითხოვდა მისაღები ლექტორის მონაცემებს. ამავე დროს შეძლებისდაგვარად ყველა პირობას უქმნიდა პროფესორ-მასწავლებლებს სალექციო მუშაობაში. მაგალითად, სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის დეკანი 1919 წლის სექტემბერში პროფ. სიმონ ავალიანს წერილობით მიმართავდა: „ვინაიდან დამდეგ სექტემბრისათვის ლექციათა ცხრილის შედგენაა საჭირო, გთხოვთ გვაცნობოთ – რა კურსს წაიკითხავთ თქვენ და რამდენი საათი გექნებათ კვირაში. სასურველია ამასთანავე ვიცოდეთ ისიც, თუ რომელ დღეებში და რა საათებში უფრო მოხერხებული იქნება თქვენთვის ლექციების წაკითხვა“ [15, 71].

საინტერესოა, როგორ ხდებოდა აღნიშნულ პერიოდში კვალიფიკაციის ამაღლება. უნივერსიტეტის საბჭოზე დაცვის უფლება ეძლეოდა იმ მაძიებელს,

რომელსაც ჩაბარებული ჰქონდა სადოქტორო გამოცდები [17, 6].

1920 წელს აკაკი შანიძემ დოქტორის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად პროფესორთა საბჭოს წარუდგინა დისერტაცია – „სუბიექტური პრეფიქსი მეორე პირისა და ობიექტური პრეფიქსი მესამე პირისა ქართულ ზმნაში“. ოფიციალურ ოპონენტებად გამოყოფილი იყვნენ ივ. ჯავახიშვილი და გ. ახვლედიანი. პაექრობა შედგა 1920 წლის 9 მაისს.

პაექრობაში მონაწილეობა მიიღეს არაოფიციალურმა ოპონენტებმაც – კორნელი კეკელიძემ და პეტრე მირიანაშვილმა. ეს იყო პირველი დისერტაცია, დაცული თბილისის უნივერსიტეტში [18, 13].

დისერტაციის დაცვა მაშინ ძლიერ იშვიათი იყო თბილისში და ამიტომ „მოელი ქალაქის“ ყურადღებას იპყრობდა. ისეთსავე სენსაციას წარმოადგენდა, როგორც დღეს, მაგალითად, ფეხბურთის რომელიმე პასუხსაგები მატჩი მოყვარულთათვის. დაცვის დღეს უნივერსიტეტი ხალხით ივსებოდა [10, 155].

დამოუკიდებლობის პერიოდში მხოლოდ ორი დაცვა მოხდა, ერთი ა. შანიძისა და მეორე მ. წინამძღვრიშვილის. პროცედურა ასეც ხდებოდა, მაგალითად, უკვე საბჭოთა რეჟიმის საწყის ეტაპზე ა. ჯანელიძე იცავდა სადოქტორო დისერტაციას. მის ოფიციალურ ოპონენტებად დაინიშნენ ნ. ყიფიანი და ა. თვალჭრელიძე. ამ დროს მეცნიერული ხარისხი არცერთს არ ჰქონდა და დისერტანტის სადისერტაციო შრომა არცერთს არ ჰქონდა წაკითხული [10, 156].

ამრიგად, საქართველოს ინტელიგენცია თავისი როლის სრული შეგნებით და უდიდესი პასუხისმგებლობით მოეკიდა დამოუკიდებელი ეროვნული კულტურის საფუძვლების ჩაყრას. უმოკლეს ხანში მან შეძლო გამოემუღავნებინა ერის დიდი შემოქმედე-

ბითი პოტენციალი, ეჩვენებინა, რომ ქართველი ხალხი ღირსია საკუთარი ადგილი დაიმკვიდროს თანამედროვე ცივილიზებულ სამყაროში, და თუმცა დამოუკიდებლობის დაკარგვის შემდეგ საქართველოს რთული და მძიმე გზის გავლა მოუხდა. იმას, რასაც საფუძველი ჩაეყარა დამოუკიდებლობის დროს, უკვალოდ არ ჩაუვლია. სწორედ იმ წლებშია საძიებელი ფესვები ბევრი სასიკეთო საქმისა, რომელთა განხორციელება მაინც მოხერხდა მომდევნო ხანაში, დიდი პატრიოტული შემართების, თავდადებული შრომისა და თავგანწირვის ფასად.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა

1. ა. სურგულაძე, ნარკვევები ქართველი ინტელიგენციის ისტორიიდან, თბ., 1980
2. გ. საყვარელიძე, მკედრეთით აღდგომა ქართული სკოლისა (1918-1921წწ.), თბ., 1992
3. О.Н. Знаменский, Интеллигенция накануне великого октября, Ленинград., 1988
4. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი (შემდეგში სუიცსსა), ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 3
5. სუიცსსა, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 8
6. გ. ყორანაშვილი, ივანე ჯავახიშვილი (ახლებურად წაკითხვის ცდა), თბ., 1999
7. გაზ. „საქართველო“, 1918, 25 იანვარი
8. ვ. ბერიძე, კულტურა და ხელოვნება დამოუკიდებელ საქართველოში, თბ., 1992
9. სუიცსსა, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 8^ა
10. ა. ჯანელიძე, მოგონებები, თბ., 1988

11. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, თბ., 1990
12. რ. ჩხეიძე, ბედი პავლე ინგოროყვასი, თბ., 1994
13. ა. სონღულაშვილი, ქართული კულტურა და ინტელიგენცია 1917-1937 წლებში, თბ., 2008
14. სუიცსსა, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 35
15. სუიცსსა, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 28
16. სუიცსსა, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 9
17. სუიცსსა, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 10
18. შ. ძიძიგური, აკაკი შანიძე, თბ., 1987

**აფხაზეთის სამართლებრივი უფლებები
საქართველოს პირველი რესპუბლიკის პერიოდში
1918-1921 წლებში**

„მუჰაჯირობის“ პროცესის დასრულების შემდეგ ცარიზმი შეუდგა ზრუნვას აფხაზეთში რუსული ინტელიგენციის ჩამოყალიბებისათვის. აფხაზთა შორის ხელოვნურად ნერგავდნენ ანტიქართულ განწყობას. დაუნდობელი ბრძოლა გამოეცხადა ქართველ-აფხაზთა კულტურულ-ისტორიულ ერთობასა და ამ ერთობის საფუძველს ქართულ ენას. ამ მიზანს ემსახურებოდა აფხაზეთის ეკლესიებში ღვთისმსახურების საეკლესიო-სლაგურზე გადაყვანა და რუსული ანბანის საფუძველზე აფხაზური დამწერლობის შემოტანა, რაც პოლიტიკურ მიზნებს ემსახურებოდა [1, 86].

აქვე ხაზგასმით უნდა აღვნიშნოთ, რომ გეორგიევსკის ტრაქტატი უშუალოდ აფხაზეთსაც ეხებოდა, რომელსაც რუსეთში კვლავ სამეგრელოს სამთავროს და ამდენად სრულიად საქართველოს ნაწილად აღიარებდნენ. „რუსეთის იმპერიის ისტორიული რუკის“ (1793წ.) თანახმად, ახლად მოპოვებულ ტერიტორიად მიჩნეული საქართველოს ჩრდილო-დასავლეთი საზღვარი აზოვის ზღვამდე აღწევდა. რუკაზე აღნიშნულია დასავლურ-ქართული პროვინციებიც – იმერეთი და სამეგრელო. აფხაზეთი, რომელიც რუკაზე საერთოდ არ არის აღნიშნული, სამეგრელოს შემადგენლობაში იგულისხმება. გეორგიევსკის ტრაქტატის მეოთხე საიდუმლო არტიკული საქართველოს სამეფოს აღდგენას სწორედ „რუსეთის იმპერიის ისტორიულ რუკაზე“ მითითებულ საზღვრებში ითვალისწინებდა [2, 14].

თანამედროვე აფხაზეთის ტერიტორია, ისევე როგორც სხვა ქართული პროვინციები, ნაწილ-ნა-

წილ შევიდა რუსეთის მფარველობის ქვეშ. დოკუმენტური წყაროები ნათლად გვიჩვენებენ, რომ რუსეთის „ქვეშევრდომობაში“ აფხაზეთი შევიდა როგორც საქართველოს ისტორიული პროვინცია, როგორც „წვერი სამეგრელოსა“ [2, 18].

1917 წლის თებერვლის ბურჟუაზიულ-დემოკრატიული რევოლუციის შემდეგ დროებითი მთავრობის მიერ შექმნილმა „ამიერკავკასიის განსაკუთრებულმა კომიტეტმა“ ადგილებზე შექმნა საგუბერნიო, სამხარეო და საქალაქო კომიტეტები. აფხაზეთის სამხარეო კომისრად დაინიშნა თავადი ა. შერვაშიძე, ხოლო სამხარეო მილიციის ხელმძღვანელობა დაეკისრა თავად ტ. მარშანიას. აფხაზი თავადების რეაქციულმა ჯგუფმა და მათთან დაახლოებულმა წრეებმა დაიწყეს აშკარა ბრძოლა თავისი პრივილეგიების შესანარჩუნებლად. მათ ორიენტაცია აიღეს მთიელთა გაერთიანებულ კავშირზე, რომელიც შეიქმნა 1917 წლის მაისში [3, 2].

ამ პერიოდში ყოველი სამაზრო ქალაქი ესწრაფოდა თავი გამოეცხადებინა დამოუკიდებელ რესპუბლიკად. ისტორიულ კურიოზად შეიძლება ჩავთვალოთ 1917 წლის აპრილში გამოცხადებული „მლისელებურგის სახელმწიფო“, რომელშიც ყოველი სასოფლო დასახლება მოიაზრებოდა ამერიკის შტატების მსგავსად [4, 230].

ასევე, ბოლშევიკები, სადაც საბჭოთა ხელისუფლებას დაამყარებდნენ, განურჩევლად ტერიტორიისა მაშინვე აძლევდნენ რესპუბლიკის სტატუსს. ცოტა ხანში აღნიშნული კვალიფიკაცია ეცვლებოდა მინიჭებულ ეთნოსს. მაგალითად, როდესაც 1918 წლის იანვარში ყირიმში საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა, 22 მარტს გამოცხადდა თავრიდის საბჭო-

თა სოციალისტური რესპუბლიკა. მაგრამ, მხოლოდ ერთი თვით [5, 59].

რუსეთის ხელისუფალთა ერთსაუკუნოვანი ანტიქართული აგიტაციიდან გამომდინარე, „აფხაზთა“ უმეტესობის ცნობიერებიდან ერთიანი ქართული სახელმწიფოსადმი მხარდაჭერის საჭიროება მთლიანად ამოიძირკვა. მათში ძირითადად პროთურქული და პრორუსული ორიენტაცია დამკვიდრდა. ასეთ პირობებში, ქართული ისტორიული ტერიტორიების დაკარგვის რეალური საფრთხე, ანდა უკიდურეს შემთხვევაში მძიმე კონფლიქტების გარდაუვალობა იქმნებოდა. მის საფუძველს იმ ეტაპზე ამიერკავკასიის რეგიონში არსებული პოლიტიკური სიტუაცია და ჩრდილოეთიდან „მოხალისეთა არმიის“ შემოჭრის საფრთხეც განაპირობებდა. ყოველივე ეს ერთიანი ქართული სახელმწიფოს იდეის საწინააღმდეგოდ, აფხაზეთის რეგიონიდან მოსალოდნელი სირთულეების გარდაუვალობის დამადასტურებელია. აღნიშნულის გათვალისწინებიდან გამომდინარე, ქართველი პოლიტიკოსების ყოველი ნაბიჯი სკრუპულოზური სიზუსტით უნდა ყოფილიყო გათვლილი. ამის აუცილებლობას ის პასუხისმგებლობაც მოითხოვდა, რომელიც ნებისმიერ სახელმწიფო მოღვაწეს მომავალი თაობებისა და ისტორიის წინაშე ეკისრება.

აფხაზთა მხარე მოითხოვდა დამოუკიდებელი პოლიტიკური ერთეულის შექმნას და საქართველოსთან როგორც თანასწორი – მეზობლური ურთიერთობის დამყარებას [6, 222].

1917 წლის 8 ნოემბერს სოხუმში მოწვეულ ყრილობაზე შეიქმნა აფხაზეთის სახალხო საბჭო, რომლის შემადგენლობა და მოქმედების ამოცანები 1918-1921 წლებში რამდენჯერმე შეიცვალა. მის მიერ მიღებულ იქნა „აფხაზი ხალხის ყრილობის დეკლარაცია“.

რაცია“, რაშიც დაისახა შემდგომი მუშაობის გაგრძელება „აფხაზი ხალხის თვითგამორკვევის შესახებ“, ასევე მიიჩნევს საჭიროდ „აფხაზეთის სახალხო საბჭოს კონსტიტუციის“ შექმნა.

1918 წლის 9 თებერვალს თბილისში მიღწეულ იქნა შეთანხმება აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წარმომადგენლებსა და საქართველოს ეროვნულ საბჭოს შორის საქართველოს შემადგენლობაში აფხაზეთის ავტონომიური უფლებით შესვლის შესახებ. შეთანხმების საფუძველზე საქართველოს ხელისუფლებას უნდა ეზრუნა „აფხაზეთის ისტორიული საზღვრების აღდგენაზე“.

როგორც ცნობილია, რუსეთის იმპერიის ადმინისტრაციული დაყოფით აფხაზეთის ტერიტორია დანაწილებული იყო. კერძოდ, 1883 წელს შექმნილი სოხუმის ოლქი შედიოდა ქუთაისის გუბერნიის შემადგენლობაში; გაგრა და მისი შემოგარენი კი ექვემდებარებოდა შავიზღვისპირეთის გუბერნიის სოხის ოლქს [7, 175].

ამ დროისათვის აფხაზეთის ტერიტორიაზე ბოლშევიკებმა გააქტიურეს საქმიანობა. პირველი ცდა, დაემყარებინათ აქ ბოლშევიკური დიქტატურა, განხორციელდა 1918 წლის 16-21 თებერვალს. სოხუმში შექმნეს სამხედრო-რევოლუციური კომიტეტი ევრემ ეშბას თავმჯდომარეობით. დამკვიდრდა შავიზღვისპირეთის ფლოტის (კრეისერ „დაკიას“, ნადმოსანი „შეუპოვარის“) ბოლშევიკ-მატროსთა განუკითხავი ბატონობა.

მასობრივ გამოსვლებს ბოლშევიკი უზურპატორების წინააღმდეგ სათავეში ჩაუდგა აფხაზეთის სახალხო საბჭო. 21 თებერვალს დროებითი რევოლუციური კომიტეტი ლიკვიდირებულ იქნა.

აფხაზეთში საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების მეორე ცდა განხორციელდა იმავე წლის 8 აპრილიდან 17 მაისამდე. აღნიშნულ პერიოდში ბოლშევიკებმა თავისი ხელისუფლება გაავრცელეს ყოფილი სოხუმის ოლქის მტელ ტერიტორიაზე, კოდორის, (ოჩამჩირის) ნაწილის გარდა.

17 მაისს განთავისუფლებულ იქნა ბოლშევიკებისაგან სოხუმი და სოხუმის ოლქი 22 აპრილს შექმნილი ამიერკავკასიის ფედერაციული დემოკრატიული რესპუბლიკის შეიარაღებული ჯარების მიერ ვალიკო ჯუღელის სარდლობით. 1918 წლის 26 მაისს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა მარტო ქართველი ხალხისთვის არ გამოცხადებულა. ქართველების დიდ ზეიმს მაშინ აფხაზი მოძმეებიც გულწრფელად იზიარებდნენ. ამის დასტურია ის ფაქტიც, რომ „საქართველოს დამოუკიდებლობის აქტს“ აფხაზი ხალხის სახელით ხელს აწერენ აფხაზთა სახალხო საბჭოს წარმომადგენლები – ვარლამ შერვაშიძე და არზაყან ემუხვარი.

დამოუკიდებლობის აქტის პირველსავე მუხლში კვითხულობთ: „ამიერიდან საქართველოს ხალხი სუვერენულ უფლებათა მატარებელია და საქართველო სრულუფლებიანი სახელმწიფოა“. როგორც ვხედავთ, აქ ლაპარაკია არა მხოლოდ ქართველ ხალხზე, არამედ „საქართველოს ხალხზე“, ე.ი. რესპუბლიკის ტერიტორიაზე მცხოვრებ ყველა ხალხზე. ამავე აქტის მე-6 მუხლში კი მითითებულია: „საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა განვითარების თავისუფალ ასპარეზს გაუხსნის მის ტერიტორიაზე მოსახლე ყველა ერს“ [8, 4]. ეს დაპირება საქართველოს ხელისუფლებამ ცოტა ხანში რეალობად აქცია. მან აფხაზეთის ავტონომია დაადასტურა თავის დაარსების პირველ დღეებში, სულ რაღაც 10-15 დღეში [9, 5].

1918 წლის 8 ივნისს საქართველოს დემოკრატიულ მთავრობასა და აფხაზეთის სახალხო საბჭოს შორის დაიდო ხელშეკრულება აფხაზეთისათვის ფართო საშინაო ავტონომიის მინიჭებისა და დახმარების შესახებ. ხელშეკრულების საფუძველზე 17-22 ივნისს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობამ აფხაზეთის ტერიტორიაზე მოახდინა ქართული არმიის ნაწილების გადაადგილება გენერალ გიორგი მაზნიაშვილის ხელმძღვანელობით, რომლებიც განლაგდნენ ზღვის სანაპიროზე ტუაპსედან სოჩამდე. როგორც ვხედავთ, ქართული არმიის ნაწილების დისლოკაციის შეცვლა ორივე მხარის თანხმობით მოხდა. მიუხედავად ამისა სახალხო საბჭომ პროვოკაციული განგაში ატეხა და 12-13 სექტემბერს მიმართა ყუბანის კაზაკთა ფორმირების მეთაურს გენერალ მ.ს. ალექსეევს თხოვნით „გაეთავისუფლებინა აფხაზეთი საქართველოს სამხედრო ჩარევისაგან“.

საქართველოს მთავრობამ დაშალა აფხაზეთის სახალხო საბჭო სახელმწიფო გადატრიალების ცდილათვის, რაც მიზნად ისახავდა საქართველოსაგან აფხაზეთის ჩამოშორებას. დააპატიმრა შეთქმულები, რომლებმაც კავშირი დაამყარეს გარეშე ძალებთან. სოხუმის ოლქის საგანგებო კომისრად დაინიშნა ჩ. ჩხიკვიშვილი. დაიწყო მომზადება აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნებისათვის [7, 176].

1918 წლის 27 დეკემბერს გამოქვეყნდა საქართველოს ეროვნული საბჭოსა და საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის მიერ მიღებული, აფხაზეთის სახალხო საბჭოს არჩევნების დებულება. კანონის თანახმად აფხაზეთის სახალხო საბჭოს შემადგენლობა 40 წევრით განისაზღვრა. დებულების მე-2 მუხლის მიხედვით სახალხო საბჭოს არჩევნებში, როგორც ამომრჩეველს უფლება ჰქონდა აფხაზეთის

ყველა მოქალაქეს განუზრახველად სქესისა, ეროვნებისა და სარწმუნოებისა, რომელსაც საარჩევნო სიების შედგენამდე 20 წელი შეუსრულდა. ამავე დროს აფხაზეთში ნაცხოვრები უნდა ყოფილიყო 1914 წლის 19 ივლისამდე.

დებულების შენიშვნაში დაშვებული იყო საბჭოში აერჩიათ ისეთი პირი, რომელიც აფხაზეთში ცხოვრობდა 1914 წლის 19 ივლისის შემდეგ და აკმაყოფილებდა მე-2 მუხლის მოთხოვნებს. იგივე დებულება ვრცელდებოდა იმ მოქალაქეებზე, ვინც აფხაზეთში არ ცხოვრობდა, მაგრამ საქართველოს რესპუბლიკის მოქალაქედ ითვლებოდა [8, 179-180].

საზგასანმელია, რომ „ავტონომიურ აფხაზეთში“ აღნიშნულ არჩევნებთან დაკავშირებით დებულების მე-12 მუხლის თანახმად „ცენტრალური კომისია ინიშნება საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობის მიერ“ [8, 182].

1919 წლის 13 თებერვალს მოეწყო აფხაზეთის ტერიტორიაზე პირველი დემოკრატიული სახალხო საბჭოს არჩევნები. საბჭოს შემადგენლობაში აირჩიეს 40 დეპუტატი. აფხაზეთის სახალხო საბჭო აფხაზეთის ავტონომიის ფარგლებში იყო საკანონმდებლო ორგანო, ასევე აღმასრულებელი ხელისუფლების ხელმძღვანელი და მაკონტროლებელი.

1919 წლის 18-22 მარტს მიმდინარეობდა ახლად არჩეული აფხაზეთის სახალხო საბჭოს სესია, სადაც პირველსავე სხდომაზე საბჭომ მიიღო „აქტი აფხაზეთის ავტონომიის შესახებ“, რომლის პირველი პუნქტით გაცხადდა: „აფხაზეთი შედის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში, როგორც მისი ავტონომიური ერთეული“.

1919 წლის 13 მაისს აფხაზეთის სახალხო საბჭოს დადგენილებით, აფხაზეთის სახალხო საბჭოს

მიენიჭა საკანონმდებლო ფუნქციები. მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება აღმასრულებელი ორგანოს (მთავრობის) კომისარიატის შექმნის შესახებ [10, 198]. ამ ღონისძიებით, ფაქტობრივად, დაიწყო ა ფ ხ ა ზ ე თ ი ს ა ვ ტ ო ნ ო მ ი უ რ ი მ მ ა რ თ ვ ე ლ ო ბ ი ს გ ა ნ ხ ო რ ც ი ე ლ ე ბ ა აფხაზეთის სინამდვილეში.

1919 წლის 26 მაისი, საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე, მთელმა საქართველომ დიდი ზემოთ აღნიშნა, მათ შორის აფხაზეთმაც. აფხაზეთის სახალხო საბჭომ ამ თარიღთან დაკავშირებით მისასალმებელი წერილი გაუგზავნა საქართველოს მთავრობას. მაგრამ ასეთი დამოკიდებულება ცოტა ხანს გაგრძელდა. ავტონომიურმა მმართველობამ „აფხაზებში“ ანტიქართული განწყობილება გააღვივა. 1919 წლის აგვისტო – სექტემბერში სოხუმის ოლქის სახელმწიფო და საზოგადოებრივი დაწესებულებებიდან დაიწყო ქართული ენის „განდევნის“ პროცესი. დაისვა საკითხი აფხაზეთის საქართველოდან გამოყოფის შესახებ. აფხაზთა სახალხო საბჭო, რომელიც თავის თავს სუვერენულ ორგანოდ თვლიდა, მხოლოდ იმ პირობით თანხმდებოდა დამფუძნებელი კრების დამატებითი არჩევნების გამართვაზე, თუ მის მიერ შემუშავებულ კონსტიტუციას დაუჭერდა მხარს საქართველოს ხელისუფლება. სახალხო საბჭოს კონსტიტუციის პროექტი კი აფხაზეთის სრულ სუვერენიტეტს მოითხოვდა [9, 19]. ამას თან ერთოდა საბჭოს ღონისძიებანი ქართული ენის წინააღმდეგ. ქართული ენა სრულიად ამოიღეს საქმის წარმოებიდან სოხუმის თვითმმართველობაში და ჩაანაცვლეს რუსული ენით. აღნიშნულ ფაქტებს ფარდა ახადეს ეროვნულ-დემოკრატიზმა და მათმა ლიდერმა სპირიდონ კვდიამ. მისივე შეფასებით „მთავრობამ, რომე-

ლიც ვალდებულია დაიცვას სახელმწიფო ინტერესები საქართველოს ყველა კუთხეში, წინასწარი ზომები არ მიიღო ამ ინტერესების დასაცავად აფხაზეთში და ამით საფრთხე შეუქმნა საქართველოს დამოუკიდებლობას“ [9, 19-20].

ეს საკითხი 1920 წლის 22-23 თებერვალს აფხაზი ინტელიგენციის ყრილობის განსჯის ობიექტიც გახდა. მასში მონაწილეობას ღებულობდნენ აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წევრებიც. ყრილობაზე გამოიკვეთა საქართველოს მიმართ აფხაზური მხარის დამოკიდებულების ორი თვალსაზრისი. ერთი ჯგუფი ვ. შარვაშიძის მეთაურობით, საქართველოს ორიენტაციას იზიარებდა, თუმცა აქაც არ იყო ერთსულოვნება. ხოლო მეორე ჯგუფი ი. მარღანიას ხელმძღვანელობით, რუსეთის ორიენტაციას ემხრობოდა. ისინი ამას იმით ასაბუთებდნენ, რომ აფხაზები თურმე უფრო ახლოს იყვნენ რუსულ კულტურასთან, ქართველები კი ცდილობდნენ ქართული კულტურისა და ენის ძალდატანებით დამკვიდრებას, რაც დაკავშირებული იყო მათ ძალადობრივ შემოჭრასთან აფხაზეთში [9, 23].

1920 წლის იანვარში საქართველოს საერთაშორისო აღიარებამ, აგრეთვე იმავე წლის 7 მაისს რუსეთ-საქართველოს შორის ხელშეკრულების გაფორმებამ და საბჭოთა რუსეთის მიერ საქართველოს დამოუკიდებელ სახელმწიფოდ ცნობამ, რამდენადმე გააუმჯობესა ქვეყნის მდგომარეობა, შექმნა სამართლებრივი გარანტიები ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებისა და განმტკიცებისათვის. კერძოდ, ხელშეკრულების III მუხლის I პუნქტი მკაფიოდ განსაზღვრავდა ორ ქვეყანას შორის სახელმწიფო საზღვარს „შავი ზღვიდან მდ. ფსოუს გაყოლებით ახახნას მთამდე...“ რუსეთი ვალდებულებას კისრულობდა,

„აღიაროს როგორც საქართველოს სახელმწიფოს შემადგენლობაში უდავოდ შემაგალი, გარდა ამ ხელშეკრულების III მუხლის I პუნქტის ძალით საქართველოს მიკუთვნებული შავი ზღვის გუბერნიის ნაწილებისა (გაგრის ზონა – ა.ს.), ყოფილი რუსეთის იმპერიის ქვემოჩამოთვლილი გუბერნიები და ოლქები – თბილისის, ქუთაისის და ბათუმის თავიანთი მახრებითა და ოკრუგებით, რომლებიც აღნიშნულ გუბერნიებს და ოლქებს შეადგენენ, აგრეთვე ზაქათალისა და სოხუმის ოკრუგები“ [11, 55].

როგორც დოკუმენტიდან ჩანს საბჭოთა რუსეთი ცნობდა საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის შემადგენლობაში სოხუმის ოკრუგს, ანუ აფხაზეთის არსებობას. ამრიგად, სამართლებრივად უსუსური არგუმენტი სოხუმელი სეპარატისტებისა და მათი მოსკოველი წამქეზებლების სპეკულაცია იმის თაობაზე, თითქოს 1992 წელს თბილისის იმდროინდელი ხელისუფლების მიერ საბჭოთა კონსტიტუციაზე უარის თქმა და დაბრუნება 1921 წლის საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციასთან ნიშნავდა, რომ „საქართველომ ამით უარი თქვა აფხაზეთზე“, რომელიც თითქოს სტალინმა შეიყვანა საბჭოთა საქართველოს შემადგენლობაში, თორემ „მანმადე ის დამოუკიდებელი იყო“ – ო!

როგორც ზემოთ ავლნიშნეთ რუსეთ-საქართველოს ხელშეკრულების მესამე მუხლის თანახმად, სახელმწიფო საზღვარი საქართველოსა და რუსეთს შორის მდინარე ფსოუზე გადიოდა, რაც ნიშნავდა, რომ 1904 წლიდან რუსეთის იმპერიის შავი ზღვის გუბერნიაში შემაგალი გაგრის რაიონიც საქართველოს უერთდებოდა, მაგრამ სოჭი (სოჩა) რუსეთს რჩებოდა.

1920 წლის 7 მაისი ერთგვარი წყალგამყოფია „მითოლოგიასა“ და „რეალობას“ შორის: ამ დღეს მსოფლიომ ცნო თანამედროვე საქართველოს პოლიტიკური სივრცის საზღვრები. თუ 1920 წელს „მსოფლიოს“ მხოლოდ რუსეთი წარმოადგენდა, უკვე 1921 წლის დამდეგს იმავე საზღვრებში საქართველო *de iure* ცნო ევროპისა და აზიის ყველა წამყვანმა სახელმწიფომ. საბჭოთა საქართველოც, ფაქტობრივად, ამ საზღვრებში არსებობდა (ოღონდ ღორეს, საინგილოსა და ართვინის ოკრუგის გარეშე).

1992 წელს კი პრაქტიკულად იგივე ტერიტორია, რომელსაც ორი წლით ადრე საქართველოს სსრ ერქვა, გაერომ და, ამდენად, მსოფლიომ აღიარა დამოუკიდებელი საქართველოს რესპუბლიკის პოლიტიკურ სივრცედ. სწორედ ეს არის ჩვენი ძირითადი არგუმენტი ტერიტორიული მთლიანობის აღსადგენად. დამოუკიდებელი საქართველო მოითხოვს ჯერ კიდევ საბჭოთა რუსეთთან 1920 წელს შეთანხმებული ჩრდილოეთის იმ საზღვრის აღდგენას, რომელიც საბჭოთა კავშირის დროსაც არსებობდა და რომელიც ფაქტობრივად დაარღვია რუსეთის ფედერაციამ [12, 157-158].

1921 წლის 21 თებერვალს საქართველოს დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებული კონსტიტუციის 107-ე მუხელში აღნიშნულია, რომ „საქართველოს განუყოფელ ნაწილებს – აფხაზეთს სოხუმის ოლქი, სამუსლიმანო საქართველოს (ბათუმის მხარე) და ზაქათალას ოლქი, ენიჭებათ ადგილობრივ საქმეებში ავტონომიური მმართველობა“ [8, 476].

1992 წელს სამხედრო საბჭოს შეცდომა იყო 1921 წლის კონსტიტუციის ნაჩქარევი აღდგენა. ეს იყო ვითომ პატრიოტი ლიდერების ემოციური, პოლიტიკურად გაუმართლებელი მოთხოვნა, რომელსაც „სამხედრო

საბჭო“ აჰყვა. როგორც ვიცით 1921 წლის კონსტიტუციას ფაქტიურად არცერთი დღე არ უმოქმედია, ხოლო 70 წლის შემდეგ მისი მუხლების საკმაო ნაწილი ანაქრონიზმად იყო ქცეული. 1992 წლის თებერვალში ამ კონსტიტუციის აღდგენით საქართველო თავს აცხადებდა პირველი რესპუბლიკის სამართალმემკვიდრედ და ჭრიდა ყველა ძაფს, რომლითაც საბჭოთა მემკვიდრეობასთან იყო დაკავშირებული.

1921 წლის კონსტიტუციის „აღდგენამ“ აფხაზურ სეპარატიზმს გარკვეული ხელმოსაჭიდი მისცა, რადგან ავტონომიური რესპუბლიკის სტატუსი საბჭოთა კონსტიტუციაში მკაფიოდ იყო დაფიქსირებული, ხოლო 1921 წლის დოკუმენტში მისი ავტონომიის სტატუსი ბუნდოვნად იყო ფორმულირებული (იქ ლაპარაკი იყო გარკვეული ავტონომიური უფლებების მინიჭებაზე სოხუმის ოკრუგისათვის). ეს სამართლებრივი ლაფსუსი აფხაზთა ლიდერებმა იმავე 1992 წელს გამოიყენეს საქართველოსაგან აფხაზეთის გამოყოფის „ლეგიტიმაციისათვის“, იმ დორს – მხოლოდ ქაღალდზე [12, 550-551].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ბ. ხორავა, აფხაზთა მუჰაჯირობა, თბ., 2004
2. ჯ. გამახარია, აფხაზეთის / საქართველო პოლიტიკური ისტორია, თბ., 2012
3. М. Габедава, Общественно-политическое движение в Абхазии в 1917-1921 года, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1993, #8
4. Р. Медведев, В. Ермаков, „Серый кардинал“, М., 1992
5. Крым: прошлое и настоящее, М., 1988

6. შ. ვადაჭკორია, ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში, თბ., 2001
7. С. М. Червонная, Абхазия – 1992: Посткоммунистическая вандея, М., 1993
8. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918-1921, თბ., 1990
9. ი. გელენავა, აფხაზეთის კულტურული ცხოვრების ისტორიიდან (1917-1921წწ.), თბ., 2003
10. დ. ჩიტაია, აფხაზეთის საკითხი საქართველოს პირველ რესპუბლიკაში, თბ., 2003
11. მ. ვაჩნაძე, ვ. გურული, რუსეთთან ერთად და ურუსეთოდ, თბ., 2007
12. რ. გაჩეჩილაძე, საქართველო მსოფლიო / კონტექსტში, თბ., 2013

**აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსი
საქართველოს შინაგანლობაში
(1921-1931წწ.)**

აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსის განსაზღვრა დაკავშირებულია საქართველოს იძულებით გასაბჭოებასთან. ბუნებრივია, საბჭოთა ისტორიოგრაფიაში წითელი არმიის საქართველოში ინტერვენცია ინტერპრეტირებულია, როგორც წითელი არმიის მიერ „მშრომელი ხალხისადმი დახმარება“. პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ საბჭოთა ლიდერები 1921 წელს საქართველოში წითელი არმიის შემოჭრას თავად ახასიათებდნენ ოკუპაციად და ინტერვენციად. მაგალითად, სტალინი მას ოკუპაციას უწოდებდა, ლევ ტროცკი – ინტერვენციას. ფილიპე მახარაძე დაუფარავად ამბობდა, რომ 1921 წლის თებერვალ-მარტში საქართველოში წითელი არმიის წინააღმდეგოთიქმის მთელი საქართველო აჯანყდა [1, 32].

საქართველოს „გასაბჭოების“ პროცესში, კერძოდ 1921 წლის თებერვალში ცალკეული რეგიონების მხარდაჭერა რომ მოეპოვებინათ რუსეთის ზედა ეშელონებში მიიღეს გადაწყვეტილება, აფხაზეთი დამოუკიდებელ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად გამოეცხადებინათ, ხოლო პარტიული ორგანიზაციისათვის აფხაზეთის კპ ეწოდებინათ.

1921 წლის 13 თებერვალს კავკასიის ბიუროს რკპ (ბ) ცკ-ის წევრმა ა. საჯაიამ წერილით მიმართა აფხაზეთის სახალხო საბჭოს წევრს მ. ცაგურიას, რომელშიც მოუწოდა ცრუ სოციალისტების – მენშევიკების – წინააღმდეგ აღემართათ რევოლუციის წითელი დროშა. ა. საჯაია პირდაპირ მიუთითებდა, რომ აჯანყებაში მონაწილეობის შემთხვევაში აფხაზეთი საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად გამოცხადდებოდა [1, 33].

ოქტომბრის გადატრიალებით მოპოვებული ხელისუფლების შენარჩუნება ბოლშევიკებმა ადრე გაცემული დაპირებების წყალობით მოახერხეს. მათი დაუყოვნებელი რეალიზაცია ახალი ხელისუფლების პრესტიჟისათვის იყო აუცილებელი და იმ მოსალოდნელ წინააღმდეგობათა თავიდან აცილებისათვისაც, რაც დაპირებათა შეუსრულებლობას უეჭველად მოჰყვებოდა. ამასთან ერთად, ადგილობრივ მართვა-გამგეობას ისეთი ფორმა უნდა ჰქონოდა, რომ ხელისუფლებისათვის ხალხის სრული მორჩილებით „სოციალიზმის მშენებლობისათვის“ საჭირო ვითარებაც ყოფილიყო გარანტირებული. გამოყენებულ იქნა იმპერიის ისტორიაში კარგად ცნობილი „სამოურავო სისტემა“; გარკვეული პირი, ამ შემთხვევაში მსხვილი პარტიული ფუნქციონერი, იბარებს ეროვნებასა თუ ერს ტერიტორიითურთ, კისრულობს პოლიტიკურ თუ სამეურნეო ვალდებულებებს, რომელთა შესასრულებლად აჰყავს ხელქვეითთა შტატი და თავისივე ხალხის მორჩილებისათვის ეყრდნობა მპყრობელი ერის სამხედრო ძალას. ამ ერთეულებს დაერქვათ ავტონომიური „რესპუბლიკები“, „ოლქები“, „ნაციონალური ოკრუგები“ და სხვ.

ქართველი ერის დამოუკიდებლობა რუს ბოლშევიკებს ბურჟუაზიულ ნაციონალიზმად ჰქონდათ მონათლული, ასე იყო საჭირო მათი სახელმწიფოსათვის. ორჯონიკიძეს აქტიურად უჭერდა მხარს ქართველი ბოლშევიკების უმრავლესობა და, რა თქმა უნდა, თვით სტალინიც ბოლშევიკური პარტიის ხელმძღვანელობით. ქართველთა დამოუკიდებლობისაკენ სწრაფვის აღმოსაფხვრელად, პანაცეად იქცა ჩვენი ეროვნული ენერგიისა და ტერიტორიის დაქუცმაცება, ერთა შორის წინააღმდეგობათა გამწვავებისათვის ხელის შეწყობა.

კრემლის დიქტატით წარმოებული ეროვნული იდეოლოგია, ხელს უწყობდა „მოკავშირე“ რესპუბლიკებში მცხოვრები ეროვნულ უმცირესობათა კონსოლიდაციას. განსაკუთრებით ვისაც ავტონომიური სტატუსი მიანიჭეს. მათი ყურადღების ხარჯზე ხდებოდა ძირითადი, აბორიგენი ერის უფლებების შეზღუდვა, ერთგვარი დაპირისპირების ხელოვნური შექმნა. უკანონოდ, სხვის მიწაზე სახელმწიფოებრივ წარმონაქმნებს გარკვეული ნაღმის როლი უნდა შეესრულებინათ იმ შემთხვევაში, თუ რომელიმე ასეთი სახის რესპუბლიკა შეეცდებოდა საბჭოთა კავშირიდან გასვლას და დამოუკიდებლობის გამოცხადებას. აღნიშნულის თვალსაჩინო მაგალითია საქართველო, რომელიც კომუნისტური რეჟიმის ერთგვარ სასინჯქვასა და „ლაბორატორიას“ წარმოადგენდა.

1921 წლის აპრილში რუსეთის სამხედრო ატაშე საქართველოში გენერალ-მაიორი პ. სიტინი მთავრობისადმი მოსკოვში გაგზავნილ საიდუმლო მოხსენებაში აღნიშნავდა, რომ საქართველოს ტერიტორიული და მატერიალური დასუსტებისათვის აუცილებელი იყო აფხაზეთის ტერიტორიის საქართველოსაგან ჩამოცილება. მისი აზრით „აფხაზეთის ჩამოშორება გამართლებულია ყველა მოსახრებით და ამის განხორციელების დაგვიანება ჩვენთვის არასასურველი შედეგებით დამთავრდება“ [2, 10]. რუსეთის ხელისუფლებამ „ბრწყინვალედ“ განახორციელა აღნიშნული რეკომენდაცია.

ავტონომიური ერთეულების შექმნისას გარკვეული როლი შეასრულა ლოზუნგმა – კომუნიზმის დროს სულ ერთია მაინც წაიშლება საზღვრები ურთიერთშორისო. ანტიპატრიოტულად განწყობილი ქართველი ბოლშევიკების მიერ განხორციელებულ ამ უადრესად მტკივნეულ აქტს სრული გულგრილო-

ბით შეხვდა „კომუნიზმისა“ და „ინტერნაციონალიზმის“ დემაგოგიური ღოზუნგებით მოტყუებული ერის ერთი ნაწილი [3 25].

ცნობილია, რომ საბჭოთა ხელისუფლების დამყარებამდე მოსკოვში ეშბამ და ორჯონიკიძემ მოილაპარაკეს, რომ აფხაზეთი შევიდოდა საქართველოს შემადგენლობაში ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებით, ხოლო მოგვიანებით, როცა საქართველო კომუნისტების ხელში აღმოჩნდა, ეშბამ და აფხაზმა კომუნისტებმა შეიცვალეს პოზიცია. მათი აზრით, საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის კონსტიტუციამ დააფიქსირა აფხაზეთის ავტონომია, მაშინ საბჭოთა ხელისუფლებას „საგანგებოს“ – რევკომის სახით მეტი უნდა მიეცა მათთვის, ე.ი. გამოეცხადებინა აფხაზეთის დამოუკიდებლობა. ამით ეჩვენებინა ეროვნული საკითხისადმი თავისი შედარებით „პროგრესული“ დამოკიდებულება.

მაშინ არავის მოსვლია აზრად, რომ არღვევდა (ფეხქვეშ თელავდა) საქართველოს სუვერენიტეტსა და ტერიტორიულ მთლიანობას [4, 53, 54].

ბოლშევიკების მიერ საქართველოს ოკუპაციის შემდეგ საბჭოთა ხელისუფლება დამყარდა აფხაზეთში 1921 წლის 4 მარტს. 6 მარტს შეიქმნა აფხაზეთის რევკომი ე. ეშბას (თავმჯდომარე), ნ. ლაკობასა და ი. აკირტავას შემადგენლობით. ფუნქციონირება დაიწყო აგრეთვე რკპ (ბ) აფხაზეთის საორგანიზაციო ბიურომ. ჯერ კიდევ 2 მარტს ეფრემ ეშბა აფხაზეთის არ შექმნილი რევკომის სახელით მოითხოვდა აფხაზეთის დამოუკიდებელ რესპუბლიკად გამოცხადებას ან აფხაზეთის შესვლას რსფსრ შემადგენლობაში.

1921 წლის 26 მარტს აფხაზეთის რევკომის წევრებმა ლენინსა და სტალინს მიმართეს წერილით, რომელშიც აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური

რესპუბლიკის გამოცხადებასა და მის რუსეთის ფედერაციასთან გაერთიანების საკითხს აყენებდნენ. ეს წერილი იყო საბჭოთა ეპოქის პირველი დოკუმენტი, რომელშიც აშკარად გამოიკვეთა აფხაზური სეპარატიზმი და მისი ჭეშმარიტი საწყისები.

აფხაზეთის რუსეთის ფედერაციასთან ინტეგრირება მიზნად ისახავდა ქართული ენისა და კულტურის ამოძირკვას ძირძველ ქართულ მიწა-წყალზე. აფხაზური რეგომის წინადადებას მხარი დაუჭირა ს. ორჯონიკიძემ, თუმცა ცენტრში საკითხის გარკვევამდე, აფხაზ ბოლშევიკებს ურჩევდა, თავი შეეკავებინათ რუსეთის ფედერაციასთან აფხაზეთის გაერთიანების განცხადებებისაგან. 27 მარტს ს. ორჯონიკიძემ ე. ეშბასთან პირდაპირი ხაზით საუბრისას მხარი არ დაუჭირა აფხაზეთის რუსეთის საბჭოთა ფედერაციაში გაერთიანების იდეას, ასევე ეშბას აცნობა „მოსკოველი და ქართველი ამხანაგების მოსაზრება აფხაზეთისათვის ავტონომიური რესპუბლიკის პოლიტიკური სტატუსის მინიჭების თაობაზე“.

სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოთქმული აზრის თანახმად „სტალინს არ შეეძლო მხარი არ დაეჭირა აფხაზი სეპარატისტების მოთხოვნებისთვის, რადგან ისინი საბჭოთა რუსეთის წისქვილზე ასხამდნენ წყალს“. მაგრამ აფხაზეთი დამოუკიდებელ საბჭოთა რესპუბლიკად გამოაცხადეს არა მარტო ლენინის თანხმობით, არამედ სტალინის აქტიური თანამონაწილეობითაც. საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ხელისუფლების დამხობაში მონაწილეობისათვის აფხაზეთის ბოლშევიკურმა ხელმძღვანელობამ ჯილდოდ აფხაზეთის რესპუბლიკისათვის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკის პოლიტიკური სტატუსის მინიჭება მოითხოვა.

აფხაზეთის საქართველოსაგან მოწყვეტას და ცალკე რესპუბლიკად გამოცხადებას, სადაც აღნიშნული პერიოდისათვის 70%-ზე მეტი ქართველი ცხოვრობდა, უარყოფითად შეხვდა ქართველი მოსახლეობის დიდი ნაწილი. გამოითქვა მრავალი დასაბუთებული მოსაზრება, მაგრამ... [5].

1921 წლის 28-31 მარტს ს. ორჯონიკიძის ხელმძღვანელობით გაიმართა რკპ (ბ) ცკ-ის კავკასიის ბიუროს, საქართველოს კპ ცკ-ისა და აფხაზეთის რევკომის წევრთა თათბირი ბათუმში, სადაც აფხაზეთი დამოუკიდებელ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად გამოცხადდა. დადგენილებაში ნათქვამი იყო, რომ საკითხი „რსფსრ-თან საქართველოს სსრ-თან ფედერაციის შესახებ აფხაზეთის საბჭოების ყრილობის მოწვევამდე ღიად რჩებოდა“.

აფხაზ და რუს ბოლშევიკებს შორის დადებული გარიგების შედეგად საქართველოში შეიქმნა ორი, სახელწოდების მიხედვით თანაბარუფლებიანი, საქართველოსა და აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკები. 31 მარტს აფხაზეთის რევკომმა რუსეთის ფედერაციის, ჩრდილოეთ კავკასიისა და სამხრეთ კავკასიის რევკომის ხელმძღვანელებს ახალი აფხაზეთის სოციალისტური რესპუბლიკის შექმნა აცნობა.

საქართველოს პარტიულმა და დირექტიულმა ორგანოებმა ცნეს აფხაზეთის დამოუკიდებლობა, თუმცა ხაზს უსვამდნენ, რომ აფხაზეთის პოლიტიკური მდგომარეობის საკითხს საბოლოოდ რეგიონის საბჭოების I ყრილობა გადაწყვეტდა [1, 34-35].

აქვე ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს, რომ აფხაზეთი დამოუკიდებლობის გამოცხადების დღიდან ანუ 1921 წლის 31 მარტიდან არსებითად არცერთ სფეროში დამოუკიდებელი არ იყო. ის მოსკოვსა და თბი-

ლისს ექვემდებარებოდა. აფხაზეთი, როგორც დამოუკიდებელი რესპუბლიკა მოსკოვის სახელმწიფოებრივ დოკუმენტებში საერთოდ არ ფიგურირებდა (არც რკპ (ბ) ცენტრალურ კომიტეტში, არც საბჭოთა კავშირის ცენტრალურ აღმასრულებელ ორგანოში და არც სახალხო კომისართა საბჭოში) [6, 118]. აფხაზეთს, როგორც დამოუკიდებელ რესპუბლიკას არ ცნობდა ბოლშევიკ-კომუნისტების ბელადი ლენინი, რომლის 1921 წლის 14 აპრილის ცნობილ წერილში კავკასიის, კერძოდ: აზერბაიჯანის, სომხეთის, საქართველოს, დაღესტნის და მთიულთა რესპუბლიკების კომუნისტებისადმი, აფხაზეთი საერთოდ არ მოიხსენია [7, 198]. ეს გარემოება, რა თქმა უნდა, იმით კი არ აიხსნება, რომ აფხაზებს თითებზე ჩამოსათვლელი არც თუ ცნობილი პიროვნებები ჰყავდათ, არამედ იმით, რომ ის არ ცნობდა ასპარეზზე შემთხვევით გამოჩენილ უცნობ, პატარა, ამბიციურ მხარეს, რომელიც მუდამ საქართველოს სახელს იყო ამოფარებული [8, 329]. ფაქტია, რომ ცოტა ხანში აფხაზეთის დამოუკიდებელი რესპუბლიკა არ ცნო სტალინმა. იგი, როგორც ეროვნებათა საქმის სახალხო კომისარი, რუსეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მდივნის ა. ენუქიძესთან მიმოწერაში აფხაზეთს ავტონომიად მოიხსენიებს, რის გამო მას თავისი წარმომადგენელი არ ჰყავდა ცალკე რსფსრ-ში, ამიტომ აფხაზეთს დამოუკიდებლად კრედიტის მიღებაც არ შეეძლო რსფსრ-გან. ი. სტალინი 1921 წლის 13 სექტემბერს აფხაზეთთან დაკავშირებით ა. ენუქიძეს ატყობინებდა, რომ საქართველოს ფინანსთა სამინისტროს გარეშე აფხაზეთს არ შეეძლო რსფსრ-დან თანხის მიღება [8, 330]. აფხაზეთის ასეთ „დამოუკიდებელ საბჭოთა რესპუბლიკას“ მომავალში რა შედეგებიც მოჰყვებოდა კარგად იგრძნო ზოგიერთმა

ქართველმა და აფხაზმა ბოლშევიკმაც. მათი მეცადინეობის შედეგს წარმოადგენდა 1921 წლის ზაფხულსა და შემოდგომაზე რკპ (ბ) ცკ პოლიტიკაში გარკვეული ცვლილებები, რომელმაც აიღო ორიენტაცია აფხაზეთის „ავტონომიზაციაზე“ საქართველოს სსრ შემადგენლობაში. თუმცა იყო განსხვავებული აზრიც. კერძოდ, 1921 წლის 15 ოქტომბერს აფხაზეთის რკპ (ბ) ორგბიუროს პლენუმმა მხარი დაუჭირა საქართველოსა და აფხაზეთს შორის მჭიდრო თანამშრომლობის დამყარებას, ორ მოკავშირე, თანასწორუფლებიან რესპუბლიკებს შორის „ოფიციალური ხელშეკრულების“ გაფორმების საფუძველზე. პლენუმის გადაწყვეტილების მიღების შემდეგ, 21 ოქტომბერს, ე. ეშბამ აფხაზეთის სტატუსის საკითხის გადაწყვეტის დაჩქარება მოითხოვა.

როგორც მასალებიდან ირკვევა, ე. ეშბას გარშემო გაერთიანდნენ ის ძალები, რომლებიც ეწინააღმდეგებოდნენ აფხაზეთის საქართველოსთან სამოკავშირეო ხელშეკრულების დადებას. 14 ნოემბერს ე. ეშბამ აფხაზეთის უშუალოდ ამიერკავკასიის ფედერაციაში შესვლის საკითხი დააყენა. საპასუხოდ 16 ნოემბერს კავბიუროს რკპ (ბ) ცკ-ის პრეზიდიუმმა პოლიტიკურად მიზანშეუწონლად მიიჩნია აფხაზეთის დამოუკიდებელი რესპუბლიკის არსებობა და ე. ეშბას დაევალა, წარმოედგინა საბოლოო გადაწყვეტილება ან აფხაზეთის საქართველოს სსრ-თან ხელშეკრულების საფუძველზე ან რსფსრ-ში ავტონომიური ოლქის სტატუსით გაერთიანების შესახებ.

ის ფაქტი, რომ რსფსრ-თან ინტეგრაციის შემთხვევაში აფხაზეთი ავტონომიური ოლქის სტატუსს მიიღებდა, ხოლო საქართველოსთან სახელშეკრულებო ურთიერთობების ფორმატში საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად ცხადდებოდა, ამკარად ავლენს

ბოლშევიკი ლიდერების დისკრიმინაციულ ეროვნულ პოლიტიკას საქართველოსთან მიმართებაში [1, 35-36].

ამდენად, 1921 წლის 16 დეკემბერს საქართველოსა და აფხაზეთს შორის გაფორმდა სამოკავშირეო ხელშეკრულება. გაერთიანდა რვა კომისარიატი, ხოლო საგარეო საქმეთა კომისარიატი საქართველოს გამგებლობაში დარჩა. რომელიმე სხვა სამხარეო გაერთიანებაში გაწვევრიანება აფხაზეთს მხოლოდ საქართველოს მეშვეობით შეეძლო. საქართველოს წარმომადგენლობით ორგანოებში აფხაზეთს ადგილების 1/3 გადაეცა. „განსაკუთრებული სამოკავშირეო ხელშეკრულების“ საფუძველზე ფაქტიურად გაერთიანდა საქართველოსა და აფხაზეთის ტერიტორია. 1922 წლის თებერვალში აფხაზეთის საბჭოების პირველმა ყრილობამ დაამტკიცა აფხაზეთისა და საქართველოს სსრ სახელმწიფოებრივი გაერთიანება. ამავე დროს მიღებული საქართველოს სსრ კონსტიტუციაშიც აღინიშნა, რომ აფხაზეთი „უკავშირდება საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკას – ამ რესპუბლიკათა შორის დადებულ, განსაკუთრებულ საკავშირო ხელშეკრულების საფუძველზე“ [9, 73]. 1922 წლის მარტში შექმნილ ამიერკავკასიის ფედერაციაში აფხაზეთი შევიდა, როგორც საქართველოს შემადგენელი ნაწილი.

ვ. ლენინმა აფხაზეთი არ ცნო აგრეთვე 1922 წელს საბჭოთა რესპუბლიკების კავშირის შექმნის დროს, როდესაც არც კი მოიკითხა და მოიხსენია მისი ე.წ. „დამოუკიდებელი“ რესპუბლიკა.

აფხაზი ისტორიკოსების მტკიცება, თითქოს „სტალინის ხრიკებით“ აფხაზეთს სოციალისტური რესპუბლიკიდან სტატუსი ავტონომიურ რესპუბლიკამდე ჩამოუქვეითდა, სინამდვილეს არ შეესაბამება. უდავოა, რომ აფხაზეთის საბჭოთა სოციალისტური

რესპუბლიკა თავისი შინაარსით ავტონომიური წარმონაქმნი იყო. ჯერ კიდევ 1923 წლის 21 დეკემბერს აფხაზეთის საბჭოების II ყრილობის გახსნაზე ს. ორჯონიკიძემ პირდაპირ განაცხადა: „აფხაზეთმა უნდა იცოდნენ, რომ აფხაზეთი ავტონომიური რესპუბლიკაა და თანასწორუფლებიანი ჩვენი კავშირის ფარგლებში“ [10, 153].

საბჭოთა რუსეთს თავისი წარმომადგენლები ჰყავდა ყველა საბჭოთა რესპუბლიკაში, ამიერკავკასიის რესპუბლიკიდან – საქართველოში, სომხეთსა და აზერბაიჯანში. ამავე რესპუბლიკებს თავიანთი წარმომადგენლები ჰყავდათ რუსეთში. რუსეთსა და აფხაზეთს შორის წარმომადგენლების გაცვლა არ მომხდარა. რუსეთს არც ხელშეკრულება გაუფორმებია აფხაზეთთან. მან მხოლოდ აზერბაიჯანის, სომხეთისა და საქართველოს სუვერენიტეტი ცნო. აფხაზეთი, როგორც დამოუკიდებელი რესპუბლიკა, საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანისაგან განსხვავებით, არასოდეს არ ყოფილა საერთაშორისო სამართლის სუბიექტი. და ეს იმიტომ, რომ აფხაზეთი არ წარმოადგენდა რეალურად არსებულ დამოუკიდებელ (თუნდა საბჭოური გაგებით) რესპუბლიკას [11, 79].

აფხაზეთის სახელშეკრულებო რესპუბლიკას, როგორც ვხედავთ საკავშირო, ცენტრალური ხელისუფლება ფაქტობრივად ავტონომიური რესპუბლიკების რიგში განიხილავდა, რაც აისახა კიდევ სსრ კავშირის 1924 წლის კონსტიტუციაში. კერძოდ, ძირითადი კანონის IV თავის შენიშვნაში ნათქვამია, რომ „Автономные республики Аджария и Абхазия и автономные области Юго-осетия, нагорный Карабах и Нахичеванская посылают в совет национальностей по 1 представителю“ [12, 227-229].

მიუხედავად ამისა 1925 წელს აფხაზეთის საბჭოების III ყრილობამ მიიღო კონსტიტუცია, რომელშიც აფხაზეთი სეპარატისტებმა სუვერენულ სახელმწიფოდ წარმოადგინეს (მუხლი მე-5), რაც კოლიზიაში მოვიდა ამავე კონსტიტუციის მე-4 მუხლთან. მასში ნათქვამია, რომ აფხაზეთი საქართველოსთან გაერთიანდა განსაკუთრებული სამოკავშირეო ხელშეკრულების საფუძველზე, საქართველოს მეშვეობით ის შედის ამიერკავკასიის სფსრ-ში და ამ უკანასკნელის მეშვეობით – სსრკ-ში. 1925 წლის კონსტიტუცია არ გამოქვეყნებულა და ამდენად ძალაში არ შესულა.

აფხაზეთის ზემოაღნიშნული ე.წ. „კონსტიტუცია“ იმდენად შეუსაბამო და წინააღმდეგობრივი იყო, რომ ის 1925 წლის 26 ნოემბერს (კომუნისტური პარტიის აფხაზეთის საოლქო კონფერენციაზე) დაგმო ნესტორ ლაკობაძე. ამ უკანასკნელმა ასეთივე განცხადება გააკეთა საქართველოს კომპარტიის IV ყრილობაზეც 1925 წლის 2 დეკემბერს. მისი თქმით: ის აზრი ტრიალებდა აფხაზეთის პასუხისმგებელ მუშაკებში (მათ შორის მასშიც), რომ აფხაზეთი უშუალოდ უნდა შესულიყო ამიერკავკასიის ფედერაციაში, მაგრამ დასძენს ნ. ლაკობა, ეს აზრი ჩვენ უკვე უარფყავით ერთხელ და სამუდამოდ – არა იმიტომ, რომ ამხანაგი მ. კახიანი (საქართველოს ცეკას მდივანი) დაგვემუქრა, არამედ იმიტომ, რომ ეს შეცდომაა, რადგან აფხაზეთი საქართველოდან სადმე წასვლას არ აპირებს, რადგან ასეთი აფხაზეთი როგორც ცელქი ბიჭის ხელით აშენებული მუყაოს სახლივით დაიშლება. ეს დაადასტურა შემდგომმა სინამდვილემ და საქმის ვითარებამ. ნ. ლაკობას თქმითვე საქართველოსთან ურთიერთობაში მისი თანამოაზრეების პირველი შეცდომა მდგომარეობდა იმაში, რომ მათ მიერ დაწერილ კონსტიტუციაში სა-

ქართველო და ამიერკავკასიის ფედერაცია წარმოდგენილი იყვნენ, როგორც გასასვლელი დერეფანი საბჭოთა კავშირისაკენ [13, 177-178].

შექმნილ ვითარებაში ამიერკავკასიის ხელმძღვანელობამ აფხაზეთის კონსტიტუციის გადასინჯვა და საქართველოსა და აფხაზეთს შორის ურთიერთობების კონსტიტუციურად გაფორმება დაიწყო.

1926 წლის 5 ივლისს საქართველოს ცკ-ის მესამე მოწვევის სესიამ საქართველოს ახალი კონსტიტუციის პროექტი მიიღო, რომელშიც დაფიქსირდა აფხაზეთის პოლიტიკური სტატუსი. კონსტიტუციის 83-ე მუხლში ნათქვამი იყო, რომ „აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკა განსაკუთრებული ხელშეკრულების ძალით შედის საქართველოს სოციალისტურ საბჭოთა რესპუბლიკაში ხოლო მისი მემკვიდრეობით – ამიერკავკასიის სოციალისტურ-ფედერაციულ საბჭოთა რესპუბლიკაში“ [9, 117]. კონსტიტუცია დამტკიცდა 1927 წლის 23 აპრილს სრულიად საქართველოს საბჭოების IV ყრილობაზე. რამდენად „დამოუკიდებელი რესპუბლიკა“ იყო აფხაზეთი ჩანს აღნიშნული კონსტიტუციის შინაარსიდან. კერძოდ, 88-მუხლში აღნიშნულია: „სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტის მიერ საქართველოს სოც. საბჭოთა რესპუბლიკის მთელს ტერიტორიაზე გასავრცელებლად გამოცემულ კოდექსებს, დეკრეტებს და დადგენილებებს სავალდებულო ძალა აქვთ აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის ტერიტორიაზე“. ხოლო 90-ე მუხლის მიხედვით „სრულიად საქართველოს საბჭოთა ყრილობას და სრულიად საქართველოს საბჭოთა ცენტრალურ აღმასრულებელ კომიტეტს უფლება აქვთ გააუქმონ აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის საბჭოთა ყრილობის, ცენტრალური

აღმასრულებელი კომიტეტის და სახალხო კომისართა საბჭოს ყველა ის დადგენილება, რაც კი ეწინააღმდეგება ამ კონსტიტუციას“. 91-ე მუხლში აღნიშნულია: „აფხაზეთის სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის ბიუჯეტი მის შემდეგ, როდესაც მას დაამტკიცებს ამ რესპუბლიკის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი, შემადგენელ ნაწილად შედის საქართველოს სოციალისტური საბჭოთა რესპუბლიკის საერთო-სახელმწიფო ბიუჯეტში, რომელიც მტკიცდება ამა კონსტიტუციის 104-ე მუხლის წესისამებრ“ [9, 119].

საქართველოს კონსტიტუციის საფუძველზე სათანადო შესწორებები და დამატებები შეიტანეს 1925 წლის აფხაზეთის კონსტიტუციაში, რომელიც საბოლოოდ 1927 წლის 7 მარტს, აფხაზეთის საბჭოების IV ყრილობაზე დამტკიცდა. საინტერესოა, რომ 1926 წლის აღწერის შედეგად აფხაზეთში 201016 სული აღირიცხა. აქედან, 71954 სული ქართველი, 51458 აფხაზი, 25677 სომეხი, 12533 რუსი და 14045 ბერძენი. დანარჩენი სხვა ეროვნებები [14, 89].

აქვე ავღნიშნავთ, რომ თვით აფხაზ მოღვაწეთა აღიარებით, აფხაზეთის დამოუკიდებლობა გამოცხადებულ იქნა „დროებით“, „ერთი წუთით“, „აბრისათვის“ და ა.შ., მაგრამ აფხაზეთი რეალურად არც „ერთი წუთით“, არც „დროებით“ არ ყოფილა დამოუკიდებელი. აფხაზეთი იმ 10 წლის მანძილზეც (1921-1931წწ.) სავსებით დამოკიდებული იყო საქართველოზე, რომელიც თავისთავად ოკუპირებული იყო საბჭოთა რუსეთის მიერ და, ცხადია, დამოკიდებული იყო მასზე, შემდეგ – სსრ კავშირზე. როგორც დავინახეთ აფხაზეთის ბიუჯეტი საქართველოს ბიუჯეტის ნაწილს წარმოადგენდა. აფხაზეთის მთავრობა, პარტიული ორგანოები ანგარიშვალდებული იყვნენ

საქართველოს საკანონმდებლო და აღმასრულებელი ორგანოების, საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის წინაშე. აფხაზეთი არა ცალკე, არამედ მხოლოდ საქართველოს მეშვეობით შედიოდა ამიერკავკასიის ფედერაციასა და სსრ კავშირის შემადგენლობაში. როგორც საქართველოს, ისე საკავშირო ორგანოები აფხაზეთს მუდამ განიხილავდნენ როგორც ავტონომიურ რესპუბლიკას [11, 81].

აფხაზეთის ზემოაღნიშნული სტატუსი რომ არ შეეფერებოდა არც ისტორიულ და არც რეალურ ვითარებას კარგად გრძნობდნენ საბჭოთა სახელწიფოს მესვეურებიც. ადრე დაშვებული შეცდომის ნაწილობრივ გამოსწორებას ისახავდა მიზნად ცაკ-ის 1930 წლის III სესია, სადაც მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება გარდაექმნათ „ხელშეკრულებითი“ აფხაზეთის სსრ აფხაზეთის ავტონომიურ საბჭოთა სოციალისტურ რესპუბლიკად საქართველოს შემადგენლობაში.

აქედან გამომდინარე 1931 წლის 11 თებერვალს საქართველოს სსრ და აფხაზეთის სსრ საბჭოების VI ყრილობების გადაწყვეტილებით აფხაზეთი შევიდა საქართველოს სსრ შემადგენლობაში ავტონომიური რესპუბლიკის უფლებით.

პროფ. ლ. თოიძის აზრით: „თუ ამ გარდაქმნებს ფორმალურ-სამართლებრივი კუთხით შევხედავთ, აფხაზეთის სოციალისტური რესპუბლიკის შეცვლა აფხაზეთის ავტონომიურ სოციალისტურ რესპუბლიკად, უეჭველად მისი სტატუსის შეზღუდვად მოგვეჩვენება. საკითხს თუ რეალურად მივუდგებით, ეს ტრანსფორმაცია, თავისი არსით, არაფერს ცვლიდა აფხაზეთის პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებაში“. პრაქტიკულად, არ აქვეითებდა მის რეალურ პოლიტიკურ სტატუსს. ეს ღონისძიება, მკვლევრის აზრით, ფაქ-

ტობრივად არსებული რეალობის ადეკვატური გამოხატულება იყო, აუქმებდა ფორმასა და შინაარსს, დე-ფაქტო და დე-იურე მდგომარეობას შორის არსებულ შეუსაბამობას. მკვლევარს მიაჩნდა, რომ ეს აქტი წარმოადგენდა „დაგვიანებულ შესწორებას იმ მყვირალა შეუსაბამობისა, რომელიც თავის დროზე დაუშვეს ლენინმა, სტალინმა და სხვა ბოლშევიკმა ლიდერებმა აფხაზეთის ეროვნული სახელმწიფოებრიობის დროს“ [1, 37-38].

ამრიგად, საქართველოს სასაზღვრო-ტერიტორიული ცვლილებების საკითხი მოსკოვმა თავიდანვე საკუთარ პრეროგატივად აქცია. საქართველოში შექმნეს სამი ავტონომიური წარმონაქმნი. ერთ ფიორა ტერიტორიაზე სამი ავტონომიის არსებობა ინტერნაციონალიზმის ორჯონიკიძისეული გეგმის ნაყოფად უნდა ჩაითვალოს. ან უნდა მივიღოთ, რომ იგი ოქტომბრის გადატრიალების ჭეშმარიტ მიზნებში ჩინებულად ერკვეოდა – „დაყავი და იბატონე!“

ავტონომიასა და მის დაწესებულებებს ორასი, სამასი ისეთი თანამდებობა ახლავს, რომლებიც ამდენივე პირის კეთილდღეობას უზრუნველყოფს და ისე, რომ რაიმე გამორჩეული ნიჭი, ჭკუა და შრომისმოყვარეობა საჭირო არ არი... მოურავი ამ თანამდებობებს ახლობლებსა და სანდო პირებში ანაწილებდა. იქმნებოდა სიბარიტების კასტა, რომელიც მომდევნო, მხვეჭველთა ფენას აყალიბებდა და მის კანონსაწინააღმდეგო საქმიანობას მფარველობდა ყოველთვიური ფულადი თუ სხვა რამ ღირებულებრივი მოსართმევის საკომპენსაციოდ. მხვეჭველები, ხაზინისა და ხალხის ძარცვით, სარფიანი ადგილების გაყიდვით, სპეკულაციით, ხელქვეითთა დაბეგვრით, ქრთამითა და სხვა საშუალებებით მდიდრდებოდნენ, ამდიდრებდნენ მფარველებს და, რა თქმა უნდა, მორ-

ჩილებასში ჰყავდათ თავისი კლანები. ასე ხორციელდებოდა რეგიონში სიმშვიდე, სტაბილურობა და ადგილობრივი „პირველი კაცის“ ვალდებულებების შესრულება [15, 19-20].

სრულიად შეუძლებელია ნორმალური ლოგიკით ახსნა, თუ რატომ მიენიჭათ ერთგან ეროვნულ უმცირესობებს ავტონომიის სტატუსი და სხვაგან საერთოდ არაფერი, რომ აღარაფერი ვთქვათ ასეთი წარმონაქმნების ისტორიულ უნიადაგობაზე.

ვერც საბჭოთა კავშირის კონსტიტუციაში და ვერც საბჭოურ იურიდიულ ლიტერატურაში ვერ იპოვით განმარტებას – როდის, როგორ, რა პირობით, რა უფლებებით შეიძლება მიიღოს ამა თუ იმ ხალხმა ავტონომიურობა. ყველა საბჭოური ავტონომია შექმნილია სსრკ-ის იმდროინდელ მმართველთა გუნება-განწყობილების შესაბამისად.

საერთოდ უნდა აღინიშნოს, რომ მსოფლიოს ქვეყნების გამოცდილებაში და სამართლებრივ კონცეფციებში პოლიტიკური ავტონომია სრულებით არ გვევლინება ეროვნულ უმცირესობათა პრობლემების გადაჭრის გზად. არც ერთი საერთაშორისო დოკუმენტი არ შეიცავს ასეთი ავტონომიის შექმნის სახელწმიფო ვალდებულებებს [16].

ხაზგასასმელია ის გარემოებაც, რომ რუსეთში არსებულ ავტონომიებსა და საბჭოთა ხელისუფლების დამყარების შემდეგ საქართველოში შექმნილ ავტონომიურ წარმონაქმნებს შორის პრინციპული განსხვავებაა და არ შეიძლება მათი საერთო, საბჭოთა სახელმწიფოს თვალთახედვით განხილვა. გარკვევით უნდა ითქვას, რომ რუსეთში არსებული თითქმის ყველა (თუ აბსოლუტურად ყველა არა) ავტონომიური წარმონაქმნი არის რუსეთის მიერ სხვადასხვა დროს დაპყრობილი თუ „ნებით შეერთებული“ (რა-

ტომ გასაგებია), მანმადე დამოუკიდებლად არსებუ-
ლი ქვეყნები. მაგალითად, ჩრდილო კავკასიის ტერი-
ტორია, სადაც შემდეგ რუსეთის ფედერაციაში შემა-
ვალი ავტონომიური ერთეულები შეიქმნა, ჩრდილო
ოსეთის, ყაბარდო-ბალყარეთის, ჩეჩენ-ინგუშეთის, და-
ღესტნის... სხვადასხვა დროს რუსეთის მიერ დაპყრო-
ბილი, თუ სხვადასხვა პირობით შეერთებული მიწა-
წყალია.

სულ სხვა ვითარებაა საქართველოში. ყველამ
კარგად ვიცით, რომ აჭარა საქართველოა და აჭარ-
ლები ქართველები არიან. რა აბსურდული პრინცი-
პით შეიქმნა აჭარის ავტონომია ესეც ყველას მოეხ-
სენება. ის ტერიტორია კი, სადაც საბჭოთა ხელი-
სუფლების დამყარების შემდეგ შეიქმნა აფხაზეთის
და ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ავტონომიური ერთეულე-
ბი, უძველესი დროიდან ქართული მიწა-წყალია, ქარ-
თულ სახელმწიფოთა ფარგლებში მყოფი რეგიონე-
ბია [17].

1992 წლის 3 მარტს ვაშინგტონში, რადიოსად-
გურ „ამერიკის ხმის“ სააქტო დარბაზში ჩატარდა
კონფერენცია, რომელიც ბჭობდა ყოფილ საბჭოთა
კავშირში არსებულ მდგომარეობაზე. განხილულ სა-
კითხთაგან ერთ-ერთი ცენტრალური იყო სიტუაცია
კავკასიაში, მათ შორის საქართველოში. ამ თემაზე
ისაუბრა ცნობილმა ამერიკელმა სოვეტოლოგმა,
პროფესორმა ვიქსმანმა. პროფესორმა აღნიშნა, რომ
„ჩემს მრავალ პუბლიკაციაში ვსვამ კითხვას: რატომ
არსებობს აფხაზეთის ავტონომია? განა საგულისხმო
არ არის ის ფაქტი, რომ აფხაზეთის ავტონომიური
რესპუბლიკა თავიდან მხოლოდ 34 ათასი აფხაზი-
სათვის შეიქმნა? – ვიქსმანის მართებული დასკვნით
– თავიანთი ტერიტორიის საკითხებს ქართველები

საქართველოში კი არ წყვეტდნენ, არამედ მოსკოვში ხდებოდა“ [18].

და ბოლოს უნდა აღინიშნოს, რომ ყველა ეროვნულ უმცირესობას არ შეიძლება ჰქონდეს საკუთარი სახელმწიფოს შექმნის უფლება, რადგან, ეს, პირველ ყოვლისა, არსებული სახელმწიფოების ტერიტორიულ მთლიანობას აყენებს საფრთხის ქვეშ და ეთნოკონფლიქტების გამოწვევის ერთ-ერთი მიზეზი ხდება. როგორც ცნობილია, საერთაშორისო სამართალი თვითგამორკვევის უფლებას აძლევს მხოლოდ კოლონიურ და დამოკიდებულ, ე.ი. ძალით მიერთებულ და მორჩილებაში მყოფ ხალხებს. ეროვნულ უმცირესობას კი, რომელიც სხვადასხვა ისტორიული კატაკლიზმების შედეგად უცხო ქვეყნების ბინადარი გახდა, მიუხედავად ცხოვრების დროის ხანგრძლივობისა, თვითგამორკვევის უფლება არა აქვს.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ო. ჟორდანიას, პროფესორი ლევან თოიძე – აფხაზეთისა და სამაჩაბლოს მკვლევარი, კრ. „ლევან თოიძე 80“, თბ., 2009
2. გ. დანელია, ტოტლებენიდან გენერალ ლებედაძედე, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1996, №9-10
3. ვ. მჭედლიშვილი, იმპერიის მარწუხებში, თბ., 1990
4. А. Ментешавили, Из истории взаимоотношении грузинского, абхазского и осетинского народа, Тб., 1990
5. გაზ. „ტრიბუნა“, 1922, 25 იანვარი
6. Дж. Гамахария, Б. Гогия, Абхазия историческая область Грузии, Тб., 1997
7. В. И. Ленин, Полн. Собр., соч. Т. 43

8. გ. გასვიანი, აფხაზეთი XIX საუკუნის ბოლოსა და XX საუკუნეში, თბ., 2004
9. საქართველოს კონსტიტუციური აქტების კრებული (1921-1978), თბ., 1983
10. Съезды советов Абхазии, сб. Док. И Материалов (1922-1923 гг.), Сост. А. А. Тулумджян, Сухуми., 1959
11. ლ. თოიძე, საქართველოს პოლიტიკური ისტორია (1921-1923 წლები), თბ., 1999
12. История Советской конституции, сборник документов 1917-1957, АН СССР, М., 1957
13. Н. А. Лакоба, Статьи и речи, Сухуми., 1987
14. ა. თოთაძე, აფხაზეთის მოსახლეობა, ისტორია და თანამედროვეობა, თბ., 1995
15. აფხაზეთის სისხლიანი ქრონიკები, თბ., 1993
16. გაზ. „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1992, 31 იანვარი
17. მ. ლორთქიფანიძე, ომი მშვიდობამ უნდა შეცვალოს, „საქართველოს რესპუბლიკა“, 1992, 12 იანვარი
18. გაზ. „დრონი“, 1992 25 აპრილი

**ეროვნულ უმცირესობათა რელიგიური
სამტაპი საქართველოში XX საუკუნის
50-იან წლებში**

ყოველი რელიგია განსაზღვრავს ადამიანის ადგილსა და დანიშნულებას სამყაროში, თუ როგორ და რისთვის იცხოვროს. ეს კი მოითხოვს გარკვეული ზნეობრივი ნორმების დაწესებას, რომელთა დაცვა და შესრულება ადამიანს მიიყვანს სასურველ მიზანმდე.

დემოკრატიულ საზოგადოებაში რელიგია გამოყოფილია სახელმწიფოსაგან. მისი აღიარება არ არის სავალდებულო. ეს პიროვნების კერძო საქმეა.

ყოველ ადამიანს აქვს რწმენის თავისუფლება, რომლის მიხედვით, მას შეუძლია აირჩიოს ის რელიგია, რომელიც ყველაზე მისაღებად მიაჩნია ან საერთოდ უარი თქვას რელიგიაზე [1, 55].

მაგრამ რა არის რელიგიური სექტა? – ზოგიერთი პოლიტიკოსის მოსაზრებით, რელიგიური დაჯგუფება სექტა არ არის. ლექსიკონების დიდი ნაწილის მიხედვით „სექტა ქვეყანაში მოქმედი ძირითადი კონფესიის შედარებით მცირერიცხოვანი რელიგიური დაჯგუფებაა“. ეს განმარტებაც მთლად სრულყოფილად ვერ გადმოგვცემს ტერმინის შინაარსს.

თუ რელიგია ხასიათდება ღმერთთან კავშირისაკენ სწრაფვით, სექტანტურ მენტალიტეტში ყველაფერი იწყება და მთავრდება ლიდერით. სექტათა უმრავლესობა ამკვიდრებს ბრმა მორჩილებას, თაყვანისცემას ლიდერისადმი, რომლებიც იყენებენ პიროვნებაზე ძალადობის, ჰიპნოზის, შთაგონების სპეციალურად შემუშავებულ მეთოდს, რათა შეინარჩუნონ ლიდერისა და თემის დოქტრინისადმი მათი მორჩილება [2, 111-112].

სექტა (ლათ. „Secta“ მოძღვრება, სკოლა) გაგებულია ისეთ რელიგიურ მიმდინარეობად, რომელიც არ სცნობს საკუთარი რელიგიის სჯულის კანონს და აღიარებს მხოლოდ წმინდა წერილს, ისიც მხოლოდ საკუთარი ინტერპრეტაციით. უფრო სწორად, მორწმუნე ადამიანთა გაერთიანებებს, რომლებიც გამოეყვნენ და დაუპირისპირდნენ გაბატონებულ კათოლიკურ და მართლმადიებელ ეკლესიებს, აქვთ წარმოშობისა და განვითარების თავიანთი ისტორია, ორგანიზაციული სტრუქტურა და შემუშავებული რელიგიური დოგმატიკა, რელიგიური სექტები ეწოდება [3, 79].

რელიგიური სექტანტობა რელიგიური იდეოლოგიისა და ორგანიზაციის ერთ-ერთი ფორმაა. იგი დამახასიათებელია ყველა, მსოფლიო და ეროვნული რელიგიისათვის. იუდაიზმში, ქრისტიანობაში, ბუდიზმში, ისლამში, სხვადასხვა ისტორიულ პირობებში, გარკვეული სოციალური და პოლიტიკური ვითარების გამო, განსხვავებული რელიგიური მიმდინარეობა, სექტა ჩამოყალიბდა. ამავე დროს, მორწმუნე სექტანტები ხშირად დიდ შეურაცხყოფად იღებენ მათთვის სექტანტის წოდებით მოხსენიებას. არის შემთხვევები, როდესაც ერთი და იგივე რელიგიური მიმართულება ერთ სახელმწიფოში სექტის სახელწოდებით არის წარმოდგენილი (მაგ. ბაპტიზმი ყოფილ სსრ კავშირში), მეორე სახელმწიფოში კი იგივე რელიგიური ორგანიზაცია გაბატონებულ რელიგიად არის აღიარებული (იგივე ბაპტიზმი აშშ-ში).

საქართველოში ქრისტიანული სექტების მრავალსახეობის არსებობა ობიექტურ და სუბიექტურ ფაქტორთა ერთობლიობით არის განსაზღვრული, რომელთა შორის მნიშვნელოვანია ქართველი ერისათვის დამახასიათებელი რჯულთშემოქმედებლობა.

ჩვენთან ქრისტიანული სექტების გავრცელება, სხვა სახელმწიფოებისაგან განსხვავებით, განპირობებული არ ყოფილა სოციალურ-ეკონომიკური პირობებით.

ეს მოვლენა, ძირითადად, განსაზღვრულია საქართველოში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლების სარწმუნოებრივი თავისებურებებით, მორწმუნეთა სამისიონერო საქმიანობით [3, 80-81].

ქრისტიანული რელიგიის სექტანტური ჯგუფების მრავალსახეობა დღის წესრიგში აყენებს მათი კლასიფიკაციის დაზუსტების აუცილებლობას. სპეციალურ ლიტერატურაში არსებობს რელიგიური სექტანტობის კლასიფიკაციის რამდენიმე მოდელი, მაგრამ საქართველოსათვის ყველაზე მისაღებია ქრისტიანული სექტების ორ ძირითად ჯგუფად დაყოფა. პირველ ჯგუფში უნდა გაერთიანდნენ ის „რუსული წარმოშობის“ სექტები, რომლებიც გამოხატავენ ბატონყმობის, ცარიზმის, რუსული მართლმადიდებელი ეკლესიის კანონით შეუზღუდველი ბატონობისადმი წინააღმდეგობას, მათი გავლენისაგან თავდახსნის ძიებას. ასეთებია: დუხობორები, მალაკნები, სტარობრიაცები და სხვები.

მეორე ჯგუფის ქრისტიანული სექტები საზღვარგარეთული, პროტესტანტული წარმოშობის სექტებია. ისინი კაპიტალიზმის განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე წარმოიშვნენ საზღვარგარეთის ქვეყნებში და „იმპორტის ფორმით“ გავრცელდნენ, როგორც რუსეთში, ასევე საქართველოში. ასეთებია: ბაპტისტები, ორმოცდაათიანელები, მეშვიდე დღის ადვენტისტები, იელოველები და სხვები. ბოლშევიკები, როგორც ათეისტური იდეოლოგიის მატარებელი, ყველა ღონეს იყენებდნენ რელიგიის წინააღმდეგ. უკავშირდებოდნენ ნებისმიერ ძალას, თვით რელიგიურ მიმდინარეობებსაც კი, ოფიციალური ღვთისმსახურების შესასუსტებ-

ლად. შემთხვევით არ იყო, რომ რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული მუშათა პარტიის პროგრამაში ისინი სექტანტების მოკავშირედ გამოვიდნენ. ყრილობის მიერ მიღებულ გადაწყვეტილებებში არის სპეციალური რეზოლუცია „სექტანტებს შორის მუშაობის შესახებ“, სადაც ნათქვამია: „... სექტანტების მოძრაობა რუსეთში მისი მრავალი გამოხატულებით წარმოადგენს ერთ-ერთ დემოკრატიულ მიმდინარეობას, რომელიც მიმართულია არსებული წესების წინააღმდეგ“. მეორე ყრილობა მოუწოდებდა პარტიის ყველა წევრს ემუშავათ სექტანტების სოციალ-დემოკრატიასთან მიმხრობის მიზნით“ [4, 64].

ბოლშევიკებმა ხელისუფლებაში მოსვლის შემდეგ, როდესაც პოზიციები მყარად განიმტკიცეს, ბუნებრივია, სექტანტებისადმი მათი დამოკიდებულება და პოლიტიკური შეფასებებიც შეიცვალა. თუმცა, მაინც განსხვავებული პოზიცია ეკავათ სამღვდელთაგანს და ეკლესიასთან შედარებით.

საბჭოთა ხელისუფლების პოლიტიკას რელიგიასთან და კერძოდ, მართლმადიდებლობასთან მიმართებაში რელიგიურად აჩვენებს ბიბლიურ პერსონაჟთან – ი უ დ ა ს თ ა ნ დამოკიდებულება.

ჭეშმარიტი ქრისტიანის პოზიცია იუდასადმი ცალსახაა – ის მოღალატის, გამცემის, ანგარებიანი კაცის სინონიმია [20, 29]. სახარების ამ ოდიოზურ ფიგურას საბჭოთა ხელისუფლებამ რუსეთის სხვადასხვა ქალაქში 91918 წ. ქ. სამარასთან ახლოს სვიაჟესკში, აგრეთვე ქ. კოზლოვში (დღევანდელ მიჩურინსკში) და ქ. ტამბოვში (1921 წ.), ძეგლი დაუდგა, როგორც „კ ა ც ო ბ რ ი ო ბ ი ს პ ი რ ვ ე ლ რ ე ვ ო ლ უ ც ი ო ნ ე რ ს“. ეს ლევ ტროცკის სიტყვებია, რომელმაც გახსნა აღნიშნული ძეგლები (რა თქმა უნდა ლენინის თანხმობით). სავსებით კა-

ნონზომიერია ის, რომ ერთ-ერთი ძეგლის კვარცხლბეკზე მოგვიანებით ლენინის ბიუსტი დაიდგა. ეს ალბათ გასაკვირი არ უნდა იყოს, სწორედ ამ ხელისუფლებამ დახვრიტა ათეულ ათასობით სასულიერო პირი, ათასობით ეკლესია დახურა და დაანგრია [20, 30].

1922 წელს გამოიცა „დირექტივები ... სექტებთან და საერთოდ რელიგიურ ჯგუფებთან ურთიერთობის შესახებ“. დირექტივების მიხედვით ყურადღებით უნდა შეესწავლათ არსებული სექტანტური დაჯგუფებები და ყოველგვარი რელიგიური ორგანიზაციები. იქ, სადაც არ ატარებდნენ მტრულ ხასიათს საბჭოთა ხელისუფლებისადმი, რეკომენდაცია მიეცათ სათანადო ორგანოებს თავი შეეკავებინათ მათი დეფინისაგან. ნება ეძლეოდათ დასახული მიზანი განეხორციელებინათ არსებული კანონის ფარგლებში [4, 69].

საქართველოს გასაბჭოებისთანავე რელიგიაზე მკაცრი კონტროლი საბჭოთა მთავრობის პოლიტიკის ერთ-ერთი ატრიბუტი გახდა. ამიტომ სახელმწიფოსა და ეკლესიას შორის ურთიერთობას 20-30-იან წლებში საკმაოდ დრამატული ხასიათი ჰქონდა. ბოლშევიკურმა რეჟიმმა რელიგიისაკენ მოსახლეობის ლტოლვას მისდაუნებურად უფრო მეტი სტიმული მისცა. ხელისუფლების ანტირელიგიური პოზიცია და საკუთრების სფეროში განხორციელებული რეფორმები მოსახლეობის დიდ ნაწილს აიძულებდა ეკლესიასა და სექტანტურ ჯგუფებში ეძებნა შვება და თავშესაფარი. მათ შორის იყო მრავალი ისეთი ადამიანი, რომლებიც ადრე რელიგიურობით არ გამოირჩეოდნენ. ჩვენი აზრით, მოსახლეობის ასეთი ნაბიჯები წარმოადგენდა, მართალია პასიურ, მაგრამ მაინც ბრძოლას ახალი რეჟიმის წინააღმდეგ.

მეორე მსოფლიო ომის დროს საბჭოთა მთავ-

რობას იდეოლოგიურ ფრონტზე სიტუაციის გამწვავება ხელს აღარ აძლევდა და მისი პოლიტიკაც მოქალაქეთა სინდისის მიმართ ერთი შეხედვით უფრო ლოიალური გახდა [5, 349-350].

1944 წელს ევანგელისტი ქრისტიანები, ხოლო 1945 წელს ორმოცდაათიანელთა ნაწილი ბაპტისტებთან გაერთიანდა (თბილისელმა ორმოცდაათიანელებმა უარი განაცხადეს გაერთიანებაზე) [6, 196].

50-იან წლებში, მიუხედავად ხრუშჩოვის მოჩვენებითი პრაგმატული პოლიტიკისა, ხელისუფლება რელიგიური კონფესიებისა და სექტების მიმართ მკვეთრი ცვალებადობით გამოირჩეოდა. მაგალითად, 1954 წელს საქართველოში ფუნქციონირებდა 43 რელიგიური შენობა. აქედან 4 ეკლესია, 2 მეჩეთი, 2 პოლონელ კათოლიკეთა ეკლესია და 35 სამლოცველო სახლი. ამავე წელს რეგისტრირებულ იქნა სომხურ-გრიგორიანული ეკლესიის 8 მღვდელი, 2 მქადაგებელი, 1 მაჰმადიანი მოლა, 1 მუეძინი, 1 კათოლიკეთა მქადაგებელი, 1 ებრაელი რაბინი, 25 ხახამი, 1 „ექბ“ – უფროსი პრესვიტერი. ასევე, „ექბ“ და მოლოკანთა 11 პრესვიტერი [7, 9-10].

1956 წლის მონაცემებით ფუნქციონირებდა 200 ეკლესია და სამლოცველო სახლი. აქედან ყოველდღიურად მოქმედებდა 8, ყოველ კვირას და რელიგიურ სადღესასწაულო დღებში – 30, წელიწადში 2-3-5-ჯერ – 8. ხოლო ერთი – მცხეთაში, სამთავროს წმინდა ნინოს სახელობის ეკლესიაში არ მიმდინარეობდა რელიგიური მსახურება [8, 9-10].

1957 წლიდან ხელისუფლებამ რადიკალურად გაამკაცრა რელიგიასთან დამოკიდებულება და საქართველოში მხოლოდ 43 ეკლესიას და 5 სამლოცველო სახლს შეუნარჩუნა ფუნქციონირების უფლება [9, 23-24]. ხელისუფლების აღნიშნულმა პოლიტიკამ

საპირისპირო შედეგი გამოიღო და ქრისტიანული სექტების უფრო მეტად გააქტიურება და მრევლის რაოდენობის ზრდა გამოიწვია. ეს პროცესები შესამჩნევი გახდა ქალაქებში მოქმედ რელიგიურ გაერთიანებებში. სოფლებში ანდა ნაკლებად ხალხმრავალ რეგიონებში სექტანტები თითქმის არ ცხოვრობდნენ. აღნიშნული გარემოება, სხვა მიზეზებთან ერთად, იმით იყო გამოწვეული, რომ ქალაქში ადამიანის ბედისადმი დაინტერესებას ნაკლები ყურადღება ექცეოდა. კარნაკტილობამ, ადამიანთა შორის კომუნიკაციების შეზღუდვამ, „ერთ სადარბაზოში ცალკე ცხოვრებაში“, ხელი შეუწყო იმას, რომ ადამიანთა იმ ნაწილმა, რომელმაც ვერ იგრძნო სასურველი მხარდაჭერა, ადამიანური სიტბო, ამ დანაკლისის კომპენსირებას სექტანტ „დაძმების“ ურთიერთობაში დაუწყო ძებნა. როგორც გამოკვლევებმა აჩვენა, ეს ადამიანები სექტაში მაშინ გაერთიანდნენ, როდესაც ცხოვრებაში დროებითი ხასიათის სიძნელეები შეექმნათ, ვერ გადალახეს ისინი და დაენდნენ სექტანტ „პროპაგანდისტების“ ნათქვამს.

ამ პერიოდში ბაპტისტური ეკლესია ითვლებოდა პროტესტანტული ტიპის უმსხვილეს ეკლესიად მკვეთრად გამოხატული დოგმატიკით, კულტით, მისიონერული მოღვაწეობისა და ცენტრალიზებული ორგანიზაციის მეთოდებით [10, 3, 6].

წითელწყაროს რაიონში ბაპტისტების უმრავლესობა რუსეთიდან იყო ჩამოსული. მხოლოდ 8 სული იყო აგილობრივი. ბაპტისტები ყოველ კვირას იკრიბებოდნენ ერთ-ერთი მორწმუნის ბინაში [11, 90].

1955 წელს ბათუმში მცხოვრებმა ბაპტისტებმა განცხადებით მიმართეს ქალაქის საბჭოს ნება მიეცა ოფიციალურად, რომ წყლით მონათვლა ჩაეტარები-

ნათ. განცხადებას ხელს აწერდა ბაპტისტთა თემის 18 წევრი. აქედან 12 წევრი უკრაინელი იყო და 6 რუსი. მათგან არცერთს არ ჰქონა უმაღლესი განათლება. ისინი საქართველოში 30-50-იან წლებში ჩამოვიდნენ საცხოვრებლად [12, 1, 3, 4]. საერთოდ, მორწმუნეთა საზოგადოება თუ რეგისტრაციაში გატარდებოდა, ხელისუფლებასთან უნდა გაეფორმებინა ხელშეკრულება, სადაც გათვალისწინებული იყო ორმხრივი ვალდებულებანი.

მორწმუნეთა საზოგადოება ვალდებულებას კისრულობდა გაფრთხილებოდა მათთვის გადაცემულ სამლოცველო შენობასა და სხვა ქონებას და გამოეყენებინა მხოლოდ დანიშნულების შესაბამისად. მორწმუნეებს უფლება ეძლეოდათ, როგორც შენობა, ასევე იქ არსებული კულტის საგნები გადაეცათ სარგებლობის უფლებით „თანამორწმუნეებისათვის“ მხოლოდ და მხოლოდ რელიგიურ მოთხოვნილებათა დასაკმაყოფილებლად. არ დაეშვათ რელიგიური წესის შესრულება კულტის მსახურის მიერ, რომელიც არ იყო გატარებული რეგისტრაციაში საბჭოთა კავშირის მინისტრთა საბჭოსთან არსებული რელიგიური კულტების საქმეთა საბჭოს რწმუნებულთან [13, 19].

1959 წელს თბილისში იყო ევანგელისტ-ბაპტისტთა ერთი სამლოცველო სახლი დიდუბეში, რომელიც 954 წევრს აერთიანებდა. მათგან 254 მუშაობდა წარმოებაში და დაწესებულებებში, დანარჩენები იყვნენ დიასახლისები და პენსიონერები. საქართველოს მინისტრთა საბჭოსთან არსებული რელიგიური კულტების საბჭოში რეგისტრირებული იყო მხოლოდ ერთი სამლოცველო სახლი თბილისში ერთი რელიგიური თემით. მაგრამ, ფაქტობრივად, სამლოცველო სახლში მოქმედებდა სამი დამოუკიდებელი თემი – რუსული, სომხური და ქართული, რომლებიც ცალ-

ცალკე ატარებდნენ რელიგიურ რიტუალებს და ჰყავდათ თავისი ხელმძღვანელები.

სამლოცველო სახლს მართავდა თემის საბჭო, რომელშიც შედიოდნენ ჩამოთვლილი ეროვნებების რელიგიურ თემთა პრესვიტერები [14, 33-34].

თემთან ფუნქციონირებდა სარევიზიო კომისია ხუთი წევრით. ამასთან ერთად, თემის საქმიანობაში მონაწილეობას იღებდა ე. წ. „ოცეული“ 40 კაცის შემადგენლობით.

რუსულ, ქართულ და სომხურ პრესვიტერთა დასახმარებლად თემებში აირჩიეს 26 მქადაგებელი, რომლებიც რელიგიურ შეკრებებზე გამოდიოდნენ ქადაგებით წმინდა წერილიდან.

ბაპტისტების თემი აწყობდა საღამოებს, სადაც კითხულობდნენ რელიგიურ ლექსებს. სამლოცველო სახლში შეიქმნა გუნდი, რომელიც მღეროდა მუსიკალური ინსტრუმენტის თანხლებით.

თბილისის სამლოცველო სახლის რიცხოვრივი შემადგენლობა მკვეთრად იზრდებოდა. მაგალითად, თუ 1958 წელს წყლით მონათვლის დროს ევანგელისტ-ქრისტიან ბაპტისტთა თემში მიიღეს 46 ახალი წევრი, 1959 წელს უკვე – 176 [14, 35].

50-იანი წლების დასაწყისში თბილისის მეშვიდე დღის ადვენტიტთა თემი 26 კაცს ითვლიდა. ორ წელიწადში მათი მიმდევრების რიცხვი 60-მდე გაიზარდა. შაბათ-კვირას ისინი ასრულებდნენ რელიგიურ რიტუალებს. ადვენტიტთა „ეკლესია“ 1908 წელს გაიხსნა. საბჭოთა რეჟიმის პერიოდში თემი ექვემდებარებოდა საბჭოთა კავშირში არსებულ მათ სასულიერო ცენტრს, რომელიც მოსკოვში ფუნქციონირებდა. ცენტრი წარმოადგენდა ლეგალურ სტრუქტურას [15, 27]. რადგან მათი ეკლესიად წოდებული სამლოცველო სახლი აღარ მოქმედებდა, ამიტომ რიტუალებს

ატარებდნენ შეთანხმებით, დიდუბის შესახვევში №8, ბაპტისტთა სამლოცველო შენობაში [14, 52].

1958 წლის 22 მარტს რელიგიური რიტუალების შესრულების დროს სამლოცველო სახლში შეიჭრნენ სუკ-ის თანამშრომლები, რომლებმაც შეაწყვეტინეს ღვთისმსახურება, წაართვეს ლიტერატურა, როგორც იყო 1927 წელს მოსკოვში ოფიციალურად დაბეჭდილი კრებული – სასულიერო სიმღერები „სიონის ფსალმუნები“ [16, 27].

რაც შეეხება დუხობორებს რელიგიურობა ძველი ინტენსიურობით 50-იან წლებში აღარ ხასიათდებოდა. რელიგიისადმი ლტოლვა უფრო მეტად იყო შემორჩენილი ასაკოვან ადამიანებში. მათთვის „წმინდა“ ადამიანის გარდაცვალების შემთხვევაში, მორწმუნე ქალები და ბავშვები რელიგიურ რიტუალებს აწყობდნენ გარდაცვლილის საფლავთან. უვლიდნენ გარშემო და რელიგიურ სიმღერებს მღეროდნენ.

დუხობორთა ყოველ სოფელში იყო მათი რელიგიური ხელმძღვანელი, რომელთანაც იკრიბებოდნენ მორწმუნეები და ასრულებდნენ რელიგიურ რიტუალებს [7, 18].

50-იან წლებში საქართველოს ტერიტორიაზე ითვლებოდა დაახლოებით 3 ათასი მოლოკნის ოჯახი. თბილისში ოფიციალურად მოქმედებდა მოლოკნების 4 სამლოცველო სახლი, სადაც სისტემატიურად დადიოდა 1800-ზე მეტი მორწმუნე. მოლოკნების დიდი ნაწილი მოსული იყო ყარსისა და არდაგანის მხრიდან (თურქეთი), ამ მხარეში მცხოვრებლებთან მათ შემდგომშიც ჰქონდათ ნათესაური ურთიერთობები.

ბავშვის დაბადების დროს მოლოკნები არავითარ რიტუალს არ აწყობდნენ. ქორწინების დროს კი საზოგადოების პრესვიტერი მორწმუნის ოჯახში, როდესაც საქორწინო ცერემონიალი ტარდებოდა კით-

ხულობდა სპეციალურ ლოცვას, რათა ახალდაქორწინებულებს ეცხოვრათ მშვედობიანად და სიყვარულით. სიკვდილამდე ერთად ყოფილიყვნენ და არ დაევიწყებინათ ღმერთი. რიტუალი გრძელდებოდა 10-15 წუთი. შემდეგ იმართებოდა საქორწინო ტრაპეზი. ალკოგოლიურ სასმელებს მოლოკნები ქორწილის დროსაც არ იღებდნენ.

სექტანტის სიკვდილის შემთხვევაში საზოგადოების პრესვიტერი მორწმუნის სახლში გარდაცვლილის სასაფლაოზე დაკრძალვამდე კითხულობდა სპეციალურ ლოცვას. დაკრძალვის შემდეგ საზოგადოების მორწმუნეთა ნაწილი ბრუნდებოდა გარდაცვლილის სახლში გამოსათხოვარ სადილზე. სადილის ხარჯებს მოლოკანთა საზოგადოება იხდიდა [16, 19].

მოლოკნებში განქორწინება დიდ წინააღმდეგობას აწყდებოდა. მამაკაცი მეუღლესთან გაცილებების შემთხვევაში თუ მეორე ცოლს შეირთავდა, აღარ ჰქონდა უფლება ყოფილიყო რელიგიური საზოგადოების დამფუძნებელი საბჭოს წევრი [7, 11].

1957 წლიდან თბილისში ტურისტის რანგში ხშირად ჩამოდიოდნენ მოლოკნები აშშ-დან, რომლებიც ხვდებოდნენ თავის ნათესავებსა და ნაცნობებს და გადასცემდნენ საჩუქრებს. ასეთი კონტაქტები მოლოკნების აქტივიზაციას იწვევდა [14, 50].

ამავე პერიოდში თბილისში მოქმედებდა სექტანტური ჯგუფი „პრიგუნები“, რომელიც ითვლიდა 100-ზე მეტ მორწმუნეს. ისინი ძირითადად ცხოვრობდნენ თბილისის განაპირა რაიონებში: ღრმაღელეში, ნავთლუდში და ავჭალაში. მრავალი მათგანი მოლოკნების მსგავსად ყარსიდან და არდაგანიდან იყვნენ ჩამოსული. მათაც მჭიდრო კავშირი ჰქონდათ თურქეთში, აშშ და კანადაში მცხოვრებ ნათესავებთან.

სექტის წევრები იკრიბებოდნენ ყოველ კვირას

რიტუალების ჩასატარებლად ცალკეულ მორწმუნეთა ოჯახებში. ლოცვის დროს რელიგიური სიმღერით ყველა სექტანტი ხტუნავდა. პრიგუნების სექტა აკრძალული იყო და რეგისტრაციას არ ექვემდებარებოდა, რამდენადაც მათთან დაშვებული იყო რელიგიური რიტუალების დროს „მიუღებელი ფორმები...“ [14, 52].

ჩვენთვის საინტერესო პერიოდში თბილისში და საქართველოს ზოგიერთ რაიონში სხვა სექტანტურ მიმდინარეობათა მსგავსად შედარებით აქტიურად მოქმედებდნენ „ორმოცდაათიანელები“, რომელთა რიგები ითვლიდა 550-მდე წევრს.

განსაკუთრებული მისტიკური რელიგიური მოძღვრების გამო ეს სექტა საბჭოთა კავშირში აკრძალული იყო და რეგისტრაციას არ ექვემდებარებოდა. სექტანტები რიტუალების შესრულების დროს დასაშვებად თვლიდნენ ფიზიკურ თვითგვემას, რაც იწვევდა ნევროზულ დაავადებებს [14, 36].

XX საუკუნის 40-იანი წლებიდან თბილისში მოქმედებდა მცირერიცხოვანი, მაგრამ კარგად ორგანიზებული იელოველების ჯგუფი, რომლის ხელმძღვანელი იყო „ამიერკავკასიის ძმობის“ ლიდერი მიხეილ ხაჩატურიანი. ის ადრე გასამართლებული იყო იელოვას მოძღვრების პროპაგანდისათვის. 1959 წლისათვის თბილისში იელოველების რიცხვი მნიშვნელოვნად შემცირდა. ხელისუფლებისაგან დევნას განიცდიდნენ. ამიტომ სხვადასხვა ღონისძიებით ცდილობდნენ ყოფილიყვნენ ახლო ურთიერთობაში. თბილისელი, თელაველი და ტყიბულელი იელოველები ფარულ შეხვერებს აწყობდნენ [14, 49].

50-იან წლებში აჭარის ტერიტორიაზე მნიშვნელოვნად აქტიურობდა „სუბოტნიკების“ სექტა. როგორც ცნობილია მათი მოძღვრება ძირითადად ძველ აღთქმას ეყრდნობა. უარყოფენ სამებას. ქრისტეს აც-

ხადებენ უბრალო წინასწარმეტყველად. იცავენ წინაცვეთის ძველ ებრაულ წესს, შაბათის დღესასწაულს (აქედან სახელწოდება). უარყოფენ ქრისტეს მოძღვრებას, ხატთა თაყვანისცემას, კვირადღის წესებს, ბავშვებს არქმევდნენ ებრაულ სახელებს და საერთოდ იმდენად „ებრაელობდნენ“, რომ მრავალი მათგანი ითხოვდა ისრაელში წასვლას [17, 177].

აჭარაში „სუბოტნიკები“ ძირითადად ცხოვრობდნენ ბათუმში, ბათუმისა და ქობულეთის რაიონებში. რიტუალების შესრულება თვითგვემით, ზნეობრივი და ფიზიკური დამცირებით მთავრდებოდა. ამიტომ აღნიშნული სექტის საქმიანობა აკრძალული იყო. მიუხედავად ამისა 1958 წელს სექტანტი სუბოტნიკების რიცხვი 300-მდე გაიზარდა [18, 15].

როგორც ვხედავთ, აღნიშნულ პერიოდში საგრძნობლად გამოცოცხლდა სექტანტური მოძრაობა. ასევე, იყო მცდელობა არატრადიციული რელიგიების შემოტანისა. კერძოდ, 1959 წელს საბჭოთა კავშირის ბუდისტების საზოგადოებამ მოიწვია ბუდისტთა მსოფლიო ძმობის ვიცე-პრეზიდენტი, რომელიც იყო ამავე დროს ნეპალის ბუდისტთა საზოგადოების „დ ხ ა რ მ ო დ ა ი ა ს ს ა ბ ხ ა ს“ პრეზიდენტი – ა მ ი რ ტ ა ნ ა ნ დ ა ბ ხ ი კ კ ხ უ, თავის ქალიშვილთან ვიმლა დევისთან ერთად. ვიზიტის პროგრამაში შედიოდა მისი ჩამოსვლა სოჭში, სოხუმში და ბათუმში, რაც განხორციელდა კიდევ [19, 1]. საქართველო შემთხვევით არ ყოფილა შერჩეული.

აღნიშნულ პერიოდში, რელიგიური სექტების აქტიურობა მიმდინარეობდა საქართველოს ეკლესიის შედარებით პასიური მოღვაწეობის ფონზე; რაც გამოწვეული იყო კომუნისტური მმართველობის საეკლესიო პოლიტიკით. მთავარი კონტროლი მართლმადიდებლობისაკენ იყო მიმართული.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ვ. ერქომაიშვილი, ფილოსოფია, თბ., 2005
2. ლ. მღებრიშვილი, თანამეროვე ეთნო-რელიგიური პროცესები მცხეთის რაიონის სოფლებში, „მარი ბროსეს დაბადებიდან 200 წლისთავისადმი მიძღვნილი სამეცნიერო სესია“, თბ., 2000
3. დ. გეგეშიძე, საუბარი ათეიზმსა და რელიგიაზე, თბ., 1988
4. М. Г. Кириченко, Свобода совести в СССР, М., 1985
5. ნ. პაპუაშვილი, რელიგიის ისტორია, თბ., 1996
6. ქსე, ტ. 2, თბ., 1977
7. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემდეგში სუიცსა), ფ. 600, ანაწ. 16, საქ. 262
8. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 3, საქ. 262
9. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი (შემდეგში (სშსსა), ფ. 14, ანაწ. 32, საქ. 281²
10. Г. С. Лялина, Баптизм, М., 1977
11. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 4, საქ. 4
12. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 1, საქ. 32
13. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 4, საქ. 10
14. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 34, საქ. 438
15. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 1, საქ. 23
16. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 1, საქ. 4
17. ა. გელოვანი, რწმენა, ღმერთები, ადამიანები, თბ., 1990
18. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 18, საქ. 231
19. სუიცსა, ფ. 1880, ანაწ. 1, საქ. 36
20. მ. შელეგია, საბჭოური პარადოქსები და... მომავლის იმედი, „საისტორიო ვერტიკალები“, 2012, №24

**ეროვნულ უმცირესობათა განსახლების
რაიონები საქართველოში XX საუკუნის
20-30-იან წლებში**

XIX საუკუნის დასაწყისში რუსეთის მიერ საქართველოს დაპყრობის შემდეგ ჩვენ სამშობლოში განსაკუთრებით ინტენსიურად ჩამოდიან და სახლდებიან უცხო ეროვნების წარმომადგენლები; ეს პასუხობდა რუსეთის პოლიტიკას – რაც შეიძლება მეტი უცხო ელემენტი დაემკვიდრებინათ საქართველოში, რომ ქართველ ხალხს თავისი ეროვნული პოტენციალი დამოუკიდებლობის მისაღწევად კი არ გამოეყენებინა, არამედ ამ ეთნიკური ჯგუფების პრობლემების მოსაგვარებლად [1, 28].

ბუნებრივი მატების მხრივ ყველაზე კარგ პირობებში აღმოჩნდნენ რუსები, გერმანელები, ბერძნები და ოსები. რუსეთმა საქართველოს საზღვრისპირა რაიონებში მოსახლეობის ეთნიკური შემადგენლობა მექანიკური და ძალადობრივი გზით ქართველთა საზიანოდ შეცვალა. ამ გზას ადგა, როგორც თეთრი, ისე წითელი რუსეთი [2, 107].

უმცირესობის სტატუსს საბჭოთა პერიოდში თავისი დადებითი მხარე ჰქონდა. ეროვნული უმცირესობის წარმომადგენლებს გარკვეული შეღავათი ეძლეოდათ, რაც ერთის მხრივ, დომინირებულ ერში თავისთავად იწვევდა ფარულ გულისწყრომას, მეორეს მხრივ კი ეროვნულ უმცირესობებს აძლევდა უსამართლო პრეტენზიების წამოყენების საშუალებას.

უმცირესობის წარმომადგენლები ნებისმიერ „საბჭოურ დისკრიმინაციას“, იგივეს რასაც განიცდიდა დომინირებული ერის წევრი ეროვნულ ჩაგვრად აღიქვამდა. ისიც უნდა ითქვას, რომ ამა თუ იმ საქმის მოგვარებას „კუთვნილი სტატუსის“ გამოყენებით ახერხებდა, მაგრამ შეღავათების არსებობის აფიში-

რებას გაუბოდა, რადგანაც არ სურდა, ეროვნული უმცირესობის სტატუსის აღიარება. უფრო სწორად, საბჭოთა პერიოდში „ეროვნული უმცირესობის“ წარმომადგენლად ყოფნა არ ითვლებოდა პრესტიჟულად [3, 36].

დროთა განმავლობაში ლიმიტოვებულ ზონაში მაცხოვრებელმა ეროვნულმა უმცირესობებმა გაბატონებულ მდგომარეობას მიაღწიეს (იქ, სადაც ქართველები უმცირესობას შეადგენდნენ, ასეთი კი 20 რაიონია) და დაიწყეს თავის მიკროტერიტორიაზე მოსახლე ქართველების (ამ შემთხვევაში უმცირესობის შევიწროება, გასაქანი მიეცა ასიმილაციის პროცესს. დაირღვა ადამიანის უფლებები [3, 44].

საბჭოთა რეჟიმის დამყარებასთან ერთად მრავალი უცხო ეროვნების წარმომადგენელი მოაწყდა საქართველოს საზღვრებს, რამაც ტერიტორიის აჭრელება გამოიწვია. 1921 წლის გაზაფხულზე რკინიგზაზე შეიმჩნეოდა დიდი რაოდენობის სომეხი და თურქი ლტოლვილების შემოსვლა. ისინი მოძრაობდნენ სტიქიურად, ყოველგვარი გეგმის გარეშე [4, 94]. ოსმალებიდან ლტოლვილი სომეხები გაიფანტნენ ბორჩალოში, ახალ ქალაქში, გორში, თბილისში და ა. შ. სომხობა იმდენად დაიქსაქსა, რომ დიდმა ნაწილმა ენაც კი დაივიწყა [5].

მეტად მტკივნეულ საკითხს წარმოადგენდა ის ფაქტი, რომ თითქმის ყველა სასაზღვრო ზოლში კომპაქტურად ცხოვრობდნენ არაქართველები. ისინი ხშირ შემთხვევაში მტრულად იყვნენ განწყობილი ქართველებისადმი. მეხადირიდან დაწყებული რესპუბლიკა რკალივით იყო გარშემორტყმული ან უცხო ტომის ხალხით, ან კიდევ ისეთებით, რომელთაც არ გააჩნდათ ქართული თვითშეგნება [6, 312].

საბჭოთან რეჟიმის დამყარების პირველ წლებში ბოლშევიკები ადამიანის ეროვნულ კუთვნილებას ყურადღებას არ აქცევდნენ, თითქოს არც აინტერესებდათ. გრაფა ეროვნების აღსანიშნავად, როგორც ცნობილია, მხოლოდ 1924 წლიდან ჩნდება. თუმცა არც ამის შემდეგ გაუმახვილებიათ ყურადღება ამ საკითხზე. აი, ერთ-ერთი დამახასიათებელი შემთხვევა: ქ. გორის 1924 წ. საქორწინო აქტში 24 წლის თოროზ გრიგოლის ძე თოროზოვს, ეროვნების გრაფაში ეწერა, რომ ის არის „ინტერნაციონალისტი“ [7, 68].

მნიშვნელოვანია, რომ თუ 1800 წელს არაქართული მოსახლეობა საქართველოს მოსახლეობის მხოლოდ 11% შეადგენდა, 1897 წელს არაქართველთა ხვედრითი წილი 32%-მდე გაიზარდა. XIX საუკუნის დამლევისათვის საქართველო კიდევ უფრო მრავალეროვანი ქვეყანა იყო, ვიდრე წინა საუკუნეებში. ამ პერიოდში საქართველოს ტერიტორიაზე შექმნილი იყო მრავალი სოფელი, რომელთა მოსახლეობა მთლიანად არაქართველთაგან (სომხები, ბერძნები, რუსები) შედგებოდა და ყოფა-ცხოვრებით დიდად არ განსხვავდებოდა აბორიგენი მოსახლეობისაგან. კიდევ ურფო მრავალეროვანი გახდა ქალაქები, სადაც ადებ-მიცემობას უმთავრესად არაქართველები მისდევდნენ [8, 766-767].

XX საუკუნის 20-იან წლებში არაქართველები 851 557 სულს, ანუ მოსახლეობის 32, 3% – შეადგენდნენ. ამ დროისათვის საქართველოში ცხოვრობდა 19 კომპაქტურად და 33 გაფანტულად დასახლებული ეროვნება [9, 33]. მოსახლეობის დინამიკა გვიჩვენებს, რომ 20-30-იან წლებში შეიმჩნეოდა ქართველი მოსახლეობის ზრდის შემცირება. მაგალითად, 1922 წელს ქართველები საქართველოს მოსახლეობის 74, 7%-ს

შეადგენდნენ, 1926 წელს 70, 9%-ს, ხოლო 1939 წლის მონაცემებით 64, 6%-ს [10, 51].

არაქართველი მოსახლეობის ხვედრითი წილი განსაკუთრებით გაიზარდა თბილისის გარშემო სოფლებში. მაგალითად, მანგლისის მოსახლეობა ძირითადად რუსებისაგან შედგებოდა [11, 293]. საბურთალოში ნახევარზე მეტს თურქები შეადგენდნენ [12]. 1923 წელს მუხრანთან, ჭალისთავში, დასახლდა რამდენიმე კომლი მოახალშენე თურქი [13, 5]. თურქების ხვედრითი წილი ასევე დიდი იყო თელავანში, თხინვალის აგარაკში, მსხალდიდში, შლამიანთ ხევში, ძაღლაანთ ხევში, წოდორეთში [14, 58], ბაგებში [15], წყნეთში [16], დიდ თონეთში [17], კუმისში [18], დილომში, მუხათგვერდში [14, 58], თბილისთან ახლოს მდებარე მამუკიანთ სოფელში [19] მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი სომხები და ქართველი გრიგორიანელები იყვნენ.

სომხებმა ორგანიზებულად დაიწყეს საქართველოს ტერიტორიაზე კომპაქტურად დასახლება. სწორედ ასეთი შორსგამიზნული პოლიტიკის შედეგი იყო, რომ 1925 წლისათვის ახალქალაქის მაზრაში ცხოვრობდა 71, 8% სომეხი [20, 22]. საერთოდ, 1926 წლის აღწერით საქართველოში მცხოვრებ სომეხთა რაოდენობა მთელი მოსახლეობის 11, 6 პროცენტს შეადგენდა (307 ათასი) [21, 43]. ფაქტია, რომ 1929-1934 წლებში საქართველოს ეროვნულ უმცირესობათა შორის სომხებს ეკავათ პირველი ადგილი. მეორე ადგილზე იყვნენ თურქები – 5, 9%, სულაღობრივად 137 921 [22, 1].

1923 წლის გაზაფხულზე აზერბაიჯანიდან კახეთში გადმოსახლდა უდინების 207 ოჯახი, რომელთაც საცხოვრებელი ადგილი მიეცათ თელავის მაზრაში, მდინარე ალაზნის გაღმა, ახალ სოფლის თემ-

ში. უღინებმა (უღიები) აზერბაიჯანში დატოვეს სა-
უცხოოდ გაშენებული სოფელი: ბაღებით, ვენახებით,
ბოსტნებითა და ქვიტკირის შენობებით [23].

უღიები – ძველი ალბანელების შთამომავალი
ერთ-ერთი ტომი გადარჩა ასიმილაციას თურქ-მაჰმა-
დიანებისაგან. მათ ქრისტიანობაც შეინარჩუნეს და
ენაც. ისინი აზერბაიჯანის სამ სოფელში ცხოვრო-
ბენ: ვართაშენში (ახლანდელი ოღუზი), ნიჯში და
მირზაბულუში. საქართველოში ვართაშენიდან გადმო-
სახლდნენ და ყვარლის რაიონში დაარსეს სოფელი
ზინობიანი. მათი გადმოსახლების მიზეზი აზერბაიჯა-
ნელებისა და სომხების ურთიერთდაპირისპირება გამ-
ხდარა. ამ კონფლიქტის დროს სომხები ქრისტიან
მოსახლეობას – უღიებს, აზერბაიჯანელებისაგან ვერ
არჩევდნენ და უდანაშაულო ხალხი ხდებოდა სის-
ხლიანი შეტაკების მსხვერპლი.

ზინობი სილიკაშივლი უღების სოფლის თავკა-
ცი იყო. იგი განათლებული და შორსმჭვრეტელი კა-
ცი ყოფილა. სწორედ მან ითავა უღების გადმოყვანა
საქართველოში. მათ თავდაპირველად აჭარაში უნდო-
დათ ჩასახლება, შემდეგ მუკუზანში, მაგრამ არც ერ-
თი ადგილი არ მოსწონებიათ და არჩევანი ყვარლის
რაიონზე შეუჩერებიათ, იქ სადაც დღესაც ცხოვრო-
ბენ. აქაური ბუნებრივი პირობები ხელსაყრელი აღ-
მოჩნდა მათთვის. უღიების ჩამოსახლებისას ეს ადგი-
ლი დაუსახლებელი და ტყით დაფარული ყოფილა,
განსაკუთრებით მუხნარით. თავდაპირველად სოფლის-
თვის მუხიანის დარქმევაც კი უფიქრიათ, მაგრამ სა-
ბოლოოდ ზინობიანი დაურქმევიათ ზინობის პატივსა-
ცემად [24, 183].

1937 წელს ზინობი ხალხის მტრად გამოაცხა-
დეს და სიკვდილით დასაჯეს. შემდეგ კომუნისტებს
სოფლისთვის სახელი შეუცვლიათ და ოქტომბერი

დაურქმევიათ. დღეს კი მას ძველი სახელი დაუბრუნდა [24, 184].

20-იან წლებში თეთრი წყაროს რაიონი წარმოადგენდა „მიკროკოსმოსს“, სადაც თავმოყრილი იყო მრავალი ეროვნების წარმომადგენელი. ქართველებთან ერთად აქ ცხოვრობდნენ სომხები, რუსები, ბერძნები, ოსები და აზერბაიჯანელები. ანალოგიური თანაცხოვრების სურათი იყო დმანისის, მარნეულისა და ბოლნისის რაიონებში, საერთოდ მთლიანად ქვემო ქართლში [25, 3].

ქვემო ქართლის ბარის სოფლებში თუ ნაწილობრივ მაინც შემორჩა ძირძველი მოსახლეობა, მთის სოფლებში უფრო მეტად ახალმოსულები დამკვიდრებულან [25, 8].

აზერბაიჯანელები საქართველოში ძირითადად ცხოვრობენ მარნეულის, ახალციხის, გარდაბნის, თეთრიწყაროს, ადიგენის, აგრეთვე ქვეყნის ზოგიერთ სხვა რაიონსა და ქალაქ თბილისში.

სარვანისის რაიონი 1923 წელს დიდ ტერიტორიას ფლობდა. აქ იყო 6 თემი 30 სოფლით. რაიონში ცხოვრობდნენ მხოლოდ აზერბაიჯანელები [26]. ამავე პერიოდში ახალციხის მაზრაში ითვლებოდა 67 165 კაცი. აქედან 80% იყო ქართველი მაჰმადიანი [27, 19], რომელთაც სამწუხაროდ აზერბაიჯანელებად ან თურქებად სთვლიდნენ.

წალკის განაპირა მხარეს მდებარეობდა თურქებით დასახლებული 5 სოფელი. მოსახლეობა 3 500 კაცს შეადგენდა [28, 36]. ახალციხის, ახალქალაქის, ადიგენის, ასპინძისა და ბოგდანოვკის რაიონების მოსახლეობის რიცხვი 1939 წლის 1 იანვრისათვის შეადგენდა 208 156 – სულს. მათგან ქართველი იყო 19 734 სული, თურქი 87 168, სომეხი 88 097 [29, 23].

ლაზები ანუ ჭანები 20-იან წლებში ყოფილ საბჭოთა კავშირში შეადგენდნენ 4 000 კაცს. აქედან ნახევარი ცხოვრობდა აფხაზეთის ტერიტორიაზე. 1000-მდე ლაზის საცხოვრებელ ადგილს კი აჭარა წარმოადგენდა [30, 24].

ღუშეთის მაზრის მოსახლეობა 1927 წელს 61 526 სულისაგან შედგებოდა. 80% ქართველები ცხოვრობდნენ, 20% სხვადასხვა ეროვნების წარმომადგენლები. კერძოდ, 7 586 ოსი, 2700 სომეხი, 88 რუსი, 165 გერმანელი, 95 ებრაელი, 122 თათარი, 459 აისორი, 330 სხვა ეროვნების წარმომადგენლები [31, 132].

ამავე პერიოდში საქართველოში ცხოვრობდა 6000-ზე მეტი ქურთი. მხოლოდ თბილისში 3 200 [32, 36]. 1930 წლის მონაცემებით, უკვე იხსენიებიან ცალკე ქურთები და ცალკე იეზიდები [33, 139]. 1926 წლის აღწერით თბილისში იყო 2044 სული იეზიდი, აქედან 1157 მამაკაცი და 887 ქალი [34, 91].

20-იანი წლების ბოლოსა და 30-იანი წლების დასაწყისში, როდესაც შესამჩნევი გახდა ურბანიზაციის პროცესი, ქალაქად ჩასული სოფლის მოსახლეობა განიცდიდა თავისებურ იზოლაციას; რამდენადაც სოფლიდან ჩამოსულებს ნაკლებად, ან საერთოდ არ ქონდათ ნათესაური, მეგობრული, რელიგიური, პროფესიული და სხვა კავშირები. იმისათვის, რომ სოფლიდან ქალაქში ახლად ჩასული ადამიანები მალე და ადვილად ჩართულიყვნენ ქალაქის ნორმალურ ცხოვრებაში, აუცილებელი იყო მათი სწრაფი ინტელექტუალური ევოლუცია [35, 43].

ასეთ მდგომარეობაში მეტწილად ქართველი მოახლეობა ვარდებოდა. ეროვნულ უმცირესობებს: რუსებს, სომხებს, ქურთებს, აზერბაიჯანელებს, გერმანელებს და სხვა, თბილისში თუ საქართველოს

სხვა ქალაქებში მცხოვრები თვისტომნი გარკვეულ დახმარებას უწევდნენ ცხოვრების პირობების შეგუებასა და გაუმჯობესებაში.საერთოდ კი უნდა აღინიშნოს, რომ ქალაქში მოხვედრილი გლეხი არ „ითქვიფებოდა“ ქალაქის მოსახლეობაში. ის კვლავ დაკავშირებული რჩებოდა თავის არტელთან და თანამემამულეებთან [26, 81].

სამხრეთ თუ დასავლეთ საქართველოს მოსახლეობის ნაწილი ისტორიული ძნელებედობის დროს გამაჰმადიანდა, რის გამოც თვისტომთაგან „თათრებად“ იწოდებოდნენ. მეფის რუსეთის ხელისუფლება მათ თურქებად მოიხსენიებდა. ამიტომ XX საუკუნის 20-იან წლებში და მოგვიანებითაც ბევრს სწორად არ ესმოდა რას ნიშნავს საისტორიო წყაროებში მოხსენიებული „ქუთაისელი თათარი“, „ახალციხელი თათრები“, „ქობულეთელი თათარი“ და სხვა. ეს მით უფრო აღსანიშნავია, რომ ამ გარემოებას წარსულში მრავალი სამწუხარო გაუგებრობა მოჰყვა, რამაც ქართველობას მძიმე დანაკლისი მიაყენა [37, 11].

საბჭოური სტატისტიკა ნაკლებად ანსხვავებდა ქართველ მაჰმადიანს და ნამდვილ თურქს, რის გამოც საქართველოს ზოგიერთ რაიონში არაქართველი მოსახლეობა აღწერის მასალებით საკმაოდ სოლიდურად გამოიყურებოდა.

1916 წელს საქართველოში სახლდებიან ვანის ვილაიეთიდან (თურქეთი) ლტოლვილი ასურელები [38, 155]. სოფელ ქანდაში ასირიელების (აისორები) დასახლება დაიწყო ჯერ კიდევ 1867 წლიდან, როდესაც ეს სოფელი მუხრანბატონის კუთვნილებას წარმოადგენდა. 1922 წლის ზაფხულში ბათუმსა და ახალქალაქის მაზრაში შემოვიდნენ ასირიელი და სომეხი ლტოლვილები. სომხების რაოდენობა 7 ათასს აღწევდა. სირიელები 360 სულს ითვლიდნენ. ამიერ-

კავკასიის ხელმძღვანელობამ მიიღო გადაწყვეტილება ლტოლვილები დაესახლებინათ ახალქალაქის მაზრის სომხურ სოფლებში [39, 93].

1927-1928 წლებში სოფელ ვასილიევკაში ცხოვრობდა 203 სულისაგან შემდგარი 55 კომლი ასირიელის ოჯახი.ყარათაფაში – 16 კომლი 55 სულით. ყარათაფა ნახევარი ვერსით იყო დაცილებული ვასილიევკას და ამიტომ ისინი ყოველდღიური ცხოვრებით იყვნენ დაკავშირებულნი ერთმანეთთან [40, 71]. ამ დროისათვის ასირიელთა რაოდენობა საქართველოს მოსახლეობის 1% უდრიდა.სულ მათი რიცხვი 2904 სულს აღწევდა [40, 68]. სხვა საარქივო დოკუმენტების მიხედვით 1926 წელს ასირიელები საქართველოში 6 ათასი სული იყო [40, 20].

1897 წლის აღწერით თბილისში ცხოვრობდა 1017 სული აისორი [34, 42].20-იანი წლების პირველ ნახევარში აისორების რაოდენობა 1861-ით განისაზღვრა [34, 91]. 1930 წელს 2303 სულს მიაღწია [34, 105]. 1939 წლის მონაცემებით კი 2986 აისორი ცხოვრობდა თბილისში [34, 109].

საქართველოში ბერძნების რაოდენობა 100 ათასამდე აღწევს და მათ აქ მოსახლე ეროვნებათა შორის რაოდენობრივად მეხუთე ადგილი უჭირავთ. საქართველოს დღევანდელი ბერძნული მოსახლეობის აბსოლუტურ უმეტესობას ვერ მივიჩნევთ ვერც საქართველოში მოსულ უძველეს ბერძენ კოლონისტთა უშუალო შთამომავლებად, ვერც ბიზანტიელი მისიონერების და ოსტატთა მემკვიდრეებად. ისინი ჩვენში ძირითადად XIX-XX საუკუნეების განმავლობაში გადმოსახლდნენ [41, 5].

1925 წლისათვის საქართველოში ბერძნულმა მოსახლეობამ 80 ათასს მიაღწია. ხოლოდ წალკის რაიონში 45 სოფლიდან 24 ბერძნული იყო, სადაც 25

ათასზე მეტი კაცი ცხოვრობდა. აღბუღალის მაზრაში 8 ათასამდე, ბორჩალოს მაზრაში 5 ათასამდე და 10 ათასამდე ბერძენი სხვა მაზრებში იყო გაფანტული [28, 35, 77].

აფხაზეთის ბერძნულ მოსახლეობაში აღმოცენდა მოძრაობა საბერძნეთში გადასახლებასთან დაკავშირებით. 1926 წელს დაახლოებით 23 ათასი ბერძენი მოითხოვდა საბერძნეთში გადასახლებას [42, 26]. მიუხედავად ხელისუფლების უარყოფითი დამოკიდებულებისა იმავე წელს გაემგზავრა 30 ოჯახი, 1927 წელს – 58, 1928 წელს – 205, 1929 წელს – 444 ოჯახი. იყო შემთხვევები, როცა მთელ სოფელს მოუთხოვია გადასახლების უფლება (მაგალითად, სოფელ ანდრევსკის 295 კომლმა, 1200-1400 კაცმა გამოთქვა სამშობლოში დაბრუნების სურვილი [43, 143].

ჯერ კიდევ 1921 წელს ცხინვალის გარშემო 26 სოფელში მხოლოდ ქართველები ცხოვრობდნენ [44, 73]. საბჭოთა რეჟიმის დამყარებიდან ოსები ინტენსიურად სახლდებიან ქართლისა და კახეთის ტერიტორიაზე. 1922 წელს თბილისში ცხოვრობდა 1446 ოსი [45]. 1925 წლისათვის ყოფილ ოლქში აღრიცხულია 82 ათასი კაცი.მათგან ოსები იყვნენ 54 ათასი, დანარჩენ 28 ათასს შეადგენდნენ ქართველები, სომხები და ებრაელები [20, 28]. 1926 წელს საქართველოში ოსების რაოდენობა 113 ათასს უდრიდა და აქედან 60 ათასი ყოფილი ოლქის ტერიტორიაზე ცხოვრობდა, ხოლო 53 ათასი მის ფარგლებს გარეთ. გამოდის, რომ ერთ წელიწადში „ოლქში“ მცხოვრები ოსები 6 ათასი სუფლით გაზრდილან? ბუნებრივია ეს იყო „ჯაყოების“ ჩრდილოეთიდან ახალი ტალღის გადმოსროლა, რაც ბოლშევიკების დემოგრაფიული პოლიტიკით იყო განპირობებული.

აღნიშნულ პერიოდში ოსთა კომპაქტური და-

სახლებები ყველაზე მეტად შესამჩნევი იყო გორის, დუშეთის, რაჭისა და შორაპნის მაზრებში. გორის მაზრაში ოსური დასახლებით გამოირჩეოდა მდინარე ფრონეს სათავეები, ყორნისისა და წუნარის რაიონები, სადაც შინაგან საქმეთა სახალხო კომისრის მონაცემებით, ოსი მოსახლეობა 88%-ს უდრიდა. დიდი ღიახვის ხეობაში ოსები ცხოვრობდნენ სოფელ კეხვამდე. ამ სოფლის სამხრეთით მხოლოდ ქართველებით დასახლებული სოფლები იყო, სადაც ოსთა რიცხვი მცხოვრებთა 15 პროცენტს არ აღემატებოდა. ასევე იყო პატარა ღიახვის ხეობაშიც, სადაც ოსები სოფელ ვანთამდე ცხოვრობდნენ. ვანთის ჩრდილოეთით განლაგებული იყო ქართული სოფლები: ბელოთი, ორი ხოწურა, საცხენე, აწრისხევი და სხვ. დუშეთის მაზრაში ოსები ცხოვრობდნენ არაგვისა და ქსნის სათავეებთან, რაჭის მაზრაში – ჯეჯორას სათავესთან, ჩასაგალის რაიონში [46, 70].

1933 წელს შეიმჩნეოდა ჩრდილო ოსეთიდან ოსი მოსახლეობის მასობრივი გადმოსვლა ე. წ. „სამხრეთ-ოსეთში“. ოსების ეს ნაწილი აქედან წასულები იყვნენ ჯერ კიდევ 1920 წელს ცნობილი მოვლენების დროს. ჩამოსულები მოითხოვდნენ საკოლმეურნეო მიწებს, რომლებიც თავისად მიაჩნდათ [47, 43].

1934 წელს სოფელი ყორნისი 16-18 კილომეტრით იყო დაცილებული ცხინვალიდან. ამ დროისათვის სოფელში ძირითადად ოსები ცხოვრობდნენ. ისინი აქ დამკვიდრებიდან მესამე თაობას წარმოადგენდნენ [48, 228].

სოფელ წუნარის მოსახლეობა კვლავ ხელოვნურად იზრდებოდა. როკის „გადადმიდან“ 35 ოსური ოჯახი ჩამოასახლეს. 1937 წელს ჩრდილოეთ ოსეთის სოფელ გნულოდან აქ დამკვიდრდნენ ხუბაევი, თარაევი, ხაჩიროვი, მალდიგოვი და სხვ. იქ თუ

უსახლკაროდ იყვნენ, მადლიან ქართულ მიწაზე ორ-ორ ოთახიანი ქვითკირის სახლები აიშენეს და მშვენივრად მოაწვეეს ოჯახები [49].

XX საუკუნის დასაწყისში შიდა ქართლიდან პანკისის ხეობაში დაიწყო ოსების ჩამოსახლება. მათი სოფლები გაჩნდა ალაზნის მარცხენა ნაპირზე. ეს სოფლებია დუმასტური, ქვემო ხალაწანი, წინუბანი, ქორეთი. კუწახტაში ცხოვრობდნენ ქართველები და ოსები. ქისტებით დასახლებულ სოფელ ომალოს ესაზღვრება ოსების სოფელი დუმასტური, რომლის მოსახლეობა ჯავის რაიონის სოფლებიდან გადმოსახლდა 1905 წელს (თავდაპირველად 26 კომლი). ძირითადი გვარებია ბითოევი, ჯიოევი, მაკოევი, თედეევი, კოჩიევი, ცხოვრებოვი, ქოზაევი, ძუგაევი, გერგაული, შავლოხოვი, კაბისოვი [50, 158-159].

შეიძლება თამამად ითქვას, რომ საბჭოთა ხელისუფლება ისეთივე მეთოდებით ანადგურებდა ებრაელებს, როგორც ფაშიზმის ბატონობის დროს ანადგურებდნენ მათ გერმანიაში. მხოლოდ 1918-1920 წლებში საბჭოთა რუსეთში 100 ათასი ებრაელი ამოხოცეს. დოკუმენტებში ნახვენებია ებრაელთა გენოციდის ამსახველი საშინელი ფაქტები. მაგალითად, 1919 წელს კიევთან ახლო დასახლებაში, ბოლშევიკების მიერ დაკავებულ ტერიტორიაზე, ჯარისკაცთა ჯგუფები „არბევდნენ ებრაელთა სახლებს და რაც უნდოდათ იმას უკეთებდნენ“. ებრაელებს ქუჩაში აჩერებდნენ, ზოგჯერ უბრალოდ ეკითხებოდნენ: „შენ ჟიდი ხარ? და ესროდნენ შუბლში ტყვიას, უფრო ხშირად დამამცილებლად ჩხრეკდნენ, მთლიანად აშიშვლებდნენ და ასეთ მდგომარეობაში პირდაპირ ქუჩაში ხვრეტდნენ“ [51, 93].

ამიტომ მოისწრაფოდნენ ებრაელები საქართველოში, სადაც ანტისემიტიზმი არ არსებობდა. მათ აქ

მეორე სამშობლო ჰპოვეს. ეს პროცესი, როგორც ფეოდალიზმის დროს, ასევე შემდგომ პერიოდშიც გრძელდებოდა.

ჯერ კიდევ XIX საუკუნის 20-იან წლებში ქუთაისში მცხოვრები 800 ებრაელი აქაური მოსახლეობის თითქმის ნახევარს შეადგენდა. ისინი ცალკე უბანში ცხოვრობდნენ და ძირითადად სოფლის მეურნეობის პროდუქტებით ვაჭრობდნენ [52]. საერთოდ, ქუთაისს განსახლების მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი ტრადიცია ჰქონდა. სხვადასხვა ეროვნების მოსახლეობას ქალაქში თავისი კომპაქტური დასახლების უბნები გააჩნდა, რომელთაც თავისი გარეგანი არე და სიმჭიდროვე ახასიათებდათ. XX საუკუნის 20-იან წლებშიც ერთ-ერთ ასეთ უბანს წარმოადგენდა ებრაელთა უბანი, რომლის ნაწილი შთანთქა 1928 წლის 10-11 მაისს გაჩენილმა დიდმა ხანძარმა, მაგრამ აქ დასახლება არ მოშლილა, ხის ნაგებობების ნაცვლად კაპიტალური შენობები აშენდა და მოსახლეობით შეივსო [53, 15].

XX საუკუნის პირველ მეოთხედში, თბილისში 294 044 ადამიანი ცხოვრობდა. აქედან ებრაელი იყო 8962 [34, 91]. 1926 მხოლოდ ქართველი ებრაელი 3160 სულით განისაზღვრა, 1930 წელს – 1268, ხოლო 1939 წელს დაახლოებით 1300-მდე.

1926 წლის აღწერით ებრაელთა რაოდენობა საქართველოში 20 987 აღწევდა. აქედან 72, 9% ქალაქებში ცხოვრობდა. 1931 წელს 22 562 ქართველი ებრაელია დაფიქსირებული, ხოლო 1936 წელს ებრაელთა რიცხვმა 30 000 მიაღწია [54, 8].

როგორც ცნობილია 1921 წელს შიმშილობამ მთელი რუსეთი მოიცვა. უბედურება განსაკუთრებით მძვინვარებდა გერმანელებით დასახლებულ ვოლგისპირეთში. მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნილი გერმა-

ნელები დახმარებას საქართველოში მცხოვრებ გერმანელებს სთხოვდნენ. ხშირი იყო მათი ჩამოსვლაც. მაგალითად, 1921 წლის ბოლოს თბილისში ცხოვრობდა 2 457 გერმანელი [34, 69]. 1926 წელს მათმა რიცხვმა 3 156 სული შეადგინა [34, 91].

საქართველოს ტერიტორიაზე, გარდა საკუთრივ გერმანელებით დასახლებული სოფლებისა, მათი ნაწილი ადგილობრივ მოსახლეობასთან შერეულად ცხოვრობდა თბილისთან ახლოს სოფელ სართიჭალაში [55, 48].

1927 წელს საქართველოში არსებობდა 13 გერმანული კოლონია 9253 მოსახლით: 1. ელიზავეტალი, 2. ლუქსემბურგი, 3. როზენფელდი, 4. ლიბკენსდორფი, 5. როზენბერგი, 6. ვალდჰეიმი, 7. გეორგესტალი, 8. მარკსგეიმი, 9. ანენფელდი,, 10. ვიზენდორფი, 11. შტეინფელდი, 12. გოფნუგსტალი, 13. გრიუნტალი. თბილისში ცხოვრობდა 4200 გერმანელი [56, 162].

30-იანი წლების დასაწყისში მხოლოდ ადგილობრივი მხარეთმცოდნეობის, ლუქსემბურგის, ბაშკირეთისა და ბორჩალოს რაიონებში 5 924 გერმანელი ცხოვრობდა [57, 37].

მეორე მსოფლიო ომის დროს კერძოდ, ომის დაწყებისთანავე, განხორციელდა გერმანელი მოსახლეობის პირწმინდად გასახლება საბჭოთა კავშირის ცენტრალური და სამხრეთ რაიონებიდან, მათ შორის საქართველოდან, აღმოსავლეთ რაიონებში [29, 15-16]. თუმცა, აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ მეორე მსოფლიო ომის დასაწყისში ეტაპზე გერმანული წარმომოხობის ბრიტანელი მოქალაქეები ინგლისის მთავრობამ სანაპირო ზოლიდან ქვეყნის სიღრმეში გადაასახლა.

იგივე მოიმოქმედა შეერთებული შტატების მთავრობამაც იაპონური წარმომოხობის ამერიკელი მოქალაქეების მიმართ. დაახლოებით 12 ათასი იაპონუ-

რი წარმოშობის საკუთარი მოქალაქე კი საკონცენტრაციო ბანაკებში გამოკეტა [58, 43].

საქართველოში დემოგრაფიულ სიტუაციაზე შემდეგი გარემოებაც ახდენდა გავლენას: იმ დროს, როდესაც ქართველ სპეციალისტებს რუსეთსა და სხვა რესპუბლიკებში გზავნიდნენ სამუშაოდ და იქვე სტოვებდნენ, საქართველოში შემოიკყავდათ დიდი რაოდენობით მუშახელი და კვალიფიციური სპეციალისტები აქ დასამკვიდრებლად. ბუნებრივია ეს შორს გამიზნული პოლიტიკა იყო.

მრავალი ქართველი სპეციალისტი შეიძლება დავასახელოთ, რომლებმაც თავისი ცხოვრება სხვა რესპუბლიკებში განვლეს. მაგალითად, „მძიმე მრეწველობის სახალხო კომისართა საბჭოს დავალებით ფოთის ინდუსტრიულ ტექნიკუმს უნდა გაეგზავნა 32 კურსდამთავრებული, რომლებიც საწარმოო პრაქტიკის გავლის შემდეგ იქვე უნდა დარჩენილიყვნენ სამუშაოდ“ [59, 25].

უკვე 1921 წლიდან რკინიგზის გაერთიანების შემდეგ დაიწყო ქართველი მოწინავე მუშების, კვალიფიციური სპეციალისტების მასიური დევნა, რადგან რკინიგზის მთელი ხელმძღვანელობა რუსეთის ცენტრს დაუმორჩილეს. მოსკოვს კი თავისი პროგრამა ჰქონდა საქართველოსადმი. მთელი რიგი მუშათა ჯგუფები თანდათანობით გადაასახლეს აზერბაიჯანის, სომხეთისა და როსტოვის რკინიგზებზე. მხოლოდ 1921 წლის 10 ოქტომბრამდე მივლინების სახით საქართველოს გზას მოაშორეს 1400-ზე მეტი მუშა-სპეციალისტი. მრავალი ოჯახი უპატრონოდ დარჩა. შტატების შემცირების საბაბით ითხოვდნენ ასობით ძველ და გამოცდილ მუშებს. სამაგიეროდ ქართველების ადგილს იკავებდნენ რუსეთიდან ჩამოსული პირები. ქართველების დევნამ ყოველგვარ ზღვარს გადაა-

ჭარბა. ცენტრის ბრძანებით რკინიგზაზე სამუშაოდ რუსეთიდან მოჰყავდათ ათასობით მუშა და მოხელე. შემოღებული იქნა მთელი რიგი წესები ქართველების საზღვარგარეთ განსადევნად [60].

20-იანი წლების ბოლოსა და 30-იანი წლების დასაწყისში მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა საქართველოს ქალაქების მოსახლეობის ეროვნულმა შემადგენლობამ. ოფიციალური სტატისტიკის მონაცემებით ქართველების ხვედრითი წილი საქართველოს ქალაქების მოსახლეობაში 1939 წელს შეადგენდა 46, 5%-ს, 1922 წელთან შედარებით იგი გაიზარდა 2, 7%-ით, რუსი მოსახლეობისა – 6, 6%-ით, ხოლო სომეხი მოსახლეობის ხვედრითი წილი იმავე წლებში შემცირდა 27, 2%-დან 18, 4%-მდე [61, 76]. ადგილი ჰქონდა სხვა ეროვნების მოსახლეობის შედარებით შემცირებას. აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ ქართველების ხვედრითი წილის ზრდა უფრო მაღალი მაჩვენებლებით ხასიათდებოდა თბილისში, ვიდრე რესპუბლიკის ქალაქებში მთლიანად.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ა. შონია, ერის დიდი სატკივარი, ჟურნ. „პოლიტიკა“, 1995, №28
2. გ. მაისურაძე, ისტორიული სიმათლის დამახინჯების ახალი ცდები, „ანალები“, №1, 2000
3. კონფლიქტური სიტუაციები პოლიეთნიკურ საზოგადოებაში, თბ., 1998
4. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი (შემდეგში სუიცსა), ფ. 600, ანაწ. 2, საქ. 3
5. გაზ. „ტრიბუნა“, 1922, 21 იანვარი

6. შ. ვადაჭკორია, ქართული სოციალ-დემოკრატია 1917-1921 წლებში, თბ., 2001
7. ნ. აბესაძე, ეთნიკური პროცესები ქალაქ გორში, კრ. „ისტორიულ-ეთნოგრაფიული ძიებანი“, II, თბ., 2001
8. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. V, თბ., 1970
9. ვ. პიტოვეი, საბჭოთა არჩევნები და ეროვნული უმცირესობანი, ჟურნ. „საბჭოთა აღმშენებლობა“, 1929, №3
10. საქართველოს ოკუპაცია და გასაბჭოება კომუნისტების მიერ, თბ., 1991
11. Тифлис и его окрестности, Тифлис., 1925
12. გაზ. „ახალი სოფელი“, 1925, 3 დეკემბერი
13. სუიცსა, ფ. 288, ანაწ. 1, საქ. 2109
14. საქართველოს სსრ ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა, თბ., 1930
15. გაზ. „კომუნისტი“, 1922, 8 ოქტომბერი
16. გაზ. „მუშა“, 1923, 12 ოქტომბერი
17. გაზ. „კომუნისტი“, 1925, 24 ივნისი
18. გაზ. „მიწის მუშა“, 1924, 2 ნოემბერი
19. სუიცსა, ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 1147
20. საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს არქივი (შემდეგში სშსსა), ფ. 14, ანაწ. 2, საქ. 485
21. შ. ნოზაძე, საქართველოს კპ მოღვაწეობა პროლეტარული ინტერნაციონალიზმის პრინციპების დამკვიდრებისათვის, თბ., 1987
22. სუიცსა, ფ. 607, ანაწ. 1, საქ. 2040
23. გაზ. „კომუნისტი“, 1923, 31 მაისი
24. ლ. მღებრიშვილი, რა ელის უდების სოფელს ზინობიანს? კრ. „კავკასიის ეთნოლოგიური კრებული“, თბ., 2005

25. გ. ჯალაბაძე, ქვემო ქართლის მოსახლეობის ეთნიკური სურათი, კრ. „ქვემო ქართლი“, თბ., 1990
26. გაზ. „კომუნისტი“, 1923, 3 ივნისი
27. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 1, საქ. 534
28. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 2, საქ. 313
29. მ. ნათმელაძე, დემოგრაფიული პროცესები საქართველოში XX საუკუნის 40-იან წლებში, თბ., 1993
30. სუიცსა, ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 640
31. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 3, საქ. 520
32. სუიცსა, ფ. 284, ანაწ. 1, საქ. 538
33. ზ. შენგელია, თბილისის მოსახლეობის ეთნოკონფესიონალური სტრუქტურა XIX საუკუნეში, ჟურნ. „მაცნე“, ისტორიის სერია, 1997, № 1-4
34. შ. კაკურია, ქ. თბილისის მოსახლეობა 1803-1970 წწ. თბ., 1979
35. პ. გუგუშვილი, სოციოლოგიური ეტიუდები, II, თბ., 1977
36. Б. Н. Миронов, Историк и Социология, М., 1988
37. ქ. ჩხატარაიშვილი, გურიის სამთავროს შეერთება რუსეთთან, თბ., 1985
38. კ. წერეთელი, არამეული ენა საქართველოში, ჟურნ. „მნათობი“, 1976, №6
39. სუიცსა, ფ. 600, ანაწ. 4, საქ. 8
40. სშსსა, ფ. 14, ანაწ. 3, საქ. 263
41. ბერძნები საქართველოში, თბ., 1990
42. ა. სონღულაშვილი, ბერძნები საქართველოში, თბ., 2004
43. გ. სურგულაძე, ეროვნული საკითხი საქართველოში XX საუკუნის 20-იან წლებში (რეგიონალური ასპექტები), საკანდიდატო დისერტაცია, თბ., 2001
44. ა. სონღულაშვილი, „სამხრეთ ოსეთი“ საქართველოში?!, თბ., 2009

45. ა. თოთაძე, ოსები ქართულ მიწაზე, გაზ. „ცხოვრება“, 1991, 9 თებერვალი
46. ქართველი და ოსი ხალხების ურთიერთობის ისტორიიდან, თბ., 1991
47. სუიცსა, ფ. 600, ანაქ. 2, საქ. 344
48. გ. ჩიტაია, შრომები ხუთ ტომად, ტ. I, თბ., 1997
49. გაზ. „კომუნისტი“, 1939, 11 მარტი
50. ლ. ხუციშვილი, სულიერი ღირებულებების რეორიენტაციის პროცესი პანკისელი ოსების მაგალითზე, „კლიო“, 2002, №14
51. Норман Кон, Благословение на геноцид, Миф о всемирном заговоре евреев в „Протоколах сионских Мудрецов“, Пер. С английского, М., 1990
52. ჟაკ ფრანსუა გამბა, მოგზაურობა ამიერკავკასიაში, ფრანგულიდან თარგმნა, კომენტარები დაურთო მზია მგალობლიშვილმა, თბ., 1987
53. მ. ბადრიძე, ქუთაისის ისტორია, საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 1997
54. ქ. აბულაძე, ქართველ ებრაელთა სოციალურ-ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა 1921-1940 წწ., საკანდიდატო დისერტაციის ავტორეფერატი, თბ., 2000
55. ა. სონღულაშვილი, ქალაქისა და სოფლის ურთიერთობა XX საუკუნის 20-30-იან წლებში, თბ., 1992
56. ა. სონღულაშვილი, ისტორიული ნარკვევები, თბ., 2010
57. ა. სონღულაშვილი, გერმანელები საქართველოში, თბ., 1995
58. უ. ბლუაშვილი, ისტორიას არ ირჩევენ (პოლიტიკური რეპრესიების ანატომია), თბ., 2011
59. კრ. „მეგობრობა“, თბ., 1979

60. გაზ. „თავისუფალი საქართველო“, პარიზი, 1921, №13
61. მ. ნათმელაძე, საბჭოთა საქართველოს მუშათა კლასის ისტორია (1933-1945), II, თბ., 1975

ჰონკონგის ისტორიიდან

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკა – ზოგადად ჩინეთი – მსოფლიოს ყველაზე ხალხმრავალი ქვეყანაა. ბოლო მონაცემებით ჩინეთში ცხოვრობს 1, 3 მილიარდზე მეტი ადამიანი.

ჩინეთი მდებარეობს აღმოსავლეთ აზიაში. ქვეყანაში არის ერთპარტიული სისტემა და მმართველობას ახორციელებს ჩინეთის კომუნისტური პარტია. ჩინეთის იურისდიქცია ვრცელდება 22 პროვინციაზე, ხუთ ავტონომიურ რეგიონზე, ოთხ პირდაპირ კონტროლირებად მუნიციპალიტეტზე (პეკინი, ტიანძინი, შანხაი და ჩუნცინი). ასევე, ორ მაღალი ავტონომიის მქონე სპეციალურ ადმინისტრაციულ რეგიონზე (ჰონკონგი და მაკაო). ქვეყნის დედაქალაქია პეკინი. ჩინეთს აღმოსავლეთიდან აკრავს ყვითელი, აღმოსავლეთ ჩინეთისა და სამხრეთ ჩინეთის ზღვები (წყნარი ოკეანე). სანაპიროსთან ბევრი კუნძულია, რომელთაგან უდიდესია ტაივანი და ჰაინანი. ჩრდილოეთიდან ესაზღვრება მონღოლეთი და რუსეთი, დასავლეთიდან ყაზახეთი, ყირგიზეთი, ტაჯიკეთი, ავღანეთი. სამხრეთით ნეპალი, ინდოეთი, ბჰუტანი, მიანმარი, ლაოსი, ვიეტნამი. ჩრდილოეთით ჩრდილოეთ კორეა. ოფიციალური ენაა ჩინური. ეროვნული დღესასწაულია 1 ოქტომბერი – რესპუბლიკის გამოცხადების დღე (1949 წ.).

ჩინეთის ისტორია უძველესი ხელნაწერების მიხედვით 3 500 წლის წინ დაიწყო. კუს ბაკანზე ნაპოვნი ძველი წარწერები ძველ ჩინურ დამწერლობას წააგავს, რომლის მიხედვით კი ჩინური ცივილიზაცია სათავეს იღებს 5000 წლის წინ, როდესაც ამ ტერიტორიაზე ჩამოყალიბდა პირველი ქალაქ-სახელმწიფოები. თანამედროვე საზოგადოებრივი აზრის

ყურადღების ცენტრშია ჩინეთის შემადგენელი ნაწილის – ჰონკონგის ფენომენი: „ერთი ქვეყანა, ორი სისტემა“. სახელწოდება „ჰონკონგი“ ნიშნავს „სურნელოვან ნავსადგურს“. 1842 წლამდე ამ სახელით მოიხსენიებოდა პატარა უბე კუნძულ აბერდინსა და კუნძულ ჰონკონგის სამხრეთ ნაწილს შორის. ეს ადგილი ბრიტანელი მეზღვაურებისა და ადგილობრივი მეთევზეების თავდაპირველი შეხვედრის ადგილს წარმოადგენდა.

ჰონკონგი ანუ ს ი ა ნ გ ა ნ ი – ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის სპეციალური ადმინისტრაციული რაიონი, აზიისა და მსოფლიოს ერთ-ერთი წამყვანი საფინანსო ცენტრია. კუნძული მდებარეობს სამხრეთ-აღმოსავლეთ ჩინეთში, სამხრეთ ჩინეთის ზღვის სანაპიროზე. უჭირავს კუნძულ სიანგანის და ძიულუნის ნახევარკუნძული. მისი ფართობი 1060 კმ². მოსახლეობა 7 მილიონამდე. აქედან 98%-ზე მეტი ჩინელია. ადმინისტრაციული ცენტრი ქალაქი სიანგანი (ვიქტორია). კუნძულის მოსახლეობის ოფიციალური ენებია ინგლისური და ჩინური. ოფიციალური კალენდარი გრიგორიანული. ფულის ერთეულია ჰონკონგის დოლარი.

გაზიარებული შეხედულების თანახმად ჰონკონგი სამ ნაწილად იყოფა: თავად ჰონკონგის ნახევარკუნძული, კოულუნი და ახალი ტერიტორიები. მთლიანობაში ჰონკონგს მიეკუთვნება სამხრეთ ჩინეთის ზღვის 262 კუნძული. სიდიდით მეორე და მოსახლეობით პირველი არის კუნძული ჰონკონგი.

არქოლოგიური გათხრების თანახმად თანამედროვე ჰონკონგის ტერიტორიაზე მოსახლეობა 30 ათასზე მეტი წლის წინ გაჩნდა. ჩვენ წელთაღრიცხვამდე მესამე საუკუნეში ცინის დინასტიის მმართველობის პერიოდში რეგიონი ჩინეთის შემადგენ-

ლობაში შევიდა. აქ იმდენად მძიმე საარსებო პირობები იყო, რომ გამრავლებული ჩინელი მიწათმოქმედი მოსახლეობა მხოლოდ XI საუკუნეში გაჩნდა. ტიან-ის დინასტიის დროს ჰონკონგი ოთხიდან ერთ-ერთი რაიონი ტ ი უ ნ მ უ ნ ი, რომელიც თანამედროვე ეტაპზე ახალ ტერიტორიებად ითვლება წარმოადგენდა სამხედრო-საზღვაო ბაზას, ნავსადგურს, მარილის წარმოების ცენტრს. ასევე, ბრილიანტის და მუშავეების ადგილს.

პირველი ევროპელი, რომლის ვიზიტი ჰონკონგში დოკუმენტურად არის დადასტურებული 1513 წლით თარიღდება. ეს იყო პორტუგალიელი ჟოანა ალვარესი. ბრიტანეთის „ოსტ-ინდოეთის“ სავაჭრო წარმომადგენლობის კომპანიის გახსნის შემდეგ 1711 წელს ჰონკონგის ტერიტორიაზე გაიზარდა ბრიტანელთა რაოდენობა. ამ პერიოდში აბორიგენი მოსახლეობა, მხოლოდ 5000 სულს ითვლიდა. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ არსებითად ინგლისელთა გამოჩენით იწყება ჰონკონგის ცალკე ისტორია. სწორედ ბრიტანელები გახდნენ ის მამოძრავებელი ძალა, რომელთა მეშვეობითაც რეგიონის განვითარებამ უჩვეულო ტემპებს მიაღწია. მრავალი წლის განმავლობაში ეს ადგილები გავლურებულ და ჩამორჩენილ მხარედ ითვლებოდა. XIX საუკუნის 40-იანი წლების დასაწყისში ჰონკონგის ნახევარკუნძული წარმოადგენდა ზღვაში განცალკევებულ ტყით დაფარულ მთას, სადაც მეწვრილმანეები ცხოვრობდნენ; ნახევარკუნძულზე იყო, მხოლოდ მეთევზეთა ერთი პატარა სოფელი, ხოლო ზღვისპირა მთები მეკობრეთა თავშესაფარს წარმოადგენდა.

ჯერ კიდევ XVIII საუკუნეში დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოები (პორტუგალია, ჰოლანდია, საფრანგეთი) ამაოდ ცდილობდნენ დაემყარებინათ ჩი-

ნეთთან ოფიციალური ურთიერთობა და შეედწიათ მის საზღვრებში. მათ მხოლოდ სამხრეთში, გუანჯო-უში (კანტონი) მიეცათ ვაჭრობის უფლება. ეს ფაქტი კარგად გამოიყენა ინგლისმა.

ჩინეთსა და დიდ ბრიტანეთს შორის სავაჭრო ურთიერთობის საწყის ეტაპზე ჩინეთის ექსპორტი მნიშვნელოვნად ჭარბობდა სავაჭრო ბალანსში. თავიდან ბრიტანელებმა ვერ შეძლეს მოექებნათ ისეთი საქონელი, რომელიც დააინტერესებდა პარტნიორებს. და მაინც ცოტა ხანში ასეთი საქონელი „აღმოჩნდა“. ბრიტანელებმა და ჰოლანდიელებმა კომერსანტებმა დაიწყეს ინდოეთში მოყვანილი ოპიუმის გაყიდვა გუანდუნში (მაშინ იგი ცნობილი იყო კანტონის სახელით), რომელიც ამ დროისათვის გახლდათ ერთადერთი ღია სავაჭრო პორტი ჩინეთში. ოც წელიწადში, 1839 წლისთვის, „ფუფუნების“ ამ საგნის იმპორტი ისე გაიზარდა, რომ იმპერატორმა ქ ი ნ გ მ ა მისი შემოტანა საერთოდ აკრძალა.

ბრიტანეთის პრემიერ-მინისტრის ლორდ პ ა ლ მ ე რ ს ტ ო ნ ი ს პასუხი ისეთი იყო, როგორც ნებისმიერ ღირსეულ უფროსს შეეფერება – ძალის გამოყენება საკუთარი ბიზნესის დასაცავად და გასაფართოებლად [1, 128].

1840 წლის ივნისში გუანჯოუს რაიონში ჩინეთზე ინგლისელთა თავდასხმის საბაბი გახდა 1839 წელს ჩინეთის მთავრობის კომისრის ლ ი ნ ძ ე ს ი უ ს მიერ ოპიუმის დიდი მარაგის განადგურება, რითაც კონტრაბანდულად ვაჭრობდნენ ინგლისელები. ამავე წლის ბოლოს დაიწყო შეიარაღებული შეტაკებები ინგლისურ და ჩინურ სამხედრო გემებს შორის. აღნიშნულ დაპირისპირებას (1840-1842 წწ.) ეწოდა „ოპიუმის პირველი ომი“. 1842 წლის შუა ხანებში ინგლისელებმა მიიტაცეს კუნძული სიანგანი (ჰონკონ-

გი). ქვემეხიანი ნაგების საშუალებით სამეფო ფლოტმა ჩაკეტა მდინარე პერლი და ჩაძირა ათობით ჩინური გემი. ინგლისელებმა დაიკავეს ქალაქები: დინხაი, ნინბო, სიამინი, შანხაი, ჯენძიანი და 1842 წლის აგვისტოში მიუახლოვდნენ ნანკინს. ჩინელი ხალხი წინ აღუდგა აგრესორებს, მაგრამ ცინის დინასტიის მთავრობამ კაპიტულაცია გამოაცხადა [2, 132]. იმპერატორი იძულებული გახდა გაეხსნა შანხაი და სხვა რამდენიმე პორტი უცხოელი ვაჭრებისათვის. 29 აგვისტოს ხელი მოაწერეს ჩინეთისათვის პირველ არათანასწორუფლებიან ნანკინის ხელშეკრულებას, რომლის მიხედვით ჩინეთი ვალდებული გახდა კისრულობდა გაეხსნა ინგლისთან ვაჭრობისათვის ხუთი ნავსადგური, გადაეცა მისთვის კუნძული სიანგანი (ჰონკონგი), გადაეხადა კონტრიბუცია, დაეწესებინა შეღავათიანი საბაჟო ტარიფები და სხვა.

1843 წელს დამატებითი ოქმით ინგლისმა მოიპოვა ექსტერიტორიულობისა და იურიდიული შეუვალობის უფლება ჩინეთის ტერიტორიაზე. ამავე წელს ჰონ-კონგის ნახევარკუნძულზე დაარსდა ქალაქი ვიქტორია, ტერიტორიამ კი მონარქიის კოლონიის სტატუსი მიიღო. ჩინეთისათვის „ოპიუმის პირველი ომის“ წაგება ნიშნავდა კარბონის – კაპიტალის ძალაუფლების უხეშ შემოსვლას. უძველესი ცივილიზაცია ამ შოკიდან სრულად აღარასოდეს გამოსულა.

1844 წელს ჩინეთმა ხელშეკრულებები დადო აშშ-სა და საფრანგეთთან, რომლითაც ამ ქვეყნებმა მიიღეს ინგლისის ანალოგიური პრივილეგიები. აღნიშნულმა ხელშეკრულებებმა სათავე დაუდეს ჩინეთის ნახევრად კოლონიურ ქვეყნად გადაქცევას. ომის შედეგები მეტად მძიმე აღმოჩნდა ჩინეთის მოსახლეობისათვის. გაიზარდა გადასახადები, შრომითი ვალდებულებები. უცხოური საქონლის მოზიდვამ ძირი

გამოუთხარა ხელოსნობასა და შინამრეწველობას. ამის საპასუხოდ გაძლიერდა სახალხო წინააღმდეგობა. მხოლოდ 1841-1849 წლებში ადგილი ჰქონდა 110 აჯანყებასა და მღელვარებას.

1850 წელს ტაიპინელთა რელიგიურმა სექტამ ხ უ ნ ს ი უ ც ი უ ა ნ ი ს მეთაურობით გუანძის პროვინციაში მოაწყო აჯანყება მანჯურიელთა წინააღმდეგ. ტაიპინელთა რაზმებმა 1853 წელს აიღეს ნანკინი და თავის დედაქალაქად გამოაცხადეს. 1856 წელს ტაიპინელთა თავკაცებს შორის მოხდა განხეთქილება, რამაც სერიოზულად დაასუსტა აჯანყებულები.

ინგლისმა ისარგებლა ჩინეთში გაჩაღებული სამოქალაქო ომით და 1856 წლის ოქტომბერში ქალაქ გუანჯოუს რაიონში საომარი მოქმედება დაიწყო ჩინეთის წინააღმდეგ. 1857 წლის დასაწყისში მას შეუერთდა საფრანგეთი. ასე დაიწყო მეორე „ოპიუმის ომი“. ამავე წლის ბოლოს ინგლის-საფრანგეთის ჯარებმა დაიკავეს გუანჯოუ. 1858 წლის გაზაფხულზე ბრძოლის ველმა გადაინაცვლა დედაქალაქის პროვინცია ჯილის ტერიტორიაზე. მაისის თვეში ინგლის-საფრანგეთის არმიამ მიიტაცა ნავსადგური და ა გ უ და თიანძინზე და პეკინზე შეტევის მუქარით აიძულა ჩინეთის მთავრობა ხელი მოეწერა თიანძინის კაბალურ ხელშეკრულებაზე. ერთი წლის შემდეგ ორივე აგრესორმა განაახლა საომარი მოქმედება. 1860 წლის აგვისტოში მათ მიიტაცეს თიანძინი, ოქტომბერში პეკინი და ჩინეთის მთავრობას თავს მოახვიეს ახალი კაბალური ხელშეკრულება, რაც მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გახდა ჩინეთის ნახევრად კოლონიალად გადაქცევის გზაზე [2, 131]. ამავე დროს ინგლისმა, საფრანგეთმა და ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა გააძლიერეს დახმარება პეკინის მთავრო-

ბისადმი ტაიპინელთა წინააღმდეგ საბრძოლველად. პეკინმა ამის შემდეგ შეძლო ტაიპინელთა აჯანყების ჩაქრობა.

მეორე „ოპიუმის ომში“ ჩინეთის დამარცხების შემდეგ პეკინის შეთანხმებიდან გამომდინარე ბრიტანეთს გადაეცა ასევე კოულუნის ნახევარკუნძულის ტერიტორია და „ქვისმთელთა“ კუნძული.

1865 წელს სიანგანში გაიხსნა ბრიტანეთის ჰონკონგ-შანხაის ბანკი. 1898 წლის ივნისში ჩინეთისათვის თავს მოხვეული კონვენციით დიდმა ბრიტანეთმა 99 წლის ვადით იჯარით მიიღო ძიუნის ნახევარკუნძულის კიდევ ერთი ნაწილი მომიჯნავე კუნძულებით (ე. წ. „ახალი ტერიტორიები“). ჰონკონგი კორტო-ფრანკოდ გამოცხადდა. კოლონიაში დაფუძნდა ბრიტანული განათლების სისტემა.

XX საუკუნის დამდეგისათვის ჰონკონგი გახდა შორეული აღმოსავლეთის ერთ-ერთი კომერციული ცენტრი და ნავსადგური, ინგლისის მნიშვნელოვანი დასაყრდენი პუნქტი ჩინეთში. 1922 წლის 12 იანვარს აქ დაიწყო ჩინელ მეზღვაურთა გაფიცვა, რომელიც ორგანიზებული იყო 1921 წელს შექმნილი პროფკავშირების მიერ. გაფიცვას ხელმძღვანელობდა სუჯაოჯენი. მეზღვაურები მოითხოვდნენ ხელფასის მომატებას, სამუშაო ძალის დაქირავებასა და განაწილებაში პროფკავშირების მონაწილეობას. მას შემდეგ, რაც სიანგანის ინგლისურმა ხელისუფლებამ აკრძალა მეზღვაურთა პროფკავშირი, ამბოხება საყოველთაო პოლიტიკურ გაფიცვაში გადაიზარდა. 100 ათასზე მეტმა მუშამ დატოვა სიანგანი და გადავიდა გუანჯოუში, სადაც სუნ იატსენის მთავრობა იმყოფებოდა. გაფიცვა დამთავრდა 1922 წლის 8 მარტს მეზღვაურთა გამარჯვებით [3, 319].

1924 წლიდან გუანჯოუში ფინანსურ დახმარებას იღებდნენ ჩინელი ვაჭრები, კომპრადორები, რომლებმაც ამბოხება მოაწიეს სუნ იატსენის მთავრობის წინააღმდეგ. ამავე წლის ივნისის დასაწყისში გუანჯოუში აჯანყებამ იფეთქა, რომლის ცენტრში ვაჭართა რაზმები ან, როგორც ხალხში უწოდებდნენ „ქაღალდის ვეფხეები“ აღმოჩნდნენ. აჯანყების დასაწყისში ქალაქში იმყოფებოდა 12 ათასი „ქაღალდის ვეფხვი“. მათ მფარველობას უწევდა ჰონკონგის ინგლისური ადმინისტრაცია. „ქაღალდის ვეფხეების“ ლიდერი იყო ჰონკონგის კომპრადორების წარმომადგენელი ჩ ე ნ ლ ი ა ნ ბ ო, რომელმაც ჰონკონგში დიდი რაოდენობის იარაღი შეიძინა გერმანელი ფირმებისაგან [4, 44].

1925 წლის 1-2 ივნისს შანხაიში გამოსვლები დაიწყო, რომელსაც ჰონკონგ-გუანჯოუს 16 თვიანი გაფიცვა მოყვა. მთავრობამ კონფლიქტში უცხოელთა ჩარევის საწინააღმდეგო ზომები გაატარა. შეიზღუდა ეკონომიკური კავშირები ინგლისთან. გაფიცვა მიზნად ისახავდა ინგლისის კოლონია ჰონკონგში სასიცოცხლო მნიშვნელობის წარმოებათა პარალიზებას. ამ პერიოდში ჰონკონგი ათასობით მუშამ მიატოვა და მატერიკზე დაიწიეს გადასვლა. კოლონიის მოსახლეობა 40%-ით შემცირდა [4, 49].

ოპიუმის რეალიზაცია ჰონკონგიდან ჩინეთის სხვა პროვინციებშიც გავრცელდა; განსაკუთრებით XX საუკუნის 20-იან წლებში. აღნიშნულ ბიზნესში ჩინური მაფიაც ჩაერთო. უფრო მეტიც, მრავალი ჩინონიკი აიძულებდა გლეხებს ოპიუმის წარმოებას, ამყარებდნენ მონოპოლიას მის რეალიზაციაზე.

1928 წელს ჩან კაიში, როგორც სამხედრო საბჭოს თავმჯდომარე ნარკომანის საწინააღმდეგო ზომებს ღებულობს. გომინდანის ოფიციალური პირები

და მთავრობა თუ შემჩნეული იქნებოდნენ ნარკოტიკების მოხმარებაში (ასეთები კი ბევრი იყო), ეძლეოდათ სამი წლის ვადა სამკურნალოდ. მიღებული იქნა სპეციალური კანონები ოპიუმის მოწვევის საწინააღმდეგოდ. ვინც უარს იტყოდა ნებაყოფლობით მკურნალობაზე, მას სიკვდილით დასჯა ემუქრებოდა. ამ საწამლავის ტრანსპორტირებაში და რეალიზაციაში შემჩნეულ პირებს ხვრეტდნენ, მათი ქონება კონფისკაციას ექვემდებარებოდა [4, 119].

მეორე მსოფლიო ომის პერიოდში ჰონკონგი იაპონელებმა დაიპყრეს. იაპონელთა ოკუპაციის პერიოდი ხანმოკლე, მაგრამ მძიმე გამოდგა რეგიონის ისტორიაში. ჰიპერინფლაციისა და საკვები პროდუქტების პრობლემის გამო ჰონკონგი შემცირდა 1, 6 მილიონი ადამიანიდან 600 ათასამდე. 1945 წლის 15 აგვისტოს იაპონიამ დამარცხება აღიარა. დიდმა ბრიტანეთმა აღადგინა სუვერენიტეტი ჰონკონგზე.

ომის დამთავრების შემდეგ რეგიონის მოსახლეობა სწრაფად დაუბრუნდა ომამდელ დონეს და გადააჭარბა კიდევც.

ემიგრანტების პირველი ტალღა ჰონკონგში შემოვიდა სამოქალაქო ომის შემდეგ; მეორე – ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის გამოცხადებას მოჰყვა. ჩინეთის იზოლაციონისტური პოლიტიკის შედეგად, ჰონკონგი გახდა ჩინეთსა და დასავლეთს შორის ურთიერთობის ერთადერთი არხი. იმიტომ, რომ ეკონომიკური თვალსაზრისით, ჰონკონგი უპირატესად ჩინეთის ნაწილი იყო და შუამავლის როლს ასრულებდა ჩინეთის ვაჭრობაში კაპიტალისტურ სამყაროსთან [6. 13].

მოსახლეობის გაზრდილი რაოდენობისა და მაღალანაზღაურებადი სამუშაო ძალის გამო, რეგიონის ეკონომიკა რომელიც ორიენტირებული იყო სავარეო ბაზრის ექსპორტზე სწრაფად განვითარდა.

ამავე დროს ეკონომიკურად გაძლიერდა გუანდუნის პროვინცია. ეს განსაკუთრებით მაშინ გამოვლინდა, როდესაც კონტინენტის ძველმოდურ კომუნიზმსა და მეზობელი ჰონკონგის კაპიტალიზმს შორის არსებული იდეოლოგიური საზღვარი გადალახა [1, 133].

შემოსავლებში შეუსაბამობანი აქ უფრო მეტად თვალსაჩინოა, ვიდრე ჩინეთის რომელიმე მხარეში. ერთი მხრივ, მას ესაზღვრება ჰონკონგი, პლანეტაზე მეთე ადგილი ყველაზე მდიდარი მოსახლეობით და, მეორე მხრივ გ უ ა ნ ქ ს ი, ჩინეთის ყველაზე ღარიბი პროვინცია, სადაც საშუალო შემოსავალი ოცჯერ უფრო დაბალია. ამ ორ უკიდურესობას შორის მდებარე გუანდუნი დაძაბულობის, კრიმინალისა და კორუფციის ბუდეა. „შავი საზოგადოების“ ბრიგადები, მაგალითად, „ტრიადები“ ყოველთვის ძლიერი იყო ამ რეგიონში. ალბათ ნაწილობრივ კანტონის ტომების დაბალი კულტურის გამო. გარდა ამისა, მაკაოს აზარტული თამაშების ბუნაგებთან და ჰონკონგში იატაკქვეშა ბიზნესის შესაძლებლობები ძალიან მნიშვნელოვან როლს თამაშობს ამ რეგიონში კრიმინალური სამუშაოს ასაყვავებლად. [1, 134].

1967 წელს მძლავრმა აჯანყებამ იფეთქა კოლონიური მთავრობის წინააღმდეგ, რომელიც დაიწყო, როგორც მუშათა გაფიცვა.

ჩინეთში გატარებული რეფორმების შემდეგ ჰონკონგი გახდა ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციების მთავარი წყარო. მოკლე ხანში ჰონკონგის ჩრდილოეთის საზღვართან შეიქმნა სპეციალური ეკონომიკური ზონა – შ ე ნ ჩ უ ე ნ ი. ჰონკონგის საფინანსო და საბანკო სექტორი გახდა ეკონომიკის მთავარი დერძი. შემთხვევითი არ იყო, რომ ჯერ კიდევ 1950 წლის მაისში ჩან კაიშის თანამებრძოლებმა ჰონკონ-

გში, როგორც საიმედო ადგილზე 50 მილიონი ჰონკონგური დოლარი გადარიცხეს [1, 310].

„ახალი ტერიტორიების“ საარენდო ვადის გასვლის მიწურულს 1984 წელს დიდმა ბრიტანეთმა და ჩინეთმა ხელი მოაწერეს ერთობლივ დეკლარაციას, რომლის თანახმად 1997 წელს მოხდებოდა ჰონკონგის მთელი ტერიტორიის ჩინეთისათვის გადაცემა.

ჰონკონგს უნდა მიეღო განსაკუთრებული ადმინისტრაციული ტერიტორიის სტატუსი ჩსრ-ს შემადგენლობაში. ჩინეთი უფლებას მისცემდა მას ჰქონოდა საკუთარი კანონები და ავტონომიის მაღალი დონე, როგორც მინიმუმ 50 წლის განმავლობაში.

მართლაც, 1997 წლის 1 ივლისს ჰონკონგის მრავალი ემიგრირებული მცხოვრების საწინააღმდეგო მოლოდინის მიუხედავად, დაპირება შესრულებული იქნა და შუა ღამისას საზეიმო ვითარებაში ჩინეთს გადაეცა სუვერენიტეტი ჰონკონგზე [5].

დღეს რეგიონს გააჩნია უნიკალური სუვერენული სტატუსი და წარმოადგენს ბრიტანული წესრიგისა და ჩინეთის ისტორიის სიმბიოზს. დეკლარაციიდან გამომდინარე ჩინეთის მთავრობა თავის თავზე იღებს საგარეო პოლიტიკისა და თავდაცვის პასუხისმგებლობას. ამავე დროს ჰონკონგი იტოვებს კონტროლს კანონმდებლობაზე, პოლიციურ ძალებზე, ფულად სისტემაზე, საბაჟო და იმიგრაციულ პოლიტიკაზე. ასევე ინარჩუნებს წარმომადგენლობას საერთაშორისო ორგანიზაციებსა და ღონისძიებებში.

ჰონკონგის ჩინეთში დაბრუნება მშვიდობიანად მოხდა, ასეთი პრეცედენტები კი მსოფლიოში ნაკლებად მოიძებნება. თუმცა შეუთავსებლობისა და დაპირისპირების წინაპირობები საკმაოდ ბევრი იყო. საკმარისია აღინიშნოს აბსოლუტურად განსხვავებული, უფრო სწორად, დაპირისპირებული ორი სისტემის –

ერთი მხრივ ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკაში სოციალიზმისა და მეორე მხრივ – ჰონკონგში კაპიტალიზმის არსებობა. ეს წინააღმდეგობა გადაილახა ძირითადად ჩინეთის ხელისუფლების მხრიდან გამოჩენილი პრაგმატული და რეალპოლიტიკაზე დამყარებული პოლიტიკური ნებით [7, 19-20].

1997 წლის 30 ივლისს ჰონკონგში მთავრობის სახლზე აღმართული დიდი ბრიტანეთის დროშა დაუშვეს, რაც იმას მიაჩნებდა, რომ 155 წლის წინ დათმობილ ჰონკონგზე აღდგა ჩინეთის სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი. ამ ხნის განმავლობაში ჰონკონგმა მოახდინა სასწაული. სოფლები, რომელთა მოსახლეობა ძირითადად მეთევზეობას მისდევდა, გადაიქცა სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის უმნიშვნელოვანეს მსოფლიო საფინანსო ცენტრად, ერთ-ერთ უღამაზეს მეგაპოლისად თავისი 7 მილიონიანი მოსახლეობით [7, 23].

ეს ნიშნავდა იმას, რომ დიდმა ბრიტანეთმა, როგორც იმპერიამ, შეწყვიტა თავისი არსებობა და ჰონკონგში „იუნიონ ჯეკის“ დროშის ჩამოშვებამ სამუდამოდ დახურა ჩინეთის ისტორიაში განსაკუთრებით მტკივნეული თავი [8, 238].

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ჯონათან უოტსი, ჩინეთი დღევანდელ მსოფლიოში, თბ; 2012
2. ქსე, ტ. 5, თბ; 1980
3. ქსე, ტ. 9, თბ; 1985
4. В. Воронцов, Судьба китайского бонапарта, М ; 1989
5. <http://www.art-offshore.ru>

6. ლი კუან იუ, მესამე სამყაროდან პირველში, თბ; 2012
7. ჯ. გახოკიძე, ს. მიდელაშვილი, ჰონკონგი, ჩინეთი 1997 განსჯისათვის, თბ; 2014
8. ზბიგნევ ბუეზინსკი, დიდი საჭადრაკო დაფა, თბ., 2014

ადამიანის უფლებები – ისტორიული „შტრიხები“

ცნება ადამიანის უფლებები განუყრელად დაკავშირებულია ესპანელი იეზუიტი ბერების მოღვაწეობასთან სამხრეთ ამერიკაში. ეს ტერმინი გახდა საფრანგეთის რევოლუციისა და გაეროს დეკლარაციის შემადგენელი ნაწილი [1, 69].

საერთოდ, ადამიანის უფლებები და დემოკრატია ერთად მოიაზრება, რადგან დემოკრატია მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, როცა ქვეყანაში მაღალ დონეზეა დაცული ადამიანის უფლებები. იმისათვის, რომ თავისუფლება, რომელიც ადამიანის ღირსეული არსებობისათვის ყველაზე მნიშვნელოვან პირობას წარმოადგენს, იყოს ჭეშმარიტად, რეალურად არსებული, აუცილებელია მთელი რიგი უფლებების დაცვა და განხორციელება. მიუხედავად იმისა, რომ ადამიანები მისდევენ ცხოვრების სხვადასხვა წესს და განსხვავებულად აზროვნებენ, მათ მაინც ერთნაირი ინტერესები აქვთ:

- სიცოცხლის უსაფრთხოება;
- საკუთრების ხელშეუხებლობა;
- პიროვნული დამოუკიდებლობა;
- შრომის უფლება და სხვა.

ყველა ამათ ადამიანის ბუნებრივი უფლებების უფლებები ჰქვიათ. ბუნებრივი უფლებების ეს ცნება უპირისპირდება სამართლებრივი უფლებების ცნებას, რომლებიც განსაზღვრულია კანონმდებლობითა და კონკრეტული წესებით და რომლებიც დამკვიდრებულია და მიღებულია სახელმწიფოში. ბუნებრივი უფლებები განსხვავდება მორალური უფლებებისაგანაც, რომლებიც ეფუძნებიან გარკვეულ მორალურ კოდექსს.

ბუნებრივი უფლებები თანამედროვე გაგებით ჩამოაყალიბა ჯ ო ნ ლ ო კ მ ა და სწორედ მისმა თეორიამ განსაზღვრა ძირითადად ამერიკის ადამიანთა უფლებების დეკლარაცია, რომელიც მიიღო ფილადელფიის კონგრესმა, სადაც მოთხოვნის სახით დაფიქსირდა „სიცოცხლის, თავისუფლების და საკუთრების“ უფლება, ადამიანის ბუნებრივი უფლებები აღიარებულ იქნა ევროპაშიც. ამავე საუკუნეში საფრანგეთის ადამიანისა და მოქალაქის უფლებების დეკლარაციაში ვკითხულობთ: ყველა პოლიტიკური გაერთიანების მიზანია დაიცვას ადამიანის უფლებები და აუცილებელი უფლებები; ეს უფლებებია: თავისუფლება, საკუთრება, უსაფრთხოება, ჩაგვრისადმი წინააღმდეგობა“.

მიუხედავად ამისა, მთელ მსოფლიოში მეორე მსოფლიო ომამდე არ დამკვიდრებულა ადამიანთა ბუნებრივი ხელშეუხებლობის რწმენა [2, 106]. ადამიანის უფლებების იდეამ საყოველთაო აღიარება და გავრცელება მოიპოვა მხოლოდ 1945 წლიდან. კერძოდ, ნაცისტური გერმანიის ლიდერების გასამართლება მოხდა იმ დანაშაულისათვის, რომელსაც ეწოდა „კაცობრიობის წინაშე ჩადენილი დანაშაული“ და რომელიც არ ფიგურირებდა არც ერთი ქვეყნის სასამართლო კოდექსში.

1948 წელს გაეროს სპეციალურმა კომიტეტმა შეადგინა, ხოლო გენერალურმა ასამბლეამ ამავე წლის 10 დეკემბერს გამოაქვეყნა „ადამიანის უფლებათა საყოველთაო დეკლარაცია“. დეკლარაცია წარმოადგენს პირველ საერთაშორისო დოკუმენტს, რომელიც აცხადებს ადამიანის უფლებათა და ძირითად თავისუფლებათა საყოველთაო პატივისცემას და მოიცავს ამ უფლებათა ჩამონათავლს: პიროვნების ელემენტარული უფლებები – თანასწორობა ყო-

ველგვარი დისკრიმინაციის გარეშე, თავისუფლებისა და პირადი ხელშეუხებლობის უფლება (1-12 მუხლები), სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებები: მოქალაქეობის, საცხოვრებელი ადგილის არჩევის, თავშესაფრის უფლება, აზრის, სინდისის, რელიგიის, მრწამსის თავისუფლება, მშვიდობიანი შერებებისა და ასოციაციების შექმნის უფლება (14-21 მუხლები); სოციალურ-ეკონომიკური უფლებები: შრომის, თანაბარი შრომისათვის თანაბარი ანაზღაურების, დასვენების, განათლების, საზოგადოების კულტურულ ცხოვრებაში მონაწილეობის მიღების უფლება (22-27 მუხლები).

დეკლარაციის თანახმად, ამ უფლებებით და თავისუფლებებით უნდა სარგებლობდეს ყოველი ადამიანი განურჩევლად რასისა, კანის ფერის, სქესის, ენის, რელიგიის, პოლიტიკური მრწამსის, ეროვნული და რელიგიური წარმომავლობის, ქონებრივი და წოდებრივი მდგომარეობისა.

აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ დეკლარაციას აქვს რეკომენდაციის ხასიათი. მის საფუძველზე გაერომ მიიღო იურიდიულად სავალდებულო ძალის მქონე პაქტები ადამიანის უფლებათა შესახებ. მისი მიღების დღე – 10 დეკემბერი გაეროს გენერალური ასამბლეის მიერ გამოცხადებულია ადამიანის უფლებათა დღედ და აღინიშნება ყოველწლიურად. საქართველო დეკლარაციას შეუერთდა 1991 წელს [3, 10-11].

XX საუკუნის 60-იან წლებში უფლებების სფეროში დამკვიდრდა ახალი ტერმინი – დ ი რ ს ე ბ ი ს დ ა ც ვ ი ს უ ფ ლ ე ბ ა, რომლის გაგრძელება ამერიკელი ფილოსოფოსის დ ვ ო რ კ ი ნ ი ს დამსახურებაა, რომელმაც თავის პოლიტიკის თეორიაში უპირატესობა მიანიჭა მორალურ უფლებებს და კერძოდ ორ მორალურ უფლებას–თანასწორი

მოპყრობის უფლებას ყველა მოქალაქის მიმართ და ადამიანური ღირსების დაცვის უფლებას.

ზემოთ ჩამოთვლილი ეს უფლებები ბუნებრივად გულისხმობს იმას, რომ ადამიანმა უნდა დაიცვას და აღიაროს მისთვის დაკანონებული უფლებები სხვისთვისაც, ანუ შეიგნოს, გააცნობიეროს, რომ როგორც ის მოითხოვს თავისთვის თანასწორობასა და თავისუფლებას, ასეთივე უფლებების ღირსია და უნდა ფლობდეს მათ სხვა ნებისმიერი პიროვნება, რომელიც მასავით თავისუფალია, ღირსეულია და უფლებამოსილი.

ეს ნიშნავს იმას, რომ ადამიანი უნდა იყოს შემწყნარებელი სხვა ადამიანების მიმართ და არ უნდა შელახოს სხვისი უფლებები იმის გამო, რომ ის ხასიათდება სხვა თვისებებით, არ ჰგავს მას. ე.ი. დემოკრატიული უფლებები ლოგიკურად მოითხოვენ ისეთი ღირებულებების აღიარებას, როგორიცაა ტოლერანტობა (შემწყნარებლობა).

1966 წელს გაეროს გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო კონვენციები:

ა) „სამოქალაქო და პოლიტიკური უფლებების შესახებ“, რომელიც ეხება ადამიანის დღეს უკვე ტრადიციულ ისეთ უფლებებს, როგორიცაა ადამიანის წამების, დაუსაბუთებლად დასჯისა და დაპატიმრების აკრძალვა, აზრის, რწმენისა და ასოციაციებში გაერთიანების თავისუფლება.

ბ) „ეკონომიკურ, სოციალურ და კულტურული უფლებების შესახებ“, სადაც საუბარია კვების, საცხოვრებლის, განათლების, სამედიცინო მომსახურების უფლებებზე [2, 107].

დასვენების უფლება საზოგადოების ნაწილმა მოიპოვა მეორე მსოფლიო ომის წინ და ომის შემდგომ პერიოდში. თუმცა არის სახელმწიფოები, სა-

დაც ჯერ კიდევ არ არსებობს კანონმდებლობა შვე-
ბულების შესახებ. დასავლეთის ზოგიერთ სახელმწი-
ფოში შვებულების დრო ძალიან მცირეა. მაგალი-
თად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში შვებულების
ძირითად დროდ დადგენილია 5 სამუშაო დღე, ია-
პონიაში – 6, იტალიაში – 12, გერმანიაში – 15 დღე.
მოსამსახურეთა ცალკეული კატეგორიები საერთოდ
არ სარგებლობენ შვებულების უფლებით.

ამავე დროს მკაცრი მეთვალყურეობაა შრომის
პროცესზე, რათა მუშამ სამუშაო საათებში დრო არ
დაკარგოს. მაგალითად, იაპონიის ქალაქ ნაგოიში
(სადაც არის საავტომობილო მშენებლობის გიგანტი
ფირმა „ტოიოტა“) მოქმედებს წესი: მუშებს ევალებ-
ათ ატარონ მოგვირისტებულ ჯიბეებიანი და მოკლე
შესაკრავიანი შარვლები, რომ ზედმეტი დრო არ და-
ხარჯონ ტუალეტში [4, 80-81].

ვეროპის ყველაზე განვითარებულ სახელმწიფო-
ებშიც კი ხელისუფლება არცთუ დიდი ხალისით
ანიჭებდა საარჩევნო უფლებას ქალებს. მაგალითად,
ქალებს საარჩევნო უფლება შეეციაში მიენიჭათ 1921
წელს; ესპანეთში–1931 წ.; იტალიაში–1945 წ.; ხოლო
შვეიცარიაში მხოლოდ 1971 წელს.

ირლანდიაში 300 ათასზე მეტი მოსამსახურე
ქალიდან გასული საუკუნის 70-იან წლებში 80 პრო-
ცენტზე მეტი გაუთხოვარი იყო ირლანდიაში არსე-
ბული კანონის გამო; რომლის ძალითაც სახელმწი-
ფო დაწესებულებებსა და მრეწველობაში დასაქმე-
ბულ ქალებს, როგორც წესი გათხოვებისას ათავი-
სუფლებენ. ასეთი კანონის გარდა არის სხვა ობიექ-
ტური მიზეზებიც: ირლანდიაში არ არის ბავშვთა ბა-
გაბალები, კერძო პანსიონების გამოკლებით, სადაც
ბავშვის მოვლისთვის მაღალ გადასახადებს ითხო-
ვენ.

მართალია, 1957 წელს მიღებულ იქნა კანონი, რომელიც რამდენადმე ცვლიდა გაუთხოვარი ქალების მდგომარეობას. მათ მიენიჭათ უფლება ჰქონოდათ საკუთრება და აღედრათ საქმე სასამართლოში, მაგრამ ასეა თუ ისე ირლანდიელი ქალი დღემდე რჩება ქმრის საკუთრებად.

ირლანდიის კონსტიტუციით აკრძალულია განქორწინება. უმუშევრობის დროს ათობით ათასი ირლანდიელი მამაკაცი სამუშაოს საძებნელად მიემგზავრება საზღვარგარეთ, სადაც მრავალი მათგანი ახალ ოჯახს ქმნის, მაგრამ მიტოვებულ მეუღლეებს, რომლებიც ირლანდიაში დარჩნენ, უფლება არა აქვთ ხელმეორედ დაქორწინდნენ [5, 51, 55].

ამერიკული ცივილიზაციის ერთ-ერთი პოზიტიური შედეგი იყო პიროვნების უფლებების დამკვიდრება და გაფართოება—როგორც მოქალაქეობრივი, ასევე პოლიტიკური. ამერიკის ისტორიის დიდ მანძილზე 1890-იანი წლების ჩათვლით მოქალაქეობრივი და პოლიტიკური უფლებების გაფართოება ეხებოდა მხოლოდ თეთრკანიანი მამრობითი სქესის მოსახლეობას.

1860-იანი წლებიდან, მონობის გაუქმების შემდეგ, ეს უფლებები გავრცელდა მამრობითი სქესის შავკანიან რასაზეც. ეს პროცესი ვითარდებოდა მტკივნეულად და დასრულდა მხოლოდ 1970-იან წლებში [6, 184-185].

ქალთა უფლებებისათვის ბრძოლა ამერიკაში საერთო ევროპულ დონეს მიჰყვებოდა და საარჩევნო ხმის უფლება ამერიკელმა ქალებმა მხოლოდ 1920 წელს კონსტიტუციის მე-19 შესწორებით მიიღეს. ქალთა ჭეშმარიტი თანასწორობა კი 1970-იანი წლებიდან თუ გამოიკვეთა. ეს პირველ რიგში სამუშაოზე

მიღებისა და მამაკაცების თანაბარ ანაზღაურებას ეხება. თუმცა, დღეს უდიდესი პროგრესი სახეზეა [7, 12].

ძირითადი საერთო-სახელმწიფოებრივი აქტები, რომლებიც განსაზღვრავენ აშშ-ში ადამიანთა უფლებებსა და თავისუფლებებს, არის ამერიკის დამოუკიდებლობის დეკლარაცია და კონსტიტუცია-დამატებებით. საზგასასმელია, რომ ორი საუკუნის მანძილზე მიღებული 27 კონსტიტუციური შესწორებიდან 15 პირდაპირ შეეხება ადამიანის უფლებებსა და თავისუფლებებს.

ჯერ კიდევ 1776 წლის 4 ივლისს მიღებულმა დამოუკიდებლობის დეკლარაციამ დააფიქსირა, რომ ადამიანები თანასწორები არიან და ისეთი ხელშეუვალი უფლებები, როგორცაა სიცოცხლე, თავისუფლება და ბედნიერებისაკენ ლტოლვა, მათ ღვთის მიერ აქვთ ნაბოძები [8, 15].

მიუხედავად ადამიანის უფლება-თავისუფლებების საკანონმდებლო სრულყოფის ხანგრძლივი პროცესისა, რეალობა ისეთი ჩამოყალიბდა, რომ აშშ-ის უმთავრესი იურიდიული აქტები – დამოუკიდებლობის დეკლარაცია, შეერთებული შტატების კონსტიტუცია და „უფლებათა ბილი“ ტექსტობრივად არ ემთხვევა საერთაშორისო შეთანხმებებით ცნობილ უფლებებსა და თავისუფლებებს. ერთგვარი შეთანხმებლობის პრობლემა აშშ-ში წესრიგდება სხვა ნორმატიული აქტებით, კონსტიტუციური ჩვეულებებით, სხვადასხვა შტატების კონსტიტუციებით და სხვა აქტებით [8, 18].

70-იან წლებში კარტერის თეთრ სახლში მოსვლისთანავე, ადამიანის უფლებების დაცვა (დირექტივა №28, 1977 წ.) გახდა ერთ-ერთი მძლავრი სტიმული, რომელმაც ფართო გასაქანი მისცა დისიდენტურ

მოძრაობას სოციალისტურ ქვეყნებში და კერძოდ, ყოფილ საბჭოთა კავშირში.

კარტერი არც საკუთარი ქვეყნის პრობლემებზე ხუჭავდა თვალს ამ სფეროში. 1979 წლის 23 იანვარს კონგრესში წაკითხულ იქნა პრეზიდენტის გზავნილი ქვეყნის მდგომარეობის შესახებ. გზავნილში ნათქვამი იყო, რომ სიტყვები, რომლებიც დამოუკიდებლობის დეკლარაციის ავტორთა გამონათქვამებში ისმოდა „ახლა ძნელად შეიძლება გაერკვე“. ეს სიტყვებია: „პატიოსნება, თანასწორობა, ერთიანობა, შეგუძლოს მსხვერპლის გაღება, თავისუფლება, რწმენა, სიყვარული“ [9, 173].

ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები დიდ ბრიტანეთში მრავალფეროვნად არის წარმოდგენილი, რომელთა ფესვებს ქვეყნის ისტორიის წარსულში მივყავართ. რევოლუციის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი მონაპოვარი იყო 1689 წელს მიღებული „ბილი უფლებათა შესახებ“. ამ აქტთან დაკავშირებით შეიძლება ითქვას, რომ იგი წარმოადგენდა 1215 წელს მიღებული „თავისუფლების დიდი ქარტიის“, „უფლებათა შესახებ“ 1682 წლის პეტიციის და მთელი რიგი სხვა ისტორიული დოკუმენტების შედარებით სრულყოფილ ინტერპრეტაციას. **პ ი ტ ე რ ბ რ ო მ ჰ ე ტ ი ს** სიტყვებით ბილის ავტორები ხელმძღვანელობდნენ იმ სამართლიანი მოსაზრებით, რომ „არ არის საჭირო რაიმე დამატებითი ხასიათის გარანტიების გათვალისწინება, თუკი დაფიქსირდება პარლამენტში თავისუფალი არჩევნების პრინციპი, უზრუნველყოფილი იქნება სიტყვის თავისუფლება და პარლამენტის კომპეტენციას დაექვემდებარება გადასახადების შემოღებასთან და აკრებასთან, კანონშემოქმედებასა და ჯარის შენახვასთან დაკავშირებული საკითხების განხილვა.

დიდი ბრიტანეთის კანონმდებლობა აღიარებს სიცოცხლის უფლებას. სიკვდილით დასჯა 1965 წელს დროებით, ხოლო 1969 წლიდან სამუდამოდ გაუქმდა [8, 92].

საერთოდ, ადამიანის უფლებების დარღვევა იმდენად მრავალ სახელმწიფოში შეიძლება იყოს, რომ მსოფლიო საზოგადოებრიობასა და უძლიერეს ქვეყნებს ფიზიკურად არ შეეძლოთ ჩარევა ყველა კონკრეტულ შემთხვევაში [10, 126]. მაგალითად, სინგაპური XX საუკუნის ბოლოს ცნობილი გახდა მცდელობებით ჩაეხშო კრიტიკა პრესის მხრიდან და რეჟიმის პოლიტიკური ოპონენტების ადამიანური უფლებებიც შეეღალა. ამასთანავე, სინგაპურის ხელისუფლება სისტემატურად ერევა მოქალაქეების პირად ცხოვრებაში, თან ისეთი ინტენსივობით, რაც დასავლეთში სრულიად მიუღებელი იქნებოდა; ასე მაგალითად, სახელმწიფო ადგენს, რამდენზე შეიძლება მოუშვან ბიჭებმა თმა, კანონგარეშე აცხადებს ვიდუო საღონებს და მაღალ ჯარიმებს აწესებს ისეთი უმნიშვნელო დანაშაულისათვის, როგორცაა ქუჩის დანაგვიანება თუ საზოგადოებრივ ტუალეტში წყლის არჩამოშვება [11, 151].

ადამიანის უფლების ერთ-ერთი კომპონენტია მის გარშემო და უპირველესად მის შესახებ არსებული ინფორმაციის თავისუფლად მიღების შესაძლებლობა. ეს არ ეხება სახელმწიფო და სხვა ადამიანების პირად საიდუმლოებას. არსებობს სამხედრო-პოლიტიკური, უსაფრთხოების და სხვა სახის ცნობები, რომელთა დაცვა სახელმწიფოს უსაფრთხოებისათვის აუცილებელია. ასევე არსებობს ეკონომიკური და საფინანსო ინფორმაციები, რომლებიც მათი მფლობელების საიდუმლოს წარმოადგენენ და იგი ასეთად

რჩება მანამ, სანამ უფლებამოსილი პირი ან დაწესებულება მათ საჯაროდ არ გამოაცხადებს.

ტოტალიტარული რეჟიმის პირობებში დაწესებულია მკაცრი კონტროლი ინფორმაციის გავრცელებაზე, ცენზურა კრძალავს ყველაფერს, რაც არსებული რეჟიმის საწინააღმდეგოდაა მიჩნეული. დემოკრატიულ საზოგადოებაში ცენზურა არ არსებობს და ყველას თანაბრად მიუწვდება ხელი ნებისმიერ ინფორმაციაზე სახელმწიფო საიდუმლოების გარდა [2, 79].

იტალიაში გამოიგონეს ახალი მოწყობილობა (მოყურადე-გადამცემი), რომელსაც ადამიანის კანქვეშ ამაგრებენ. იგი პიროვნების გაუჩინარების შემთხვევაში პოლიციას მის ადგილსამყოფელს ოპერატიულად მიაგნებინებს. მოწყობილობას ადამიანის სხეულში გამომუშავებული ელექტროობა ჰყოფნის. ორგანიზმში მისი აღმოჩენა რენტგენის საშუალებითაც შეუძლებელია [12, 252].

ბუნებრივია, ადამიანის უფლებები ყველაზე მეტად ირღვეოდა სოციალისტურ ქვეყნებში. ყოფილი გერმანიის დემოკრატიული რესპუბლიკის (გდრ) საიდუმლო პოლიცია (შემოკლებით „შტაზი“) ყოველი ფეხის ნაბიჯზე არღვევდა ადამიანის უფლებებს აშკარად თუ საიდუმლოდ. ეს იყო უდიდესი ბიუროკრატიული აპარატი, რომელმაც საზოგადოების ყველა სფეროში შეაღწია: მას ჰყავდა 85 ათასი მუშაკი სრულ შტატზე. აქედან, 6 ათასის ერთადერთი ამოცანა იყო სატელეფონო საუბრების მოსმენა, 2 ათასი – ორთქლზე ხსნიდა წერილებს, კითხულობდა მათ, კვლავ ლუქავდა და ისე უგზავნიდა ადრესატს. შტაზის დაქირავებული ჰყავდა, 150 ათასი აქტიური ინფორმატორი და ჰყავდა ასეულ ათასობით დამსმენი. საქმეები შედგენილი იყო 4-5 მილიონ ადამიანზე (ქვეყნის მოსახლეობა 16 მილიონი იყო). მიუხედავად იმისა, რომ გდრ-ს

დიდი არმია გააჩნდა, შტაბის არსენალში 250 ათასი იარაღის ერთეული იყო [2, 68].

თანამედროვე რუსული საზოგადოებრივი აზრი საბჭოთა სახელმწიფოს სამოცდაათწლიან ისტორიას სამ მთავარ პერიოდად ყოფს: რეპრესიების წლები (სტალინი), ვოლუნტარიზმისა და სუბიექტივიზმის პერიოდი (ხრუშჩოვი) და უძრაობის პერიოდი (ბრეჟნევი, ანდროპოვი). ეს დაყოფა აშკარად ხელოვნური და მიუღებელია. განა 30-40-იანი წლების რეპრესიები შეიძლებოდა სუბიექტივიზმისა და ვოლუნტარიზმის გარეშე? ანდა ბრეჟნევის დროს არ იყო რეპრესიები? ეს ხომ არსებითად ნეოსტალინიზმის ბატონობის ეპოქაა. მართალია სტალინის ეპოქისაგან განსხვავებით, შენეულა დახვრეტები, ციმბირში გადასახლება, სამაგიეროდ, პოლიტიკურ მოწინააღმდეგეთა მიმართ შემოიღეს ახალი მეთოდები (ფსიქიატრიულ საავადმყოფოებში მოთავსება, საზღვარგარეთ გაძევება და სხვ., [13, 11-12].

ბოლშევიკებმა საკუთრებისა და ეკლესიების დანგრევის შემდეგ დაიწყეს ოჯახების რღვევა. პავლიკ მოროზოვის მიმდევრები, ბავშვები-დამსმენები, მეზობლებზე რომ აღარაფერი ვთქვათ, ყიდდნენ მამებს, დედებს, ძმებს, დებს. მშობლები მიჰყავდათ საპყრობილეში, ხოლო „გმირი ბავშვები“ – „არტეკში“. საგულისხმოა ომამდელი პერიოდის „პიონერსკაია პრავდაში“ გამოქვეყნებული სტატია: დამსმენი ბავშვები ქვეყნის სხვადასხვა მხრიდან ერთმანეთს იწვევდნენ სოციალისტურ შეჯიბრში ვინ უფრო მეტს დაასმენდა. „არტეკში ყოფნის დროს ისინი ერთმანეთს უზიარებდნენ გამოცდილებას, თუ როგორ ეთვალთვალათ და სადაც საჭირო იყო იქ ეცნობებინათ“ [14, 53].

უმადლესი სასწავლებლებიდან რიცხავდნენ ვაჭრის, შეძლებული (კულაკი) გლეხის შვილებს. მოსახლეობის დიდი ნაწილი იძულებული გახდა ვაჭრობისთვის თავი დაენებებინა. თუმცა ასეთებასაც არჩევნებში მონაწილეობის უფლებას მაინც ართმევდნენ. ოჯახის სოციალური და მატერიალური მდგომარეობა უშუალოდ მოქმედებდა თითოეულ წევრზე. კერძოდ, სასწავლებლიდან გარიცხვა, სამსახურიდან დათხოვნა... [15, 24].

1935 წელს გამოვიდა კანონი მცირეწლოვანთა სასჯელის გაძლიერებაზე. იგი იმავე წლის 7 აპრილის დადგენილებით შევიდა ძალაში და სისხლიანი ასოებით ღარჩა კომუნისტური კანონების ისტორიაში. კანონი მცირეწლოვანთა, 12 წლის ზევით დახვერტასაც ითვალისწინებდა. 13 წლის დახვერტეს რუსეთის ტახტის მემკვიდრე უფლისწული ალექსი, თუმცა მაშინ, კანონები არ უძებნიათ. 7 აპრილის კანონს უფარდებდნენ პოლიტპატიმართა შვილებს, ამ კანონით აშინებდნენ ძიებაში მყოფთ. შვილის სიცოცხლით თამაში კი აღემატებოდა წამებას, ტანჯვას, ყველა სისასტიკეს, ყველა სისაძაგლეს ერთდროულად [16, 218].

ადამიანის რომელ უფლებებზე, შემოქმედებასა და ნიჭზე შიძლებოდა ლაპარაკი ასეთ სისტემაში? აქ, ადამიანი, როგორც პიროვნება იგნორირებული იყო, ის მხოლოდ სამუშაო ძალას წარმოადგენდა. ამ ანტიჰუმანური და ანტიადამიანური ცხოვრების წესიდან მოვიყვანთ ზოგიერთ მაგალითს: დისციპლინის ორჯერ დარღვევისათვის მოქალაქეს სასამართლოს გადასცემდნენ, ხოლო მესამე დარღვევისათვის ეკისრებოდა სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობა. 21 წუთამდე დაგვიანებისათვის „დამნაშავეს“ უსჯიდნენ შრომა-გასწორების კოლონიაში 6 თვის პატიმრობას.

21 წუთზე მეტი დაგვიანებისათვის კი სასჯელი ითვალისწინებდა 2 წლით თავისუფლების აღკვეთას. ასე გრძელდებოდა 1954 წლამდე [17, 64].

გლახობის მიწაზე მიმაგრებას ისახავდა მიზნად საბჭოური საპასპორტო სისტემა. საბჭოთა კავშირში 1932 წლის დეკემბერში ძალაში შევიდა განსაკუთრებული საპასპორტო რეჟიმი. პასპორტებს აძლევდნენ მხოლოდ ქალაქების, რაიონული ცენტრების, ახალი მშენებლობების, საბჭოთა მეურნეობების, მტს – ბისა და ასევე რამდენიმე საგარეუბნო ზონის მოსახლეობას. ყველა სასოფლო დასახლებანი (კოლმეურნეები) პასპორტებს არ იღებდნენ. ისინი სასოფლო საბჭოში სიით იყვნენ აღრიცხულნი. ეს ფაქტი ზღუდავდა გადაადგილების თავისუფლებას. ასე გაგრძელდა 60-იანი წლების დასაწყისამდე.

აღსანიშნავია, რომ 1932 წლამდე საბჭოთა კავშირში პასპორტები, საზღვარგარეთულის გარდა, საერთოდ არ იყო. პასპორტი ანულირებული იქნა 1923 წელს, რაც თურმე დაკავშირებული ყოფილა საზოგადოებრივი ცხოვრების დემოკრატიზაციასთან. პიროვნების დამადასტურებელ დოკუმენტად შეიძლება გამოგვეყენებინა ნებისმიერი მოწმობა (პროფკავშირის ბილეთი, წითელარმიელის, მატროსის წიგნაკი და სხვ.).

1923 წელს პასპორტების ნაცვლად რსფსრ და ზოგიერთ სხვა მოკავშირე რესპუბლიკაში შემოვიდა პირადობის დამადასტურებელი მოწმობა, თუმცა მისი მიღება აუცილებლობას არ წარმოადგენდა (კანონში ნათქვამი იყო, რომ მოქალაქეებს უფლება ჰქონდათ მისი ქონებისა). მოქალაქეთა თხოვნის საფუძველზე, ასეთ მოწმობებს ავსებდნენ ხელისუფლების ადგილობრივი ორგანოები. მოწმობაში არ იყო სურათი (მაშინ ფოტოგადაღება იშვიათად ხდებოდა და დიდ

თანხასთან იყო დაკავშირებული), არ იყო არც მფლობელის სიტყვიერი აღწერილობა, როგორც 1917 წლამდე პერიოდში [18, 276-277].

მხოლოდ 1974 წელს იქნა შემოდებული ახალი საპასპორტო რეჟიმი, ანულირებულ იქნა გრაფა „სოციალური წარმოშობა“, რითაც გამოირიცხა ქალაქისა და სოფლის დისკრიმინაცია [18,278].

საბჭოთა რეჟიმის დროს სახელმწიფოს მიღებული ჰქონდა მონოპოლია ყოველი ადამიანის სიკვდილსა და სიცოცხლეზე, მაგრამ არცერთ ლიდერს არც ხრუშჩოვამდე და არც ხრუშჩოვის შემდეგ მშვიდობიანი დემონსტრაციები არ დაუხვრეტია. ხრუშჩოვმა კი ორჯერ – 1956 წელს თბილისში და 1962 წელს ნოვოჩერკასკში მოაწყო მშვიდობიანი მოქალაქეების ხოცვა-ჟლეტა [19, 31].

მეოთხედ საუკუნეზე მეტი გასაიდუმლოებული იყო საზოგადოებისაგან 1962 წლის 2 ივნისს ნოვოჩერკასკში მომხდარი მოვლენები. ამ დღეს დემონსტრანტთა მძლავრი კოლონა, რომელიც შედგებოდა ქარხნისა და სხვა საწარმოთა მუშებისაგან, გაემართა ქალაქის ცენტრალური მოედნისაკენ. ქუჩაში გამოვიდნენ მუშები ანტიხრუშჩოვეული ღოზუნგებით. ხელისუფლება მოემზადა დემონსტრაციის დასახვრეტად. მობილიზებულ იქნა ჯარის ნაწილები არმიის გენერლის პლიევის ხელმძღვანელობით. მოსახლეობისათვის სროლის ხმა რომ ძალიან მაღალი არ ყოფილიყო, დიდიდან რადიოქსელით ტრანსლირებული იყო მუსიკა. პარალელურად სამხედრო ნაწილები სატანკო შემადგენლობასთან ერთად მიემართებოდნენ ქალაქის ცენტრისაკენ დემონსტრანტებთან შესახვედრად. ავტომატური იარაღიდან მასირებული ცეცხლის გახსნის შემდეგ დაიღუპა 22 ან 24 ადამიანი. მათ შორის სკოლამდელი ასაკის ბავშვი, დაიჭრა

30 კაცი. მოკლულები მალულად დაკრძალეს, მაგრამ ხელისუფლებისათვის ეს მსხვერპლი საკმარისი არ აღმოჩნდა. იმავე წლის აგვისტოში ნოვოჩერკასკში ჩატარდა რსფსრ უმაღლესი სასამართლოს კოლეგიის ღია სასამართლო პროცესი, სადაც განიხილეს „14 წესრიგის დამრღვევი ორგანიზატორის საქმე“. მათგან შვიდს დახვრეტა მიუსაჯეს. სინამდვილეში ამ მოვლენების ორგანიზატორი და მთავარი დამნაშავე იყო ხრუშჩოვი. მუშათა დემონსტრაცია დაიწყო საკვებ პროდუქტებზე ფასების აწვეის გამო, რასაც ერთდროულად მოჰყვა შრომის ანაზღაურების შემცირება 1962 წლის ზაფხულში. 1961 წელს გატარებულმა ფულის რეფორმამ ასევე უარყოფითი გავლენა მოახდინა მოსახლეობის ეკონომიკურ მდგომარეობაზე [20, 26-27]. თუმცა ეს არ იყო ხრუშჩოვის მიერ სიტყვის თავისუფლების ჩახშობის პირველი მცდელობა. მაგალითად, 1957 წლის 10-11 ივნისს მოსკოვის ოლქის ქალაქ პოდოლსკში 3 ათასი ადამიანი გამოვიდა, რომელსაც „მთვრალ მოქალაქეთა ჯგუფის“ გამოსვლა უწოდეს. 9 პიროვნება მისცეს პასუხისგებაში.

მეორე მასობრივი „უწესრიგობა“ დაფიქსირდა 1961 წლის 15 იანვარს ქალაქ კრასნოდარში. მონაწილენი 1300 შეადგენდნენ. გამოყენებულ იქნა ცეცხლსასროლი იარაღი, რის შედეგადაც დაიღუპა ერთი ადამიანი. სისხლის სამართლის პასუხისგებაში მისცეს 24 მოქალაქე.

ნახევარი წლის შემდეგ, 21 ივნისს ალტაის მხარის ქალაქ ბიჰსკში მასობრივ გამოსვლებში 500 კაცი მონაწილეობდა. მილიციასთან შეტაკებაში დაიღუპა ერთი, ერთი დაიჭრა, 15 აქტივისტი დააპატიმრეს.

ცხრა დღის შემდეგ ვლადიმირის ოლქის ქალაქ მურომში ორჯონიკიძის სახ. ქარხნის 1500-ზე მეტი მუშა გამოვიდა პროტესტით. მილიციასთან შეტაკებაში ორი დაიჭრა, 12 სასამართლოს გადასცეს...

საერთოდ შეიძლება ითქვას, რომ ომის შემდეგ მხოლოდ 30 წლის განმავლობაში სსრკ-ში დაფიქსირდა მასობრივი გამოსვლების 24 შემთხვევა, რომელიც მიმართული იყო ხელისუფლების წინააღმდეგ. 11 შემთხვევაში ხელისუფლების მხრიდან გამოყენებული იქნა ცეცხლსასროლი იარაღი, რის შედეგადაც დაიღუპა 43 ადამიანი და დაიჭრა 166. 590 პირის წინააღმდეგ აღიძრა სისხლის სამართლის საქმე.

სტატისტიკური მონაცემების მიხედვით 1956-1987 წლებში ანტისაბჭოთა გამოსვლებისათვის სხვადასხვა ფორმით რსფსრ სსკ 70-ე მუხლით გაასამართლეს 6543 ადამიანი, ხოლო 190-ე პრიმა მუხლით – 1609 კაცი [14, 299].

ადამიანის უფლებები ირღვეოდა სქესობრივ-ასაკობრივი თვალსაზრისითაც – ინაგრებოდნენ ქალები და ბავშვები. 1967 წლის 7 ნოემბერს გაეროს-გენერალურმა ასამბლეამ მიიღო ქალთა მიმართ ყოველგვარი დისკრიმინაციის აკრძალვის დეკლარაცია, ხოლო 1979 წელს – კონვენცია. 1989 წელს მიღებულ იქნა ბავშვთა უფლებების დაცვის კონვენცია, რომლის თანახმად ბავშვები და მოზარდები ისეთივე ადამიანებია, როგორც დიდები და მათაც გააჩნიათ ღირსებები, პიროვნული ღირებულებები და აქვთ თავიანთი უფლებები. ყველა ბავშვს აქვს უფლება, იზრდებოდეს უსაფრთხო პირობებში, მათი აზრები და გრძნობები პატივისცემით უნდა იქნენ მიღებული.

როგორც აღვნიშნეთ, გაერო-მ 10 დეკემბერი დააწესა, როგორც ადამიანის უფლებათა დღე. ადა-

მიანის უფლებებში ორი ძირითადი ჯგუფი გამოიყოფა:

1. მატერიალური მოიცავს ადამიანის კონკრეტულ უფლებებსა და თავისუფლებებს).
2. საპროცესო (ადამიანისათვის კუთვნილი მოქმედების მეთოდი და მასთან დაკავშირებული ინსტიტუტების, რომლის დახმარებითაც ადამიანი აიძულებს ხელისუფლებას დაიცვას თავისი უფლებები).

განარჩევენ აგრეთვე პოზიტიურ და ნეგატიურ უფლებებს. პოზიტიურია ის უფლებანი, რომელიც გულისხმობს ხელისუფლების აქტიურ მოვალეობებს თითოეული მოქალაქის მიმართ. ხოლო ნეგატიურია ის უფლებები, რომლებიც უკრძალავს სახელმწიფოს ჩვენი ცხოვრების სხვადასხვა სფეროებში ჩარევას.

ამრიგად, ადამიანის უფლება – ეს არის ადამიანისათვის მიუცილებელი კონკრეტულ მოქმედებათა განხორციელების შესაძლებლობა, რომლის წართმევა ან რამენაირი დაბრკოლება დაუშვებელია სახელმწიფოს, მისი ორგანოებისა და ცალკეული პირების მხრიდან [2, 107-108].

ადამიანის უფლებათა და თავისუფლებათა დაცვის ერთ-ერთ მექანიზმს მიეკუთვნება ომბუდსმენის ინსტიტუტი. „ომბუდსმენი“ შვედური სიტყვაა და სხვა პირის ინტერესების წარმომადგენელს ნიშნავს. სხვადასხვა ქვეყნებში მას სხვადასხვა სახელწოდებით მოიხსენიებენ. ომბუდსმენი – სკანდინავიის ქვეყნებში, სახალხო დამცველი – საქართველოში, შუამავალი – საფრანგეთში, სამოქალაქო უფლებათა საპარლამენტო რწმუნებული – უნგრეთში, ხალხის დამცველი – ესპანეთში, ბუნდესტაგის სამხედრო რწმუნებული – გერმანიაში, ადამიანის უფლებების

რწმუნებული –რუსეთის ფედერაციაში, ხალხის ად-
ვოკატი – რუმინეთში და სსხ.

ომბუდსმენი, სახალხო დამცველი თანამდებო-
ბის პირია, რომელსაც ირჩევენ (მაგალითად, საფრან-
გეთში შუამავალი ინიშნება მინისტრთა საბჭოს დეკ-
რეტით. დიდ ბრიტანეთში ადამიანის უფლებათა სა-
პარლამენტო რწმუნებულს პრემიერ-მინისტრის რეკო-
მენდაციით ნიშნავს მონარქი) და ხელისუფლებას
შორის, რათა გამოიძიოს მოქალაქეთა საჩივრები ხე-
ლისუფლების ორგანოებისა და ოფიციალური თანამ-
დებობის პირების წინააღმდეგ იმ შემთხვევაში, რო-
დესაც, მოქალაქეთა აზრით, ხელისუფლებამ დაარ-
ღვია მათი უფლებები და თავისუფლებები. ომბუდ-
სმენი ახორციელებს სხვადასხვა ადმინისტრაციული
ორგანოს მიერ ადამიანის უფლებათა დარღვევების
გამოვლინებასა და უფლებების დაცვაზე კონტროლს.
პროკურატურისაგან განსხვავებით, იგი ახორციე-
ლებს კონტროლს და „გამოიძიებს“ არა მხოლოდ კა-
ნონიერების, არამედ კეთილსინდისიერებისა და სა-
მართლიანობის თვალსაზრისით. ომბუდსმენს აქვს
უფლება განიხილოს საქმეები და აწარმოოს „გამო-
ძიება“ საკუთარი ინიციატივით, მაგრამ უმეტეს შემ-
თხვევაში ის მოქმედებს მოქალაქეების საჩივრების
საფუძველზე. ზოგიერთ ქვეყნებში კი მოქმედებს „სა-
პარლამენტო ფილტრის“ პრინციპი; ომბუდსმენი მო-
ქალაქეთა საჩივრებს იღებს პარლამენტისაგან. ომ-
ბუდსმენის მიერ მიღებულ აქტებსა და გადაწყვეტი-
ლებებს, როგორც წესი, არ გააჩნიათ სავალდებულო
ძალა სახელმწიფო ორგანოებისათვის.

საქართველოს 1995 წლის კონსტიტუციის თა-
ნახმად, საქართველოს ტერიტორიაზე ადამიანის უფ-
ლებათა დაცვას ზედამხედველობს საქართველოს
სახალხო დამცველი. საქართველოს სახალხო დამ-

ცველის რეგულირება ხდება 1996 წლის 16 მაისის ორგანული კანონით „საქართველოს სახალხო დამცველის შესახებ“ [21, 141-142].

შვედური ომბუდსმენის ბუმმა შეერთებულ შტატებშიც შეაღწია. აქ პირველი ომბუდსმენი 1969 წელს შეიქმნა ჰავაის შტატში, შემდეგ კიდევ 18 შტატში, 15 ტერიტორიასა და ქალაქში სხვადასხვა სპეციალიზაციის ომბუდსმენები დაფუძნდა. ამას გარდა მრავალ შტატში შეიქმნა ადმინისტრაციული აპარატისაგან დამოუკიდებელ თანამდებობის პირთა ინსტიტუტი, რომელიც მოქალაქეთა საჩივრებს იხილავს და რომელსაც „ადმინისტრაციულ ომბუდსმენსაც“ უწოდებენ. ბუფალოს უნივერსიტეტის სამართლის ფაკულტეტის ინიციატივით დამკვიდრდა საქალაქო ომბუდსმენი, რომლის გამოცდილება შემდგომ ქვეყნის მრავალ ქალაქში გავრცელდა და ახლა ქვეყნის 100-ზე მეტ ქალაქში მოქმედებს ე.წ. „საუნივერსიტეტო ომბუდსმენი“. ამერიკის რამენიმე შტატში არის რეგიონული ომბუდსმენი, ზოგან მათი სპეციალიზაცია კონცენტრირებულია ადმინისტრაციის საქმიანობის ცალკეულ სფეროებზე, იქნება ეს განათლება, ბიზნესი თუ სხვ.

ამერიკის შეერთებულ შტატებში უკანასკნელ ხანებში ომბუდსმენმა ერთგვარად დაკარგა პოპულარობა და მიზეზად იმას ასახელებენ, რომ ეს უცხოური მოდელი ვერ შეერწყა ამერიკულ რეალობას. შესაძლებელია, მაგრამ იქნებ მთავარი მიზეზი მაინც ის არის, რომ ამერიკელმა ომბუდსმენმა მუშაობის კაბინეტური სტილი ირჩია და საჩივრების 90%-ს ტელეფონის მეშვეობით აგვარებს [8, 18-19].

ამდენად, ადამიანის უფლებები და თავისუფლებები იდენტურია თავისი იურიდიული ბუნებითა და გარანტიათა სისტემით. ერთიცა და მეორეც არის

პირის შესაძლო ქმედებების, უფრო სწორად, ყოფაცხოვრების კანონდებული ფარგლები. თუმცა, მათი დაცულობის თვალსაზრისით, გასათვალისწინებელია ორი მნიშვნელოვანი პირობა: როდესაც საუბარია სუბიექტურ უფლებებზე, სავალდებულოა იმ სუბიექტის დამაბაღანსებელი მოვალეობის არსებობა, რომელმაც უნდა უზრუნველყოს მოცემული უფლების რეალიზაცია; მაგრამ, როდესაც საკითხი ეხება თავისუფლებებს, სავალდებულოა ნებისმიერი უფლებამოსილი სუბიექტის მიმართ გარკვეული აკრძალვების შემოღება, რათა მან თვითნებურად უარყოს, თუ არადა, შესაბამისი აქტით შეზღუდოს სხვათა უფლებებში ჩარევის თავისუფლება. აღნიშნულის გათვალისწინებით, საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციები და კონსტიტუციური სამართლის სხვა წყაროები არა მხოლოდ აღიარებენ სხვადასხვა ხასიათისა და ბუნების უფლებებს და თავისუფლებებს, არამედ ქმნიან ნორმათა სისტემას, რომლის მეშვეობითაც სახელმწიფო აპარატმა უნდა უზრუნველყოს მათი შესრულება [22, 176-177].

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. А. Бушков, Россия, которой не было, М., 1997.
2. ვ. შუბითიძე, ო. დავითაშვილი, პოლიტოლოგია პოლიტიკური ტექნოლოგიები, თბ., 2002.
3. ქართული დიპლომატიური ლექსიკონი, ტომი 1, თბ., 1997.
4. Р. Цивилев, Право на социальную необеспеченность, М., 1984.
5. Ю. Устименко, Познакомьтесь Ирландия, М., 1978.
6. ნ. ციხისთავი, მოსაზრებანი ამერიკის შეერთებული შტატების ისტორიის უმაღლესი სკოლის ქარ-

თულენოვანი სახელმძღვანელოს შექმნის თაობაზე, „კლიო“, 2005, №25.

7. ვ. კაჭარავა, ამერიკა 1920-იან წლებში, თბ., 2008.
8. საზღვარგარეთის ქვეყნების კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 2008.
9. Б. Большаков, Бизнес на правах человека, М., 1983.
10. ქ. ჯიჯეიშვილი, მსოფლიო პოლიტიკა, თბ., 2010.
11. ფრენსის ფუკუიამა, ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი, თბ., 1999.
12. გ. ჯოლია, დიპლომატიური და საქმიანი ეტიკეტი, თბ., 1999.
13. ო. გამყრელიძე, ბრძოლა სამართლებრივი სახელმწიფოსათვის, თბ., 1998.
14. Н. Зенкович, Тайны уходящего века Т.2, М., 1998.
15. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 471, ანაწ. 1, საქ. 295.
16. რ. ჭეიშვილი, რეინის სახკომი, თბ., 1992.
17. Социализм Между прошлым и будущим, М., 1989.
18. Историки спорят, М., 1989.
19. უ. ბლუაშვილი, უცნობი ლავრენტი ბერია, თბ., 2003.
20. Н. Барнабишвили, Кризис, Тб., 1997.
21. კონსტიტუციური სამართალი, თბ., 2005.
22. ო. მელქაძე, კონსტიტუციონალიზმი, თბ., 2006.

პოლიტიკური ლიდერის იმიჯი

ხალხს კერპი სჭირდება. ამიტომაც არის, რომ მრავალმა ისტორიულმა პიროვნებამ ერის ლიდერის იმიჯი შეინარჩუნა. ამიტომ ის ისევე ღოცულობს ფარნავაზის, მირიანის, დავითის, თამარის, გიორგის და ა.შ. სახელებზე. ასევე, დალატი, ძმათამკვლელობა, შინაქაოსი, სხვისთვის ომები ქართული ყოფის მუდმივი პარადიგმაა. „წაგებული დიდი ომები“, დანგრეული ქალაქები და ციხეები, იავარქმნილი სახელმწიფო სწორედ სევდის საზრდოს იძლევა, რომელიც შეცნობის შემდეგ თავად იქცევა ენერჯიად [1, 245].

უსასრულო მოლოდინის შემდეგ, შეიძლება მრავალი შეცდომა დაემართოს არა მხოლოდ პიროვნებებს, არამედ ხალხსაც. ხალხს შეიძლება ისე აერიოს თავგზა და ის მოეჩვენოს, რაც არ არსებობს. გმირად და წინამძღოლად ის იწამოს, ვინც საამისოდ არ გამოდგება, იმას ენდოს, ვინც მოატყუებს და უფსკრულში გადაჩეხავს. როცა არსებობს სურვილი, ნატვრა, მოლოდინი გმირისა და წმინდანისა, ნამდვილი კი არ ჩანს, მის ადგილს ცრუმირი და ცრუწმინდანი იკავებს. თან სრულიად დასაშვებია, რომ ეს ცრუმირი და ცრუწმინდანი სულაც არ იყოს თაღლითი, ცრუპენტელა, ყალთაბანდი, შეგნებულად ავისმოქმედი, არამედ იყოს უბრალო, გონებასუსტი, მალემრწმენი კაცი. ის პიროვნება იყოს, ვინც გონების სიდუხჭირის გამო იოლად იჯერებს, რომ მასაც შეუძლია დიდი მისიის შესრულება. ასეთ ადამიანებს, ნებსით თუ უნებლიედ, დიდი უბედურება მოაქვთ [2, 221].

ლიდერის ინსტიტუტი უძველეს დროში წარმოიქმნა და იგი მრავალსახოვანი მოვლენაა. „ლიდერის“ ცნებას სხვადასხვა კონტექსტში იყენებენ: ცხო-

ველთა სამყაროში გაბატონებული არსებიდან დაწყებული საზოგადოებრივი ცხოვრების მმართველით დამთავრებული. ჯოჯის წინამძღოლი წარმოადგენს ფიზიკურად უფრო ძლიერ ინდივიდს, რომლის ქცევა ც მ აგალითია სხვა ინდივიდებისათვის ფიზიკური გადარჩენისათვის ბრძოლის პროცესში. საზოგადოებრივი ლიდერობა კი სოციალური ფუნქციაა, რომელსაც განაპირობებს ადამიანის უნარი – დასახოს ზოგადმნიშვნელოვანი მიზნები და მათი მიღწევის გზები. ამასთან, ლიდერობის განხორციელების ფორმები და საშუალებები დამოკიდებულია საზოგადოების პოლიტიკური კულტურის დონეზე. პლატონის აზრით პოლიტიკის უშუალო შემოქმედი არის პოლიტიკური ელიტა და პოლიტიკური ლიდერი, რომელთა გარეშე შეუძლებელია პოლიტიკის არსებობა. პოლიტიკის შემოქმედებად პლატონს ისინი იმიტომ მიაჩნია, რომ მმართველები ფლობენ სპეციალურ ცოდნას (რაც აუცილებელია საზოგადოების სამართავად) და გადაწყვეტილების მიღების შესაძლებლობას. როდესაც პოლიტიკური ლიდერი არაკომპეტენტურია (არ იცის, როგორ მართოს სახელმწიფო) ან პირადი ეგოისტური ინტერესებით მოქმედებს, მაშინ პოლიტიკა კარგავს თავის გამაერთიანებელ როლს და შეთანხმების შესაძლებლობებს (იგულისხმება, რომ პოლიტიკა არის საზოგადოებაში არსებული საწინააღმდეგო ინტერესების შეთანხმების საშუალება) [3, 10].

როგორც პრაქტიკული ცხოვრება გვიჩვენებს, თვით ყველაზე პატიოსანი და კეთილშობილი ადამიანები პოლიტიკაში მოხვედრის შემდეგ რატომღაც კარგავენ თავის საუკეთესო თვისებებს. აღნიშნული ფერიცვალების ახსნა ორი მიზეზით შეიძლება: პირველ რიგში, ადამიანის უსაზღვრო მოთხოვნილებები

და სურვილები აწყდება მათი დაკმაყოფილების სა-
შუალებათა შეზღუდულობას, რაც ბადებს ამ მოთ-
ხოვნილებების სხვა ადამიანთა ხარჯზე განხორციე-
ლების სურვილს. სწორედ ასეთ შთაბეჭდილებას იძ-
ლევა პოლიტიკა. ხელისუფლების გამოყენებით შეიძ-
ლება ყველა ცთუნების დაკმაყოფილება: სიმდიდრის,
მბრძანებლობის სურვილის, სხვა ადამიანებზე ბატო-
ნობის და ა.შ. ერთ-ერთი გამოთქმის მიხედვით, „ძ ა
ლ ა უ ფ ლ ე ბ ა მ ი ს ი ბ ო რ ო ტ ა დ
გ ა მ ო ყ ე ნ ე ბ ი ს გ ა რ ე შ ე თ ა ვ ი ს მ
ო მ ხ ი ბ ვ ლ ე ლ ო ბ ა ს კ ა რ გ ა ვ ს“ [3, 15].

ლიდერის როლს ისტორიაში განსაკუთრებით
ხაზს უსვამდა ფრიდრიხ ნიცშე, რომელიც აღნიშნავ-
და: „კაცობრიობის მიზანი მის უმაღლეს წარმომად-
გენლობაშია. – კაცობრიობამ შეუსვენებლად უნდა
იმუშაოს, რათა დაბადოს ლიდერული ადამიანები –
მხოლოდ ამაში მდგომარეობს მისი ამოცანა“.

ტერმინს „პოლიტიკური ლიდერი“ ერთი გან-
საზღვრული მნიშვნელობა არ გააჩნია. მას აიგივებენ
ცნებებთან „მმართველი“, „ბელადი“, „ხელმძღვანე-
ლი“, „მეთაური“ და ა.შ. მაგრამ ცხადია, რომ ყოვე-
ლი მმართველი ლიდერი არ არის. პოლიტიკური ლი-
დერი ის გახდება, ვისაც შეუძლია გაუძღვეს და გაი-
ყოლიოს მასები, მოახდინოს მათი მობილიზაცია,
მუდმივად მართოს იგი.

რა თქმა უნდა, ოპოზიციური პარტიის ლიდე-
რის როლი და შესაძლებლობები, რომელიც ჯგუფ-
ურ ინტერესებს გამოხატავს, განსხვავდება საერთო
ეროვნული ლიდერის დანიშნულებისაგან, რომელიც
მოწოდებულია ერის საერთო ინტერესების გამოხატ-
ვისა და გაერთიანებისკენ [3, 61].

ფასეულობები, რომლითაც პოლიტიკური ლი-
დერის იმიჯი იქმნება „ავსებს და აკეთელშობილებს“

ობიექტს. თუმცა შეიძლება მას სინამდვილეში გამოთქმული თვისებები არც გააჩნდეს, მაგრამ ამ ფასეულობებს საკმაო მნიშვნელობა აქვთ იმ ადამიანებისათვის, რომლებიც იმიჯს აღიქვამენ. ამიტომაც ამბობენ, რომ შექმნილი იმიჯი, როგორც წესი, სიმბოლოა და რეალობისგან მაინც განსხვავდება.

სიტყვა „იმიჯი“, ლინგვისტების აზრით, დაკავშირებულია „ხატთან“ (სურათი, რომელიც გადმოგვცემს იდეას), ასევე „ინდექსთან“ (ის, რაც გონებას გარკვეული მიმართულებით წარმართავს) და „სიმბოლოებთან“ (განყენებული ცნებები, რომლებიც გონებას შექმნილ სიტუაციაში პოტენციური მხარის შესაძლებლობების განჭვრეტაში ეხმარებიან).

ჰომეროსის, სოფოკლეს და ევრიპიდეს ნაწარმოებები საუკუნეთა განმავლობაში ხალხს უნერგავდა იმ აზრს, რომ მათი გმირების წარუმატებლობანი მათი ხასიათის ნაკლიდან მომდინარეობდა და ყველასათვის აშკარა ხდებოდა, როცა სხვადასხვა გარემოებების შედეგად მათზე ხდებოდა აქცენტირება. ასე მაგალითად, ო ი დ ი პ ო ს ი ბრწყინვალე რეპუტაციით სარგებლობდა მანამ, სანამ ყველამ არ შეიტყო მისი საშინელი წარსული, რომელიც მამის მკვლელობასა და დედაზე დაქორწინებსათან იყო დაკავშირებული. საბოლოოდ ამას დადებითი იმიჯის მსხვრევა მოჰყვა [4, 6-7]. იმიჯის ფასი კარგად იცოდნენ ძველი დროიდან. სწორედ უზადო იმიჯის წყალობით შექმნეს მსოფლიო რელიგიები ბუდამ, მუჰამედმა და ა.შ. ცნობილია ცეზარის და ნაპოლეონის იმიჯები, რომლის შექმნაში ისინი თავად მონაწილეობდნენ. ამ იარაღს კარგად იყენებდნენ ჩინგის ხანი და თემურ ლენგი, შაჰ-აბას პირველი. ჩინგიზ ხანს და მონღოლებს ჰქონდათ უძლეველი და სისხლისმოყვარული, დაუნდობელი მეომრების იმიჯი. ეს ხში-

რად ეხმარებოდა მათ ქვეყნებისა და ქალაქების უბრძოლველად აღებაში.

საერთოდ, შუა საუკუნეებში ხალხის უმრავლესობა ვერ ხედავდა თავის მეფეებს და მათზე მსჯელობდა მათ მიერ ჩამოყალიბებული იმიჯის მიხედვით. მაგალითად, პეტრე პირველს რუსეთში მკაცრი, მაგრამ სამართლიანი მმართველის იმიჯი ჰქონდა. თუმცა ადამიანთა აბსოლუტურმა უმრავლესობამ არ იცოდა, რომ იგი თავად ჭრიდა თავებს აჯანყებულ „სტრელცებს“ (მეთოფეებს) და ბოიარებსაც აიძულებდა იგივე გაეკეთებინათ. მანვე სასტიკი წამებით მოაკვლევინა ციხეში საკუთარი შვილი, შეთქმულებაში მონაწილე ალექსი. ხალხმა არ იცოდა, რომ დალატობდა როგორც საყვარელი ანათონსი, ასევე საკუთარი ცოლი, მომავალი იმპერატრიცა – ეკატერინე პირველი (ანა მონსის ძმასთან, რომელიც პეტრემ ჩამოახრჩო და სხვა [4, 10].

პრაქტიკაში ასევე გვხვდება პოლიტიკური ლიდერის ქარიზმატული იმიჯი. („ქარიზმა“ ბერძნულია და „ღვთის წყალობას“ ნიშნავს). ქარიზმა – ესაა ღმერთის, ბუნების თუ ბედის მიერ ინდივიდისათვის ბოძებული არაჩვეულებრივი თვისება, რომლითაც ის გამოირჩევა დანარჩენებისაგან. მოსახლეობა აბსოლუტური ნდობით ექცევა ლიდერს, რომელიც ასრულებს არაორდინალურ, მისთვის განკუთვნილ ისტორიულ მისიას და ისიც ითხოვს ქვეშევრდომთა მორჩილებას. ხელისუფლების ეს ტიპი წარმოიშობა ისტორიული კატაკლიზმების შედეგად დამკვიდრებულ არასტაბილურ საზოგადოებაში, როცა უიმედო მდგომარეობაში მყოფ ადამიანებს უჩნდებათ რწმენა, რომ ქვეყნისა და ხალხის გადარჩენა მხოლოდ ერთს, ღვთის მიერ რჩეულ პირს შეუძლია [5, 13].

1799 წელს ნაპოლეონის ლაშქრობების დროს სირიიდან ეგვიპტეში დაბრუნებისას შავი ჭირი უფრო და უფრო მატულობდა. ჭირიანებს იქვე ტოვებდნენ, მაგრამ დაჭრილები და სხვა სენით დაავადებულები თან მიჰყავდათ. ბონაპარტი ბრძანა ყველა ჩამოქვეითებულიყო, ხოლო ცხენები, ყველა ოთხთავა და ეკიპაჟი ავადმყოფებისა და დაჭრილებისათვის დაეთმოთ. როდესაც ამ განკარგულების შემდეგ საჯინიბოს მთავარმა გამგემ, რომელიც დარწმუნებული იყო იმაში, რომ მთავარსარდლისათვის გამონაკლისი უნდა დაემთხა, ჰკითხა, რომელი ცხენი დაეტოვებინა მისთვის, ბონაპარტი საშინლად გააფთრდა, წკებლა გადაუჭირა სახეზე და შეჰყვირა: „ყველანი ფეხით უნდა წავიდეს! მე პირველი წავალ! განა ბრძანება არ იცით? გაეთრიეთ აქედან!“

ამგვარი საქციელისათვის ჯარისკაცებს ნაპოლეონი უფრო მეტად უყვარდათ და სიბერის დროს უფრო ხშირად იგონებდნენ, ვიდრე ყველა მისი გამარჯვებისა და დაპყრობისათვის. ეს მან ძლიერ კარგად იცოდა და ასეთ შემთხვევაში არასოდეს არ მერყეობდა. მის მეთვალყურეთაგან არავის არ შეეძლო შემდგომ გადაეწყვიტა, რა წარმოადგენდა აქ უშუალო მოძრაობას და რა იყო წინასწარ მოფიქრებული და გათამაშებული. შესაძლებელი იყო ერთსა იმავე დროს ყოფილიყო ერთიცა და მეორეც, როგორც ეს სწვევიათ დიდ აქტიორებს.

ნაპოლეონი აქტიურობაშიც დიდი აღმოჩნდა, თუმცა მისი მოღვაწეობის განთიადისას, ტულონსა, იტალიასა და ეგვიპტეში მისი ეს თვისება თვალსაჩინო გახდა ჯერ მხოლოდ მეტად ახლობელთაგან. მის ახლობელთა შორის კი მაშინ შორსმჭვრეტელები ძლიერ ნაკლებად მოიპოვებოდნენ [6, 62].

ათეისტურ, ღმერთსმოკლებულ საზოგადოებაში უფლის შენაცვლება ზეკაცით ანუ ბელადით ყველაზე მახლობელი ლენინისა და სტალინისათვის აღმოჩნდა. იესო ქრისტეს ცხოვრების გარეგნული მოდელის განმეორებას შეეცადა საბჭოთა იმპერატორი და კომუნისტური პარტიის ისტორია სახარებათა თარგზე მოჭრა. მთავარი გმირი ზეკაცის თვისებებით აღჭურვა, ისევე, რაც ადოლფ ჰიტლერისათვის იყო ყველაზე მახლობელი გარსი პოლიტიკური მოღვაწეობის გზაზე.

მეორე მსოფლიო ომი გერმანიის ტრიუმფით რომ დასრულებულიყო, ისევე გაგრძელდებოდა ნიც-შეანელობა, როგორც საბჭოეთის გამარჯვებამ მარქსიზმი განამტკიცა ახალ რელიგიურ მიმდინარეობად [7. 87-88]. ჰიტლერი თავიდან პარტიის სახელწოდებად თვლიდა „სოციალისტ-რევოლუციონერთა პარტიას“. საკუთარ თავს მიიჩნევდა „მარქსიზმის იდეების გამტარებლად“. ამავე დროს აცხადებდა, რომ თავისი ორგანიზაცია მოაწყო კომუნისტური წესის მიხედვით [8, 413].

მეტად მნიშვნელოვანია ჰიტლერის სიტყვები გერმან რაუშნინგისადმი: „მე დავალებული ვარ ჩემი განათლებისა და იდეებისადმი მასონებისაგან, რაც არ შეიძლებოდა ოდესმე მიმელო სხვა წყაროებით“. ფაშიზმი და კომუნიზმი, რომ მედლის ორი მხარეა ნათლად ჩანს ადამ ვეისხაუპტის გამონათქვამიდან: „მე ძალიან ბევრი ვისწავლე მარქსიზმისაგან... ნაციონალ-სოციალიზმის მთელი საფუძველი მასზეა დაყრდნობილი“ [8, 424].

გარეგნულად ადოლფი შეუხედავი იყო. საშუალო ტანის. თავი, თითქოსდა მთელ ტანს ფარავდა. მაღალ შუბლს ჩამოშვებული თმები უფარავდა. ყველაზე დასამახსოვრებელი მის სახეზე იყო შეკრეჭი-

ლი უღვაშები. ის არასდროს არ უნახავთ მოდაზე ჩაცმული. ჰქონდა არაჯანმრთელი კბილები. ცხოვრების ბოლო პერიოდში ახლომხედველობის გამო, იძულებული იყო სათვალე ეხმარა (თუმცა საზოგადოების წინაშე არასდროს გამოუყენებია). მისი მსუბუქად გადმოკარკლული თავლები და ხამხამის გარეშე მზერა ძლიერ შთაბეჭდილებას ახდენდა [9, 28].

ჰიტლერის იმიჯს დიდხანს და გამიზნულად ქმნიდა მისი მთავარი იდეოლოგი ჰებელსი. ეს იყო იმიჯის ნაკრები. ჰებელსი ჰიტლერს სტუდენტებსა და ინტელექტუალებს წარმოუდგენდა მხატვრისა და არქიტექტორის მანტიით, რომელმაც 1914 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დროს სწავლა მიატოვა სამშობლოს სამსახურის გულისთვის. სენტიმენტალურ ადამიანებს იგი ჰიტლერს წარუდგენდა როგორც ბავშვების მოყვარულ „ძიას“, მუშებთან ის მუშად გამოჰყავდა, ვეტერანებთან კი—როგორც პირველი მსოფლიო ომის დროინდელი უცნობი ჯარისკაცი. იგი ამასთან ამზეურებდა ჰიტლერის პირადი ცხოვრების ცალკეულ დეტალებს—მაგალითად, ურთიერთობას ევა ბრაუნთან, რომელსაც ჰიტლერი ყვავილეების თაიგულს და ტკბილეულს უგზავნიდა [4, 12].

ჰიტლერისადმი ფანატიკური დამოკიდებულების მრავალი მაგალითი შეიძლება მოვიტანოთ. აი, ზოგიერთი მათგანი: ერთი ახალგაზრდა კაცი მეგობარს საჩუქარს უძღვნის, მეგობარს კი თავის მხრივ სამაგიერო საჩუქარი აქვს მომზადებული. ორივე ერთდროულად ხსნის პაკეტს და გაოცებულნი ხედავენ: ერთმანეთისათვის ფიურერის პორტრეტები მიუძღვნიან. კიდევ ერთი სიურპრიზი ისაა, რომ სურათებზე ორივეს წაუწერია: „ფიურერისადმი ერთგულების ნიშნად“. სხვა ამბავსაც ჰყვებიან: ერთ მოხუც მანდილოსანს საგანგებოდ გამოუკითხავს, რა ჯიშის ვარ-

დი ჰყვავის აპრილში. იმ ჯიშის ვარდი თავის ბაღში დაურგავს და ყოველი წლის 20 აპრილს, ფიურერის დაბადების დღეს, მოწიწებით თავდახრილი მლოცველივით იდგა მის წინაშე [7, 60-61]. იტალიაში ბენიტო მუსოლინიმ მოახერხა ის, რომ ყურადღება მიიპყრო როგორც პოლიტიკურმა ლიდერმა და ბელადმა – დ უ ჩ ე მ. ფაშიზმის წარმატებები მითების შექმნასთან იყო დაკავშირებული, რომლებიც მუსოლინის ოფიციალურ იმიჯთან ასოცირდებოდა. მუსოლინს, როგორც სახელმწიფო მოღვაწეს ასე ახასიათებდნენ: იტალიის გადამრჩენი, ღმერთის წარგზავნილი და მისი მფარველობის ქვეშ მყოფი, გულანთებული პატრიოტი, ერის სახე, იულიუს კეისრისა და ავგუსტუსის მემკვიდრე, ომის გმირი, რომელსაც 40 ჭრილობის მიუხედავად ოპერაციის დროს გამაყუჩებელი არ დასჭირდა, დღელამეში 20 საათი მუშაობს, ნამდვილი ფაშისტი და ა. შ. [10, 159].

თანამედროვეები მას „მოქმედების მსახიობს“ უწოდებდნენ, რომელიც უდიდესი პატივმოყვარეობით, დიდი ნებისყოფით გამოირჩეოდა. თავის იმიჯს თვითონ ქმნიდა (იმ დროს იმიჯმეიკერები არ არსებობდნენ). იმიჯის განსხვავებული სკოლა მოქმედებდა საბჭოთა ლიდერებთან მიმართებაში. მხატვრულ ფილმებში ხშირად უჩვენებდნენ, თუ როგორ სვამდა ბელადი უმაქრო ჩაის და ერთ ნაჭერ შავ პურს აყოლებდა. საარქივო დოკუმენტური წყაროები კი ადასტურებს, რომ ლენინი მდიდრულად ნადიმობდა. მისი მმართველობის მთელი წლების განმავლობაში კრემლის ნომენკლატურას აწვდიდნენ უამრავ შავ და წითელ ხიზილალას, ძვირფას თევზეულს და სხვა ნუგბარს. დაბა ზუბალოვოში კი ილიჩის განკარგულებით ააშენეს მდიდრული პერსონალური აგარაკები.

და ესეც ქვეყანაში საშინელი შიმშილობის დროს ხდებოდა.

ოქტომბრის გადატრიალებამდე ის ბევრს სვამდა. ემიგრაციის წლებში სუფრაზე ლუდი მუდამ ჰქონდა. 1921 წლის შემდეგ სმას თავი მიაწება ავადმყოფობის გამო. ამის მერე ალკოჰოლს აღარ მიჰკარებია [11, 96].

ექიმ როზანოვის ცნობით, 1923 წლის 11 მარტს ლენინმა ყმუილი დაიწყო. უჩვეულოდ თბილი, მთვარიანი ღამე იყო იმ ახალ გაზაფხულზე გორკაში და ლენინი ყმუოდა გაბმულად, თითქმის გათენაბამდე. მაგრამ მას და სხვა ლიდერებსაც ჰყავდათ ფანატიკური თაყვანისმცემლები. გარდაცვლილი ლენინის გლოვას თვითმხილველი, ცნობილი ბოლშევიკის და ელენა ისტმენი შემდეგნაირად მოგვითხრობს: „დედები ბავშვებს მალლა სწევდნენ რომ მისთვის შეეხედათ, ქალები კივილით „ამხანაგო ლენინ“ ისტერიკაში ჩავარდნილი იატაკზე ეცემოდნენ, აქვე იყო ფიზიკურად ძლიერი სამი მამაკაცი თეთრ ხალათებში გამოწყობილი, რომელთაც გაჰყავდათ გულშემოყრილები. საერთოდ, ქალები ისე გულამოსკვნილი ტიროდნენ, რომ ძარღვებიდან სისხლი სდიოდათ“ [12, 255].

სტალინისადმი შიში და მოკრძალება, გაღმერთება და მოწიწება იქამდე მიდიოდა, რომ 1941 წელს ერთი მოქალაქე, რომელიც აუდიენციაზე იყო სტალინთან, საუბრის შემდეგ უმაღლესი მთავარსარდალი ხელის ჩამორთმევით გამოემშვიდობა. მოქალაქემ ხელი, რომელიც სტალინმა ჩამოართვა, სახლში მისვლისთანავე მძინარე შვილს თავზე დაადო, რათა სტალინური სიტბო გადასვლოდა სხეულში [13, 232]. მართლაც საზოგადოების დიდ ნაწილში სტალინისადმი თაყვანისცემა საოცარ ფსიქოზამდე იყო მისული. მცირეწლოვანი ბავშვებიც კი ამ იდევით იყვნენ

შეპყრობილი. აი, ერთი მეტად დამახასიათებელი
ლექსი აღნიშნული პერიოდისათვის:

Опять я склонился к зеленой сосне,
Вдруг серые волки подкрались ко мне:
Раскрыли клыкастые пасть _
Вот-вот растерзают на часты!
Не мог шелохнуться от ужаса я...
Мамочка, мама, голубка моя
Но Сталин узнал, что в лесу я стою,
Разведаль, услышал про гибель мою
И танк высылает за мною,
и мчусь я дорогой лесною.
Мамочка, мама, голубка моя!
Настежь открылись ворота кремля
Кто-то выходит из етих ворот,
Кто-то меня осторожно берет,
И поднимает как папа, меня.
И обнимает как папа, меня.
И сразу мне весело стало.
... А кто это был?
Угадала? [14, 9].

გადმოცემით, სკოლიდან მოსულმა მცირეწლო-
ვანმა გოგონამ მამას განუცხადა: „შენ ჩემი მამა აღა-
რა ხარ“. „ეს რას ნიშნავს –, რომ მე არა ვარ მამაშე-
ნი!“ – შეჰყვირა განრისხებულმა. „შენ ჩემი მამა აღარა
ხარ–გაუმეორა გოგონამ. – ჩემი მამა სტალინია. რაც
მე გამაჩნია ყველაფერი მისგანაა“ [15, 100-101].

ამერიკელმა სლავისტმა და ფსიქოანალიზის
ცნობილმა სპეციალისტმა დ. რანკურ-ლაფერიერმა
შეისწავლა სტალინის ფსიქიკა და წიგნად გამოაქ-
ვეყნა. სტალინის შესახებ მასალების შეგროვების

დროს მეცნიერი გარკვეულ დაძაბულობას განიცდიდა და ძილშიც ვერ ისვენებდა. „ზოგიერთი სიზმრების დროს სტალინთან დაკავშირებით – აღნიშნავს მკვლევარი – ელდის მომგვრელ შიშს განვიცდიდი ამ ადამიანის წინაშე, ეს იყო ნამდვილი საშინელება. როდესაც გამეღვიძა ერთ-ერთი ასეთი სიზმრის შემდეგ, – არ მახსოვს, რა სიტუაციაში ვნახე იგი, – კიდევ არ ვიყავი განთავისუფლებული საოცარი შიშისაგან. იძულებული გავხდი მეტქვა საკუთარი თავისთვის, რომ სტალინი აღარ არის ცოცხალი, რომ მას არ შეუძლია რაიმე დამიშაოს“ [15, 57].

ბრეჟნევის დროის „მთავარი იდეოლოგი“ სუსლოვი, უცნაურობასთან ერთად, ყოველთვის სასაცილოდ გამოიყურებოდა. მზიან ამინდშიც კი კალოშებით დადიოდა. მრავალი წლის განმავლობაში ეცვა ერთი და იგივე გრძელი, ძველმოდური პალტო...“ [20, 484].

ედვარდ გერეკი მემუარებში აღნიშნავს, რომ მას ბრეჟნევი, რაღაც საშინელ ადამიანად ეჩვენებოდა. „საოცრად მრცხვენოდა, როდესაც ბრეჟნევი „ინტერნაციონალის“ სიმღერის დროს იწყებდა ღირიჟორობას“ [21, 127].

აი, კიდევ ერთი მაგალითი ბრეჟნევის იმიჯთან დაკავშირებით: 1982 წელს... სამსახურიდან ძალით მირეკილი ხალხის წინაშე ძლივს გააფორთხეს მოფანტალებული ლიდერი, რომელმაც თავის მისაღმებაში წარმოთქვა სიტყვა, მოგვიანებით პოპულარულ ხუმრობად ქცეული აზერბაიჯანში. „გამარჯობათ, ძვირფასო ავღანელო მენავთობეებო! „ჩვენ ბაქოში ვართ, ბაქოში! – პირდაპირ ყურში ჩასძახოდა ერთი თანაშემწეთაგანი...

როგორც ცნობილია, საბჭოთა ლიდერები სიკვდილამდე რჩებოდნენ თავიანთ პოსტებზე. აზრი,

რომ ლიდერი აუცილებელია ავადმყოფობის მიუხედავად პერიოდულად გამოჩნდეს მასების წინაშე, შეეხო არა მხოლოდ ბრეჟნევს, არამედ პარტიისა და სახელმწიფოს სხვა მრავალ ხელმძღვანელს. ეს მოვლენა გახდა თითქმის ოფიციალური და საჩვენებელთან ერთად სადისტური ხასიათი მიიღო. სადისტური ამ უბედურებთან დაკავშირებით, რათა პოლიტიკური ამბიციებიდან გამომდინარე შეენერჩუნებინათ ხელისუფლება და გადაელახათ თავისი უბედურება და ავადმყოფობა. ხალხის თვალში ისინი უნდა ყოფილიყვნენ ჯანმრთელები, შრომისუნარიანები.

თათბირებისა და შეხვედრების სატელევიზიო ჩვენების დროს რეჟისორმა და ოპერატორმა ზუსტად იცოდნენ რაკურსი და წერტილი, საიდანაც უნდა წარემართად გადაღება. კრემლში სკკპ ცკ-ს პლენუმებისათვის გათვალისწინებულ ახალ შენობაში დაიდგა სპეციალური გამოსასვლელები ტრიბუნაზე ხელმძღვანელთა გამოსასვლელად, იქმნებოდა ასევე სპეციალური ტრაპები თვითმფრინავში ასასვლელად და სხვა.

1985 წელს სსრკ უმაღლესი საბჭოს არჩევნების წინ, რათა ხალხისათვის ეჩვენებინათ და პოლიტიკური ლიდერის იმიჯი არ დაცემულიყო ჩერნენკო, ექიმების წინააღმდეგობის მიუხედავად, პოლიტიკურ როს წევრის გრიშინის თანდასწრებით მომაკვდავი „გენსეკა“ საწოლიდან აიყვანეს და ტელეკამერის წინ დასვეს [21, 134].

ე. წ. „საბჭოთა ადამიანებს“ არ მოსწონდათ რაისა გორბაჩოვას (ტიტარენკო) მკვეთრი და მაღალი ხმა, რომლის მეშვეობითაც ქმარს ხშირად აწყვეტინებდა სიტყვას (შეიძლებოდა ასეთი რამ დაგვეშვა?), არც მისი გამგზავრება დასავლეთში „საყიდლებზე“. საერთო აზრი: ქალები არ უნდა ერეოდნენ

წმინდა მამაკაცურ საქმეებში! – პროფესიონალი მე-
ამბოხის, ბორის ელცინის გამონათქვამი:

– რაისა ცხვირს ყოფს პოლიტიკაში, რომელ-
საც მისი ქმარი ატარებს, ურეკავს კაბინეტში, აძ-
ლევს რჩევებს და მოუწოდებს სიმტკიცისაკენ. აი,
როგორ არის მოწყობილი მათი ცხოვრება!

აღფრთხილებული ქვეყანა აპლოდისმენტებით
აჯილდოებდა თავის რჩეულს და აზრადაც არ მოსდი-
ოდა, რომ გაივლიდა ათიოდე წელი... და კრემლში
გორბაჩოვის ადგილს დაიკავებდა ელცინი, რომლის
დროსაც არა მარტო ცოლი, არამედ ქალიშვილიც და-
იწყებდნენ სახელმწიფო მართვაში მონაწილეობის მი-
ღებას, მინისტრებისა და ელჩების დანიშვნას [22, 319].

ელცინის იმიჯთან დაკავშირებით ერთი ეპი-
ზოდი იკმარებდა: 1991 წლის 18 აგვისტოს, პუტჩის
წინა დღეს „დიდი ბორისი“ ყაზახეთში ნაზარბაევ-
თან იყო სტუმრად. უმაღლესი დონის შეხვედრა მო-
უწყვეს. მთის მდინარეში ბანაობის და ადგილობრივი
სამხარეო მუზეუმის იურტაში მამაპაპური სმის შემ-
დეგ რუსეთის პრეზიდენტის პატივსაცემად გაიმართა
კონცერტი. მშვენიერი ყაზახი გოგონები მღეროდნენ
და დომრაზე უკრავდნენ, ნურსულთან ნაზარბაევმა
სიმღერა და ცეკვა დაიწყო. ყოველივე ამას იგი პრო-
ფესიული ოსტატობით ასრულებდა. ანსამბლს ბორის
ელცინიც შეუერთდა. მან გადაწყვიტა აკომპანემენტი
გაეკეთებინა კოვზებით. პრეზიდენტის გვერდით აღ-
მოჩნდა სამეურნეო სამმართველოს უფროსი ზაგაი-
ნოვი, რომელიც ყოველთვის ცდილობდა დაახლოე-
ბოდა ელცინს და ტელეკამერის წინ ამ შესაძლებ-
ლობას ხელიდან როგორ გაუშვებდა, – აქაოდა, გვნა-
ხეთ, რა ახლობლებიცა ვართო.

მუზეუმში დასაჯდომი ადგილები ამფითეატრი-
ვით იყო განლაგებული – ნელნელა მადლდებოდა. შე-

ფი, ნაზარბაევთან ერთად, ხალიჩებდაფენილ შემად-
ლებაზე მოეწყო, სამეურნეო სამსახურის უფროსი კი
ქვედა საფეხურზე მოკალათდა. როდესაც ბორის ნი-
კოლაევიჩმა კოვზებით დაკვრა დაიწყო, ჯერ საკუ-
თარ ფეხებზე ახმიანებდა მათ და მოულოდნელად
საკუთარი ფეხიდან ხელქვეითის ჭაღარა თავზე გა-
დაინაცვლა. ეს გასართობი ისე მოეწონა, რომ მის-
დგა და რაც ძალა და ღონე ჰქონდა, უბრაახუნებდა...
ის საწყალი წყენის გამჟღავნებასაც ვერ ბედავდა და
სიმწრით იღიმებოდა – ვითომდა, სულაც არ მწყინს
პრეზიდენტის ხუმრობაო. მათი შემხედვარე აუდიტო-
რია სიცილით იგუდებოდა და მხარდაჭერით გულმო-
ცემული ბორის ნიკოლაევიჩიც უფრო და უფრო
გულმოდგინედ და რიტმულად ურტყამდა თავში
კოვზს საცოდავ მდგომარეობაში ჩავარდნილ იური
გეორგიევიჩს.

ეს შემოქმედებითი მიზნება კარგად დაამახსოვ-
რდა პრეზიდენტს და შემდეგშიც მიმართავდა: დაკ-
ვრისას ხშირად იყენებდა მეზობლების თავებს. რო-
ცა ელცინს კოვზებით დაკვრის სურვილი მოუვლიდა
წინ ვერაფერი დაუდგებოდა. ზაგაინოვს მაინც ბედმა
გაუღიმა – ყაზახეთში ხის კოვზი საქებარი არ გახ-
ლდათ, თორემ თუ ახლომახლო ხისა არ იყო, ლი-
თონისას სტაცებდა ხელს.

ერთხელ ყირგიზეთის პრეზიდენტს აკაევსაც
არ გაუმართლა. მითუმეტეს, რომ კოვზი ამ შემთხვე-
ვაში რკინისა იყო... ამიტომაც, როგორც კი რომელი-
მე ღონისძიებაზე ელცინი კოვზებით დაკვრას დააპი-
რებდა, მისი თანმხლები პირები მოშორებით გადას-
ხდებოდნენ ხოლმე, ან მოწვევის სურვილს მოიმიზე-
ზებდნენ და გარეთ გადიოდნენ [13, 57].

დღეს საერთაშორისო არენაზე ბევრს საუბრო-
ბენ იმის თაობაზე, რომ რუსეთის თანამედროვე პო-

ლიტიკა შეიძლება სერიოზულ პრობლემად იქცეს მსოფლიოს საზოგადოებისათვის. ამგვარი აზრი განსაკუთრებით გაძლიერდა 2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ, როცა ცივილიზებულიმა სამყარომ დაინახა, თუ რაოდენ სახიფათო შეიძლება იყოს რუსეთი და, შედეგად, ერთხმად დაგმო მისი აგრესია საქართველოს მიმართ. ფსიქოლოგებსა და ფსიქოანალიტიკოსებს მიაჩნიათ, რომ რუსეთის ბოლო ორი პრეზიდენტის ამბიციებს სწორედ მათი ფსიქოლოგიური თავისებურებების მნიშვნელოვანი დეტალები განსაზღვრავს, რასაც ისინი ყურადღებით აკვირდებიან და სწავლობენ.

რუსეთის პრეზიდენტების პოლიტიკურ იმიჯზე და ფსიქოლოგიური პორტრეტის „დახატვაზე“ მუშაობს თსუ-ის პროფესორი, ფსიქოლოგი შ ა ლ ვ ა ა ბ ზ ი ა ნ ი ძ ე, რომელსაც ამ საკითხზე საინტერესო მოსაზრებები გააჩნია: – პოლიტიკურ ფსიქოლოგიაში არსებობს მრავალი განსხვავებული მიდგომა მაღალი რანგის პოლიტიკური მოღვაწეების და, პირველ რიგში, პრეზიდენტების პიროვნული თავისებურებების შესასწავლად. განსხვავებულ ფსიქოლოგიურ თეორიებზე დაყრდნობით იქმნება მათი „პოლიტიკური პორტრეტები“ და „პიროვნული პროფილები“... რა თქმა უნდა, გამონაკლისს არც რუსეთის პრეზიდენტები – ვლადიმერ პუტინი და დიმიტრი მედვედევი წარმოადგენენ და ეს განპირობებულია არა მხოლოდ მათი პოლიტიკური ამბიციებითა და ქმედებებით, არამედ მათ შორის არსებული, ჯერაც აუხსნელი ურთიერთობებითაც.

რუსეთის პრეზიდენტების – ვლადიმერ პუტინისა და დიმიტრი მედვედევის შეფასებისას ფსიქოანალიტიკური მიდგომები უფრო გამოგვადგება, ვინაიდან ისინი, თავიანთი მოქმედებებით, პიროვნების

ისეთ თავისებურებებს უსვამენ ხაზს, რაც ფსიქონალიზის განსაკუთრებული ინტერესის საგანს წარმოადგენს. მაგალითად, სიმაღლე, რაც, თავისთავად, ძალაუფლების სიმბოლოა. მაღალი ადამიანი უფრო ძალაუფლების მქონედ „განიცდება“, ვიდრე დაბალი, რადგან იგი უფრო იქცევეს ყურადღებას, მას უფრო უსმენენ და ა.შ. როგორც ეტყობა, რუსეთის ორივე პრეზიდენტს აწუხებს სიმაღლის პრობლემა, რის დასამალადაც ისინი სხვადასხვა ხერხებს მიმართავენ. იცვამენ მაღალქუსლიან ფეხსაცმელებს (რომლის ქუსლიც გარედან ნორმალური ჩანს, მაგრამ მაღალი ქუსლი ფეხსაცმლის შიგნით არის დამალული), საჯარო გამოსვლისას იყენებენ დახურულ ტრიბუნებს, ითხოვენ სპეციალურად გაწვრთნილი პირადი ფოტოგრაფებისა და ოპერატორების მომსახურებას (რომლებიც მათ ისეთ რაკურსში აფიქსირებენ, რომ მოსაუბრეზე დაბალი არ აღმოჩნდნენ). აი, ერთი მაგალითი: მედვედევი ფოტორეპორტიორებმა, ბარაკ ობამასთან შეხვედრის დროს, განსაკუთრებული რაკურსით დააფიქსირეს. არნოლდ შვარცნეგერთან მისი შეხვედრის ამსახველი ფოტოები კი საერთოდ კურიოზული იყო, ვინაიდან მედვედევი მათზე გვარიანად მაღალი ჩანდა, რამაც ჟურნალისტურ წრეებში დიდი მითქმა-მოთქმა გამოიწვია [24, 11].

ლიდერობის პრობლემაზე არსებულ თეორიათა შორის თანამედროვე პოლიტოლოგიურ ლიტერატურაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია „სიტუაციონიზმის“ თეორიას. ამ თეორიის მიმდევრები ლიდერობას განიხილავენ, როგორც სიტუაციის ფუნქციას. ადამიანი, რომელიც ხანგრძლივი დროის მანძილზე ლიდერია, ფსიქოლოგთა მტკიცებით, ახდენს საკუთარი როლის „ინტერიორიზებას“, ეჩვევა ამ როლის შესრულებას და მასში ხდება იმ ნიშნის განვი-

თარება – განმტკიცება, რომელიც აუცილებელია ამ როლის შესასრულებლად, მაგრამ ლიდერის ქცევა, რომელიც ერთ სიტუაციას შეეფერება, შეიძლება სრულიად გამოუსადეგარი იყოს სხვა სიტუაციაში. პიროვნება, რომელიც ლიდერობას შეძლებს საპროტესტო აქციების მოწყობაში, არსებული წყობის ნგრევაში, ხელისუფლების წინააღმდეგ ბრძოლაში, შეიძლება უძლური და უნაყოფო აღმოჩნდეს ახლის შენებაში [25, 10-11].

იცვლება პოლიტიკური თაობა, იცვლებიან კერპები და სიმბოლოებიც. პოლიტიკური ფიგურები საზოგადოების გონებაში მკვიდრდებიან გარკვეული საშუალებებით. მაგალითად, ამერიკული მედიის საქმიანობის შედეგს თუ გავაანალიზებთ, დავრწმუნდებით: მძლავრი პოლიტიკური ფიგურის შექმნისათვის რეალობა მეორეხარისხოვანია, ხოლო იმიჯი – უმთავრესი. ამერიკულ მედიასა და პოლიტიკოსებს, როგორც ჩანს, საყვარელი დევიზი საერთო აქვთ: გამარჯვება ნებისმიერი ხერხით, ნებისმიერ ფასად [26, 277].

აშშ-ის პოლიტიკურ სიმბოლოთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული პოლიტიკოსის ვარსკვლავით კაშკაშა სიმბოლოა ქვეყნის პრეზიდენტი. წარმოდგენელია ისაუბრო ამერიკაზე და გამოტოვო ქვეყნის პირველი პირი. იგი საოცარი ორიგინალობით საკუთარ თავში აერთიანებს, ერთმანეთს უკავშირებს თითქმის შეუთავსებელ ორ თვისებას – პოლიტიკურ სიღარბაისღესა და პოპულარულად არანაკლებ პოპულარობას მასაში. ხშირად ეს პოპულარობა კრიტიკის ქარცეცხლშია გატარებული, მაგრამ პოლიტიკოსების ბედი ამ მოვლენასთან აბსოლუტურად ადაპტირებულია.

პრეზიდენტის იმიჯის ფორმირებაში პირად იმიჯმეიკერებზე არანაკლებ მონაწილეობას დებულობს ამერიკული მედია. თუ პირველი, ძირითადად, ქვეყნის პირველი პირის ხატის შექმნაზეა კონცენტრირებული, მედიას ამ კუთხით ნაკლები პასუხისმგებლობა და, ზოგადად, არჩევანის უსაზღვრო თავისუფლების პრივილეგია საშუალებას აძლევს ფრთა გაშალოს პოლიტიკური ფანტაზიისა და რეალობის ფარგლებში [26, 278-279].

ამავე დროს პრეზიდენტის კრიტიკა ამერიკის ძველი ჩვეულებაა. საერთოდ, სახელმწიფოში პრეზიდენტი ყველაზე მსხვილი ობიექტია კრიტიკისათვის და მისი კულტის არსებობას ყოველთვის ანტიკულტი უპირისპირდება. გახსოვდეს, მთელი ეს ხროვა მხოლოდ იმას ელოდება, როდის გამგლიჯოს ნაფლეთებად, – აფრთხილებდა თავის ქალიშვილს ვუდრო ვილსონი, ჯერ კიდევ მაშინ, როცა პირველი ვადით იმყოფებოდა პრეზიდენტის პოსტზე და საქმეებიც თითქოსდა კარგად ჰქონდა აწყობილი.

ენდრიუ ჯექსონს ცოლქმრული ერთგულების დამრღვევად სახავდნენ, ლინკოლნს – მაიმუნად, ჰარი ტრუმენს – გალანტერიის უიღბლო გამყიდველად, ტომას ჯეფერსონს „გიჟ ტომს“ ეძახდნენ. გააკილვას თვით ვაშინგტონიც ვერ გადაურჩა [27, 68-69].

1796 წლის საპრეზიდენტო არჩევნებში აშშ მეორე პრეზიდენტად არჩეულ იქნა ჯონ ადამსი, რომელმაც სამი ხმით მოუგო თომას ჯეფერსონს. პრეზიდენტი მაშინვე გახდა ოპოზიციური რესპუბლიკური პარტიის პრესის თავდასხმის ობიექტი. ამ გახეთებისა და ჟურნალების ფურცლებზე ამერიკის სახელმწიფოს მეთაურის შესახებ წერდნენ: „შემთხვევითი პრეზიდენტი“, „ბებერი, ბრმა, ქაჩალი, უკბილო ადამსი“ [28, 21].

გარშემომყოფებისადმი ყურადღება და სიყვარული იყო თეოდორ რუზველტის საოცარი იმიჯისა და პოპულარობის საიდუმლო. ის ყველას უყვარდა, როგორც თანატოლთ, ისე მსახურთ. მისმა კამერდინერმა შავკანიანმა ჯემს ამოსმა დაწერა წიგნი, რომელსაც „თეოდორ რუზველტი-თავისი მსახურის გმირი“ უწოდა [29, 47-48].

აშშ პრეზიდენტის კალვინ კულიჯის იმიჯი განსხვავებით სხვა მრავალი ლიდერისაგან სიტყვაძუნწობით გამოირჩეოდა. რადგან პრესას დიდი მჭევრმეტყველებით არ ახარებდა, მას „ჩუმი კალი“ შეარქვეს. კულიჯის სიტყვით „მე ჯერ არ გამიგია პრეზიდენტი, რომელსაც არაფრის თქმისაგან რაიმე პრობლემა შექმნოდაო“.

ერთ-ერთ წვეულებაზე მის გვერდით მჯდომმა ქალბატონმა უთხრა, რომ თავის მეგობრებთან ნიძლავეი დადო, რომ კალვინს ამ წვეულებაზე ორ სიტყვაზე მეტს დააცდევინებდა. კულიჯმა მას მოკლედ მოუჭრა... „თქვენ წააგეთ“ [30, 50]. საინტერესოა, რომ მჭევრმეტყველებითა და მსახიობური მანერებით გამორჩეულ რეიგანს კულიჯის სურათი ჰქონდა კაბინეტში... რეიგანის, როგორც პოლიტიკური ლიდერის იმიჯი, დღიდან მისი ხელისუფლების სათავეში ჩადგომისა, იზრდებოდა იმიტომ კი არა, რომ მან, როგორც ყოფილმა მსახიობმა, ყველას გაუსწრო სატელევიზიო პოლიტიკის ხელოვნებაში, არამედ იმიტომაც, რომ მისი გულკეთილობა, სითბო, მეგობრული განწყობილება და ადამიანურობა გულგრილად არავის არ ტოვებდა. ზოგჯერ რეიგანს ბოლო 50 წლის მანძილზე ფრანკლინ რუზველტის შემდეგ, ყველაზე პოპულარულ და დიდ პრეზიდენტს უწოდებენ. მიუხედავად იმისა, რომ რეიგანისა და რუზველტის პოლიტიკას შორის დიდი განსხვავებაა, მათ

ორივემ შეცვალეს ისტორიის მსვლელობა და ამით ააღორძინეს ამერიკელთა რწმენა საკუთარი ძალებისადმი [31, 135].

პრეზიდენტობის დროს რეიგანს შეეძლო რომელიმე თათბირზე ყოფნის დროს ჩაეძინა, როდესაც თვლიდა, რომ იქ მისთვის საჭირო ინფორმაციას მაინც ვერ მიიღებდა. ამ ფაქტის გამო „საბჭოთა პრესაში“ რეიგანზე მრავალი დამცინავი სტრიქონები ქვეყნდებოდა. დღეს კი ითვლება, რომ ის იყო ერთ-ერთი უდიდესი პრეზიდენტი [32, 23]. რეიგანის კარიერის ადრეული ეტაპი ოცნებების ფაბრიკად წოდებულ ჰოლივუდს, შემდეგ კი პიარ ტექნოლოგიის მექას–ამერიკულ ელექტრონულ მედიას უკავშირდება. ამიტომაც არ არის გასაკვირი მისი საოცარი უნარი საზოგადოებასთან ურთიერთობისა და შთამბეჭდავი იმიჯის შექმნისა [33, 27].

როგორც იმდროინდელი მასმედია გვამცნობდა, რეიგანი დღეში მხოლოდ ოთხ საათს იყო დაკავებული სახელმწიფო ადმინისტრაციული საქმიანობით და დროის დიდ ნაწილს ჯანმრთელობაზე ზრუნვას ახმარდა. მეორე ვადით პრეზიდენტად არჩევის დროს ამომრჩეველებზე დადებითად იმოქმედა სწორედ იმ მესიჯმა, რომ სისტემატური ვარჯიშის წყალობით, არცთუ ახალგაზრდა, საბჭოური პარამეტრებით კი პოლიტიკურს წევრთა საშუალო ასაკის მქონე რეიგანის ფილტვები 2 სანტიმეტრით გაიზარდა მოცულობაში ანუ პრეზიდენტობის კანდიდატი საკმაოდ ახალგაზრდულად გრძნობდა თავს, ისე კი იმხანად რეიგანი 73 წლის გახლდათ.

პრეზიდენტი ფიზიკური ფორმის დემონსტრირებას მუდამ ახდენდა ტელეკამერების წინ. ერთი საყურადღებო დეტალი: საერთაშორისო ვიზიტების დროს, როდესაც ამერიკის პრეზიდენტის გაცილების

ცერემონიალს აჩვენებდნენ, ერთი ფაქტი იყო ყოველთვის თვალში საცემი – რეიგანი ტრაპს მუდამ ახალგაზრდული მხნეობით, მოხდენილად და საკმაოდ სწრაფად აირბენდა ხოლმე, მერე, კადრს მიღმა, ჩვენ უკვე არ ვიცით მას სუნთქვა და პულსი როგორ მდგომარეობაში ჰქონდა [33, 29-30].

კიდევ ერთი ფაქტი: 1982 წლის 17 ივნისს გაეროს გენერალური ასამბლეის მეორე სპეციალურ სესიაზე, სიტყვით გამოსულმა რეიგანმა საოცარი შთაბეჭდილება დატოვა დამსწრე საზოგადოებაზე. კერძოდ, სიტყვის წარმოთქმის მანერამ შოკირება გამოიწვია. რეიგანი ტრიბუნაზე აუღელვებლად იდგა. მართალია მისმა თანაშემწეებმა კათედრაზე დადეს საქაღალდე მოხსენების ტექსტთან ერთად, მაგრამ ტრიბუნაზე გამოსულ პრეზიდენტს ერთხელაც არ ჩაუხედავს ტექსტში. მოხსენების დროს (30 წუთი) მხოლოდ აუდიტორიას უყურებდა. განსაკუთრებით გააოცა მსმენელები მომხსენებლის მიერ მრავალი პოლიტიკური მოღვაწის ზეპირად ციტირებამ ისე, რომ ტექსტში არ ჩაუხედავს. მახსოვრობის ასეთი დონე ახალგაზრდა ადამიანებშიც კი იშვიათობას წარმოადგენს. რეიგანი ამ დროს სამოცდაათ წელს გადაცილებული იყო. პრეზიდენტის წასვლის შემდეგ, როდესაც დარბაზი ნელ-ნელა იცლებოდა დიპლომატების ჯგუფმა ტრიბუნასთან მოულოდნელი რამ შეამჩნიეს: ტრიბუნის ორივე მხარეს აუდიტორიისაგან დაფარულად იდო ორი პატარა ტელევიზორი ეკრანებით ზევითა მხარეს – მარჯვნივ და მარცხნივ დამაგრებული იყო სარკეების შეუმჩნეველი სისტემა. გაირკვა, რომ რეიგანი ამ სისტემის დახმარებით (ტელევიზორი –სარკე) კითხულობდა თავის მოხსენებას [34, 198]. როგორც ვხედავთ, პოლიტიკის შემუშავება, მისი განხორციელება და ადამიანთა მიმხრობა რთუ-

ლი საქმეა და იგი ყველას არ ძალუძს. ასეთები მხოლოდ ერთეულები არიან. სწორედ ამიტომ არის, რომ ყველა პრეზიდენტი, მონარქი, პრემიერ-მინისტრი, პარლამენტის თავმჯდომარე, პარტიის თავმჯდომარე ვერ გახდება პოლიტიკური ლიდერი. და... საერთოდ, ადამიანები მხოლოდ გარეგნულად, სხვათა დასანახად და თვალეში ნაცრის შესაყრელად აღიარებენ და ეთაყვანებიან თავის რჩეულს, გულში კი მის მიმართ ფარულ გაბოროტებას, ჩუმ ღვარძლსა და შურს ატარებენ. არავის არ სურს გულით იწამოს რჩეულის უპირატესობა, მისი დამსახურებული თუ დაუმსახურებელი ამადლება.

გამოყენებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ს. სიგუა, აღთქმული ქვეყნის ძიება, თბ., 1984.
2. ა. ბაქრაძე, კინო-თეატრი, თბ., 1989.
3. გ. მკურნალიძე, მ. ხამხაძე, პოლიტოლოგია, თბ., 2000.
4. ვ. შუბითიძე, ა. ბუცხრიკიძე, იმიჯოლოგია, თბილისი-ქუთაისი., 2009.
5. ვ. შუბითიძე, ვ. ფერაძე, პოლიტოლოგია, თბ., 2008-2009.
6. ე. ტარღე, ნაპოლეონი, თბ., 1996.
7. გ. რობაქიძე, ჰიტლერი, თბ., 2010.
8. Дуглас Рид, Спор о сионе, пер. с английского, М., 1993.
9. Ян Кершоу, Гитлер, пер. с английского, Ростов-на дону., 1997.
10. ე. მექმარიაშვილი, ევროპის ქვეყნებისა და ამერიკის შეერთებული შტატების XX საუკუნის ისტორია, თბ., 2008.
11. საისტორიო ვერტიკალები, 2003, №4.

12. Роберт Такер, Сталин, путь к власти 1879-1939, пер. с англ. М., 1990.
13. Историки спорят, М., 1989.
14. Возвращенные имена, в 2-х книгах, книга 1, М., 1989.
15. Д. Ранкур-Лаферриер, Психика Сталина, пер. с англ. М., 1996.
16. Ф. Бурлацкий, Новое Мишление, М., 1989.
17. А. Аджубей, Те десять лет, М., 1989.
18. მ. რომი, ოთხი შეხვედრა ნიკიტა ხრუშჩოვთან, ბათუმი., 1991.
19. Рой Медведев, Н.С. Хрущев, М. 1990.
20. Н. Зенкович, Покушения и инсценировки от Ленина до Ельцина, М., 1998.
21. Е. Чазов, Здравовие и власть, М., 1992.
22. Н. Зенкович, Тайны уходящего века, Т. 2, М., 1998.
23. ხრუშჩოვი, ბრეჟნევი, ელცინი... თბ., 1997.
24. თ. დადიანი, რუსეთის პრეზიდენტების ფსიქოლოგიური პორტრეტი, გაზ. „თბილისის უნივერსიტეტი“, 2010, ნოემბერი.
25. ქ. ჯიჯვიშვილი, შტრიხები საქართველოს პრეზიდენტთა პოლიტიკური პორტრეტისათვის, თბ., 2009.
26. მ. ნადარეიშვილი, ამერიკული მედიის როლი პოლიტიკოსთა იმიჯის ფირმირებაში, კრ. „ამერიკის შესწავლის საკითხები“, II, თბ., 2003.
27. უ. მანჩესტერი, პრეზიდენტ კენედის მკვლევლობა, თბ., 1974.
28. Э. А. Иванян, от джорджа вашингтона до джорджа буша, М., 1991.
29. დეილ კარნეგი, როგორ მოვიპოვოთ მეგობრები და როგორ ვიმოქმედოთ ადამიანზე, თბ., 1992.
30. ვ. კატარავა, კალვინ კულიჯის პორტრეტი რეიგანის კაბინეტში, კრ. „რონალდ რეიგანი და 1980-იანის წლების ამერიკა“, თბ., 2005.

31. ნ. ნანიტაშვილი, ამერიკის შეერთებული შტატების 100 წლის ისტორია XX საუკუნე, თბ., 2002.
32. Аргументы и факты, 2010, № 46.
33. ნ. ბარდაველიძე, რეიგანი–მითი და რეალობა, კრ. „რონალდ რეიგანი და 1980-იანი წლების ამერიკა“, თბ., 2005.
34. В. Л. Израелян, Дипломаты лицом к лицу, М., 1990.

„ცივი ომის“ ანატომია

ფაშისტური რეჟიმის დამარცხების შემდეგ დღის წესრიგში დადგა ახალი ევროპის მშენებლობის საკითხი, რომლის მთავარი მიმართულებები პოტსდამის კონფერენციის გადაწყვეტილებით იყო განსაზღვრული. მაგრამ სწორედ ამ კონფერენციის შემდეგ დაიწყო პროცესი, რომელმაც ევროპა გავლენის ორ სფეროდ გაყო, სწორედ მოხდა ის, რის წინააღმდეგაც იბრძოდა რუზველტი [1, 285].

გერმანიის ოთხ ნაწილად დაყოფამ დაახქარა ორ სისტემას შორის დაპირისპირების პროცესი. დასავლეთის და აღმოსავლეთის საოკუპაციო ადმინისტრაციათა ურთიერთობაში უთანხმოებამ შეიძლება ითქვას, რომ მომავალი „ცივი ომის“ უვერტიურად გაიყუდრა და ეს იყო პირველი შედეგი ომის დასრულების დროს უინსტონ ჩერჩილის მიერ სინანულით წარმოთქმული ფრაზა, რომ „ჩვენ (ე.ი. მოკავშირეებმა – ა.ს.) ევროპის გულში შევუშვით ბარბაროსი“ [2, 121].

რუზველტის მოულოდნელი სიკვდილი ჩერჩილისათვის ნამდვილი დარტყმა იყო. მას ახალი გამოუცდელი პრეზიდენტის დიდი იმედი არ ჰქონდა, რომ ის რუსეთიდან მომდინარე საფრთხეს ადექვატურად შეაფასებდა. 1945 წლის 12 მაისს ჩერჩილმა ტრუმენს ტელეგრამა გაუგზავნა, რომელშიც თავის ცუდ წინათგრძნობას უზიარებდა და რომ „მათ ფრონტზე რკინის ფარდა იხურებოდა“. ეს იყო ჩერჩილის მიერ ამ ფრაზის გამოყენების პირველი შემთხვევა. მეორედ ჩერჩილმა ის ფულტონში 1946 წლის მარტში გამოსვლისას იხმარა და ყველამ გამოთქმა „რკინის ფარდის“ შესახებ აქედან იცის [3, 231].

დასავლეთის პოლიტიკური გულივერი – უინსტონ ჩერჩილი აშშ-ში მიიწვიეს. 1946 წლის იანვრიდან ჩერჩილი შტატებში ისვენებდა. ტრუმენმა ყოფი-

ლი პრემიერი მშობლიურ მისურის შტატის ქალაქ ფულტონში მიიპატიჟა ვესტმინსტერის კოლეჯში ლექციის წასაკითხად. ჩერჩილს ფულტონში სამი ლექციის წაკითხვა სთხოვეს. ეს ლექციები ომის შემდგომი პერიოდის ერთ-ერთი ყველაზე საკამათო და დაუვიწყარი სიტყვები გამოდგა, რომელიც შეიძლება, მხოლოდ 1947 წლის იენისს გენერალ მარშალის მიერ ჰარვარდის სააქტო დღეზე წარმოთქმულ სიტყვას და თავად ჩერჩილის 1946 წლის შემოდგომაზე ციურისში გამოსვლას შევადაროთ.

1946 წლის 5 მარტის ჩერჩილის ფულტონის ლექცია, ძირითადად, ევროპაში ბალტიის შტეტინიდან აღრიატიკის ტრიესტამდე დაშვებულ „რკინის ფარდას“ მიეძღვნა. ჩერჩილის აზრით, ევროპაში მშვიდობის და დემოკრატიის შენარჩუნება სამ დიდ ძალაუფლებაზე ვეღარ იქნებოდა დამოკიდებული. აღნიშნა, რომ რუსეთმა ომით კარგად იხეირა და თავისი ძალის და დოქტრინების ექსპანსიას ძალიან ჩქარობს. ომი არავის უნდა, მაგრამ რუსეთის გასაჩერებლად ამერიკა და ბრიტანეთი უფრო უნდა დაახლოვდნენ: „თუ ინგლისურენოვანი ხალხების თანამეგობრობა და შეერთებული შტატები გაერთიანდებიან და ითანამშრომლებენ როგორც მეცნიერებასა და ინდუსტრიაში, ისე მორალის სფეროში, მაშინ მსოფლიოში საიმედო ბალანსი და უსაფრთხოების სრული გარანტია დამყარდება“ [4, 175].

ჩერჩილის გამოსვლას იმავე დღეებში მკაცრი კრიტიკა ელოდა. მისურის აუდიტორიამ კარგად მიიღო, მაგრამ მეორე დღით გამოქვეყნებულ გაზეთებზე ამას ვერ იტყოდნენ. „ვოლ სთრით ჯერნალი“ წერდა: „შეერთებულ შტატებს ალიანსი არ სურს. საერთოდ, ალიანსისმაგვარიც არაფერი სურს სხვა რომელიმე ერთან“. „ჩიკაგო სანი“ აცხადებდა, რომ ჩერჩი-

ლის „დახურული სერიის“ სიტყვების ერთი კვირით ადრე შეთავაზებულ სერიულ გამოცემას აუქმებდა. ლონდონის „თაიმსიც“, როგორც მოსალოდნელი იყო, ცივად გამოეხმაურა. განსაკუთრებით მტრული პოზიცია „პრავდაში“ დაიკავა. სტალინი „პრავდაში“ ინტერვიუს იშვიათად ბეჭდავდა, მაგრამ ჩერჩილის ინგლისურენოვანი ხალხების გაერთიანების არაერთგზის მოთხოვნას სწორედ „პრავდაში“ გამოქვეყნებული ინტერვიუთი უპასუხა და ნათლად გამოავლინა, რაპირასაც და ხელკეტსაც ერთდროულად და კარგად რომ ხმარობდა: „ბატონი ჩერჩილი (ჰიტლერის არ იყოს) რასობრივ თეორიაზე დაფუძნებულ ახალ ომს იწყებს. აცხადებს, თითქოს მხოლოდ ინგლისურ ენაზე მოლაპარაკე ხალხებს აქვთ წმინდა სისხლი და მხოლოდ ისინი არიან მოწოდებულნი, მსოფლიოს ბედ-იღბალი გადაწყვიტონ. ფაქტობრივად, ბატონი ჩერჩილი და მისი ამერიკელი და ინგლისელი მეგობრები იმ ხალხებს, რომლებიც ინგლისურად არ საუბრობენ, ულტიმატუმს გვიყენებენ – ან უნდა ვაღიაროთ მათი უპირატესობა, ან ომი გარდაუვალი იქნება“ [4, 176].

შინ დაბრუნებულ ჩერჩილს თავის გამოსვლასთან დაკავშირებით არაერთგვაროვანი რეაქცია დახვდა. ეტლიმ განაცხადა, რომ ჩერჩილი ფულტონში პარლამენტის სახელით არ საუბრობდა და არ არის აუცილებელი, მისი პირადი მოსაზრება მოვიწონოთ ან არ მოვიწონოთ. ლეიბორისტული პარტია, ჩერჩილის კონსერვატიული პარტიის არაერთი წევრისაგან განსხვავებით ამერიკის ვიზიტს დადებითად აფასებდა; ბევრს საგარეო პოლიტიკა სწორედ ფულტონის მიმართულებით მიჰყავდა. დეპუტატების ერთმა ნაწილმა კი წინადადება შეიტანა, ჩერჩილისათვის უნდობლობა გამოეცხადებინა. ყველაზე საეჭვო და და-

მაფიქრებლად პრეზიდენტი ტრუმენი იქცეოდა. თეთრ სახლში გამართულ პრესკონფერენციაზე პრეზიდენტმა განაცხადა, რომ წარმოდგენა არ ჰქონდა, ჩერჩილი ფულტონში რა თემაზე აპირებდა საუბარს და რომ ლექციაზე მისი დასწრება თანამოაზრეობას სულაც არ ნიშნავდა. უფრო მეტიც, სახელმწიფო მდივნის მოადგილეს, აჩესონს აუკრძალა, ერთი კვირის თავზე ნიუ-იორკში ჩასულ ჩერჩილთან შეერთებული შტატების მთავრობის სახელით ესაუბრა. საბოლოო ჯამში, ამ ამბებს ჩერჩილის და ტრუმენის ურთიერთობაზე არ უმოქმედია. ჩერჩილმა ტრუმენს, როგორც რუზველტის მემკვიდრეს, უფლება მისცა, კიბორჩხალას ნაბიჯებით ევლო დიდი მიზნისკენ [4, 177].

ამდენად, 1946 წლის გაზაფხული „ცივი ომის“ დაწყების ნიშანი გახდა. ტრუმენი კი „თამაშს“ განაგრძობდა. უფრო მეტიც, სსრკ-სა და ამერიკაში აგორებული მძლავრი ანტიფულტონური შემოტევებისაგან თავის დაცვას შეეცადა განცხადებით, რომ თითქოს წინასწარ არ გასცნობია ჩერჩილის ამ სიტყვის ტექსტს და მხოლოდ ესწრებოდა მის წარმოთქმას. ეს სიცრუე იყო. ყველამ, ვინც ჩერჩილის გამოსვლას ესწრებოდა, დაინახა, მოწონების ნიშნად როგორ უკრავდა ტაშს ტრუმენი ორატორს.

ასეთსავე ფარულ ტაქტიკას იყენებდა პრეზიდენტი მომდევნო თვეებშიც, კერძოდ, საგარეო საქმეთა მოსკოვის თათბირზე და პარიზში გერმანიის მოკავშირე ქვეყნებთან სამშვიდობო ხელშეკრულებების დადების დროს. აშშ იძულებული იყო მხარი დაეჭირა საბჭოთა კავშირის იმ წინადადებებისათვის, რომლებიც შორეულ აღმოსავლეთსა და ევროპაში შექმნილ მდგომარეობას ეხებოდა. ეს მოხდა ამერიკელი ჯარისკაცების მასების ზეგავლენით, რომლებიც აღშფოთებულნი იყვნენ ომის შემდგომი დემობილიზაცი-

ის ვადების გაჭიანურებით. ისინი შინ დაბრუნებას მოითხოვდნენ.

იმ პერიოდში საბჭოთა კავშირის ავტორიტეტი მთელ მსოფლიოში და, ცხადია, ამერიკაშიც უმაღლეს დონეზე იყო. ამის უგულებელყოფა არ შეიძლებოდა. ამასთან, საჭირო იყო იალტის კონფერენციის გადაწყვეტილებების შესრულებაც, რომელთაც რუხველტი აწერდა ხელს.

იმავე პერიოდში აშშ-ში გამოჩნდა „ცივი ომის“ პირველი ნიშნები: პირველი პუბლიკაციები პრეზიდენტისადმი მიმართული საყვედურებით, რომ თითქოს იგი განახორციელებდა საბჭოთა კავშირის წახალისების პოლიტიკას. როგორც ირკვევა, ეს იყო სიგნალები, მითითებები, რომელსაც მედიას აწვდიდა შეიარაღებას გამოდევნებული მსხვილი კაპიტალი – მხოლოდ ამ გზით იზრდებოდა მისი კოლოსალური მოგება, დემილიტარიზაცია კი დიდ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული.

ძალიან თუ გავამარტივებთ სიტუაციას, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ აშშ საქმიან წრეებში ამ პერიოდისათვის ჩამოყალიბდა ორი ძირითადი მიმართულება: პირველი, საბჭოთა კავშირთან მშვიდობიანი სავაჭრო-ეკონომიკური; მეორე – მის მიმართ კონფრონტაციული მიმდინარეობა, რომელიც საომარ დაპირისპირებისკენ იხრებოდა. გაიმარჯვა მეორე ტენდენციამ, ნაწილობრივ იმიტომ, რომ გაჩნდა ატომური შანტაჟის შესაძლებლობა.

მოსკოვისა და პარიზის შეთანხმებების მიღებისთანავე ტრუმენის ადმინისტრაცია მათ საბოტირებას შეუდგა; შემდეგ ამ პასიურ ტაქტიკაზეც უარი თქვა და სსრკ-ს წინააღმდეგ აშკარა დაპირისპირებაზე გადავიდა. აშშ შეიარაღებული ძალების შემცირების კვალზე ამერიკის მილიტარიზაცია არ შემცირე-

ბულა, პირიქით, ახალ დონეზე გადავიდა, რომელსაც განსახლვრავდა ამერიკის შეიარაღებული ძალების სრულიად ახალი, სრულყოფილი სამხედრო ტექნიკით აღჭურვა.

ამასთან ერთად, ომის შემდგომი გადატაკებით წელში გატეხილი ბევრი ევროპული ქვეყანა ამერიკული ნაწარმის გავრცელების შესანიშნავ ბაზად იქცა. „ცივი ომი“ აშშ მმართველი წრეებისათვის, უწინარეს ყოვლისა, მომგებიან ღონისძიებად, სარფიან საქმედ, ეფექტიან ბიზნესად ჩამოყალიბდა. ხოლო იქ, სადაც ლაპარაკია მატერიალურ მოგებაზე, პლიუს საკუთარი გავლენის გაძლიერებაზე, ის ძალები იყრიან თავს, რომლებსაც მომგებიან ლუკმას პირიდან ვერ გააგდებინებ.

შეცდომა იქნებოდა იმის უგულებელყოფაც, რომ როგორც აშშ-ში, ასევე ევროპაში, ჯერ კიდევ ოქტომბრის გადატრიალებიდან და რუსეთში სამოქალაქო ომიდან მოყოლებული იდეური ანტისაბჭოთა ძალების საკმაო რაოდენობა არსებობდა, რომლებიც დაინტერესებული იყვნენ საბჭოებთან კონფრონტაციით. ამრიგად, ჩერჩილის ფულტონში წარმოთქმული სიტყვის შემდეგ პოლიტიკურ ურთიერთობაში მტკიცედ დამკვიდრდა ცნება „რ კ ი ნ ი ს ფ ა რ დ ა“. თუმცა დღესაც ბევრი მიიჩნევს, რომ ეს „ფარდა“ სტალინმა დაუშვა. საპასუხოდ სტალინმა დაამკვიდრა გამოთქმა „ო მ ი ს გ ა მ ჩ ა ღ ე ბ ლ ე ბ ი“. მართლაც, საკითხი იდგა არა უბრალოდ სოციალისტური სახელმწიფოების კაპიტალისტურისაგან იზოლაციის შესახებ: დაიწყო „ცივი ომის“ ხანგრძლივი ერა, რომელიც დრო და დრო ხან „ცხელი“ ომის მუქარად ტრანსფორმირდებოდა, ხან ლოკალურ შეიარაღებულ კონფლიქტებად.

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ჩერჩილის აგრესიული სიტყვა გამოწვეული იყო პირადი მოტივითა და განცდით. მის პატივმოყვარეობას უდიდესი დარტყმა მიაყენა 1945 წელს ინგლისში გამართულმა არჩევნებმა, რომელშიც მან, როგორც პრემიერ-მინისტრმა მარცხი განიცადა. ამასთან, ბრიტანეთის იმპერია რღვევის კრიზისს განიცდიდა და თანდათან კარგავდა ზესახელმწიფოს სტატუსს. სავარაუდოა, რომ ყოველივე ამაში იგი „მოსკოვის ხელს“ ხედავდა და თავის მრისხანებას სწორედ საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ წარმართავდა. სინამდვილეში კი მიმდინარეობდა ძველი კულტურისა და ისტორიის მქონე ხალხების მიერ დამოუკიდებლობისა და სახელმწიფოებრიობის მოპოვების ობიექტური პროცესი, რომელიც დეკოლონიზაციის ისტორიული ეტაპის სახელით არის ცნობილი.

ჩერჩილი ამ პროცესს, ცხადია ვერ შეაჩერებდა, ამიტომ საბჭოთა კავშირთან მისი უკიდურესი დაპირისპირება უფრო გულის მოფხანას ჰგავდა. თუმცა არც ის უნდა გამოვრიცხოთ, რომ მსოფლიო პოლიტიკის პირველ პლანზე ყოფნას შეჩვეული დიდი ბრიტანეთის ყოფილი პრემიერ-მინისტრი კვლავ ცდილობდა იმავე მსოფლიოს ყურადღების ცენტრში დაბრუნებას [5]. ამდენად, ფულტონში წარმოთქმული სიტყვის შემდეგ კაცობრიობის ისტორიაში დადგა ეპოქა, – ომი ომის გარეშე, რომელსაც „ცივი ომი“ ეწოდა. ტერმინის არსი სიტყვასიტყვით მდგომარეობდა საბჭოთა კავშირისადმი მტრული პოლიტიკის წარმოებაში. აღნიშნული ტერმინი პირველად იხმარა პუბლიცისტმა, პულიტცერის პრემიის სამგზის ლაურეატმა ჰერბერტ სვოუპმა, რომელიც ზოგჯერ წერდა წარმოსათქმელ სიტყვას მოხუცებული სახელმწიფო მოღვაწის ბერნარდ

ბ ა რ უ ხ ი ს ა თ ვ ი ს. 1946 წელს, იმ დროს, როდესაც ჩერჩილი საუბრობდა „რკინის ფარდის“ შესახებ, სვოუპმა ბარუხის სიტყვის პროექტის შედგენის დროს, რომელიც ეხებოდა ამერიკა – საბჭოთა კავშირის ურთიერთობას, გამოიყენა ტერმინი „ცივი ომი“ (ცოტა ხნის წინ დამთავრებული „ცხელი ომის“ საპირისპიროდ). ბარუხმა ჩათვალა, რომ ტერმინი მეტისმეტად ძლიერი იყო და ერთი წლის შემდეგ კვლავ გამოიყენა სამხრეთ კაროლინის შტატში – კოლუმბიაში გამოსვლის დროს: „თავს ნუ მოვიტყუებთ, ჩვენ ახლა ვიმყოფებით გახურებული „ცივი ომის“ პერიოდში“. ეს ითქვა „ტრუმენის დოქტრინის“ ძალაში შესვლის ზუსტად ერთი თვის შემდეგ – 1947 წლის 13 აპრილს.

სიტყვა აიტაცა და მისი პოპულარიზაცია მოახდინა ამერიკული ჟურნალისტიკის ვეტერანმა უ. ლიპმანმა სტატიების სერიაში, რომელიც „ვაშინგტონ პოსტში“ ქვეყნდებოდა. ჟურნალისტმა აღნიშნული სტატიები იმავე 1947 წელს ცალკე წიგნად გამოაქვეყნა სათაურით „ცივი ომი: აშშ საგარეო პოლიტიკის ანალიზი“ [6, 91].

ცნობილი ამერიკელი დიპლომატი ჩ ა რ ლ ზ ბ ო ლ ე ნ ი „ცივი ომის“ წარმოშობასთან დაკავშირებით თანამემამულეებს შეახსენებს: „სავსებით ბუნებრივია ვიპოვოთ მომენტი, როდესაც ახალი ერა დაიწყო. „ცივი ომისათვის“ ასეთი ზუსტი მომენტი არ არსებობს... ამერიკული თვალთახედვით „ტრუმენის დოქტრინისა“ და „მარშალის გეგმის“ დროიდან ჩვენმა კამათმა საბჭოთა კავშირთან „ცივი ომის“ ფორმა მიიღო. რა არის „ცივი ომის“ მიზეზი? – სვამს კითხვას დიპლომატი და იქვე აღნიშნავს – ჩემი პასუხი უბრალოა: „ცივი ომი“ დაიწყო 1917 წელს რუსეთის სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ბოლშე-

ვიკური ფრთის მიერ ხელისუფლების დაპყრობის შემდეგ... „ცივი ომი“ მიმართული იქნა ამერიკის წინააღმდეგ, რომელიც განიხილება, როგორც ომის შემდგომი პერიოდის მსოფლიო ანტიკომუნისტური ცენტრი. მე მიკვირს და სერიოზულად ვარ შეშფოთებული რიგი ისტორიკოსების მზადყოფნით, დათანხმდნენ, რომ „ცივი ომი“ სინამდვილეში დაიწყო შტატებმა. არ არსებობს სხვა უფრო მეტი ისტორიული სიყალბე, რომელსაც შეუძლია მოიტანოს კატასტროფული შედეგები“ [6, 103].

„ცივი ომის“ საწყის ეტაპზევე აშშ-ში დაიწყო მასობრივი ანტისაბჭოთა პროპაგანდა. ამერიკაზე საბჭოთა კავშირის თავდასხმის მოლოდინმა მოსახლეობაში პანიკური შიშის სახე მიიღო. და არა მარტო ფართო საზოგადოებაში. შიშის სინდრომი, ასევე გავრცელდა სახელისუფლო ეშელონებში. გენერლები ბჭობდნენ მტრის შესახებ, რომელიც უკვე აშშ ტერიტორიაზე იყო შემოსული, რაც ჭეშმარიტებად მიიჩნია თავდაცვის მინისტრმა ჯონ ფორესტოლმაც. დაინახეს: გაშეშებული თვალებით, როგორ მირბოდა ქუჩაში ყვირილით: „რუსები მოდიან! რუსები მოდიან! ისინი აქ არიან! მე დავინახე რუსი ჯარისკაცები! 1949 წლის მარტში მან მინისტრის პოსტი დაუთმო ლუის ჯონსონს, თვითონ კი ვაშინგტონის ბეტესდას სამხედრო ჰოსპიტალში მოათავსეს. მაისის ერთ დღეს ფორესტოლი იწერდა სოფოკლეს სტროფებს აიაქსის შესახებ. ყველა ომში! დაღო კალამი. საავადმყოფოს ხალათის ქამრის ბოლო, გათბობის რადიატორს მიაბა, ხოლო მეორე ბოლო ყელზე შემოიხვია. გააღო ფანჯარა და გადახტა. მეთექვსმეტე სართულიდან გადმოხტარი „მინისტრი“ ქამარმა მხოლოდ წამიერად „დაიჭირა“ [6, 106].

„ცივი ომის“ საწყის ეტაპზე ევროპის ნევრო-ლიგიურ ცენტრად ბერლინი იქცა. მოკავშირეები, რომლებიც ერთად ზეიმობდნენ საბჭოთა ჯარის მიერ ბერლინის აღებას, ახლა უკვე ერთმანეთს ედავებოდნენ იმავე ქალაქს [7, 39].

1948 წლის 11 ივნისს აშშ კონგრესმა მიიღო „ცივი ომის“ პოლიტიკის ერთ-ერთი მთავარი წამომწვევის ა. ვინდერბერგის რეზოლუცია, რომლითაც მშვიდობიან პერიოდში პრეზიდენტს უფლება ეძლეოდა ევროპის კაპიტალისტურ ქვეყნებთან სამხედრო კავშირი დაედო.

აშშ-სა და დასავლეთ ევროპის სახელმწიფოებში გარკვეულმა ძალებმა გადაწყვიტეს დახურული სამხედრო ბლოკის – ნატოს შექმნა, რომელიც უპირველეს ყოვლისა საბჭოთა კავშირისა და სხვა სოციალისტური ქვეყნების წინააღმდეგ იყო მიმართული. აგრესიული ჩრდილო-ატლანტიკური ალიანსის დაარსებას წინ უსწრებდა დასავლეთის ხმაურიანი პროპაგანდისტული კამპანია „კომუნისტური აგრესიისა და ნატოს თავდაცვითი ხასიათის შესახებ“ [7, 25]. ამიტომ „ცივი ომის“ მთელ პერიოდში სსრკ-ის ერთ-ერთი სტრატეგიული ამოცანა მოწინააღმდეგეთა რიგებში, უპირველეს ყოვლისა ნატოში, განხეთქილების შეტანა იყო [7, 103].

სახელმწიფოთა კავშირის დროს ძლიერი წევრი, როგორც წესი ბევრს „იმკის“. თუმცა ზოგჯერ სუსტი მოკავშირე (პატარა ქვეყანა) გარკვეული მიზეზების გამო (რესურსები, სტრატეგიული მდებარეობა და სხვ.) შეიძლება მასზე ძლიერი მოკავშირისათვის ძალზე ღირებული იყოს. ამგვარი კავშირის მაგალითად ჰ. მორგენტაუს მიაჩნია აშშ-სა და ისლანდიის მეტად მჭიდრო ურთიერთობები „ცივი ომის“ პერიოდში, როდესაც ისლანდია ამერიკის

სტრატეგიული ავიაციისათვის მეტად მნიშვნელოვან „აეროდრომად“ (კეფლავიკის ბაზა) იქცა [8, 141-142]. ასევე, პატარა ქვეყანას შეუძლია ძლიერი მოკავშირე კონფრონტაციასა და კონფლიქტში ჩაითრიოს. სწორედ „ცივი ომის“ პერიოდში ამგვარი ტენდენცია შეინიშნებოდა, როგორც აშშ-ის, ისე სსრკ-ის ბანაკშიც. კუბის „ურჩობამ“ სსრკ და აშშ კიდევ უფრო დააპირისპირა [8, 146]. „ცივმა ომმა“ დაგვანახა, რომ ბიპოლარულ საერთაშორისო სისტემას უფრო მყარი და ხანგრძლივი კავშირები ახასიათებს, მულტიპოლარულთან შედარებით, რომ ორივე დაპირისპირებული ბლოკი ასიმეტრიულ, ჰომოგენურ კავშირს წარმოადგენდა, მომცრო ქვეყნები თავიანთი ბლოკის ლიდერზე ძლიერ იყვნენ დაქვემდებარებულნი, ან მის უზარმაზარ დაწოლას განიცდიდნენ. „ცივი ომის“ ეპოქაში ერთი ბლოკიდან მეორეში „გადასვლა“ ძალიან იშვიათი იყო, სამხედრო კავშირები საკმაოდ მყარი აღმოჩნდა [8, 147].

„ცივი ომის“ ერთ-ერთ ყველაზე კრიტიკულ ეტაპს 1955 წელს შუაგულ ევროპაში მდებარე უაღრესად მნიშვნელოვან გეოსტრატეგიულ „დერეფანში“ მოქცეულმა ავსტრიამ ორივე დაპირისპირებული ბანაკის მცდელობით ნეიტრალური სტატუსი მოიპოვა და ამით ევროპისა და მსოფლიოს უსაფრთხოებისათვის ძალზე მნიშვნელოვანი ნაბიჯი გადადგა [8, 174]. საერთოდ, „ცივი ომის“ პერიოდში ევროპის ნეიტრალური სახელმწიფოები (შვეიცარია, ავსტრია, შვედეთი, ფინეთი) წარმოადგენდნენ ბუფერებს ვარშავის პაქტსა და ჩრდილო ატლანტიკურ ბლოკს შორის [9, 87]. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ ბუფერის ეფექტი საკმაოდ სუსტი იყო, ვინაიდან „ცივ ომში“ დაპირისპირებული სუპერსახელმწიფოები მაინც ახერხებდნენ ერთმანეთთან შეხებას ევროპის ტერი-

ტორიაზე, კერძოდ, ორად გაყოფილ გერმანიაში [9, 95]. სტალინის გარდაცვალების შემდეგ შეიქმნა ისეთი შთაბეჭდილება, რომ შეიძლებოდა ორ სისტემას შორის გარკვეული კომპრომისისთვის მიედწიათ. კერძოდ, იმედით შეჰყურებდა მსოფლიო 1955 წლის ივლისში აშშ-ს, დიდი ბრიტანეთის, საფრანგეთისა და საბჭოთა კავშირის მეთაურთა შეხვედრას. აქ მთავარ საკითხად ე.წ. „ცივი ომის“ დასრულების შესაძლებლობა უნდა განეხილათ [10, 73]. შეხვედრას ესწრებოდნენ ამერიკის 34-ე პრეზიდენტი დუაიტ ეიზენჰაუერი, სსრკ-ს უმაღლესი საბჭოს თავმჯდომარე ნიკოლაი ბუღანინი, ედგარ ფორი – საფრანგეთის პრემიერი და ენთონი იდენი, დიდი ბრიტანეთის პრემიერ მინისტრი [10, 92]. თუმცა ამ შეხვედრას შედეგი არ მოჰყოლია.

„ცივი ომის“ პერიოდში განსაკუთრებით გამოიკვეთა ასიმეტრიული კავშირების თავისებურებები. ორივე სუპერძალა (აშშ და სსრკ) მიუხედავად იმისა, რომ თავისთავად მსოფლიოს უძლიერეს ქვეყნებს წარმოადგენდნენ და, ფაქტობრივად სამხედრო დახმარებას არ საჭიროებდნენ, მაინც დღენიადაგ მოკავშირეთა ძიებაში იყვნენ. ამის მიზეზი გავლენის სფეროების გაფართოება და იდეოლოგიური ინტერესები იყო. „ცივმა ომმა“ გვიჩვენა, რომ მოკავშირის ყოლას ბირთვულ ეპოქაშიც კი, განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მიენიჭოს [8, 145].

„ცივი ომის“ პროცესში ტერიტორიის დაცვა სამხედრო კავშირების ერთ-ერთი ძირითადი მიზანი იყო. ამ საბაბითა და გავრცელებული პრაქტიკის შესაბამისად ხდებოდა ჯარების განლაგება მოკავშირე ქვეყნის მიწაზე. უკანასკნელ წლებში კი უცხოეთში მუდმივად განლაგებული ჯარის რაოდენობა მნიშვნელოვნად შემცირდა. მაგალითისათვის გაუქმდა აშშ-

ის სამხედრო ბაზები ფილიპინებზე, ხოლო გერმანიასა და დიდ ბრიტანეთში ისინი საგრძნობლად შემცირდა. გაუქმდა უცხოეთში განლაგებული რამდენიმე რუსული სამხედრო ბაზაც, ხოლო რაც დარჩა, მათი პირადი შემადგენლობა და შეიარაღება საგრძნობლად არის „შეთხელებული“ [8, 156].

ცნობილი ამერიკელი პოლიტოლოგის, ჰარვარდის უნივერსიტეტის პროფესორის, ამავე უნივერსიტეტთან არსებული სტრატეგიულ გამოკვლევათა ცენტრის დირექტორის ს ე მ უ ე ლ ჰ ა ნ თ ი ნ გ ტ ო ნ ი ს შეფასებით „ცივი ომის“ დამთავრებასთან ერთად დასრულდა საერთაშორისო პოლიტიკის განვითარების დასავლური ფაზა. წინ წამოიწია ურთიერთობამ დასავლურ და არადასავლურ ცივლიზაციის ქვეყნებში და ერები უკვე აღარ გამოდიან ისტორიის ობიექტთა – დასავლეთის კოლონიური პოლიტიკის სამიზნეთა – როლში, არამედ, დასავლეთის მსგავსად, თვითონ ქმნიან და წარმართავენ თავიანთ ისტორიას“ [11, 146].

„ცივი ომის“ დასასრული ლიბერალური დემოკრატიის ტრიუმფად განიხილება. თუმცა ეს „ტრიუმფი“ სერიოზულ დებატებს იწვევს. ასე მაგალითად, თუ ლიბერალური დემოკრატიის საყოველთაო გამარჯვება საგარეო საფრთხის წყაროებს მოსპობს, ამან შეიძლება ძალზე ნეგატიური გავლენა იქონიოს ქვეყნებისა და ერების შიდა შეკავშირებულებაზე და სახელმწიფო დაასუსტოს [8, 154].

ზოგიერთი თეორიის საფუძველზე შეიძლება აიხსნას აგრეთვე სამხედრო ალიანსების არსებობის ფენომენი განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც კავშირს რაიმე საფრთხე არ ემუქრება (მაგ., „ცივი ომის“ შემდგომი ნატო). სწორედ, თავის გადარჩენის ძლიერმა ორგანიზაციულმა „ინსტიქტმა“ შეასრულა გადამ-

წყვეტი როლი „ცივი ომის“ შემდგომ ნატოს არსებობაში [8, 155].

დღეს ბევრს დაობენ იმაზე, თუ როდის დასრულდა „ცივი ომი“. ერთი ნაწილი მიიჩნევს, რომ იგი დამთავრდა მაღტაში, 1989 წლის ბოლოს გორბაჩოვისა და ბუშის შეხვედრისას. მეორენი თვლიან, რომ ეს ეპოქა გერმანიის გაერთიანებისა და აღმოსავლეთ ევროპიდან საბჭოთა ჯარის გაყვანამ დაასრულა. დიდი ნაწილის აზრით კი საბჭოთა კავშირის დაშლამ დაუსვა წერტილი „ცივ ომს“... [7, 212].

და ბოლოს, ვინ დარჩა გამარჯვებული? ისტორიკოსთა „დიაგნოზით“ „ცივი ომის“ დროს, „რადგან პირდაპირი შეიარაღებული კონფლიქტი არ ყოფილა დემოკრატიულ და კომუნისტურ ქვეყნებს შორის, არამედ იბრძოდნენ მათი წარმომადგენლები სხვადასხვა ქვეყნებში, გაიმარჯვეს უმთავრესად ამერიკელებმა და წააგეს, რუსებმა“ [12, 211].

გამოყენებული ლიტერატურის სია:

1. ნ. ნანიტაშვილი, ამერიკის შეერთებული შტატების 100 წლის ისტორია – XX საუკუნე, თბ., 2002
2. მ. კალანდაძე, გერმანიის ისტორია, კულტურა, გეოგრაფია, თბ., 2002
3. ე. მექმარიაშვილი, ევროპის ქვეყნებისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ისტორია, თბ., 2008
4. როი ჯენკინსი, ჩერჩილი, წიგნი მეორე, ინგლისურიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო თ. ჭილაძემ, თბ., 2011
5. 5. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო“, 2012, №36
6. Н.Н. Яковлев, Силуэты Вашингтона, М., 1983
7. ზ. აბაშიძე, ცივი ომი წარსული თუ დღევანდელი? თბ., 2009

8. ა. რონდელი, პატარა ქვეყანა საერთაშორისო სისტემაში, თბ., 2003
9. თ. თურმანიძე, ბუფერული სახელმწიფოები, თბ., 2011
10. რუბენ პელაიო, გაბრიელ გარსია მარკესი, თბ., 2011
11. კულტუროლოგია, თბ., 2003
12. პატრიკ იურჟენიკი, ევროპეანა მეოცე საუკუნის მოკლე ისტორია, ჩეხურიდან თარგმნა გ. ლეჟავამ, თბ., 2009

პოლიტიკა და სპორტი

სპორტი, ისევე არქაულია, როგორც საზოგადოების წარმოშობა. პოლიტიკურ პროცესებში მისი ჩართვა კი შედარებით გვიან პერიოდს მიეკუთვნება. კერძოდ, სახელმწიფოთა ჩამოყალიბების სათავეებს.

პირველყოფილი ადამიანი ნებსით თუ უნებლიედ სპორტსმენი იყო. სიცოცხლისათვის ყოველდღიურ ბრძოლაში მას უწევდა სირბილი და ხტომა, ცურვა და სროლა. რიტუალური გამოცდები – მამაკაცად კურთხევა, რაც დაკავშირებული იყო სისწრაფესა და ამტანობასთან, გამძლეობასა და ძალასთან.

რამდენიმე ათასი წლის წინ ჩატარებული სპორტული ასპარეზობების შესახებ ჩვენ ვიგებთ ძველევგვიპტური ტექსტების, ასირიულ-ლურსმულ წყაროებსა და სხვა დოკუმენტებში.

საზოგადოებრივი ცხოვრების განვითარებასთან ერთად სპორტი ახალ სოციალურ ფუნქციებს იძენს. ის გადაიქცა ადამიანის არა მხოლოდ თვითგამიჯვნის, თვითდამკვიდრების საშუალებად, ასევე ურთიერთობის, ფიზიკური სრულყოფილების, საზოგადოებრივი და შრომითი მომზადების, ზნეობრივი და ესთეტიკური აღზრდის გზად.

და მაინც, ომისა და მშვიდობის საკითხებს სპორტი, ოლიმპიური თამაშების საწყისი ეტაპიდან უკავშირდება. პირველი ცნობილი თარიღი ოლიმპიური თამაშების შესახებ ძვ.წ. 776 წლით თარიღდება, როცა გამარჯვებულ ოლიმპიონიკად ელადელი მზარეული კორეიბოსი გამოცხადდა.

ოლიმპიურმა თამაშებმა 12 საუკუნე იარსება. ისინი ტარდებოდა 1169 წლის განმავლობაში ყოველ 4 წელიწადში ერთხელ ახ.წ. 393 წლის ჩათვლით. სულ ჩატარდა 293-ჯერ.

ოლიმპიური თამაშების ანუ სპორტული ასპარეზობების დროს პირველ და მთავარ პირობად ითვლებოდა ნებისმიერი საომარი მოქმედების შეწყვეტა. ყველა, ვინც თამაშებზე მიდიოდა, თავისუფალი მოძრაობის უფლებას იღებდა მტრის ქვეყანაშიც კი. სიკვდილისა და ღმერთების სასჯელის შიშით ვერავინ გაბედავდა მტრული მიზნით წმინდა ოლქში შეჭრას. თუ მეგობრულად განწყობილ ჯარს უნდა გაეცვლო – იარაღს საზღვარზე ტოვებდა და მხოლოდ ოლიმპიის ტერიტორიის დატოვების შემდეგ იღებდა. ასე დამკვიდრდა საბერძნეთში ჩვეულება, რომლის მიხედვითაც ოთხ წელიწადში ერთხელ, ურთიერთშორის ფიცხელი ომის დროსაც კი ყველას გვერდზე უნდა გადაედო იარაღი და ჩასულიყო ოლიმპიაში. ოლიმპიური თამაშები მთელი საბერძნეთის გაერთიანებულ საერთოეროვნულ მოვლენად იქცა, რამდენადაც საბერძნეთი ყოველთვის ურთიერთ მტრულად განწყობილი სახელმწიფოებისაგან შედგებოდა. ოლიმპიური თამაშების ჩასატარებლად ცხადდებოდა „წმინდა ზავი“ ჯერ ელიდაში, შემდეგ კი ელადას სხვა კუთხეებშიც. ზავი ერთი თვით ცხადდებოდა და მას „ეკეხეირია“ ეწოდებოდა. ამ დროს არ შეიძლებოდა ომი არა მარტო ელიდაში, არამედ სხვა ბერძნულ სახელმწიფოებშიც [1, 29].

შეთანხმება წმინდა ზავის შესახებ იმის დასტურია, თუ რა დიდი როლი ჰქონდათ თამაშებს ბერძნული საზოგადეობის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, რამდენადაც მათ შეეძლოთ ნებისმიერი საომარი მოქმედების შეჩერება.

წმინდა ზავი 12 საუკუნის განმავლობაში მხოლოდ ერთხელ დაარღვიეს არკადიელებმა, რომლებმაც ძვ.წ. 368 წელს 103-ე ოლიმპიადის დროს დაიპყრეს ოლიმპია. მათ მხარს უჭერდა სპარტა. ძვ.წ. 364

წელს, მომდევნო 104-ე ოლიმპიადის დროს კი ადგილობრივი მოსახლეობა თავს დაესხა არკადიელებს და მშვიდობიან სტადიონზე სასტიკი ბრძოლა გაიმართა. თუმცა კანონიერ პატრონთა რიცხვი გაცილებით მცირე იყო, ვიდრე დამპყრობელთა, მაგრამ ისეთი თავგანწირვით, ვაჟკაცურად და დაჟინებით იბრძოდნენ, რომ გაიმარჯვეს და არკადიელები განდევნეს ოლიმპიის ტერიტორიიდან. არკადიელთა და სპარტელთა მიერ ჩატარებული ყველა თამაში ბათილად გამოცხადდა. ბერძენთა რისხვა ისეთი უსაზღვრო იყო, რომ მათ დასაჯეს არკადიელები და დიდი ხნით ჩამოართვეს ოლიმპიურ თამაშებში მონაწილეობის უფლება [1, 128].

ძვ.წ. 324 წელს 114-ე ოლიმპიადაზე ალექსანდრე მაკედონელმა წმინდა ზავი გამოაცხადა. ამავე დროს გამოსცა ამნისტია ყველა ბერძენისადმი, რომლებიც პოლიტიკური ემიგრანტები იყვნენ [1, 87].

ელინთა დაცემის ეპოქაში ქალაქს თამაშებში, რაც მეტი გამარჯვებული ათლეტი ყავდა, მით მეტი შანსი ჰქონდა ემტკიცებინა თავისი უპირატესობა მთელი საბერძნეთის ხელმძღვანელის როლზე. აქ უკვე პირველად გამოიკვეთა სპორტის მნიშვნელობა პოლიტიკურ რეიტინგზე და ქვეყნის იმიჯის ბარომეტრად იქცა.

რელიგიის პოლიტიზაცია მკვეთრად გამოჩნდა ქრისტიანული სარწმუნოების გავრცელებით. ქრისტიანობა რომის იმპერიის მთელ ტერიტორიაზე განმტკიცდა IV საუკუნის ბოლოს და წარმართობის ფანტიკურ მტრად იქცა მის ყოველ გამოვლინებაში. თამაშები ოლიმპიაში ანტიკური სულის ნათელი გამოხატულება – ფიზიკური სილამაზისა და სულიერი სრულყოფის ჰიმნი, ჯანმრთელი სხეულის და ჯანმრთელი სულის ტრიუმფი იყო. სწორედ ეს ეწინააღ-

მდეგებოდა ქრისტიანული მოძღვრების კანონებს, როელიც ყველაზე მაღლა სულის სიმაღლეს აყენებდა და ერთდროულად ხორცის დათრგუნვას ესწრაფვოდა. ქრისტიანობის განმტკიცებასთან ერთად, თამაშები ოლიმპიაში გასაქრობად განწირული აღმოჩნდა. ახ.წ. 394 წელს იმპერატორ თეოდოსიუს I-ის დეკრეტით თამაშები აიკრძალა. ოლიმპიის სალოცავი თანდათან დაცარიელდა, გაიძარცვა, განადგურდა და დავიწყებას მიეცა.

პოლიტიკური კატაკლიზმების შედეგად V საუკუნეში ანტიკურ სამყაროსთან ერთად დაიღუპა ოლიმპია და ოლიმპიური თამაშები, მათთან ერთად დაიღუპა აგრეთვე ფიზიკური აღზრდის უნიკალური კულტი. ამდენად, წმინდა რელიგიურ მოსაზრებებს ემატებოდა პოლიტიკური, რამდენადაც ოლიმპიური თამაშები რომის საწინააღმდეგოდ სახელს და დიდებას საბერძნეთს უხვეჭდა [1, 109].

ფეოდალურ ხანაში ქრისტიანული ეკლესია სპორტული ტურნირების ჩატარების წინააღმდეგი იყო, რადგანაც ის მიაჩნდა უაზრო დროის ტარებად და გართობად, რომელიც ტრაგიკული შედეგებით მთავრდებოდა.

1190 წელს, კლერმონის საეკლესიო კრებაზე, რომის პაპმა ინოკენტი II-მ აკრძალა ტურნირები. ამავე კრებაზე დადგინდა, რომ იკრძალებოდა ქრისტიანული წესით მათი დაკრძალვა, ვინც ტურნირზე დაიღუპებოდა. მიუხედავად ამისა, ტურნირები მაინც ტარდებოდა, ის რაინდებისათვის იყო არა მხოლოდ გართობის, არამედ სამხედრო ძლიერებისა და მომზადების დემონსტრირება. ამდენად, რადგანაც რაინდობა წარმოადგენდა შუა საუკუნეების საზოგადოების მნიშვნელოვან ძალას, ეკლესიაც და სახელმწიფოც

ხშირად უკან იხევდა და გარკვეულ შეღავათებზე მიდიოდა [2, 34].

თანამედროვე ოლიმპიური თამაშების აღორძინების სათავეებთან დგას ფრანგი ბარონი პიერ დე კუბერტენი (1863-1937). 1894 წელს დაარსდა ოლიმპიური მოძრაობის უმაღლესი ხელმძღვანელი ორგანო – საერთაშორისო ოლიმპიური კომიტეტი (სოკ).

1896 წლის 6-15 აპრილს 1503 წლის შესვენების შემდეგ ელადის მიწაზე, ათენის თეთრი მარმარილოს სტადიონზე განახლდა ანტიკური ოლიმპიური თამაშები, რომელშიც 311 მამაკაცი მონაწილეობდა. სტადიონის ბილიკებზე გამოვიდნენ 13 ქვეყნის: ავსტრიის, ავსტრალიის, აშშ-ს, ბულგარეთის, დიდი ბრიტანეთის, გერმანიის, დანიის, საბერძნეთის, საფრანგეთის, უნგრეთის, შვეიცარიის, შვეციის, ჩილეს წარგზავნილები. რუსეთის სპორტსმენებმა უსახსრობის გამო მონაწილეობა ვერ მიიღეს.

საბერძნეთის ეროვნული ჰიმნით აღინიშნა ასპარეზობის გახსნა. შემდეგ საბერძნეთის მეფე გეორგ I-მა გამოაცხადა თანამედროვე ოლიმპიური თამაშების ციკლის დაწყება, გუნდმა შეასრულა სპეციალურად ზეიმისათვის კომპოზიტორ სპიროს სამაროსისა და პოეტ კოსტას პალამოსის მიერ შექმნილი ოლიმპიური ჰიმნი [1,123].

„თქვენი წარმატება ჩემს პოზიციებსაც ამაგრებს!“ – თავის დროზე ამ სიტყვებით მიმართა ფეხბურთელებს უგანდის პრეზიდენტმა და დიქტატორმა იდი ამინმა (1971-1979 წწ.). ასეთი პერსონები არერთი ქვეყნის ისტორიაში ყოფილან. ისინი საკუთარ თავს „დუჩეს“, „ბელადს“, „ფიურერსა“ თუ „კაუდილიოს“ უწოდებდნენ და ქადაგებდნენ ფაშიზმს, სოციალიზმს, არგენტინულ ხუსტისიალიზმს, კორპორატივიზმსა თუ ჩრდილოკორეულ ჩუჩხეს, მათ მტრობდნენ და თავს

სწირავდნენ. დემოკრატები მათ დიქტატორებად მოიხსენიებენ, „ძლიერი ხელის“ მომხრეები კი ეროვნულ გმირებად. ასეა თუ ისე, ფაქტია, მათ უდიდესი კვალი დატოვეს არა მარტო თავიანთი ქვეყნის, არამედ სპორტის ისტორიაშიც [3,67].

სპორტის პოლიტიზაცია დღეს არ მომხდარა. პოლიტიკანები ყოველთვის ცდილობდნენ სპორტული ასპარეზოები ადრეც ფარული ზრახვებისათვის გამოეყენებინათ. ამ სახის ერთ-ერთი, შედარებით ცნობილი მაგალითია 1914 წლის 14 თებერვალს გერმანიის იმპერიის ელიტის სათათბირო დისკუსია. მაშინ მრავალმა დეპუტატმა განაცხადა, რომ 1916 წელს ბერლინის ოლიმპიური თამაშები (ომის გამო ვერ ჩატარდა) ისეთ დონეზე უნდა ჩატარებულიყო, რომ მსოფლიოს ხალხთა თვალში გერმანიის იმპერია წარმოეჩინა ეკონომიკურად ძლიერი შესაძლებლობების ქვეყანად.

პოლიტიკური მიზნით გამოიყენა ჰიტლერულმა ფაშიზმმა 1936 წლის ზამთრისა და ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები. ამასთან დაკავშირებით ცნობილი უნგრელი მეცნიერი ლასლო კუნი წერდა: როდესაც სოკ-მა 1932 წლის აპრილში ბარსელონის სესიაზე მიიღო გადაწყვეტილება ზაფხულის ოლიმპიური თამაშები ბერლინში ჩატარებინათ, ჰიტლერელებმა პროტესტი გამოხატეს. ხოლო, როდესაც ხელისუფლებაში მოვიდნენ ჰიტლერმა ოლიმპიადაში დაინახა მანევრირების ახალი შესაძლებლობები. როგორც ადასტურებს ბერლინის ოლიმპიურ არქივში აღმოჩენილი ოქმი ნომერით 33/დ 155, ადოლფმა გააცნობიერა, რომ გერმანია საგარეო პოლიტიკის თვალსაზრისით რთულ სიტუაციაში აღმოჩნდა. მსოფლიოს საზოგადოებრივი აზრის „დაპყრობის“ მიზნით ოლიმპიადა მნიშვნელოვან მექანიზმს წარმოადგენდა. ჰიტლერი

და მისი გარემოცვა ხვდებოდა, რომ 1936 წელს ოლიმპიურ თამაშებს გერმანიისათვის შეიძლება უზრუნველყო მისი ტოტალიტარული სისტემის დადებითად აღიარება. გარეგნული სამშვიდობო ფორმალობების დაცვით გებელსის პროპაგანდის აპარატს შეეძლო თამაშები გამოეყენებინა ფაშისტური იდეების პიარ კამპანიისათვის. „გარკვეული წვლილი შეეტანა მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრის გამოთავყვანებაში“ [4, 120].

ჰიტლერის მითითებით 1938 წელს შეიქმნა ფიზიკური სავარჯიშოების ნაციონალ-სოციალისტური იმპერიის კავშირი, რომელსაც სათავეში ჩაუდგა იმპერიის სპორტის ფიურერი გ. ფონ ჩამმერ-ი-ოსტენი. აღნიშნული ორგანიზაციის გარდა სპორტული მუშაობის საკითხებს წარმართავდნენ სს, სდ, „ჰიტლერიუგენდი“, გერმანელ გოგონათა კავშირი და სხვა ფაშისტური ორგანიზაციები. „ჰიტლერიუგენდში“ ახალგაზრდებს, რომლებმაც ის იყო დატოვეს ბავშვობის ასაკი, ასწავლიდნენ პატარების ხოცვას. აყალიბებდნენ ისეთ პიროვნებებად, როგორც ჰიტლერი ამბობდა: „ჩვენ გვინდა ახალგაზრდა მხეცები“ [5, 13].

დიქტატორთა შრის „პიონერი“, ფაშიზმის „მამა“ ბენიტო მუსოლინი იტალიას სათავეში ედგა 1922-1943 წლებში. „ღუჩე“ შეპყრობილი იყო იდეით, რომლის თანახმად, იტალიელები სხვებზე უკეთესი იყვნენ ყველა სფეროში, მათ შორის სპორტშიც... მისი მმართველობის პერიოდში მრავალრიცხოვანი რეგიონული ლიგების ნაცვლად შეიქმნა პირველი ნაციონალური ჩემპიონატი „დივიზიონე ნასიონალე“ [3, 67].

იმდროინდელ იტალიურ ფეხბურთს, ისევე როგორც ქვეყნის დანარჩენ სფეროებს, პარტია და მმართველი ძალა განაგებდა. იტალიის ფეხბურთის ფედერაციაშიც და კლუბებშიც ხელმძღვანელი თანამდევ

ბობები მხოლოდ ფაშისტური პარტიის წევრებს ეკავათ, რომლებსაც ყველა საკამათო საკითხში საბოლოო სიტყვა ეთქმოდათ.

1939 წელს საბჭოთა კავშირის თასის გათამაშების ნახევარფინალში ერთმანეთს შეხვდნენ თბილისის „დინამო“ და მოსკოვის „სპარტაკი“. ამ უკანასკნელის მწვრთნელი იყო ცნობილი ფეხბურთელი ნიკოლოზ სტაროსტინი. მოსკოველებმა დაამარცხეს თბილისელები. ერთი თვის შემდეგ სტაროსტინი ცეკაში გამოიძახეს და უთხრეს, ნახევარფინალური მატჩი უნდა გადათამაშდესო. სტაროსტინმა პროტესტი განაცხადა: ეს როგორ იქნებაო, მაგრამ აგრძნობინეს, რომ გადაწყვეტილება ძალზე მაღალ დონეზე იყო მიღებული. გაიმართა გადათამაშება და როცა მეორე ტაიმში მესამე მშრალი ბურთი გავიდა თბილისელთა კარში, სტაროსტინმა დაინახა, როგორ წამოდგა ბერია, შეშლილი სახით მოისროლა სკამი და სტადიონიდან გავარდა. იმ წუთიდან, როგორც სტაროსტინი წერს, ბერიამ მისი და მისი ძმების ბედისწერის საათი ჩართო. 1942 წელს სტაროსტინები, მათი ოჯახის თითქმის ყველა წევრი დააპატიმრეს და 1954 წლამდე ციმბირის სხვადასხვა ბანაკებში ავარჯიშებდნენ ფეხბურთით გატაცებულ პატიმრებს... [6. 53].

მეორე მსოფლიო ომამდე საფეხბურთო კლუბი კიევის „დინამო“ ერთ-ერთი საუკეთესო იყო ყოფილ საბჭოთა კავშირში. როდესაც გერმანელები კიევს მიუახლოვდნენ ფეხბურთელები (გუნდი 20 წევრისაგან შედგებოდა) ფრონტზე წავიდნენ. რამდენიმე მათგანი ბრძოლაში დაიღუპა, ხოლო დანარჩენები ტყვედ ჩავარდნენ. მალე ფაშისტებმა კიევი აიღეს. ტყვე ფეხბურთელები საკონცენტრაციო ბანაკში იმყოფებოდნენ ქალაქთან ახლოს.

1942 წლის ზაფხულში გერმანელებმა გადაწყვიტეს კიევში მოეწყოთ ფეხბურთის მატჩი გერმანულ და უკრაინულ გუნდებს შორის. მათ ჰქონდათ სურვილი დაემტკიცებინათ, რომ ჰიტლერული სპორტი სტალინურ სპორტზე ძლიერი იყო. ტყვეთა ბანაკში მივიდა გერმანელი ოფიცერი. მან უკრაინელ ფეხბურთელებს მიმართა: კიევში ჩატარდება ფეხბურთის მატჩი. თქვენ ბუნებრივია უნდა წააგოთ. თუ მოიგებთ, დაიხვრიტებით კომუნისტური პროპაგანდისათვის.

მატჩზე დასასწრებლად კიევის 50 ათასი მცხოვრები მოვიდა. გერმანელებმა პირველი ბურთი გაიტანეს. მაყურებელი დუმდა. გერმანელი მსაჯე მხოლოდ უკრაინელთა თამაშს აკვირდებოდა... საჯარიმო დარტყმები, მხოლოდ კიეველთა კარისკენ იყო მიმართული. რამდენიმე წუთის შემდეგ კიეველებმა საპასუხო ბურთი გაიტანეს „ლიუფტვაფეს“ კარში. სტადიონს მაყურებელთა ოვაციამ გადაუარა. პოლიცია მოედენზე დარბოდა და გულშემატკივრებს სიჩუმისაკენ მოუწოდებდა. ჩქარა ანგარიში 2:1 გახდა „დინამოს“ სასარგებლოდ. გერმანელი ოფიცერი ყვიროდა: „გიბრძანებთ წააგოთ! ან მატჩის შემდეგ ყველას დაგხვრეტავთ“. კიეველი სპორტსმენები დუმდნენ. მაშინ ფაშისტმა ოფიცერმა ფეხბურთელებს ცემა დაუწყო.

დაიწყო მეორე ტაიმი. რამდენიმე წუთში ანგარიში გახდა 3:1 „დინამოს“ სასარგებლოდ. საპასუხოდ, გერმანელთა გუნდის კაპიტანმა სახეში ფეხი დაარტყა კიეველ ფეხბურთელს. სპორტსმენი დაეცა და გონება დაკარგა. მსაჯმა აუკრძალა ექიმს დახმარება აღმოეჩინა დაზარალებულისათვის. რამდენიმე წუთში ფეხბურთელი წამოდგა და თამაში განაგრძო. ეს თამაში კიეველმა სპორტსმენებმა 6:1 მოიგეს. ფაშისტებმა აღვილზევე დახვრიტეს კიევის „დინამოს“ ფეხბურთელები. სიკვდილის წინ კიეველთა გუნდის კაპი-

ტანმა კლიმენკომ შესძახა: „ჩვენ მოგიგეთ ფეხბურთის მოედანზე, გავიმარჯვებთ ბრძოლაშიც!“

მატჩის შემდეგ კიევის მოსახლეობის დიდი ნაწილი ტყეში გავიდა... [7. 118-119].

ესპანეთში დიქტატორმა ფრანსისკო ფრანკომ (ქვეყნის მეთაური 1939-1975 წლებში) სეპარატიზმთან ბრძოლის მიზნით, საფეხბურთო კლუბებს არაესპანურენოვანი სახელწოდებებისა და სიმბოლიკის გამოყენება აუკრძალა. მისი ძალისხმევით, „ბარსელონას“ გერბიდან გაქრა კატალონიის დროშა, ხოლო „ატლეტიკო კლავ დე მადრიდ“ გახდა „ატლეტიკო ავიასიონ დე მადრიდ“.

იმავედროულად, ფრანკო ფეხბურთელთა ნატურალიზაციის წინააღმდეგი არ ყოფილა. მან წარმოშობით არგენტინელ დი სტეფანოსთან, პარაგვაელ მარტინესსა და ურუგვაელ სანტამარიასთან ერთად, „გაა-ესპანელა“ ლეგენდარული უნგრელი ფეხბურთელი ფერენც პუშკაში, რომელსაც საერთო არაფერი ჰქონდა ესპანურ კულტურასთან [3, 68].

1960 წლის მაისის დამლევს შიშის გარკვეული სინდრომიდან გამომდინარე, პოლიტიკური მოტივით ფრანკომ აკრძალა გასვლითი და საშინაო მეოთხედფინალური მატჩები ფეხბურთში ევროპის თასის პირველ გათამაშებაში ესპანეთისა და საბჭოთა კავშირის გუნდებს შორის, რამდენადაც კომუნისტთა მხარდამჭერ დემონსტრაციებს უფრთხოდა. ეს პირწმინდად პოლიტიკური გადაწყვეტილებები მიღებული იყო იმ დროს, როცა მადრიდის „რეალი“ და ესპანეთის ეროვნული ნაკრები თავიანთი დიდების ზენიტში იმყოფებოდნენ, ესპანელ გულშემატკივრებს, ცხადია, არ მოეწონათ.

ფრანკო იძულებული გახდა ელიარებინა, რომ „სპორტული ემოციების გაკონტროლება ძნელია“ და

შემდგომში ფეხბურთს იყენებდა, რათა ხალხის ყურადღება პოლიტიკური და სოციალური პრობლემებიდან სპორტზე გადაეტანა [8, 329].

მოგვიანებით, მოტეხილი და სიბერეში შესული ფრანკო უფრო ღმობიერი გახდა, რაც თვალნათლივ გამოვლინდა 1964 წელს, როდესაც ფეხბურთში ევროპის ჩემპიონატის ფინალში, რომელიც მადრიდში უნდა ჩატარებულიყო, ესპანეთისა და საბჭოთა კავშირის გუნდები ერთმანეთს ხვდებოდნენ. ფრანკომ არათუ აკრძალა მატჩი, არამედ გადაწყვიტა, რომ თამაშს თვითონაც დასწრებოდა. მინისტრები ამ იდეას თავშეკავებით შეხვდნენ იმის შიშით, რომ თუკი სსრკ-ს ნაკრები გაიმარჯვებდა, კაუდილიო თასის გადაცემაზე უარს იტყოდა. აი, ასოცი ათასი გულშემმატკივარი კი სტადიონზე მას აღფრთოვანებით მიესალმა, ერთხმად გაჰყვიროდნენ: „ფრანკო! ფრანკო! ფრანკო!“ ესპანეთმა რეჟიმის საბედნიეროდ, გაიმარჯვა ანგარიშით 2:1. სიამაყით აღესიღმა მწვრთნელმა ეს გამარჯვება მიუძღვნა „გენერალსიმუს ფრანკოს, რომელმაც თავისი დასწრებით პატივი დასდო და ჩვენს ფეხბურთელებს გამარჯვება შთააგონა“ [8, 336].

საერთაშორისო ურთიერთობისა და პოლიტიკური პროცესების გაფართოება-განვითარებასთან ერთად ახლებურად განეწყო სპორტისადმი კათოლიკური ეკლესია. ვატიკანში წმინდანების ფიგურათა გალერიაში დაუმატეს ფეხბურთელის, მოკრივისა და სხვათა ფიგურებიც, ხოლო მაღალავტორიტეტულმა აბატებმა დაიწყეს რომის, ლონდონის, მადრიდის სტადიონების სათამაშო მოედნებზე გამოსვლა ფეხბურთის მატჩის დაწყების წინ ბურთის კურთხევისათვის [9, 83]. ამავე დროს სპორტული შეჯიბრებები ტარდება სასულიერო აკადემიებსა და დაწესებულებებს შორის. იტალიაში მსოფლიო რანგის პირველობაზე გა-

საგზაუნათ გუნდებს თვით პაპი აკურთხებს ხოლმე [10, 16].

საინტერესოა, რომ წარსულში დასავლეთ საქართველოში გავრცელებულ უძველეს სპორტულ თამაშ ლელოზე (ლელობურთი), ასპარეზობის დროს წესად ყოფილა – მღვდელი ყოველ აღდგომა დღეს აკურთხებდა წითელ, 16 კილოგრამიან ბურთს და მრევლს ლელოს ათამაშებდა.

სამეგრელოში თამაშის დასრულების შემდეგ გამარჯვებული გუნდი ფესვებიანად მოგლეჯდა ხეს და ეკლესიის კართან ააყუდებდა. ხეს მღვდელი ამ სიტყვით ღოცავდა: „დიდებულო წმინდა გიორგი, შენ მიეცი ამათ შეძლება, მშვიდობა, დღეგრძელობა, ძალი და ღონე და ასე გაამარჯვებინე ყოველ წელს, როგორც ახლა“ [11, 103].

ცნობილია, რომ კარატე, ჭიდაობის გარდა, მოიცავს ეთიკური, ფსიქოლოგიური და სოციალური ერთობლიობის კომპლექსს, რასაც კარგად იყენებენ იაპონიის მემარჯვენე იდეოლოგები. უვე 1940 წლისათვის იაპონიაში არ იყო არც ერთი დიდი უნივერსიტეტი, რომ იქ კარატეს კლუბი არ ყოფილიყო. გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში იაპონიის ტაკოსიოკუს სავარჯიშო კლუბში მოკლეს პირველკურსელი ანდზე. ანდზე უნივერსიტეტში ჩარიცხვისთანავე შევიდა კარატეს სავარჯიშო კლუბში. ახალგაზრდამ მოგვიანებით გაიგო, რომ სპორტული გაერთიანება, როგორც კარატეს ბევრი სხვა კლუბი იაპონიაში, მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ულტრამემარჯვენეებთან, ნახევრად ფაშისტურ ორგანიზაციებთან. ანდზემ გადაწყვიტა ვარჯიშისათვის თავი დაენებებინა და ყოველგვარი ეჭვის გარეშე მივიდა ბოლო მეცადინეობაზე. „გამყიდველო! შენ შეარცხვინე ჩვენი კლუბი!“ ამ სიტყვებით შემოესივნენ კარატისტები ანდზეს

და დაიწყეს საშინელი რიტუალის შესრულება. ისინი რიგრიგობით აყენებდნენ მტკივნეულ დარტყმებს ან-დზეს, რის შედეგადაც ეს უკანასკნელი გარდაიცვა-ლა... „სამწუხაროდ ტაკოსიოკუს უნივერსიტეტში ასე-თი შემთხვევა ერთეული არ არის, – განაცხადა ცნო-ბილმა იაპონელმა სპორტულმა მიმომხილველმა ნო-ბუმასა კაკამოტომ, – როგორც სპორტის ზოგიერთი სხვა სახეობა, კარატე ფართოდ გამოიყენება იაპონი-ის რეაქციული ძალების მიერ ახალგაზრდობაზე ზე-მოქმედებისათვის“ [12, 29].

და, მართლაც, შემთხვევითი არ არის, რომ ტე-რორისტული დრამის მოქმედი პირები ყველა ახალ-გაზრდაა, ასაკი 20-25 წელი. მართალია, მათთან ერ-თად არიან უფროსებიც, მაგრამ ისინი ერთეულები არიან. ამავე დროს ისინი მოქმედებენ კულისებს მიღ-მა და მხოლოდ ხელმძღვანელობენ ტერორისტებს. ტერორისტული იატაკქვეშეთის ლიდერი შეიძლება იყოს პოპულარული პროფესორი ან ექიმი, კრიმინა-ლისტი ან ადვოკატი. ტერორისტულ ჯგუფში შეიძ-ლება შეხვიდეს, მაგრამ იქიდან გამოსვლა არ შეიძლე-ბა: ასეთი სურვილის გზა მიდის მხოლოდ სასაფლა-ოზე [13, 65].

სპორტთან ასევე დაკავშირებულია რასიზმი. იგი არის ანტიმეცნიერული კონცეფცია, რომლის მიხედ-ვით არსებობს ადამიანთა რასებს შორის ფიზიკური და ფსიქოლოგიური უთანაბრობა, რაც გავლენას ახ-დენს ადამიანთა საზოგადოების ისტორიასა და კულ-ტურაზე, ადამიანებს ყოფს მაღალ და დაბალ რასე-ბად. ფაქტია, რომ რასიზმი წარმოადგენს ფაშიზმისა და ნეონაციზმის ოფიციალურ იდეოლოგიას.

ოლიმპიურ თამაშებზე რასიზმი პირველად გა-მოვლინდა 1904 წელს სენტ-ლუისში (აშშ), როდესაც თამაშების ორგანიზატორებმა გადაწყვიტეს მოეწ-

ყოთ ე.წ. „ანთროპოლოგიური დღეები“: არათეთრკანიანი რასის ათლეტები – ზანგები, ფილიპინელები, ინდიელები – შეჯიბრზე მხოლოდ ერთმანეთის წინააღმდეგ უნდა გამოსულიყვნენ სპეციალურად მათთვის გამოყოფილ სტადიონზე ორი დღის განმავლობაში. მხოლოდ თურქმა და სირიელმა სპორტსმენებმა გაბედეს მათ მიერთებოდნენ.

სოკ-ის პრეზიდენტი პიერ დე კუბერტიენი მძაფრი პროტესტით გამოვიდა. თამაშების ორგანიზატორთა გადაწყვეტილების გამო მან უარი განაცხადა დასწრებოდა ოლიმპიურ თამაშებს. მრავალმა სპორტსმენმა და სპორტულმა საზოგადოებამ დაგმო „ანთროპოლოგიური დღეები“.

ამერიკული სპორტის ისტორიაში, ქვეყნის ოლიმპიური ნაკრების შემადგენლობაში სენტ-ლუისში ამერიკელებმა პირველად შეიყვანეს ზანგი მორბენალი ჯორჯ პუჯი, რომელმაც მესამე ადგილი დაიკავა 200 და 400 მეტრზე ბარიერულ სირბილში. ამდენად, რასიზმმა პირველად სპორტში მიიღო სათანადო პასუხი. თუმცა რასისტული გამოვლინების საშიშროება ოლიმპიურ მოძრაობაში კვლავ რჩებოდა. მისი ლიკვიდაციისათვის კუბერტიენის ინიციატივით სოკ-მა 1913 წელს მიიღო ანტირასისტული წესდება, რაც იურიდიულად გაფორმდა. დაამტკიცა ოლიმპიური დროშის ატრიბუტები – თეთრ ფონზე ხუთი სხვადასხვა ფერის გადაბმული რგოლი, როგორც ხუთი კონტინენტის სიმბოლო. ოლიმპიური დროშა პირველად აღმართეს 1920 წელს. ეს იყო რასიზმზე დარტყმა. მაგრამ სპორტში რასიზმი მაინც დარჩა.

როდესაც ვიხილავთ სპორტში რასობრივი სეგრეგაციის საკითხებს, აუცილებელია ყურადღება გავამახვილოთ ძირებზე, რომელიც არა ბიოლოგიურ, არამედ სოციალურ-პოლიტიკურ საწყისებს ემყარება.

დისკრიმინაცია სპორტში ხორციელდება არა რასობრივი, არამედ პოლიტიკური მოტივებით. სწორედ ასე მოხდა 1936 წელს ბერლინის ოლიმპიურ თამაშებზე, როდესაც ამერიკელების გუნდის ხელმძღვანელობამ პიტლერელების საამებლად უარი თქვა უძლიერესი ზანგი ათლეტების ნაკრების შემადგენლობაში შეყვანაზე.

შემდეგში მსოფლიო საზოგადოებრივი აზრის გათვალისწინებით 1964 და 1968 წლებში, სამხრეთ აფრიკის რესპუბლიკას არ მიეცა უფლება მონაწილეობა მიეღო ოლიმპიურ თამაშებში, ხოლო 1970 წელს გარიცხული იქნა ოლიმპიური მოძრაობიდან. 1973 წელს ანალოგიური მიზეზით გაირიცხა სამხრეთ როდეზია (დღევანდელი ზიმბაბვეს რესპუბლიკა) [14, 62].

მრავალი ოლიმპიური თამაშები (განსაკუთრებით 1932, 1936, 1948, 1952, 1956, 1968 წწ.) გამოირჩევა ზანგი სპორტსმენების ბრწყინვალე გამარჯვებებით, რომლებმაც დაიცვეს აშშ-ის სპორტული ღირსება. სპორტულ არენაზე გამოსვლის შემდეგ კი ფერადკანიანი მოსახლეობა კვლავ არასრულფასოვან მოქალაქეებად განიხილებოდა. „სტადიონზე მე ყველაზე სწრაფი ადამიანი ვარ მსოფლიოში, ხოლო სტადიონის გარეთ – მხოლოდ ბინძური ზანგი“, აღნიშნავდა მსოფლიო ჩემპიონი სირბილში თ. სმითი [14, 65].

XX საუკუნის 60-70-იან წლებში ცნობილ სპორტულ კომენტატორსა და სპორტსმენს ნიკოლოზ ოხეროვს, ყველა მნიშვნელოვანი სპორტული პაექრობის გაძღოლას ავალებდნენ. მისი კომენტარები განსაკუთრებით მოსწონდა პარტიის გენერალურ მდივანს ლეონიდ ბრეჟნევს. ოხეროვი თავის რეპორტაჟებს ასე იწყებდა: გამარჯობათ ძვირფასო ლეონიდ ილიჩ!.. (ეს ისე ხუმრობით!). ოხეროვი მთავრობაში მიღებული კაცი იყო. საბჭოთა კავშირში სპორტის სხვადასხვა სა-

ხეობაში დასაუფლებლად ბავშვებისათვის შესანიშნავი სისტემა მუშაობდა. სამაგიეროდ დაბალი დონის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა ვერ უზრუნველყოფდა პროფესიული სპორტის განვითარებას. მართალია, ე. წ. „საბჭოთა სპორტსმენები“ დადიოდნენ საზღვარგარეთ, თამაშობდნენ, იღებდნენ მონაწილეობას სხვადასხვა სპორტულ ასპარეზობებში და არც თუ ურიგოდ, მაგრამ პოლიტიკა ისე ერეოდა სპორტულ საქმიანობაში, რომ ყველაფერს აფუჭებდა. მაგალითად, თავის დროზე ჩოგბურთელებს ალექსანდრე მეტრეველს და თეიმურაზ კაკულიას შეეძლოთ დევისის თასის მოგება, მაგრამ არ გაუშვეს. ასევე აუკრძალეს თამაში ჩილეში კონტრევოლუციური გადატრიალების გამო პროტესტის ნიშნად. ასეთივე ამბავი გამეორდა სამხრეთ აფრიკაში აპარტეიდის პოლიტიკის წინააღმდეგ ბოიკოტის გამო. წმინდა ტექნიკური ხასიათის დაბრკოლებებიც ბევრი იყო. მაგალითად, საფრანგეთში ტურნირის დამთავრების შემდეგ აუცილებლად ბრუნდებოდნენ მოსკოვში, იღებდნენ ახალ პასპორტებს და მიდიოდნენ ინგლისში. აქეთ-იქით ასეთი უაზრო მგზავრობით ძალიან იღლებოდნენ, რაც, ბუნებრივია სპორტულ ფორმაზე უარყოფითად მოქმედებდა [15, 16].

ტრადიციულად დამკვიდრდა ისე, რომ ოლიმპიური თამაშები ყოველთვის ემთხვევა აშშ-ში საპრეზიდენტო არჩევნების წინასაარჩევნო კამპანიას, რასაც წარმატებით იყენებენ პოლიტიკოსები. აშშ პრეზიდენტების უმრავლესობა სპორტს პოლიტიკური მიზნით ყოველთვის იყენებდა. ამავე დროს ზოგიერთი მათგანი თავად ცდილობდა სპორტის რომელიმე სახის მიმდევარი ყოფილიყო. მაგალითად, კალვინ კულიჯი გატაცებული იყო სათხილამურო სპორტით. დუაიტ ეიზენჰაუერი ამტკიცებდა, რომ ყველაზე მეტად უყვარ-

და გოლფის თამაში. ჯონ კენედი უპირატესობას ამერიკულ ფეხბურთს ანიჭებდა. ასევე შეიძლება ითქვას ლინდონ ჯონსონსა და ჯერალდ ფორდზე. ტომარას მსგავსი რიჩარდ ნიქსონიც კი, რომელიც გარეგნობით ასპროცენტიანი ანტისპორტული იერით გამოირჩეოდა, მრჩეველების რეკომენდაციით ჟურნალებში აქვეყნებდა სტატიებს ფეხბურთის თემაზე. აჩვენებდა, რომ ის სპორტის ისეთივე თავგადაკლული გულშემატკივარი იყო, როგორც მილიონობით რიგითი ამერიკელი. წესად ჰქონდა როგორც „ჩვეულებრივ“ გულშემატკივარს ტელეფონით მიელოცა გამარჯვებული სპორტსმენებისათვის. ცნობილი ამერიკელი ფეხბურთელი ლერი გუზონკი პრეზიდენტის ამ ნაბიჯებს ხმებზე ნადირობას უწოდებს. ნიქსონი ასევე ცდილობდა შავკანიანი სპორტსმენების მიმხრობას. 1976 წელს ფორდის პიარ კამპანიას ეწეოდა ტენისისტი კრის ევერტი, მოციგურავე პეგი ფლემინგი და ა. შ. ამავე წელს კარტერის იმიჯზე ზრუნავდა 50-ზე მეტი ცნობილი სპორტსმენი. მათ შორის ტენისისტი არტურ ეში და ბეისბოლისტი ხენკ აარონი. ისინი მოუწოდებდნენ ამომრჩევეებს ხმა მიეცათ ჯიმი კარტერისათვის. ყველაზე მეტად აქტიურობდა მოკრივე მუჰამედ ალი. კარტერი თეთრ სახლს მოეგლინა, როგორც უბრალო ფერმერი ჯორჯიიდან, ადამიანი ხალხთა მასიდან. ის ცდილობდა მოერგო რიგითი ამერიკელის როლი, რომელსაც ჰქონდა სურვილი ბოლოს და ბოლოს წესრიგი დაემყარებინა ვაშინგტონში, წერტილი დაესვა მექრთამეობისა და კორუფციისათვის, სამხედრო ხარჯების შემცირებით შეეჩერებინა ინფლაცია. რას აღარ პირდებოდა ამომრჩეველს! თავდაპირველად მრავალი წამოეგო ანკესზე, დაუჯერეს – ის ხომ ძალიან გულახდილი აღმოჩნდა, თბილი, უბრალო. ტიპური ამერიკელი. და რა თქმა უნდა მას უყვარდა სპორტი.

ჯერაღდ ფორდი სათხილამურო სპორტით იყო გატაცებული, როდესაც ამერიკაში დაიწყო სათხილამურო ბუმი. შემდეგ ნომერ პირველ სპორტად აშშ-ში აღიარეს ტენისი, და თეთრი სახლის ახალი პატრონი კარტერი უცებ ტენისისტად იქცა. ცოტა ხანში ამერიკელების თაყვანისცემის ობიექტი სირბილი გახდა. შეეძლო კარტერს ხელიდან გაეშვა პოტენციურ ამომრჩეველთა ყურადღება? რა თქმა უნდა არა. და აი, ის უკვე აღარ არის ტენისისტი, არამედ ჯოჯერია.

1979 წლის სექტემბერში კარტერის პოზიციები კრიტიკული გახდა, მისი პოპულარობა მკვეთრად დაეცა. რა გააკეთა პრეზიდენტმა? იქნებ მიიღო გადაწყვეტილება სახელმწიფოსათვის სასიცოცხლოდ აუცილებელ საკითხებზე, ან შეეცადა კანონმდებლობაში ცვლილებების შეტანას, რაც ქვეყნისათვის სასიკეთო იქნებოდა? არავითარი. მან გამოიყენა საყვარელი იდეით: მიმართა სპორტულ თვითრეკლამას და მონაწილეობა მიიღო კემპ-დევიდთან ახლოს ათ კილომეტრიან მარათონში.

ის მარტო არ მირბოდა. მის გვერდში იყვნენ ექიმები და დაცვის წევრები. უკან მისდევდნენ მრჩეველები და თანაშემწეები. უკვე რამდენიმე წუთის შემდეგ პრეზიდენტმა ფერი დაკარგა, წონასწორობას ვეღარ იცავდა. საიდუმლო სამსახურის თანამშრომლებმა მოასწრეს ხელი შეეშველებინათ.

ფოტოსურათებმა, რომლებზეც გამოსახულია წარუმატებელი მარათონისტი მსოფლიოს პრესა მოიარა. ის გახდა ხელმძღვანელი-დილეტანტის სიმბოლო, რომელმაც ვერცერთი წინასაარჩევნო დაპირება ვერ შეასრულა [4, 26-27].

1979 წელს საბჭოთა კავშირმა ავღანეთში ჯარი შეიყვანა. კარტერმა ამით ისარგებლა და წინასაარჩევნო კამპანიის დროს 1980 წლის მოსკოვის ოლიმპი-

ურ თამაშებს ბოიკოტი გამოუცხადა. ამავე წლის 3-6 თებერვალს ამერიკის ტელევიზიის ყველა არხი ფართო რეკლამას უწევდა ცნობილი მოკრივის მუჰამედ ალის ვიზიტს აფრიკაში, რომელიც იქ კარტერის პირადი თხოვნით გაემგზავრა, რათა აფრიკის ქვეყნებს უარი ეთქვათ მოსკოვის ოლიმპიადაში მონაწილეობის მიღებაზე.

აშშ-ის ზეწოლის გამო 30 სახელმწიფოს მთავრობამ შეძლო დაერწმუნებინა საკუთარი ქვეყნის ეროვნული კომიტეტები, უარი ეთქვათ მოსკოვის ოლიმპიურ თამაშებში მონაწილეობაზე. მიუხედავად ამისა ამერიკელმა მეცნიერებმა მონაწილეობა მიიღეს საერთაშორისო სამეცნიერო ოლიმპიური კონგრესის მუშაობაში, რომელიც თბილისში ჩატარდა. უფრო მეტიც, ათასზე მეტი ადამიანი ამერიკელი ტურისტი ჩავიდა მოსკოვში თამაშებზე დასასწრებლად. ასევე მოვლენებს აშუქებდა 114 ამერიკელი ჟურნალისტი და ენ-ბი-სი-ს 60 თანამშრომელი [16, 168-169].

კარტერი დამარცხდა. ანტიოლიმპიური ისტერია საპირისპიროდ შემობრუნდა. სპორტსმენებსა და სპორტის მოყვარულებს არ შეეძლოთ ეპატიებინათ თავისი პრეზიდენტისათვის ამერიკის განზე დოგმა ოლიმპიადისაგან. 1980 წელს ყველაზე პოპულარული გახდა მაისურები, რომელზეც გამოსახული იყო „პრეზიდენტი-ურჩხული“, რომელიც სპორტსმენებს ცეცხლზე წვადა. ზოგიერთ ქალაქში სპორტულ ასპარეზობებზე დასასწრებლად გულშემატკივრებისათვის იყიდებოდა ბალიშები კარტერის გამოსახულებით, რათა მაყურებელი ქვის სკამებზე მოხერხებულად დამჯდარიყო [4, 28]. 1980 წლის არჩევნებში კარტერმა მარცხი განიცადა.

უმრავლესობისათვის ცნობილია, რომ თავის დროზე რეიგანი კინომსახიობი იყო. მაგრამ პრეზი-

დენტსა და მის ბიოგრაფებს ხშირად უყვარდათ გახსენება იმ დროისა, როდესაც რონი იყო კოლეჯის ფეხბურთის კაპიტანი [17, 8]. თეთრი სახლის პატრონად გახდომის შემდეგ აქტიურად იყენებდა სპორტს თვითრეკლამისათვის. ჟურნალ-გაზეთები აჭრელებული იყო მისი ფოტოებით: რეიგანი მხედარი (ყოველ დღით გასეირნება ცხენით), რეიგანი ტანვარჯიშის დარბაზში (ყოველ საღამოს – ვარჯიში ტრენაჟორებსა და შტანგაზე), რეიგანი სტადიონზე, რეიგანი სპორტსმენებს შორის...

ღოს-ანჟელესის XXIII ოლიმპიური თამაშების წინ ორ სისტემას შორის იდეოლოგიური ბრძოლა კიდევ უფრო გამძაფრდა. ამას წინ უძღოდა ცნობილი ინციდენტი სამხრეთ-კორეული თვითმფრინავის „ბოინგ-747“ სსრკ ტერიტორიაზე 1983 წლის 1 სექტემბერს ჩამოგდებასთან დაკავშირებით. აშშ და ზოგიერთმა ქვეყანამ პროტესტი განაცხადა საბჭოთა კავშირის მონაწილეობაზე ოლიმპიურ თამაშებში. ჯიხურებში დაიწყო სამკერდე ნიშნების გაყიდვა – „მოკალი რუსი“ [14, 29]. ამერიკელი საზოგადოებისათვის ვრცელდებოდა მოკლემეტრაჟიანი სპორტული შინაარსის ფილმები და ლიტერატურა, სადაც რუსი სპორტსმენების სტერეოტიპი ასე გამოიყურებოდა: დათვის მსგავსი ქვის სახე, არ იღიმება, გაურბის ჟურნალისტებს, ინტერვიუზე უარს ამბობს, მისი ფიქრები მხოლოდ გამარჯვებაზეა აქცენტირებული და ა. შ. [16, 99]. ისეთ გადაცემებშიც კი, როგორც არის მულტიპლიკაციური ფილმები ბავშვებისათვის აქცენტი გადატანილი იყო რუსოფობიისადმი. მაგალითად, ყველა უარყოფითი პერსონაჟი: ჯადოქარი, ურჩხული და სხვ. ლაპარაკობდა რუსული აქცენტით. ყველაზე გავრცელებულ ზღაპარში „წითელქუდა“, რომელსაც ამერიკის ტელევიზია ხშირად აჩვენებდა მულტფილ-

მების სერიაში, მგელი ლაპარაკობდა რუსული აქცენტით და ეხურა ქუდი, რომელზეც ნამგალი და ურო იყო გამოსახული [18, 56].

1984 წლის 28 ივლისს ოლიმპიადის გახსნამდე რამდენიმე საათით ადრე სამხრეთკალიფორნიის უნივერსიტეტში რეიგანი შეხვდა აშშ ოლიმპიური ნაკრების წევრებს, რომელთაც სიტყვით მიმართა. ეს იყო ფაქტიურად წინასაარჩევნო სიტყვა. რეიგანი წარმოჩინდა, როგორც სპორტის დიდი მოყვარული, კეთილი და ბრძენი პაპა და ამავე დროს ერის ჭეშმარიტი ლიდერი, რომელსაც შეუძლია მჭიდროდ შეაკავშიროს ამერიკელები. „გააკეთეთ ეს ჩემთვის“, შესძახა პრეზიდენტმა – და აშშ-ის მასობრივი ინფორმაციის საშუალებები ჩაერთო მედლებისათვის ბრძოლაში [4, 30].

ამდენად, სპორტი ყოველთვის იყო დაკავშირებული პოლიტიკასთან. დღეს კი ტელევიზიის მეშვეობით ეს კავშირი უფრო მეტად ინტენსიური გახდა. „პოლიტიკა განუხრელად არის ურთიერთობაში სპორტთან, პირველ რიგში იმიტომ, რომ, ოლიმპიური თამაშები მოვლენად გადაიქცა და მას თვალყურს ადევნებენ თითქმის 2 მილიარდი ტელემაყურებელი“ – აღნიშნავდა სოკ-ის პრეზიდენტი ხუან ანტონიო სამარანჩი. ოლიმპიურ თამაშებს მნიშვნელოვანი წვლილი შეაქვს საერთაშორისო ცხოვრებასა და საერთაშორისო ურთიერთობაში. ამიტომ, დიდია ინტერესი პოლიტიკური და საზოგადოებრივი მოღვაწეების მხრიდან.

დამოწმებული წყაროები და ლიტერატურა:

1. ზ. ჩიმაკაძე, რ. დაუშვილი, ანტიკური ოლიმპიური თამაშები, თბ., 2008
2. ბ. ჯავახია, რაინდობა შუა საუკუნეების ევროპაში, თბ., 2010

3. გ. უშარიძე, დიქტატორების კლუბი, ჟურნ. „ისტორიანი“, 2012, №11
4. В. Гескин, Кто посягает на олимпийский огонь, М., 1986
5. А. Н. Ефремов, Жертвы жестокости-дети, М., 1985
6. დ. მჭედლური, ლავრენტი ბერიას მთავარი დანაშაული, თბ., 1992
7. Л. И. Джоглидзе, Лингофонный курс русского языка, Тб., 1987
8. გაბრიელა ეშფორდ ჰოჯესი, ფრანკო, ინგლისურიდან თარგმნა და კომენტარები დაურთო თ. ნატროშვილმა, თბ., 2011
9. История физической культуры и спорта, М., 1983
10. დ. თაქთაქიშვილი, მოდერნიზმი ქართულ მართლმადიდებლობაში, თბ., 1985
11. გ. უშარიძე, „კუნძულეთის“ მარგალიტი, ჟურნ. „ისტორიანი“, 2013, №4
12. Новое Время, 1983, №16
13. С. А. Эфиоров, Покушение на будущее, М., 1984
14. Ю. В. Манко, Н. М. Попов, Свет и тени олимпийского огня, лениздат., 1987
15. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო“, 2011, №46
16. С. И. Гусков, Голубой Монстр, М., 1986
17. Н. Догополов, По ту сторону спорта, М., 1984
18. Международные отношения и борьба идей, М., 1981

ნიკიტა ხრუშჩოვის პოლიტიკური პორტრეტი

გავისხენოთ, რაზეც ნაკლებად გვიფიქრია. საბჭოთა რეჟიმის 75 წლიანი ბატონობის დროს „კომუნიზმისკენ მიგვაქანებდნენ“ ადამიანები, რომელთა ბიოგრაფიაში აღნიშნული იყო, რომ ისინი სწავლობდნენ ტექნიკუმში, ინსტიტუტში, პროლეტკაკადემიაში, უმაღლეს პარტიულ სკოლებში. მაგრამ არ იყო მითითებული როდის დაამთავრეს [1, 212].

საერთოდ, არა თუ 20-იანი წლების სახელმწიფო აპარატის მუშაკთა დიდი არმია არ იყო ინტელექტუალური, არამედ 30-იანი წლებისა და შემდგომი პერიოდის „აპარატნიკებსაც“ „გაყინული“ აზროვნება ჰქონდათ.

ამავე დროს ყრილობებისა და კონფერენციების დელეგატებიც კი არ იყვნენ ე. წ. „ახალი კულტურის“ მატარებელი ხალხი. მხედველობაში გვყავს სუსლოვისა და ბრეჟნევის ტიპის ადამიანები, რომლებმაც 30-იან წლებში მიიღეს განათლება. ესენი იყვნენ წითელი პროფესურის ინსტიტუტდამთავრებულნი: მიტინი, კონსტანტინოვი და მათი მსგავსნი [2, 21-22].

წინასწარი განზრახვით და უზომოდ სვამდნენ ალკოჰოლურ სასმელებს მოლოტოვი, კუიბიშევი, შჩერბაკოვი... ბრეჟნევი, შჩოლოკოვი და რამდენი კიდევ ჩვენ არ ვიცით.

ჩამონათვალში თამამად შეგვიძლია დავასახელოთ რიკოვი, კალინინი, ვოროშილოვი, ხრუშჩოვი, მალენკოვი, ბულგანინი, პოდგორნი. ეს მაღალი ელიტა, მაგრამ რამდენი ალკოჰოლოკი იქნებოდა დაბალ ეშელონებში წარმოსადგენია [1, 366].

სტალინის შემდგომ ხელმძღვანელთა ტრადიციული მარში გრძელდებოდა. კუნცოვოს აგარაკზე,

სადაც უკანასკნელი ოცდაათი წლის განმავლობაში ცხოვრობდა სტალინი, დამეული დროსტარებისას ბელადი ხრუშჩოვს გოპაკის ცეკვით აბუქნავებდა, რომ მას, რაღა თქმა უნდა, არ უნდა ჰქონოდა ოდესმე ხელისუფლებაზე რაიმე პრეტენზიები და სხვისი ნების საიმედო შემსრულებლობა ხელეწიფებოდა მხოლოდ. მაგრამ... სტალინის გარდაცვალების კვირაძალს მსოფლიო ატომური ომის საშიშროების წინაშე იდგა. საომრად შემართული უზარმაზარი იმპერიის სათავეში მოექცა არა ჭკვიანი და სერიოზული მმართველი, არამედ უბრალო ტაკიმასხარა – ნიკიტა ხრუშჩოვი. რაში მდგომარეობდა მისი პროვიდენციული დანიშნულება? განა სტალინის მემკვიდრეებს შორის არ იყვნენ მასზე ჭკვიანი, ეშმაკი და გავლენიანი პირები, იგივე მოლოტოვი, ბერია, ჟუკოვი და სხვები? არა! მაინცდამაინც „ტინგიცა“ ხრუშჩოვი!

საქმე ის იყო, რომ მთელ მსოფლიოში მოდებულ კომუნისტურ იდეებს, ბელადობას, როგორც სახელმწიფო მმართველობის საუკეთესო ფორმას, გატრიზავება ესაჭიროებოდა. ამას კი, მისდაუნებურად, ყველაზე უკეთ მასხარა შეასრულებდა. ხრუშჩოვმაც არ დაახანა და ერთმანეთის მიყოლებით ისეთი „კანკანები დაურტყა“, რომ ეს ტრაგიკულად მოღუშული და შეშფოთებული კაცობრიობა ჯერ ირონიულად გააღიმა, შემდეგ კი ჰომერული სიცილით აახარხარა. რად ღირდა თუნდაც კრემლის შიდა ინტრიგების გამოცდილების გადატანა ზესახელმწიფოთა მეთაურებს შორის პირადი უთანხმოების ჩამოსაგდებად, ამერიკისა და საფრანგეთის პრეზიდენტებთან, ეიზენჰაუერთან და დეგოლთან ცალ-ცალკე შეხვედრის დროს. ანდა, მისი აღიარებით, რომ ახალგზრდობაში ღორებს მწყემსავდა, რომ 28 წლის ასაკში პირველად გაიგო „რითი იჭმევა ბალეტი“. მის დროს და-

იწყო კომუნისტური კერპების დევალვაცია, ანეგლოტების სერიალები ლენინსა და ვასილ ჩაპაევზე, მისი გახმაურებული „ანგლობა“, როცა დათვრა და პოლიტიუროს წევრებს აშინებდა, გამიშვით, ატომის ღილაკს თითი უნდა დავაჭიროო. ერთი სიტყვით, მარქსის ნათქვამი, კაცობრიობა სიცილით ემშვიდობება თავის წარსულსო, იმ ეტაპზე ნაწილობრივ სრულდებოდა... [3, 411-412].

ნიკიტა სერგეევიჩ ხრუშჩოვი დაიბადა 1894 წლის 5 (17) აპრილს კურსკის გუბერნიის სოფელ კალინოვკაში, გლეხის ოჯახში. ბავშვობაში მწვემსავდა საქონელს. ზამთარში დადიოდა სკოლაში, სადაც ისწავლა წერა-კითხვა, თუმცა დაწყებითი სკოლა არ დაუმთავრებია [4, 15]. 12 წლისა უკვე მუშაობდა ქარხანაში და დონბასის შახტებში. 1918 წელს ბოლშევიკური პარტიის წევრი გახდა. იგი სამოქალაქო ომის მონაწილეა [5, 3]. სამხედრო კომისრის – ხრუშჩოვისათვის სამოქალაქო ომი დასრულდა ყუბანში. 1920 წელს არჩეულ იქნა მეშახტეთა უჯრედში პოლიტიკურ ხელმძღვანელად. 1921 წელს დონბასში გაიხსნა „დონტექნიკუმი“. ტექნიკუმთან შექმნილ მუშფაკში სწავლა დაიწყო ნიკიტამ, თუმცა ვერც ეს სასწავლებელი დაამთავრა. ამას ხელი არ შეუშლია ერთ-ერთი რაიკომის მდივნად აერჩიათ.

20-იან წლებში რუსეთში, კერძოდ დონბასში მეშახტეები ცხოვრობდნენ ბარაკებში. აქ, უზნეობა და უკულტურობა იყო გამეფებული, რაც დამახასიათებელი იყო „მუშებად“ ქცეული გლეხური ფსიქოლოგიისათვის. გუშინდელ გლეხებს არ შეეძლოთ ესარგებლად ქალაქის ტუალეტებითაც კი. მეშახტეებს არ ჰქონდათ დაბანის საშუალება, არ გააჩნდათ თეთრეული, გამეფებული იყო ღოთობა და აზარტული თამაშები [4, 20, 21].

უკრაინის დელეგაციის წევრი ნიკიტა 1925 წლის დეკემბერში პირველად ჩავიდა მოსკოვში საკ. კბ. (ბ) XIV ყრილობაზე. სხვა უკრაინელ დელეგატებთან ერთად ის ტაშს უკრავდა სტალინს, რომელსაც პირველად ხედავდა.

ხრუშჩოვი დააწინაურეს საოლქო ცენტრში. მისი მოღვაწეობის მასშტაბი სამხარეოში მნიშვნელოვნად გაიზარდა. დონეცკის ორგანიზაცია პარტიის წევრთა რიცხვით ერთ-ერთ პირველ ადგილზე იყო კავშირის მასშტაბით. ენერგიული ბუნებით დაჯილდოებულმა ნიკიტამ უკრაინის პარტიული ორგანიზაციის საუკეთესო მუშაკის სახელი მოიპოვა. თუმცა აშკარად არ ჰყოფნიდა განათლება. ასევე დარჩებოდა საშუალო დონის მუშაკად, რომ მისივე თქმით „ხელში არ ჩაეგდო ლატარიის ბედნიერი ბილეთი“ [4. 21, 22].

1928 წელს უკრაინის კბ ცკ (ბ) გენერალური მდივანი გახდა ს. კოსიორი. მან ხრუშჩოვი, როგორც გლეხის ოჯახში დაბადებული, მუშად ნამყოფი და არაინტელიგენტი გადმოიყვანა საორგანიზაციო განყოფილების გამგის მოადგილედ. საგულისხმოა, რომ პარტიულ აპარატში დასაწინაურებლად უპირატესობა ეძლეოდათ იმ პირებს, ვისაც დაბალი ინტელექტი ჰქონდა. ცოტახანში ნიკიტას უკვე გამგის თანამდებობაზე ვხვდავთ. 1929 წელს მოსკოვში გაიხსნა სამრეწველო აკადემია, სადაც მსმენელად ჩაირიცხა ხრუშჩოვი. აკადემიის პირველ ნაკადში ჩაირიცხა ნადეჟდა ალილუევა – სტალინის მეუღლე. ის აირჩიეს პარტიული ჯგუფის ხელმძღვანელად. ნადეჟდასა და ხრუშჩოვს შორის მეგობრული ურთიერთობა დამყარდა. ცოტამ თუ იცოდა, რომ აკადემიაში ტრამვაით მოსული ახალგაზრდა ქალი სტალინის მეუღლე იყო. ხრუშჩოვს ბედმა გაუღიმა, ის ხვდებოდა

სტალინს, ყოფილა ოჯახურ სადილზეც ვიდრე ნადეჟდა ცოცხალი იყო... წინსვლას და გადარჩენას ანუ „ლატარიის ბედნიერი ბილეთის“ აღებას ნიკიტა აღნიშნულ მოვლენას უწოდებდა [4, 23].

1931 წელს ნიკიტა აირჩიეს მოსკოვის ბაუმანის რაიკომის პირველ მდივნად. 1932 წელს მოსკოვის საქალაქო კომიტეტის მეორე მდივანია, ხოლო 1935 წლიდან მოსკოვის საოლქო პარტიული ორგანიზაციის პირველი მდივანი.

1938 წლის იანვარში ჯერ პოლიტბიუროს წევრობის კანდიდატი გახდა, მოგვიანებით უკრაინის კომუნისტთა ლიდერი. XVIII ყრილობის შემდეგ ნიკიტას საკავშირო ცკ-ის პოლიტბიუროს წევრად ირჩევენ. ომის პერიოდში იყო კიევის სამხედრო ოკრუგის სამხედრო საბჭოს წევრი. ჰქონდა გენერალ-მაიორის წოდება. ომის დროს მიიღო სუვოროვის მეორე ხარისხის ორდენი [4, 41].

ხრუშჩოვმა ხელისუფლების სათავეში მოსვლისთანავე ანგარიშსწორება დაიწყო მკვდარ სტალინთან. ნიკიტას კარგად ახსოვდა მოსკოვის ქალაქკომის პირველი მდივნობის პერიოდში, ერთი ხის მოჭრის ნაცვლად, ქუჩის ნარგავების გაჩეხვის გამო როგორ სასტიკად დატუქსა სტალინმა... ისიც ახსოვდა, „აგროქლაქების“ მშენებლობის პროექტისთვის დატუქსულ პატარა ბავშვივით მოზღუქუნე ნიკიტას „ჩემი პატარა მარქსი“ რომ უწოდა და ისიც—როგორ დააბერტყა თავზე 1941 წლის ოქტომბერში ფაშისტების „მომლოდინე“ და შიშს ატანილ ხრუშჩოვს ჩიბუხი.

როდესაც ხრუშჩოვმა ომის დროს კიევის დაკარგვის შესახებ აცნობა, სტალინმა ჰკითხა: „თქვენ ადგილზე ნიჩბები თუ გაქვთ?“ ნიკიტა იქვე მდგომ ფრონტის სარდალს დაეკითხა და სტალინს უპასუხა, რომ ნიჩბები აქვთ. „გამოართვიოთ ნიჩბები ჯარის-

კაცებს და თქვენივე ხელით გაითხარეთ სამარე, უკრაინის გარდა, თქვენ სხვა ადგილი არ გაქვთ!“ – მკაცრად უპასუხა სტალინმა და ყურმილი დაუკიდა.

სტალინისაგან ერთხელ უკვე შეწყალებული ხრუშჩოვის შვილი ლიონია ხრუშჩოვი, რომელმაც საბჭოთა თვითმფრინავი მტრის ზურგში დასვა და გერმანელების მხარეზე გადავიდა, წითელი არმიის საწინააღმდეგო პროპაგანდას ეწეოდა. სტალინის ბრძანებით, სპეცრაზმმა მოღალატე მფრინავი მტრის ზურგიდან მოიტაცა და სამშობლოში დააბრუნა. ხრუშჩოვი დაჩოქილი ეხვეწებოდა სტალინს, ეჩუქებინა მისთვის შვილის სიცოცხლე. სტალინმა პკითხა:

– მეხვეწები, როგორც პოლიტბიუროს წევრი თუ როგორც მამა?

– როგორც მამა, – იყო პასუხი.

– რა ვუთხრა იმ მამებს, რომლებმაც სამი და ოთხი შვილი ფაშისტების წინააღმდეგ ბრძოლაში დაკარგეს, ნუთუ ისინი მამები არ არიან?

პოლიტბიურომ განიხილა ხრუშჩოვის შვილის შეწყალების საკითხი, მაგრამ ლიონია ხრუშჩოვი ერთხმად იქნა მიჩნეული ქვეყნის მოღალატედ და სასამართლოს მიერ გამოტანილი სასჯელი ძალაში დარჩა [6, 18].

1946 წელს ხრუშჩოვმა თავის ცხოვრებაში პირველად იმოგზაურა საზღვარგარეთ ინკოგნიტოდ გენერლის ფორმით. სპეციალისტების ჯგუფთან ერთად ის ეწვია ავსტრიას, უნგრეთსა და აღმოსავლეთ გერმანიას, სადაც რეპარაციების საკითხი წყდებოდა. 1947 წელს ნიკიტა უკრაინის კპ ცკ-ის პირველ მდივნად ინიშნება, 1949 წელს კი უკვე მოსკოვის საქალაქო კომიტეტის პირველი მდივანია. მის მოღვაწეობაში დაიწყო ახალი ეტაპი. ამავე დროს პარალელურად ის ხდება საკ. კპ (ბ) ცკ მდივანი. სტალინი ბო-

ლო თვეებში იმდენად დაუახლოვდა მას, რომ თავის 70 წლის საიუბილეო სხდომაზე იუბილარის მარჯვენა ხელი გადახვეული იყო მათ ძედუნზე, ხოლო მარცხენა ხრუშჩოვზე [5, 54].

სტალინის სიკვდილის შემდეგ კომპარტიის ყრილობას განსაკუთრებული ინტერესით ელოდნენ ჩვენშიც და უცხოეთშიც. შეიცვლება რაიმე საბჭოთა კავშირში? ასეთი იყო მთავარი ინტრიგა. ყველა ელოდა ცვლილებებს, მაგრამ რაც კრემლში მოხდა, ბირთვული ბომბის აფეთქების ტოლფასი იყო.

სტალინის ერთგული დელეგატებისა და პარტიული ნომენკლატურის წინაშე სპეციალურ დახურულ სესიაზე სიტყვით გამოსულმა ხრუშჩოვმა დაუნდობელი კრიტიკის ქარცეცხლში გაატარა ახლახან გარდაცვლილი მსოფლიო პროლეტარიატის ლიდერი. მან ემოციურად ისაუბრა სტალინის „პიროვნების კულტზე“, მასობრივ რეპრესიებზე, მარქსიზმ-ლენინიზმის პრინციპების უხეშ დარღვევებზე... დელეგატები საკუთარ ყურებს არ უჯერებდნენ!

ფაქტია, რომ 1956 წლის 25 თებერვალს ხრუშჩოვმა სასწორზე დადო თავისი პოლიტიკური კარიერა და პირადი ბედი, რადგან პარტიული ხელმძღვანელობის უმრავლესობა სტალინის დანაშაულთა გამოაშკარავების წინააღმდეგი იყო. ისინიც ხომ ხრუშჩოვთან ერთად, ამ დანაშაულების მონაწილენი იყვნენ!

ასეთი გაბედული, ემოციური და, ამავე დროს, გაუაზრებელი ნაბიჯის გადადგმა მხოლოდ ხრუშჩოვს შეეძლო. პოლონეთის კომპარტიის ლიდერი ბოლესლავ ბიერუტი ყრილობის შემდეგ მოსკოვშივე გულის შეტევით გარდაიცვალა.

ხრუშჩოვის „საიდუმლო მოხსენება“ ერთხანს პრესაში არ იბეჭდებოდა, მაგრამ ტექსტმა მაინც გა-

ქონა დასავლეთში და იქ უდიდესი აჟიოტაჟი გამოიწვია [7, 46, 47].

რთულ ვითარებაში აღმოჩნდნენ კომუნისტური პარტიები დასავლეთის ქვეყნებში, მათი ავტორიტეტი საგრძნობლად შეირყა. კომუნისტური აღბანეთის ლიდერმა ენვერ ხოჯამ ხრუშჩოვს რევიზიონისტი უწოდა და საერთოდ გვერდზე განუდგა საბჭოთა კავშირს.

მაგრამ მოსკოვისათვის საერთაშორისო თვალსაზრისით ყველაზე ავის მომასწავებელი მათ ძედუნის მომდურება იყო, რომელმაც არ გაიზიარა კრემლის ახალი პოლიტიკა. პეკინსა და მოსკოვს შორის დიდი განხეთქილება იწყებოდა [7, 48]. „პრავდაში“ გამოქვეყნდა სტატია ჩინური გაზეთის „ჟენმინ ჟიბაოს“ ფურცლებიდან, სადაც აღნიშნული იყო, რომ სტალინის დამსახურება უფრო მეტია, ვიდრე მისი შეცდომები, და მრავალი მათგანი გასათვალისწინებელია, რამდენადაც ისინი ამდიდრებენ პროლეტარიატის დიქტატურის ისტორიულ გამოცდილებას, პარტიულ წრეებში სტალინის ავტორად მათ ძედუნს მიიჩნევდნენ [4, 97].

მიღებული მოსაზრების თანახმად ყრილობაზე ხრუშჩოვის გამოსვლა გადამწყვეტი ეპიზოდი გახდა ხელისუფლებისათვის ბრძოლაში. აიღო რა ხელში ინიციატივა ნიკიტამ დარტყმა მიაყენა სტალინის ისეთ თანამებრძოლებს, როგორც იყვნენ მოლოტოვი, კაგანოვიჩი, მალენკოვი, ვოროშილოვი, მიქოიანი; რომელთა ყოფნა ცკ პრეზიდიუმში ხელს უშლიდა. მოხსენებით ხრუშჩოვმა გუშინდელ „ბელადებს“ ნიადავი გამოაცალა, მოამზადა მათი ხელისუფლებიდან მოცილება [4, 90].

ყველაზე ცუდ დღეში პატარა საქართველო აღმოჩნდა. ხრუშჩოვის პიროვნული ზიზღი სტალინის

მიმართ საქართველოსაც გადასწვდა. ექსცენტრულმა ნიკიტა სერგის ძემ არაერთხელ მოიხსენია აუგად „ბელადის სამშობლო“, რაც უარყოფითად განაწყობდა ქართველების მიმართ მთელ საბჭოთა პარტიულ და სახელმწიფო აპარატს.

XX ყრილობის დასრულების შემდეგ, სულ ორიოდე კვირაში, თბილისში 9 მარტის სისხლიანი დღე დადგა. სამწუხაროდ, მსოფლიომ მაშინ ვერაფერი გაიგო ამ ტრაგედიის შესახებ, რომლის მთავარი შემქმნელი ხრუშჩოვი იყო.

1956 წლის 30 ივნისს სკკპ ცკ დადგენილებაში „პიროვნების კულტის შესახებ“, ხრუშჩოვმა უკან დაიხია. დადგენილება და მისი შინაარსი, ასევე ფორმულირებები უკან გადადგმულ ნაბიჯს წარმოადგენდა XX ყრილობაზე წაკითხულ მოხსენებასთან შედარებით. ახლა საჯარო გამოსვლებში ნიკიტა აღნიშნავდა, რომ სტალინი იყო უდიდესი რევოლუციონერი და მარქსისტ-ლენინელი და პარტია არ მისცემს უფლებას „კომუნიზმის მტერებს სტალინის სახელის შესაბღალავად“ [4, 97].

XX ყრილობაზე „ბომბის აფეთქებას“ მყისვე დეტონაციები მოჰყვა აღმოსავლეთ ევროპაში.

პირველი პოლონეთი იყო. ეს ქვეყანა, მართალია, საბჭოთა კავშირმა გაათავისუფლა გერმანელი ფაშისტებისაგან, მაგრამ შემდეგ თვითონ აღმოჩნდა ახალი დამპყრობლის ხელში. პოლენელები ითხოვდნენ ქვეყნიდან საბჭოთა ჯარის გაყვანას. განსაკუთრებით შეურაცხყოფილად გრძნობდნენ ისინი თავს იმის გამო, რომ თავდაცვის მინისტრად მოსკოვმა პოლონელებს საბჭოთა მარშალი კონსტანტინე როკოსოვსკი დაუნიშნა. იგი წარმოშობით პოლონელი იყო, მაგრამ მხარდაჭერით ამ ქვეყნის სამხედროებშიც კი არ სარგებლობდა [7, 51].

1956 წლის გაზაფხულზე პოლონეთში მუშათა გაფიცვები დაიწყო. გაფიცულთა წინააღმდეგ ხელი-სუფლებამ ძალა გამოიყენა, იყო მსხვერპლი. პოლიტიკური კრიზისი მალე პოლონეთის მმართველ კომუნისტურ (პოლონეთის გაერთიანებული მუშათა პარტია) პარტიასაც მოედო, რომლის შიგნითაც ბ ი ე რ უ ტ ი ს სიკვდილის შემდეგ ლიდერობისათვის ბრძოლა მიმდინარეობდა. შექმნილი პოლიტიკური ვითარების გამო პოლონეთის მუშათა პარტიის ცკ-ის VIII პლენუმზე ხრუშჩოვი ოფიციალური მიწვევის გარეშე ჩავიდა ვარშავაში. აეროდრომზე დახვდნენ ოხაბი, ჯერ განთავისუფლებული და პარტიის ცკ-ის შემადგენლობაში კოოპტაციის წესით შეყვანილი გომულკა, ცირანკევიჩი, ზავადსკი და სხვ. თვითმფრინავიდან გადმოსვლისთანავე ნიკიტა მუშტით დაემუქრა პოლონელ ხელმძღვანელებს და პირველად საბჭოთა გენერლებს მიესალმა. ოხაბმა გაბედა და სახალხოდ მისცა შენიშვნა ხრუშჩოვს: „პოლონეთის დედაქალაქში ჩვენ ვართ უფროსები და მსაპინძლები, ამიტომ არ გეჭირდება წარმოდგენის მოწეობა“ [4, 107]. შემდეგ იყო „სისხლიანი შემოდგომა“ უნგრეთში.

ხრუშჩოვის ფენომენზე ბევრი დაიწერა და ითქვა, მაგრამ ბევრი დარჩა სათქმელიც.

როდესაც ნიკიტა იწყებდა ლაპარაკს, თვითონაც არ იცოდა რით და როგორ დაამთავრებდა. თავის „ორატორულ ხელოვნებას“ პირველად მეუღლესთან სცდიდა. როგორც ჩანს, ცოლი ერთ-ერთი მისი კონსულტანტი იყო [8, 287].

ხრუშჩოვი თავს იწონებდა, რომ ახლოს იყო საზოგადოების ყველა ფენასთან. 1959 წლის ზაფხულში სონაში დასვენების დროს წერილი მიიღო ორჯერ ნასამართლევი ყოფილი ქურდისაგან. ქურდი ჩიოდა, რომ სამსახურს ვერ შოულობდა, თუმცა გა-

დაწვევტილი ჰქონდა წესიერი ცხოვრება დაეწყო. ნიკიტამ წერილის ავტორი მიიწვია აგარაკზე, ესაუბრა და დარწმუნებულმა, რომ მასზე სათანადო ზეგავლენა მოახდინა სამსახური უშოვა და ბინაც მიაღებინა. მოგვიანებით ამ „ინიციატივის“ გავლენით, რაზეც ხშირად ლაპარაკობდა სახელმწიფოს მეთაური, კავშირის მასშტაბით დაიწყო დიდი კამპანია: ნაკლებად მძიმე დანაშაულისათვის ნასამართლებე პატიმრებს ათავისუფლებდნენ სასჯელ აღსრულების დაწესებულებებიდან, რასაც მძიმე შედეგები მოყვა.

ნიკიტა ხშირად ასახელებდა მწერალ ვინჩენკოს, რომელიც მემარჯვენე ესერი იყო და ანტისაბჭოთა მოღვაწედ ითვლებოდა. როგორც ჩანს, მან ახალგაზრდობაში წაიკითხა მისი ნაწარმოები და არც იცოდა ზუსტად ავტორის ბიოგრაფია. ინტელიგენციასთან გამოსვლის დროს ხრუშჩოვი ყვებოდა აღნიშნული მწერლის მოთხრობის „პატარა პინას“ შინაარსს. მოთხრობაში აღწერილია, თუ როგორ სხედან ციხის კამერაში შვიდნი... როგორ აკეთებენ მიწისქვეშა ხვრელს. გააკეთეს ხვრელი, პირველი ვინ გაძვრება? ხომ საშიშია! ყველაზე დიდი საშინელება მოელის მას, ვინც პირველი გაძვრება. არავის არ უნდა პირველი გაძვრეს. კამერაში არის ყველაზე პატარა, შეუმჩნეველი, წყნარი პატიმარი. რომელსაც ეძახდნენ „პატარა პინას“ და, აი, შესთავაზეს მას: „პინა გაძვრება პირველი“, და პინა გაძვრა პირველი, მე ვიქნები მეთაური: შენ ესა და ეს გააკეთე, შენ ესა და ეს...“ და გახდა მათი უფროსი. და, აი, მეც პატარა პინა ვარ, – განაცხადა ხრუშჩოვმა, მე ვარ თქვენი მბრძანებელი.

ამ გამოსვლის შემდეგ დასავლეთში ნიკიტას დაარქვეს პატარა პინა. ხრუშჩოვი ამის გამო განაწყენდა, შეიძლება იმიტომ, რომ მან გვიან გაიგო, პინა

პინკუსია, ებრაული სახელი. როცა ხრუშჩოვი მოხსნეს, დასავლეთ გერმანულმა ჟურნალმა „შტერნმა“ ამ მოვლენას ნახევარი ნომერი მიუძღვნა. იგი იხსნებოდა ხრუშჩოვის უზარმაზარი პორტრეტით, რომლის ზემოთ ეწერა: „პატარა პინა“ აღარ არსებობს“ [9, 13-14].

ხრუშჩოვი, როგორც თვითდაჯერებული ადამიანი, თვლიდა, რომ ყველაფერი იცოდა [10, 96]. ერთერთ მიტინგზე მან თქვა: „მარქსის იდეა–ეს, რა თქმა უნდა, კარგია, მაგრამ თუკი ღორის ქონს წავუხვამთ, კიდევ უფრო კარგი იქნება“. ბუნებრივია, ნორმალურ ადამიანს თავში არაფრით მოუვა აზრად, რომ მარქსის იდეებზე შეიძლებოდა ღორის ქონის წასმა.

განსაცვიფრებელი იყო ხრუშჩოვის სურვილი, ელაპარაკა ხელოვნებაზე ისე, რომ მისი სრულებით არ ესმოდა. ცდილობდა აეხსნა, რაა ლამაზი და რაა უშნო. რა არის მხატვარი, რომელიც მიისწრაფვის კომუნიზმისაკენ. „აი როგორი ცუდია ერნსტ ნეიზვესტნი“. და ბოლოს იპოვა, იპოვა და ძალიან გაუხარდა. იგი ამბობს: „აი, რას ჰგავს თქვენი ხელოვნება: კაცი რომ შევიდეს საპირფარეოში, ჩაძვრეს ხერეღში და იქიდან შეხედოს, რაა მის ზემოთ, როცა ხერეღზე ვიღაც ზის. აი ესაა თქვენი ხელოვნება, აი, თქვენი პოზიცია, ამხანაგო ნეიზვესტნი, თქვენ ხერეღში ზიხართ!“ [9, 11].

ნიკიტას ინტელექტს მკაფიოდ გამოხატავს ერთი მაგალითი, როდესაც კრემლის დარბაზში გამოსვლისას 650 ადამიანის წინაშე ტრიბუნაზე მდგომმა, დარბაზის ბოლო რიგს მიმართა: „თქვენ, რაო, რა კბილები დაგიკრჭიათ! თქვენ, სათვალღიანო „აჩკარიკ“, აი, იქ, ბოლო რიგში, წითელჰერანგიანო! რას იკრიჭებით! გვაცადეთ, თქვენც მოგისმენთ, თქვენი ჯერიც მოვა!“ [9, 27].

1962 წლის დეკემბერში ლენინის მთების დარბაზში ხელოვნების მუშაკებთან შეხვედრის დროს სადილის შემდეგ, როცა შესვენება გამოცხადდა ყველა მიაწყდა საპირფარეშოებს. პირველი შესვენებისას საპირფარეშოები არ გაუმიჯნიათ, შემდეგ დაყვეს: ნაწილი მთავრობისათვის, ნაწილი – ყველა დანარჩენებისათვის. პირველ შესვენებაზე ყველა ნებისმიერ საპირფარეშოში შედიოდა. და აი, ალოვიც შევიდა საპირფარეშოში, დადგა პისუარის რიგში; ხალხი ბევრია, დგას, უცდის და უცებ უკნიდან ესმის ხმა: „მიბრძანდით ნიკიტა სერგის ძე, მიბრძანდით“. მოიხედა უკან–ხრუშჩოვი დგას, ყველა ეპატიჟება პისუარისაკენ, ასე ვთქვათ, ადგილს უთმობენ. ხრუშჩოვი კი: „ნუ წუხხართ, ვიდგები“. ალოვი ჭოჭმანობს: „რა ქნას? – ფიქრობს, – დაუთმოს ადგილი? მლიქვნელობაა. არ დაუთმოს–ესეც უხერხულია“. ნიკიტა კი უკან დგას, ხენეშის, ერთი ფეხიდან მეორეზე ინაცვლებს.

ვიდრე ალოვი ყოყმანობდა, პისუარი განთავისუფლდა. მან გადაწყვიტა პრინციპული ყოფილიყო: არა, ჯერ მე, ხრუშჩოვმა მოიცადოს. დადგა პისუართან, მაგრამ, ალბათ მღელვარების ნიადაგზე ინსტრუმენტი არ ამუშავდა. დგას, დგას–არ შეუძლია დაწყება. უკნიდან გრძნობს ხრუშჩოვის სუნთქვას, ხედავს გაბოროტებულ სახეებს, რომლებიც მას მიხერებიან: აი, უსინდისო, დგას პისუართან და არაფერს აკეთებს, ხრუშჩოვსაც არ უშვებს. ბოლოს მოახერხა, დაამთავრა ოპერაცია, გვერდით გამოვიდა და ხრუშჩოვმა მაშინვე დაიკავა მისი ადგილი [9, 9].

ნიკიტას საერთოდ ყოველთვის სურდა რაიმე შეეცვალა. აგარეკზეც კი, სადაც ყოველ კვირას იმყოფებოდა საწერ მაგიდას ადგილს უცვლიდა [11].

ეკატერინე მესამედ წოდებული კულტურის მინისტრი ფურცევა, რომელსაც ხალხური გადმოცემა უმაღლეს ხელისუფალთა საყვარლად მიიჩნევს, 1957 წელს ხრუშჩოვის მოხსნის მცდელობის დროს ფავორიტის გვერდში იდგა. მაგრამ შემდეგ „გადაიყვარეს“. გამოიყვანეს პრეზიდენტისა და ცკ-ის შემადგენლობიდან. სახლში მისულმა ვენები გადაიჭრა. გადაარჩინეს და დაუბრუნეს ძველი პრივილეგიები [12].

1961 წელს – XXII ყრილობაზე, როგორც მისი მონაწილენი, ასევე პარტია, ხალხი უჩვეულო სანახაობის მოწმენი გახდნენ. ხრუშჩოვმა თავდაპირველად საანგარიშო მოხსენების წაკითხვას მოანდომა ოთხი საათი. შესვენების შემდეგ კიდევ სამი საათი „მჭკვერმეტყველებდა“. ასეთი რამ ლენინისა და სტალინის დროს არ არსებობდა. როგორც ჩანს ხრუშჩოვის დროიდან დამკვიდრდა საშინელი ტრადიცია: ლიდერის ავტორიტეტი განისაზღვრებოდა მის მიერ წარმოთქმული სიტყვების რაოდენობით.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ხრუშჩოვი საერთოდ იყო ლაპარაკის დიდი მოყვარული და ყბედი. ის ფაქტობრივად არავის აძლევდა ლაპარაკის საშუალებას [8, 291], 192]. ინტელიგენცია მას უწოდებდა „ივანუშკა სულელს“, „მესიმინდეს“, „ყბედს“ [8, 293].

საინტერესოა, შეესაბამება თუ არა სინამდვილეს მტკიცება, რომ თითქოს, ხრუშჩოვს ქართველების აყრა და შუა აზიაში გადასახლება უნდოდა? ამ საკითხზე შემდეგ მოგონებას გვთავაზობს დევი სტურუა: 1962 წლის ზაფხულის ერთ დღეს საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მაშინდელი პირველი მდივნის ვასილ მჟავანაძის კაბინეტში დავყოფნდი. სადამოს რვა საათი იქნებოდა, რომ აწკარუნდა ტელეფონის აპარატი „ვჩ“. მჟავანაძემ ყურმილი აიღო. რამდენიმე წამის შემდეგ ის გა-

ფითრდა, მანიშნა, მომიახლოვდიო და ყურმილი ისე შეატრიალა, რომ მეც გამეგო, რას ელაპარაკებოდნენ. იმ წამსვე ვიცანი ხრუშჩოვის ხმა (ის იმ დროს ბიჭვინთაში ისვენებდა).

– თურქეთთან შეერთება მოინდომეთ? – ღრიალებდა ხრუშჩოვი. მე ჩავჩურჩულე მჟავანაძეს, ეთქვა ხრუშჩოვისათვის, რომ ქართველებს ისტორიულად არ შეეძლოთ ჰქონოდათ რაიმე განსაკუთრებული სიმპატიები თურქების მიმართ, ვინაიდან თურქებმა ძალით დაისაკუთრეს საქართველოს ერთი მესამედი, რომ ისინი უღეტდნენ ქართველებს და ა. შ. მჟავანაძემ ეს ყველაფერი უთხრა ხრუშჩოვს, მაგრამ ამაოდ...

– „ვაგონი პოდადიმ, ვისელიმ ვას ვსეს კერტოვოი მატერი!“ – დაიღრიალა ხრუშჩოვმა და ყურმილი დააგდო.

საქმე შემდეგში იყო. თურმე, ხრუშჩოვს, რომელიც ბიჭვინთაში ისვენებდა, აჩვენეს მის სახელზე დაწერილი წერილი ვიღაც კორეელი იუნის. ეს იუნი, თითქოსდა, მკურნალობდა წყალტუბოში. ჰოდა ეს „მითიური“ იუნი ატყობინებდა ხრუშჩოვს, რომ ქართველებთან საუბრისას მას შეექმნა შთაბეჭდილება, რომ მათ აქვთ სურვილი შეუერთდნენ თურქებს და სხვა ამგვარი აბდაუბდა. იუნს „მითიური“ ვუწოდე იმის გამო, რომ ასეთი ავადმყოფი თუ დამსვენებელი წყალტუბოში არ აღმოჩნდა, იმისდა მიუხედავად, რომ გენერალ-პოლკოვნიკ ინაურის უწყებამ საგულდაგულოდ „გაცხრილა“ საქართველოს ეს სამკურნალო კურორტი. ეს წერილი საკმაოდ უხეში და მარტივი პროვოკაცია იყო.

ამ გამოხდომის აქტიური პროტესტის გარეშე დატოვება არავითარ შემთხვევაში არ შეიძლებოდა. ისევ აწკრიალდა „ვჩ“ – კვლავ ხრუშჩოვია. მას ვე-

ღარ იცნობდით. ბოდიში მოუხადა მჟავანაძეს, თქვა, რომ ოდნავ (?) გაცხარდა, რომ იუნის წერილი „ვიედენოვო იაიცა ნე სტოიტ“ და სხვა ამგვარი რამ. შემდეგ ხრუშჩოვმა მიიწვია მჟავანაძე ბიჭვინთაში...

ხრუშჩოვი მშვენიერ გუნებაზე გახლდათ. სადილის წინ ნიკიტა და მჟავანაძე ცურაობდნენ ბიჭვინთის განთქმულ აუზში. ეს აუზი, გარდა სხვა ღირსშესანიშნაობისა, გამოირჩეოდა იმით, რომ კარგ ამინდში ღილაკზე ხელის დაჭერით ზღვის მხარეს იხსნებოდა კედელი და იქმნებოდა ილუზია, რომ ცურავდი ღია ზღვაში.

დღის სამი საათი სრულდებოდა, როცა მოირბინა (პოლიტბიუროს მაშინდელი დაცვის სამმართველო) უფროსმა გენერალ-ლეიტენანტმა ზახაროვმა და ხრუშჩოვს უთხრა:

– ნიკიტა სერგეევინ! მორის ტორეზი მეუღლითურთ თავისი რეზიდენციიდან გამოვიდნენ და აქეთ მოემართებიან.

ეს რეზიდენცია კი აუზიდან 500-600 მეტრითაა დაშორებული. მჟავანაძე სასწრაფოდ ამოვიდა აუზიდან და გასახდელში მიიმალა. ხრუშჩოვი კი, ვითომც არაფერი მომხდარიყოს, დაცურავდა თავისი კორპის რგოლით, თითქოსდა ზახაროვის სიტყვები არც გაეგონოს.

რამდენიმე წუთის შემდეგ მოვიდნენ მორის ტორეზი და მისი მეუღლე. ფრანგი კომუნისტების ხელმძღვანელი გამოწყობილი იყო ღია ფერის კოსტიუმში, მის მეუღლესაც ელეგანტური კაბა ეცვა. შეწუხებული ზახაროვი ეუბნება ხრუშჩოვს:

– ნიკიტა სერგეევინ, ტორეზი და მისი მეუღლე უკვე აქ არიან. როგორც იქნა, ხრუშჩოვმა ინება წყლიდან ამოსვლა. მას ეცვა სატინის შავი ტრუსები, მუხლამდე რომ წვდებოდა. ასეთებს ჩვენში

„ფოხნებს“ ეძახიან. სრულიად სველი, ისე რომ კორპის რგოლი არ მოუხსნია, ხრუშჩოვი დაიძრა მორის ტორეზის და მისი მეუღლის მიმართულებით. სველმა ტრუსებმა გამოკვეთა ხრუშჩოვის ქვედა ტანი. ერთი სიტყვით, სურათი ძალიან არაორდინარული იყო. რომ იტყვიან, სასაცილო იქნებოდა, სატირალი რომ არ ყოფილიყო. რა გაეწყობოდა! უხერხული გრძნობებისა და სირცხვილის დამღალავი შეგრძნებით გავეყვით ხრუშჩოვს.

როცა კოხტად მორთულებმა მორის ტორეზმა და მისმა მეუღლემ სველი, შავი სატინის ტრუსების ამარა ხრუშჩოვი დაინახეს, თანაც კორპის რგოლით შემოსალტული, შეცბნენ, ალბათ, თვალებს არ დაუჯერეს. მაგრამ, როცა ამ კოლორიტულმა „ზმანებამ“ მათ თავისი ხელი გაუწოდა, მიხვდნენ, რომ ზმანება კი არა, სავსებით რეალური ხრუშჩოვი იყო [13].

ყოველი ახალი „ბელადი“ ეკონომიკის მდგომარეობასაც ახალი თვალით უყურებდა. მაგალითად, 1953 წლის ცკ სექტემბრის პლენუმმა აღიარა სტალინური აგრარული პოლიტიკის სრული კრახი, ითქვა, რომ პოლიტიკურმა ძალადობამ გლეხობაზე გამოიწვია სოფლის ძალების პარალიზება. კომუნისტებმა უარი განაცხადეს გლეხობის მიწაზე მიმაგრების პრაქტიკაზე. გარკვეული შედეგები ამ ნაბიჯებს ცოტა ხნით მართლაც ჰქონდა. მაგრამ ისევ მოიწადინეს განეცვიფრებინათ მსოფლიო „ისტორიული სასწაულის“ რეალიზების სურვილით. 50-იანი წლების ბოლოს იწყება სოფლის მეურნეობის „კომუნისტური წმენდა“, დაჩქარებული მოძრაობა „იდეალისაკენ“, რაც გამორიცხავდა პირადი დამხმარე მეურნეობის „ტრივიალურობას“ [14, 244-245].

ამერიკის შერცხვენის საშუალებათა ბეჯითად ძიებაში ნიკიტა ხრუშჩოვმა ბრძანება გასცა ყოველ-

გვარი უარის აღკვეთით შეესყიდათ კოლმეურნეებისაგან მთელი რქოსანი პირუტყვი. ასეთი ადმინისტრაციული გზით მან შესძლო საზოგადო მფლობელობაში გადაეყვანა რამდენიმე მილიონი სული საქონელი. მაგრამ სიცივეების დადგომასთან ერთად გამოირკვა, რომ კოლმეურნეობები და საბჭოთა მეურნეობები მზად არ იყვნენ მათ დასაბინავებლად და გამოსაკვებად და გარკვეული ნაწილი დასაკლავი გახდა. მას შემდეგ აღარ დარჩა სოფლად აღარც ძროხა, აღარც ხბო...

ან გავისხენოთ საბედისწერო დადგენილება ცხენების შესახებ: ისინი გამოაცხადეს მუქთამჭამელებად, სხვისი საკვების მიმტაცებებლად, რომლებიც არცხვენდნენ სოციალისტურ რუსეთს უაზრო ჭიხვინითა და ურმის ჭრიალით. მაგრამ აქ საქმე მარტო „ურმის ჭრიალში“ როდი იყო. რომელიღაც კარის ლაქიამ ჩაურჩულა ხრუშჩოვს ყურში, რომ თუ დაკლავდნენ რამდენიმე მილიონ ცხენს, ამით უამრავი საკვების ეკონომიას გასწევდნენ და ამას დაემატებოდა მუქთად გაჩენილი უდიდესი რაოდენობის ცხენის ხორცი. ახალი ტყავი ქაშრებისა და ფეხსაცმლის ლანჩისათვის! და მართლაც, აიკრძალა ცხენებისათვის საკვების მიცემა, ისინი ამოიღეს ყველა სახის საადრიცხვო ბარათებიდან, ანუ გამოაცხადეს კანონგარეშედ და კოლმეურნეობები, სურდათ მათ თუ არ სურდათ, იძულებულნი გახდნენ გაესტუმრებინათ ცხენები სასაკლაოზე...

ახლა დეკორატიული ქალაქები? ხდებოდა ხოლმე, რომ ასეთი თეატრალური ცხოვრებისათვის ადამიანებს ძალით, მილიციის დახმარებით მიერეკებოდნენ ღობის ძირში მიდგმული საერთო ტუალეტისანი მრავალბინიანი სახლებისაკენ, ამასობაში კი მიტოვებული სოფლები არაპერსპექტიულად ცხადდებოდა.

ბოდა, ეზოებს ძეძვი ედებოდა, რადიოს ბოძები ირ-
ყეოდა, ჭები იქცეოდა... [15, 9].

სტალინისაგან განსხვავებით, ხრუშჩოვი ბევრს
მოგზაურობდა ქვეყანაში. ადგილობრივი ხელისუფ-
ლება საგანგებოდ ემზადებოდა ნიკიტას შესახვედ-
რად. მაღაზიებში შემოჰქონდათ ფართო ასორტიმენ-
ტის საქონელი სიუხვის მოსაჩვენებლად, ოღონდ
პროდუქტები არ იყიდებოდა, რათა გიგანტური რიგე-
ბი არ გაჩენილიყო [12, 330].

სოფლის მეურნეობის უბადლო „მცოდნე“ ხრუშ-
ჩოვი მოითხოვდა საკვები ბალახისა და საკვები კულ-
ტურების ნაცვლად დაეთესათ საფურაჟე და შაქრის
ჭარხალი. საფურაჟე ჭარხალს კი ღორებს აჭმევდნენ.
დიახ, იმას, როგორც ღორებს, ისე აჭმევდნენ ჩვენს
სამხედროებს გერმანიაში ომის დროს [9, 4, 5].

1961 წელს საგარეჯოში ყოფნისას ნიკიტა სი-
მინდის „მოყვანის საიდუმლოებას“ უხსნიდა ქარ-
თველ გლეხებს. გიორგიწმინდელმა ვანო ჭიაბერაშ-
ვილმა ვეღარ მოითმინა და აყვირდა:

„ – რეებს არახუნებს, რო არახუნებს, ეგ ჯო-
ჯო, მაშ მაგან უნდა მასწავლოს, „საჩერქეხოში“
როგორი სიმინდი მომყავს, რად მინდა მაგის ლაი-
ლაის რომ ვისმენ აქ, მაგან უნდა მასწავლოს
ჭკუა?“... [15, 20].

რიაზანის „გამოცდილება“, რომლის მიხედვი-
თაც თვლიდნენ, რომ მოკლე დროში შეიძლებოდა
სამჯერ გაზრდილიყო ხორცის წარმოება აღმოჩნდა
ავანტიურა და რიაზანის პარტიის საოლქო კომიტე-
ტის მდივანმა ლარიონოვმა თავი მოიკლა [10, 180].

მსოფლიოს მომავლისათვის მნიშვნელოვანი
იყო XX ყრილობაზე კომპარტიის მიერ გაცხადებუ-
ლი ქვეყნის საგარეო კურსის ახალი პრინციპი – კა-
პიტალისტურ სამყაროსთან „მშვიდობიანი თანაარსე-

ბობა“. ამიერიდან ომი სოციალისტურ და კაპიტალისტურ სამყაროებს შორის ფატალურ აუცილებლობას აღარ წარმოადგენდა. დაუნდობელი კლასობრივი ბრძოლის იდეოლოგიით გაუქვნილი საბჭოთა საზოგადოებისათვის ეს თეზა საკმაოდ ჰუმანურად უღერდა, მას დასავლეთშიც მიესალმნენ. თუმცა ამ სწორ იდეას მომავალ წლებში თავად ხრუშჩოვმა გადაუსვა ხაზი თავისი ავანტიურიზმით.

ხრუშჩოვმა თავისი მმართველობის დასაწყისიდანვე დაიწყო „სიურპრიზების მირთმევა“ დასავლეთისათვის. მისი პირველი შეხვედრა აშშ-ის, დიდი ბრიტანეთისა და საფრანგეთის ხელმძღვანელებთან 1955 წელს შედგა ჟენევაში. ეს სამიტი გარკვეულწილად აშშ-ის ახალარჩეული პრეზიდენტის დუაიტ ეიზენჰაუერის პრეზენტაციაც იყო. სამიტზე მწვავე დიალოგი გაიმართა ნატოს თაობაზე, რომელსაც საბჭოთა კავშირი თავის წინააღმდეგ მიმართულ სამხედრო ბლოკად მიიჩნევდა, დასავლეთი კი – მშვიდობის გარანტად. ყველასათვის მოულოდნელად, საბჭოთა ხელმძღვანელმა წამოაყენა წინადადება... საბჭოთა კავშირის ნატოში გაწევრიანების შესახებ. „რამდენიმე წუთის მანძილზე დასავლეთის დელეგაციები გაოგნებული დუმდნენ, – იგონებს გრომიკო – ეიზენჰაუერს გაკვირვებისაგან კისერი კიდევ უფრო დაუგრძელდა. იგი დალესს მიუბრუნდა და მასთან დაიწყო პრივატულად საუბარი. პრეზიდენტის სახეზე გაქრა მისთვის ჩვეული ღიმილი, რომელიც ასე ეხმარებოდა მას ამომრჩეველთა მოხიბვლასა და მათი ხმების მოპოვებაში. ამ წინადადებაზე პასუხი ვერც ჟენევაში და ვერც შემდგომ ვერ მივიღეთ. იგი „ნოხის ქვეშ ამოდეს“ [16, 359].

ბოლშევიკურ ბრახაბრუსს შეჩვეულმა ნიკიტა ხრუშჩოვის ძემ ვეროპელების თავაზიანობა და საუბრის

რბილი სტილი მათ სისუსტედ ჩათვალა და უენევიდან მოსკოვში დაბრუნებულმა თავის თანამებრძოლებს განუცხადა: „იმპერიალიზმი სუსტდება და ისტორიული მომენტი ჩვენს სასარგებლოდ მუშაობს“ – ო. გდრ-ს სახელმწიფო უშიშროების მინისტრი იყო ვოლვებერი, რომელსაც დაუპირისპირდა ხრუშჩოვი. ამის გამო ვალტერ ულბრიხტმა მინისტრი დაკავებული თანამდებობიდან გაანთავისუფლა. დაპირისპირების მიზეზი კი შემდეგში იყო: ვოლვებერმა საბჭოთა კავშირის სუკ-ის მაშინდელ თავმჯდომარეს სეროვს გაუმხილა, რომ გდრ-ს ხელმძღვანელობაში პროდასავლური ნიშნები იკვეთებოდა, რაც წინააღმდეგობაში მოდიოდა საერთაშორისო კომუნისტურ მოძრაობასთან. სეროვმა აღნიშნული საუბრის შინაარსი აუწყა ხრუშჩოვს. ნიკიტამ კი ერთ-ერთ სადილზე შეხვედრის დროს ულბრიხტს შენიშვნა მისცა:

– რატომ აჩერებთ თანამდებობაზე სახელმწიფო უშიშროების ისეთ მინისტრს, რომელიც ჩვენ გვაწვდის ინფორმაციას თქვენი პარტიის შიგნით იდეოლოგიურად განსხვავებულ შეხედულებებზე? ეს ხომ ბერიასა და მერკულოვის ტრადიციების გაგრძელებაა, რომელთაც ვოლვებერი ხვდებოდა ორმოციან წლებში მოსკოვში ჩამოსვლის დროს.

ულბრიხტი მიხვდა, რაც უნდა გაეკეთებინა და მაშინვე მოხსნა მინისტრი „ანტიპარტიული ქცევების“ გამო. მოგვიანებით ვოლვებერი „ხანძრის დროს“ დაუღუპა [17, 177].

ამერიკაში ვიზიტით რამდენჯერმე მყოფი ხრუშჩოვი თვლიდა, რომ ამ ქვეყანას ძირფესვიანად იცნობდა. მისი სიურეალისტური ვიზიტების შესახებ უამრავი რამ დაიწერა და ითქვა. განსაკუთრებით საინტერესოა ნიკიტას პირადი თარჯიმნის ვიქტორ სუ-

ხოდრევის მოგონებები, რომელიც მშვენიერი იუმორით აღწერს ნიკიტას ექსტრავაგანტულ ისტორიებს.

მაგალითად, ნიუ-იორკში ხრუშჩოვმა სასტუმროს აივნებიდან მხურვალე იმპროვიზებული სიტყვით მიმართა გაოცებულ გამვლელ-გამომვლელებს, რითაც განსაკუთრებით ჟურნალისტები გაახალისა.

პირდაპირ ტელეეთერში ცნობილ ჟურნალისტთან დევიდ სასკანიდთან მან ისეთი შოუ მოაწყო, როგორც ამერიკელებს არც დაესიზმრებოდათ. ჟურნალისტის მოკრძალებულ კითხვას, უპერსპექტივო ხომ არ იყო აშშ-ის გაკომუნისტების საბჭოური მცდელობა, ნიკიტამ მრისხანე ტირადა მიაყოლა: „იმის მაგივრად, რომ მე მისმინოთ, თქვენ პროვოკაციულ კითხვებს მისვამთ და თვლით, რომ მე ძალღიჯი ვარ და მოვარეს ვუყუფ. არა, მე ძალღიჯი კი არ ვარ, არამედ უდიდესი სახელმწიფოს ხელმძღვანელი!“ [18, 51-52]. უკვე გაღიზიანებულმა ჟურნალისტმა საბჭოთა ლიდერს შემდეგნაირად მიმართა: „თუ შეიძლება ნუ გვკმენთ, თქვენ ჩვენ გვიკმინეთ“. ნიკიტამ უპასუხა: „არა, ეს თქვენ გვკმენთ“. უ-2-ის შემოსვლა იყო თქვენი კბენა. აქ საუბარია 1960 წლის 1 მაისს სვერდლოვსკთან ამერიკული მზვერავი-თვითმფრინავის „ჩამოგდებაზე“, რასაც კონფრონტაცია მოჰყვა დასავლეთთან. იმავე წლის 1 ივლისს კოლის ნახევარკუნძულზე ჩამოაგდეს ამერიკული სამხედრო თვითმფრინავი რბ-47 [19, 59].

ხრუშჩოვის განსაკუთრებული განრისხება იმან გამოიწვია, რომ ამერიკის მხარემ, უსაფრთხოების მოსაზრებებით, უარი უთხრა მას საბავშვო „დისნეილენდის“ დათვალიერებაზე. ვიზიტი კინაღამ ჩაიშალა.

ერთ-ერთ დიდ თავყრილობაზე ნიკიტამ პირდაპირ მიახალა შეკრებილ ელიტარულ საზოგადოებას: „ჩვენ თქვენ დაგმარხავთ!“ გაოგნებულ ამერიკელებს

პირიდან ბუტერბროდები გადმოუცვივდათ. საბჭოთა დიპლომატია კარგა ხანს ცდილობდა ამ იდიოტობის დეზავუირებას იმ კონტექსტით, რომ ამხანაგი ხრუშჩოვი, თითქოს ბუკვალურად კი არ გულისხმობდა ამერიკის დამარხვას, არამედ სოციალისტური სისტემის უპირატესობაზე მიუთითებდა [7, 77]. ამის გამო საბჭოთა დელეგაცია დააჯარიმეს 10 ათასი დოლარით წესრიგის დარღვევისათვის [5, 159].

ნიკიტა მაინც წამდაუწუმ ემუქრებოდა იმით, რომ აჩვენებდა მათ „Кузкину Мать“-ს (რასაც ვერაფრით ვერ თარგმნიდნენ ინგლისურად), იწუნებდა ამერიკულ არქიტექტურას, პოლიეუდის კინოვარსკვლავების ჩაცმულობას და ა.შ.

შოუ-ბიზნესით განებივრებულ ამერიკელებს ნიკიტას ეს სიგიჟეები საოცრად მოსწონდათ. ყველა შტატის გუბერნატორი და ქალაქის მერი თავისთან ეპატიჟებოდა საბჭოთა ლიდერს. მათ იცოდნენ, რომ ნიკიტას განსაკუთრებით სიმინდის მოსავლიანობის პრობლემა აინტერესებდა, ამიტომ ყველა ამ თემას ებლაუტებოდა.

ბუნებრივია, საბჭოთა ლიდერს მნიშვნელოვანი შეხვედრები ჰქონდა პრეზიდენტ ეიზენჰაუერთან. მოლაპარაკების ერთ-ერთი მთავარი თემა ბერლინის კრიზისი იყო, რომელიც კვლავ ძალას იკრებდა. სადაზვერვო ინციდენტის გამოსასწორებლად და პატივისცემის ნიშნად ამერიკელებმა ხრუშჩოვი კემპ-დევიდში მიიწვიეს, რაც ნიკიტამ თავიდან სასტიკად იუარა. რას ნიშნავს, ამხელა კაცს რაღაც ფერმაში მეპატიუებიანო? მას შემდეგ, რაც ხრუშჩოვს აუხსნეს, თუ რას ნიშნავდა ეს, იგი პრეზიდენტს უკვე ინგლისურად (საშინელი რუსული აქცენტით) მიმართავდა როგორც მეგობარს – „მაი ფრიენდ“. მაგრამ, როგორც კი ნიკიტას სიყვარულის მოზღვავება გაუნელ-

დებოდა, მაშინვე ივიწყებდა მეგობრობას: „Тоже мне май френд нашелся! Откуда ты взялся и на хрен мне сдался!“ [18, 70].

1960 წლის სექტემბერში თბომაველ „ბალტიკით“ ნიკიტა ნიჟ-იორკში ჩავიდა, რათა მონაწილეობა მიეღო გაეროს გენერალური ასამბლეის XV სესიის მუშაობაში.

ის თითქმის ათჯერ გამოვიდა ტრიბუნაზე. მაგრამ ის, რაც სესიაზე მოხდა, არც მანამდე და არც მერე არავის უნახავს. მას რაღაც არ მოეწონა ფილიპინების დელეგატის გამოსვლიდან. ნიკიტა პროტესტის ნიშნად, ფეხებს აბაკუნებდა იატაკზე და მუშტებს ურტყამდა მაგიდას, რასაც საბჭოთა დელეგაციის სხვა წევრებიც იმეორებდნენ. ფილიპინების წარმომადგენელს მან „ამერიკელების მარიონეტი“ უწოდა და თანაც საჯაროდ დაამატა, „შეიძლება იგი ცუდი ადამიანი სულაც არ არის, მაგრამ აშკარად თავისი პატრონების დავალებას ასრულებსო“. ესპანეთის საგარეო საქმეთა მინისტრი „სისხლიანი რეჟიმის“ წარმომადგენლად მონათლა. განსაკუთრებით განარისხა ნიკიტა სესიის სხდომის თავმჯდომარის, ირლანდიელი ბოლანდის საქციელმა, რომელიც ცდილობდა აელაგმა ხრუშჩოვის უმსგავსოებები: „აჰა, მაშ თქვენც მხარს უჭერთ იმპერიალიზმისა და ფაშიზმის ამ ვიგინდარა მსახურს?! მოვა დრო და ირლანდიელი ხალხი ჩამოიცილებს თქვენნაირ იმპერიალისტ მჩაგვრელებს.“ როდესაც ხრუშჩოვის შეჩერება გაეროს გენერალურმა მდივანმა სცადა, ნიკიტამ ეს სასტიკად გაიკვირვა: „როგორ, თქვენც ჩემი წინააღმდეგი ხართ? მე ხომ მოსკოვში გიმასპინძლეთ და ნავითაც გაგასეირნეთ!“ [7, 78].

ნიკიტამ დიდი შეცდომა დაუშვა, როდესაც 1964 წლის მაისში ეგვიპტეში ყოფნის დროს, ეგვიპ-

ტის უმაღლესი ჯილდოს მიღების შემდეგ გამალ-აბ-დელ ნასერსა და ვიცე-პრემიერ ამერს საბჭოთა კავშირის გმირის წოდებები და ლენინის ორდენები გადასცა. ნასერი და ამერი მეორე მსოფლიო ომის დროს არა მარტო გამოვიდნენ ინგლისის წინააღმდეგ, არამედ შესაძლებლად სთვლიდნენ ჰიტლერის ხელისუფლებასთან თანამშრომლობას. ამ დროს ეგვიპტეში კომპარტია ღრმა იატაკქვეშეთში იმყოფებოდა, მრავალი კომუნისტი დევნასა და წამებას განიცდიდა [4, 241].

რა ხდებოდა ამ დროს ქვეყნის შიგნით? ხრუმჩოვის ინიციატივით სტალინის ნეშტი მავზოლეუმიდან გამოასვენეს და ახალ კუბოში ჩაასვენეს, ნიკიტასვე ბრძანებით, გენერალსიმუსის მუნდირს ექვსი დიდი და თორმეტი პატარა ოქროს დიდი ააჭრეს და თუნუქის დილები დააკერეს, ოქროს სამხრეები და გმირის ოქროს ვარსკვლავიც ბუტაფორიით შეუცვალეს კაცს, რომელიც 30 წლის განმავლობაში ნახევარ მსოფლიოს მართავდა [20, 16]. ამ შემთხვევაში ძალაუნებურად გაგახსენდება რუსი ფილოსოფოსის ალექსანდრე ზინოვიევის სიტყვები: „მკვლარი ლომის ჩაწიხვლა ვირსაც კი ძალუძს“.

1961 წელს სეკპ XXII ყრილობაზე მიღებულმა პარტიის ახალმა პროგრამამ 80-იანი წლების დასაწყისისათვის საზოგადოებას კომუნიზმის დადგომა აღუთქვა. ხრუმჩოვმა საანგარიშო მოხსენებაში სოფლის მეურნეობის სფეროში გატარებული რეფორმების შედეგების წარმატებებზე გაამახვილა ყურადღება.

მაგრამ რა... პარტიის ახალი პროგრამის მიღებიდან ერთი წლის შემდეგ 1962 წელს ფასები გაიზარდა ხორცზე, ხორცის პროდუქტებზე, რძეზე. დადგა 1962 წელი – ქვეყანა განიცდის პროდუქტების სერიოზულ ნაკლებობას. გაჩნდა გრძელი რიგები პუ-

რისა და რძის შესაძენად. დაიწყო „უცხო“ ქვეყნებიდან ხორცის შემოტანა [21].

უამრავი შეცდომა ჰქონდა ნიკიტას საგარეო ვაჭრობაშიც. ფაქტია, რომ 10 წლის მოღვაწეობის პერიოდში ნიკიტა არამარტო არ შეხვედრია საგარეო ვაჭრობის მინისტრს პატოლიჩევს, საერთოდ ტელეფონითაც არ დაურეკავს [4, 248].

მართალია ქვეყნის მოსახლეობაში ხრუშჩოვის პროპულარობა დაეცა, მაგრამ სწორედ 1962-1963 წლებში გაიზარდა იდეოლოგიური, აგიტაცია-პროპაგანდისტული კამპანია მისი განდიდებისათვის. დაცემული სტალინის პიროვნების კულტის ნაცვლად ხრუშჩოვის კულტი მკვიდრდებოდა. ყველგან შეიძლებოდა წაგეკითხად ნიკიტაზე, როგორც „უდიდეს ლენინელზე“ და „მშვიდობისათვის მებრძოლზე“. მისი პორტრეტით იწყებოდა სასკოლო სახელმძღვანელოები. ფოტოები და პორტრეტები თითქმის ყოველდღე იბეჭდებოდა. ეკრანებზე გამოვიდა ფილმი „ჩვენს ნიკიტა სერვის ძე“. ასეთ ვითარებას შეიძლებოდა კიდევ უფრო დაეკინებინა ნიკიტა, მაგრამ ის არავითარ რეაგირებას არ გამოხატავდა [4, 236].

1964 წელს 9 თვის განმავლობაში, 135 დღე ნიკიტამ საზღვარგარეთ მოგზაურობაში გაატარა. ამით ისარგებლა პარტიული ელიტის ჯგუფმა, რომელსაც ა. შელეპინი ხელმძღვანელობდა მოემზადებინა ნიკიტას ხელისუფლებისგან ჩამოცილება. „შეთქმულები“ კონსპირაციის მიზნით იკრიბებოდნენ ყველაზე უჩვეულო ადგილებზე. უფრო ხშირად სტადიონზე ფეხბურთის მატჩის დროს. განსაკუთრებულ როლს აკუთვნებდნენ სუკ-ის ხელმძღვანელს – სემიჩასტნის. მის ამოცანას შეადგენდა ხრუშჩოვის დაცვის წევრთა შეცვლა [22]. გადამწვევტი მნიშვნელობა ჰქონდა

სკკპ ცკ მეორე მდივნის ბრეჟნევისა და თავდაცვის მინისტრის რ. მალინოვსკის მიმხრობას.

საფრანგეთში საპრეზიდენტო არჩევნების მოახლოებასთან დაკავშირებით 13 ოქტომბერს დილით ნიკიტამ აგარაკზე მიიღო ფრანგი მინისტრი. ამ დროს კრემლიდან დარეკა ბრეჟნევა და ნიკიტას გასაკვირად პლენუმის მოწვევა აუწყა. ასევე, დაელაპარაკა მალინოვსკი. ნიკიტა მიხვდა, რომ საქმე კარგად არ იყო. სკკპ ცკ პრეზიდენტის სხდომაზე დასასწრებად ბიჭვინთიდან, სადაც მიქოიანთან ერთად ისვენებდა მოსკოვში ჩამოფრინდა. ნიკიტას აეროდრომზე დახვდა, მხოლოდ სუკ-ის თავმჯდომარე სემიჩასტნი და დაცვის ახალი თანამშრომლები. ამიტომაც იყო წარუმატებელი მფრინავთან მოლაპარაკების ცდა თვითმფრინავი კიევიში დაესვა...

სკკპ ცკ პრეზიდენტის სხდომას ესწრებოდა 22 წევრი. მათ გარდა მინისტრები: გრომიკო და მალინოვსკი, ასევე საოლქო კომიტეტის რამდენიმე მდივანი. ნიკიტას მთელი რიგი ბრალდებები წაუყენეს და თანამდებობიდან გაათავისუფლეს. ხრუშჩოვის დაცვა, მხოლოდ მიქოიანმა გაბედა. პირველ მდივნად აირჩიეს ბრეჟნევი, მინისტრთა საბჭოს თავმჯდომარედ კოსიგინი. 14 ოქტომბერს გაიხსნა სკკპ ცკ პლენუმი. მოხსენებით გამოვიდა სუსლოვი. მან აღნიშნა, რომ ბოლო 2-3 წლის განმავლობაში ნიკიტამ ხელში აიღო მთელი ძალაუფლება, რომელსაც ბოროტად იყენებდა. ქვეყნის ყველა წარმატებას და მიღწევას საკუთარ დამსახურებად თვლიდა. არაფრად აგდებდა პრეზიდენტის წევრებს, შურაცხყოფას აყენებდა, მათ აზრს არ ითვალისწინებდა. პრესაში წერდნენ სისტემატიურად ხრუშჩოვის „დამსახურებაზე“. 1963 წელს ცენტრალურ გაზეთებში 120-ჯერ იყო გამოქვეყნებული ნიკიტას პორტრეტი, ხოლო 1964 წელს 9 თვის

განმავლობაში – 140-ჯერ. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ სტალინის პორტრეტი წელიწადში მხოლოდ 10-15 ჯერ იბეჭდებოდა პრესაში. ხრუშჩოვმა შემოიკრიბა ნათესავები და ჟურნალისტები და, მხოლოდ მათ რჩევებს ისმენდა. პოლიტიკურ პროცესებში ჩართო ოჯახის წევრები. ის ყველაზე მეტად ითვალისწინებდა შვილების – სერგეისა და რადას აზრებს. ნიკიტამ 40-ზე მეტ ქვეყანაში იმოგზაურა, მაშინ, როცა სტალინი არ გადიოდა მოსკოვიდან და კრემლიდან [4, 245]. მას თავი მიაჩნდა ყველა დარგის სპეციალისტად. ცკ-ის მიერ მომზადებულ მრავალ მასალას საკუთარი სახელით აქვეყნებდა.

ხრუშჩოვის უტაქტობაზე მეტყველებს, როდესაც იაპონელებთან საუბარში მათ ქედუნს „ძველი კალოში“ უწოდა, რაც ცნობილი გახდა ჩინეთის ხელმძღვანელობისათვის [4, 248].

ხრუშჩოვის დაცემა საოცარი სიმშვიდით მიიღო ქვეყნის მოსახლეობამ, ხშირ შემთხვევაში ძალიან უბრალოდ. დასავლეთის ზოგიერთ სახელმწიფოში პოპულარულ ფიგურად დარჩა. ცალკეული ქვეყნების ლიდერები და მოღვაწეები ჩამოდიოდნენ მოსკოვში და აცხადებდნენ სურვილს ნიკიტასთან შეხვედრაზე. მათ უხსნიდნენ, რომ ნიკიტა ავადაა. მაგრამ ეს არ შეიძლებოდა უსასრულოდ გაგრძელებულიყო. დაცემის პირველ დღეებში ნიკიტა ტელეფონით მხოლოდ მიქოიანს ესაუბრებოდა.

„პენსიაზე“ გასვლის შემდეგ ერთ დროს უძლიერესი დიქტატორი საათობით იჯდა სავარძელში, ხშირად ცრემლიანი თვალებით. როდესაც მოსკოვის ერთ-ერთ სკოლაში დირექტორმა ცნობისმოყვარეობის გამო ჰკითხა ნიკიტას შვილიშვილს: „რას აკეთებს ნიკიტა სერგეის ძე?“ – მოწაფემ უპასუხა: „პაპა ტირის“ [4, 253].

სრუშხოვი გარდაიცვალა 1971 წლის 11 სექტემბერს, მაგრამ მისი პოლიტიკური სიკვდილი უფრო ადრე განხორციელდა – 1964 წლის ოქტომბერში, როდესაც გაანთავისუფლეს პარტიისა და სახელმწიფოს ხელმძღვანელობიდან „ასაკისა და ჯანმრთელობის მდგომარეობის“ გამო.

ქურნალ „შტერნის“ შეფასებით სრუშხოვი იყო „თანამედროვეობის ყველაზე ენაწყლიანი პოლიტიკური მოღვაწე, ისე წავიდა სცენიდან, რომ ერთი სიტყვაც არ უთქვამს“.

დამოწმებული ლიტერატურა:

1. Н. Зенкович, Тайны уходящего века, Т. 2, М., 1998
2. რ. ჭეიშვილი, რკინის სახკომი, თბ., 1992
3. ჯ. იოსელიანი, სამი განზომილება, თბ., 2013
4. Рой Медведев, Н. С. Хрущев, М., 1990
5. сб. Никита сергеевич хрущев, М., 1989
6. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო“, 2014, №29
7. ზ. აბაშიძე, ცივი ომი წარსული თუ დღევანდელია?, თბ., 2009
8. Ф. Бурлацкий, Новое Мышление, М., 1989
9. მ. რომი, ოთხი შეხვედრა ნიკიტა სრუშხოვთან, ბათუმი., 1991
10. А. Аджубей, Те десять лет, М., 1989
11. Н. Месяцев, „Надо его сдерживать“, Комсомольская правда, 1988, №18
12. Н. Зенкович, покушения и инсценировки от Ленина до Ельцина, М., 1998
13. გაზ. „თბილისი“, 1991, 9 აგვისტო
14. А. Ципко, О зонах, закрытых для мысли, сб. „суровая драма народа“, М., 1989

15. სრუშოვი, ბრეჟნევი, ელცინი... თბ., 1997
16. А. Громыко, Памятное, книга первая, М., 1988
17. А. Судоплатов, Тайная жизнь генерала Судоплатова, книга первая, М., 1998
18. В. Суходарев, Язык мой друг мой, М., 1999
19. С. Кондрашев, Цели и средства, сб. „Никита Сергеевич Хрущев“, М., 1989
20. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო“, 2016, №9
21. О. Волобуев, С. кулешов, Так и не „прорвался“ к народу, „Социалистическая Индустрия“, 1988, 20 ноября
22. Ф. Бурлацкий, „Мирный заговор“ против Хрущева, „Литературная газета“, 1988, №17

ისლამი და ბარე სამყარო

ისლამი... ისლამური.. ეს სიტყვები ისმის ტელეკრანიდან, ტელეტაიპის საინფორმაციო სააგენტოებიდან. „ისლამის აღორძინება“, „ისლამური ბუმი“, ეს გამოთქმები ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა.

ისლამი და ნავთი, ისლამი და სახალხო რევოლუცია ირანში, ისლამი და ახლო აღმოსავლეთის კრიზისი, ისლამი და პალესტინის პრობლემა, ისლამი და ირან-ერაყის ომი, ისლამი და ავღანეთის პრობლემა. ისლამი და... სულაც არ არის საქმე თავად ისლამში, არამედ, რა მოდის „და“ კავშირის შემდეგ. ეს რელიგია მრავალი საუკუნის განმავლობაში აზიისა და აფრიკის ქვეყნებში გახდა მილიონობით ადამიანის ყოფის ნაწილი. მათთვის არის აზროვნებისა და მოქმედების წესი, ამ ცხოვრებაში სამართლიანობის იმედი და იმქვეყნიური ჯილდოს მოპოვების გზა.

მაჰმადიანობის საგანი წმინდად „ინტელექტუალურია“, იგი ვერ იგუებს ალაჰის ხატს ან წარმოდგენას. მაჰმადი წინასწარმეტყველია, მაგრამ კაცია, იგი არაა ამალღებული ადამიანურ სისუსტეებზე. მაჰმადიანური ძირითადი შტრიხების რიცხვში შედის ის აზრი, რომ სინამდვილეში ვერაფერი იქნება მდგრადი, არამედ ყოველივე მოქმედებს, ცოცხალია და უსასრულოდ ვრცელ სამყაროში იშლება, ასე რომ იმ ერთის თაყვანისცემა ის ერთადერთი კავშირია, რომელმაც ყოველივე ეს უნდა შეკრას. ამ სივრცესა და ძლიერებაში გამჭრალია ყოველივე ზღუდე, ყოველივე ეროვნული და კასტური სხვაობა. ფასი აღარა აქვს არც გვარტომობას, არც პოლიტიკურ უფლებას, რომელსაც დაბადება ან ქონება გვანიჭებს, არამედ ადამიანი ფასობს მხოლოდ როგორც მორწმუნე [1, 208-209].
ცნება „სამშობლო“, „ერი“ დიდი ხნის განმავ-

ლობაში დაკავშირებული იყო კონკრეტულ რელიგიურ თემთან და არა ეთნიკურ ჯგუფთან ან ტერიტორიასთან, სადაც ისინი ცხოვრობდნენ. თითქმის XIX საუკუნის ბოლომდე არაბების დიდი უმრავლესობა ჯერ კიდევ არ თვლიდა თავს არაბად – მათთვის გასაგები და ახლობელი იყო მხოლოდ მუსლიმანურ თემთან გაიგივება [2, 51].

თვითიდენტიფიკაციის პრობლემა ამა თუ იმ ჯგუფისადმი კუთვნილების მიხედვით, თანამედროვე სამყაროს ერთ-ერთი აქტუალური პრობლემაა. კონფესიური ფაქტორი სულ უფრო მნიშვნელოვან ზეგავლენას ახდენს მსოფლიო საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ პროცესებზე და ხშირ შემთხვევაში ის ხდება კონფლიქტების წყარო. როგორც წესი, კონფესიათა თანაბარი უფლებები ქვეყნის კონსტიტუციით არის განმტკიცებული [3, 43].

მსოფლიოს ხალხთა მრავალ რელიგიაში არის წიგნები, რომლებიც მორწმუნეთათვის წმინდად ითვლება. ასეთია ინდუსებისათვის – ვედები, ავესტა – ზოროასტრიზმის მიმდევართათვის, ბიბლია (ძველი აღთქმა) ებრაელებისათვის, ძველი და ახალი აღთქმა ქრისტიანებისათვის. ჩვეულებრივ იქ მოთხრობილია ღმერთზე და ღმერთებზე, წინასწარმეტყველებზე, საიქიო ცხოვრებაზე, ანგელოზებზე და ეშმაკებზე, სამოთხესა და ჯოჯოხეთზე, როგორ და ვის მიერ შეიქმნა სამყარო, ადამიანი, ცხოველები და მცენარეები. დადგენილია წესი და რიტუალები, მორწმუნეთა ქცევის წესები და ა.შ. [4, 4]. ადრეულ პერიოდში არაბეთში მეჩეთი სახურავის გარეშე შენდებოდა. ეს იყო ადგილი ოთხი მხრიდან შემოვლელი კედლებით. არ იყო განსაზღვრული კუთხე ლოცვისათვის. თავდაპირველად მხოლოდ მედინაში აშენდა გადახურული მეჩეთი (მასჯიდი) ღარიბ-ღატაკი მორწმუნე ნაწილისათვის.

გადმოცემით ტაძარი ააგეს „ავადმყოფებისა და გაჭირ-
ვებულთათვის წვიმიანი და ზამთრის ღამის დროს
თავშესაფარებლად“. ყურანმა მეჩეთი ზიანის მომტა-
ნად გამოაცხადა, ხოლო მშენებლებს უწოდა მოწინა-
აღმდეგეები, რომლებიც მორწმუნეებს შორის განხეთ-
ქილებას თესავენ [4, 29]. „ზოგიერთებმა ტაძარი აა-
გეს – აღნიშნულია ყურანში – მორწმუნეთა საგნებ-
ლად და ურჯულოებითაც განზრახ, მორწმუნენი გაე-
ცალკეებინათ და რათა ტაძარი იგი ჩასაფრებული
ადგილი ყოფილიყო მათთვის, რომელნიც ღმერთსა და
მის მოციქულს ეომებიან“ [5, 184].

მხოლოდ მოგვიანებით, როდესაც ისლამი გავ-
რცელდა ჩრდილოეთშიც, დაიწყეს მეჩეთების მასობრი-
ვი მშენებლობა. ვინაიდან თანამედროვე საერთაშო-
რისო საზოგადოება თავს ქრისტიანულად ანუ ევრო-
პულად მიიჩნევდა, ისლამი ყველა თავის გამოვლინება-
ში განიხილებოდა, როგორც ბარბაროსული ძალა,
რომლის წინააღმდეგაც საერთო ფრონტის შეკვრა
ყველა ქრისტიანი მთავრის მოვალეობა იყო, თუნდაც
პრაქტიკაში მათ ეს ყოველთვის ვერ მოეხერხებინათ.
ისლამურმა მოძღვრებამ, ამის საპასუხოდ, მსოფლიო
დაყო დ ა რ - ა ლ - ი ს ლ ა მ ა დ, ღმერთის განგე-
ბისადმი მორჩილების რეგიონად და დ ა რ - ა ლ - ჰ
ა რ ბ ა დ, ჯერ კიდევ ჭეშმარიტ რწმენაზე მოსაქცევ,
საომარ რეგიონად. ურწმუნო სახელმწიფოებთან თანა-
არსებობა, დიპლომატიური ურთიერთობები, ხელშეკ-
რულებები და აღიანსები შესაძლებელი იყო და ხორ-
ციელდებოდა კიდევ, მაგრამ ეს ურთიერთობები მხო-
ლოდ მუსლიმებისათვის სავალდებულო წესებს ემორ-
ჩილებოდა. არ არსებობდა კონცეფცია საერთო საზო-
გადოების შესახებ, რომელშიც ისლამურ და ურწმუნო
სახელმწიფოებს თავიანთი ადგილი ეკავათ. ამ უკანას-
კნელთა არსებობა დროებით მოვლენად იყო მიჩნეუ-

ლი, მათთან თანაარსებობა კი – დროებით ფაზად მათი შთანთქმის გარდაუვალ პროცესში [6, 133-134].

XX საუკუნის 80-იან წლებში მუსლიმანური თემები გავრცელებული იყო მსოფლიოს 120-ზე მეტ სახელმწიფოში და დაახლოებით 800 მილიონ მოსახლეს შეადგენდა. 35 ქვეყანაში მაჰმადიანები მოსახლეობის უმრავლესობას შეადგენდნენ, ხოლო 18 ქვეყანაში – გავლენიან უმრავლესობას. 28 სახელმწიფოში ისლამი სახელმწიფო რელიგიის რანგშია აყვანილი [7, 7].

ისლამის გავრცელებას გარკვეულწილად ხელი შეუწყო დასავლეთის ქვეყნების მესვეურთა პოლიტიკური მოტივით გაკეთებულმა განცხადებებმა XX საუკუნის 80-იან წლებში. კერძოდ, ამერიკის პრეზიდენტმა ჯეიმს კარტერმა თავის დროზე მოიწონა „ისლამის 14 საუკუნოვანი იუბილეს აღმნიშვნელი ამერიკული კომისიის შექმნა“, რომლის ამოცანას ამავე დროს წარმოადგენდა ამერიკელი საზოგადოებისათვის გაეცნო ისლამი და მისი დოგმები [7, 74]. ხაზგასასმელია, რომ ამ პერიოდში აშშ-ში 40 ათასი მეცნიერი მუშაობდა მაჰმადიანური ქვეყნებიდან, ხოლო კანადისა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნების ჩათვლით 150 ათასი არაბი სპეციალისტი, რომელთა რაოდენობა ყოველ წელს 10-15 პროცენტით იზრდებოდა [7, 80].

შემთხვევითი არ არის, რომ თანამედროვე ეტაპზე ისლამი დედამიწაზე წარმოუდგენელი სისწრაფით ვრცელდება. უკანასკნელ 25 წელიწადში მუსლიმანების რაოდენობა ზუსტად სამჯერ გაიზარდა და ისტორიაში პირველად გადააჭარბა ქრისტიანებისას. თუ 1973 წელს მუსლიმანთა რაოდენობა 500 მილიონს უტოლდებოდა, ახლა ეს რიცხვი 1, 5 მილიარდს უტოლდება. სხვაგვარად რომ ვთქვათ პლანეტის ყოველი მეოთხე მოსახლე მუსლიმანია. ეს გავრცელება იმდენად თავბრუდამხვევია, რომ ის არნახულ გავლენას

ახდენს მათზე, ვინც ყოყმანობს და საბოლოოდ ისინი ისლამს იღებენ. ისლამი მსოფლიო იდეოლოგია ხდება.

მუსლიმანების რაოდენობის ზრდის კიდევ ერთი ფაქტორი შობადობის მაღალი მაჩვენებელია. სოციოლოგიურმა კვლევებმა აჩვენა, რომ მხოლოდ არაბულ ქვეყნებში 2025 წლამდე მუსლიმანური მოსახლეობა გაორმაგდება. ევროპაში 17 მილიონ ემიგრანტ მუსლიმანს ასი ათასობით ევროპელი მიემატა. მათ მუსლიმანობა მიიღეს. ანალიტიკოსთა პროგნოზები კი ასეთია: ევროპა მუსლიმანების ხელში შეიძლება მნიშვნელოვან ოლიგოქურკარტად იქცეს. ახლახან გამოცემულ წიგნში „ისლამის მიმდებები: ისლამი ევროპაში“ მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ დიდი ხნის მანიძლზე მუსლიმანები ევროპას აღიქვამდნენ როგორც პროვინციას, რომელიც შიდა განვითარების პროცესების შედეგად ისლამის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ცენტრად იქცევა.

ერთ-ერთი ისლამური ცენტრის ხელმძღვანელის მიერ ნახევრად ხუმრობით ნათქვამი იმის შესახებ, რომ 50 წლის განმავლობაში ევროპა ისლამური გახდება ან ისლამის ძლიერი გავლენის ქვეშ მოექცევა, ევროპის ქრისტიანებს უკვე თავზარს სცემს. ეს მოვლენა განპირობებულია არა იმდენად აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან იმიგრანტების ნაკადებით, რამდენადაც იმით, რომ კომუნიზმის კრახისა და კაპიტალიზმის შიდა დეგრადაციის შემდეგ ისლამი მსოფლმხედველობის ალტერნატივად განიხილება.

ბოლო ოც წელიწადში დასავლეთ ევროპაში მცხოვრები მუსლიმანების რაოდენობა განუხრელად იზრდება – 1990 წლის თითქმის 10 მილიონიანი მაჩვენებლიდან 2010 წლამდე 17 მილიონს მიაღწია. ისლამური მოსახლეობის ზრდა თანდათან უმატებს

გრადუსს ამასთან დაკავშირებულ პოლიტიკურ-სოციალურ პრობლემებს. სულ უფრო დაძაბულად მიდის მსჯელობა ისეთ საკითხებზე, როგორცაა ვეროპის საზოგადოებაში რელიგიის ადგილი, ქალის როლი, იმიგრანტების უფლებები და მოვალეობები, ტერორისტული ორგანიზაციების მხარდაჭერა და ასე შემდეგ [8, 25].

სხვადასხვა მონაცემებით საფრანგეთში მაჰმადიანი მუშა-იმიგრანტები და მათი ოჯახის წევრები 2,5-დან 3,5 მლნ ადამიანს შეადგენენ. ჩამოსულთა რიცხვის მიხედვით საფრანგეთში ისლამი მეორე ადგილზეა კათოლიციზმის შემდეგ. ქვეყანაში ათასობით მეჩეთი და სამლოცველო დარბაზი ფუნქციონირებს, რაც საკმარისი არ არის მოთხოვნებიდან გამომდინარე. პარასკევის ღოცვის დროს მაჰმადიანები ავსებენ პარიზის, მარსელის და სხვა ქალაქების ქუჩებს [9, 6].

2011 წლის თებერვალში საფრანგეთის პრეზიდენტი ნიკოლა სარკოზიმ განაცხადა, რომ „ქვეყანას ძალიან ძვირად დაუჯდა 1980-იან წლებში იმიგრაციის პრობლემებისადმი თვალის დახუჭვა. ამ საკითხთან დაკავშირებული პოლემიკა ტაბუდადებული იყო. ახლა ზუსტად იგივე ხდება მაღალ საზოგადოებაში ისლამის ადგილის შესახებ დებატებთან დაკავშირებით. პრეზიდენტი აცხადებს, რომ ის ფრანგული ისლამის მომხრეა და არა საფრანგეთში ისლამისა. საუბარიც არ შეიძლება იყოს იმაზე, რომ საფრანგეთის საზოგადოება ისლამს დაექვემდებაროს... ახლა ქუჩის ღოცვების საკითხი უნდა განვიხილოთ. ელიტურ სახელმწიფოში ღოცვისაკენ მოწოდებები არ უნდა ისმოდეს“ [10, 23].

როგორც ვხედავთ, ეს ყველაზე ახალგაზრდა მსოფლიო რელიგია გამოირჩევა თავისი მობილურობით, მიზანსწრაფვით, ფანატიზმის მნიშვნელოვანი

დოზით და შეუპოვრობით დასახული მიზნის მიღწევაში.

ახლო აღმოსავლეთის პოლიტიკური სისტემების მიერ მომძლავრებულ დემოკრატიზაციის უარყოფას საზოგადოებრივ სფეროებში ისლამური ფუნდამენტალიზმის ზრდაც ეხმაურება, რაც თავის მხრივ, არავითარ შემთხვევაში არ ვითარდება პარალელურად. ისლამური ფუნდამენტალიზმი სწრაფი ტემპით ვითარდება მთელ ლევანტში და ჩრდილოეთ აფრიკასაც კი აღწევს, რაც არც თუ უმნიშვნელო წილად „ყურის კრიზისის შედეგია“. ალჟირს 1992 წელს მოუხდა საკუთარი არჩევნების შედეგების გაბათილება სახელმწიფო გადატრიალებით, ვინაიდან ამ არჩევნების შედეგად ფუნდამენტალისტები უნდა მოსულიყვნენ ხელისუფლების სათავეში. „ისლამი – ერნსტ-ოტო ჩემპილის შეხედულებით—არავითარ შემთხვევაში არ არის ანტი-დემოკრატიული, მაგრამ ის მიმართულია დემოკრატიის დასავლური სექურალური ფორმის წინააღმდეგ, ვინაიდან მუსლიმებმა აქამდე მხოლოდ მისი უარყოფითი ზემოქმედება განიცადეს“ [11, 122-123].

ისლამური ფუნდამენტალიზმის ამჟამინდელი აღორძინება, რამაც მსოფლიოს პრაქტიკულად ყველა ქვეყანა მოიცვა, სადაც ჭარბადაა მუსლიმანური მოსახლეობა, შეიძლება გავიაზროთ როგორც ზოგადად მუსლიმანური საზოგადოებების საპასუხო რეაქცია საკუთარ უუნარობაზე, დაეცვათ ღირსება არამუსლიმანურ დასავლეთთან დაპირისპირებისას. ამ თავსმოხვეული შეჯიბრის პირობებში სამხედრო უპირატესობის მქონე ევროპის მხრიდან XIX საუკუნეში და XX საუკუნის დასაწყისში, რიგმა ისლამურმა ქვეყნებმა წარუმატებლად სცადეს მოდერნიზაციის წამოწყება დასავლური პრაქტიკის დასანერგად, რაც აუცილებლად მიანდათ კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნების თვალ-

საზრისით. მეიძის იაპონიის მსგავსად, მოდერნიზაციის ეს პროგრამებიც გულისხმობდა იძულებით მცდელობებს დაენერგათ დასავლური რაციონალიზმის პრინციპები ცხოვრების ყველა სფეროში, ეკონომიკიდან, ბიუროკრატიიდან და სამხედრო სფეროდან დაწყებული, განათლებითა და სოციალური პოლიტიკით დამთავრებული. ამ მიმართულებით, ყველაზე თანმიმდევრული თურქეთი გამოდგა: XIX საუკუნის ოტომანთა რეფორმებს, XX საუკუნეში დღევანდელი თურქეთის სახელმწიფოს დამფუძნებლის ქემალ ათათურქის რეფორმებიც მოჰყვა, თურქულ ნაციონალიზმზე დამყარებული საერო საზოგადოების შექმნის შორსმიმავალი მიზნით. ყველაზე ბოლო, სერიოზული ინტელექტუალური იმპორტი დასავლეთიდან ისლამურ სამყაროში, საერო ნაციონალიზმი გახლდათ, ეგვიპტის პრეზიდენტ ნასერის და სირიის, ლიბანისა და ერაყის ბ ა ა თ ი ს პარტიების დიდი პანარაბული ნაციონალისტური მოძრაობის სახით [12, 245-246].

მუსლიმანური რეფორმიზმის ერთ-ერთი ლიდერი ჯ ე მ ა ლ - ა დ - დ ი ნ ა ვ ღ ა ნ ი, ერთმანეთს უპირისპირებს ეროვნულსა და რელიგიურ სოლიდარობას. მისი შეხედულებით: „მაჰმადიანებმა არ იციან სხვა ეროვნება, გარდა თავისი რელიგიისა“ [13, 149]. სინამდვილეში, საზოგადოების განვითარების შედეგად, როდესაც მოხდა ერების ფორმირება, შეიქმნა ეროვნული სახელმწიფოები, გაძლიერდა ეროვნული თვითშეგნება. როდესაც ადამიანთა მასების წინაშე წარმოქმნილა დილემა: უპირატესობა ეროვნული გრძნობისათვის მიენიჭებინათ თუ რელიგიური ერთობისათვის, პრაქტიკულად ეროვნული ინტერესები ყოველთვის წინა პლანზე გამოდიოდა. საკმარისია გავიხსენოთ ბანგლადეშის შექმნის ისტორია. აღმოსვლეთ ბენგალის სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური

დისკრიმინაცია, დასაველეთ პაკისტანის მსხვილი კაპიტალისა და მემამულეების მხრიდან ზეწოლა იწვევდა ბენგალიის ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, რის საფუძველზეც 1971 წელს შეიქმნა ბანგლადეშის სახალხო რესპუბლიკა [7, 134].

„შურა“ – რჩევები მორწმუნეთათვის, სხვადასხვა რელიგიური რიტუალები (მაგალითად, ხუთჯერ ლოცვა, „ხაჯი“ – მექაში სალოცავად წასვლა, რამადანის თვეში მარხვა და ა.შ.) – ყველა ეს მექანიზმი, ყოფა, ფასეულობები ისლამის იდეოლოგთა წარმოდგენით „ამტკიცებს ადამიანების ძმობასა და თანსაწორობას, აერთიანებს დიდსა და პატარას, მდიდარსა და ღარიბს“ [9, 23]. მაგრამ სინამდვილეში ეს ილუზიაა. ჯერ კიდევ ხალიფატის პერიოდში „სუნიტური“ და „შიიტური“ ისლამური „სადეთო კონვენციები“ განსაკუთრებული ურთიერთშეუწყნარებლობით გამოირჩეოდნენ. მაგალითად, შიიტ ბავშვებს, როგორც გოგონებს, ასევე ვაშებს, ქუსლებზე ამოუსვირინებდნენ ხოლმე მათთვის სამი „არაჰეშმარიტი“ ხალიფას, აბუ-ბექირის, ომარისა და ოსმანის სახელებს, რათა მათ ისინი ყოველ დღე ფეხით გაეთელათ [14, 202].

თუმცა ყურანის პოლიტიკური მითითებები კრძალავენ ომს მუსლიმანებს შორის, მაგრამ თურქებსა და სპარსელებს შორის არაერთხელ იყო სისხლისმღვრელი ომი. თურქები ამას იმით ამართლებენ, წერს XVIII საუკუნის პირველ მეოთხედში თ ა დ ე უ შ კ რ უ ს ი ნ ს კ ი, „რომ ისინი ომობენ ურჯულთა და ერეტიკოსთა წინააღმდეგ, რამდენადაც ისინი სპარსელებს ერეტიკებად თვლიან და უწოდებენ მათ ისევე როგორც ქრისტიანებს გიაურებს და ქიაფებს“.

„თურქები ამტკიცებენ, – განაგრძობს თ. კრუსინსკი, – რომ დაზავების პერიოდში თავზე ხელის ადებაა მოკლა როგორც სპარსელი, ისე ქრისტიანი,

მაგრამ მაინც ამ ბოლო ბოროტებიდან, თითქმის, საპატიო ცოდვას მოკლა 40 სპარსელი, ვიდრე ერთი ქრისტიანი. ასევე ომის დროს, რომ მოკლა ერთი სპარსელი უფრო მეტი დამსახურებაა ალახის წინაშე, ვიდრე მოკლა 40 ქრისტიანი“.

სულთნის მქადაგებელი ვ ა ზ – ე ფ ე ნ დ ი საჯაროდ მიმართავდა სპარსელებს და აცხადებდა: „მე მტკიცედ ვარ დარწმუნებული, რომ თქვენ, ოჰ ყურანგანდგომილო ვერავალ სპარსელებო, სასტიკი სამსჯავროს დროს ისფაჰანის დაბლობებზე თქვენ სახედრებად გადაიქცევით და თქვენს ზურგებზე შეჯდებიან საზიზღარი იუდეები, რათა დეზებზე კვრით ჯოჯოხეთისაკენ გაგაქანონ“.

ამასთან დაკავშირებით, სპარსეთის წმინდანების უმაღლესი მცველი თურქებს პასუხობდა საშინელი წყევლით, რომელსაც ჰუსეინის დაბადების დღეს, ხმამაღლა წარმოთქვამდნენ მოლები ლოცვის დაწყების წინ [15, 66-67].

შემთხვევითი არ არის, რომ მაჰმადიანთა შორის მიმდინარეობს ნამდვილი პროპაგანდისტული ომი. მექის სისხლიანი მოვლენების შემდეგ, 1987 წლის ნოემბერში თეირანში მოწვეული იქნა „მსოფლიო კონგრესი“, სადაც შეიკრიბნენ, როგორც ირანის ოფიციალური წარმომადგენლები, ასევე უცხოეთის პროირანული მიმართულების ჯგუფები. უფრო ადრე, მრავალ ქვეყანაში (ეგვიპტე, ერაყი, ტუნისი და სხვ.) ისლამის რელიგიურმა მოღვაწეებმა ანათემას გადასცეს იმამი ჰომეინი, როგორც სარწმუნოებისაგან გამდგარი [9, 6].

საულის არაბეთში შიიტები რელიგიურ დევნას განიცდიან: ისინი არ არიან თანასწორუფლებიანი მხარე შარიათის სასამართლოში, არ სარგებლობენ თანასწორი უფლებებით სუნიტებთან ნებისმიერ საქმიანობაში. მაგალითად, შრომის ანაზღაურებაში. არაბი

ავტორის ა ბ დ ა ლ ა მ უ ჰ ა მ ე დ ი ს მონაცემებით „საუდის არაბეთში შიიტები განიცდიან შევიწროებას რელიგიური რიტუალების შესრულების დროს. მათ სთვლიან მეორე ხარისხის მოქალაქეებად. შიიტების სოფლები უყურადღებოდ არის მიტოვებული, ცენტრალური და შიდა სამიმოსვლო გზები პარალიზებულია. ყურადღება არ ექცევა შიიტი მოსახლეობის განათლებასა და სამედიცინო მომსახურებას. შიიტს ეკრძალება საქონლის დაკვლა და ხორცის გაყიდვა. სასამართლოში არ შეიძლება მოწმედ გამოვიდეს. შიიტ გოგონას უფლება არა აქვს გახდეს პედაგოგიური სასწავლებლის სტუდენტი. შიიტი სწავლულების წიგნები, ყველა პუბლიკაცია, რაც კი შიიტურ მიმდინარეობას ეხება საუდის არაბეთის საბაჟოზე ლიკვიდაციას ექვემდებარება...“ [9, 44].

ადამიანებზე ზრუნვისა და მფარველობის უფლება შიიტების რწმენით ღმერთმა უბოძა მოციქულ მუჰამედს. შემდეგ მან გადასცა იმამ ალის. მისგან კი მიიღეს მემკვიდრეებმა უკანასკნელი დიდი იმამის – მ ა ჰ დ ი ს ჩათვლით. ითვლება, რომ მაჰდი გაქრა („დაიშალა“) და „სამყაროს დასასრულს“ ის გამოჩნდება, რის შემდეგ დაიწყება ნამდვილი, სამართლიანი საზოგადოებრივი ცხოვრება.

შაჰის რეჟიმის დროს, რომელიც მაქსიმალურად ცდილობდა რელიგიის პოლიტიკური მიზნით გამოყენებას, მეჯლისში (პარლამენტში) ყველაზე საპატიო ადგილას ყოველთვის იყო თავისუფალი სავარძელი – იმ შემთხვევისათვის, თუ შიიტების მესია – მაჰდი გამოჩნდებოდა [9, 102].

ამიტომაც არის, რომ მკვლევართა ნაწილი ისლამს „არაინსტიტუციონალურ“ რელიგიას უწოდებენ, ანუ ისეთს, სადაც არ არსებობს სასულიერო წოდების გამოკვეთილი ორგანიზაცია (მაგალითად, ქრისტიანო-

ბის მსგავსი), ხელმძღვანელი ორგანოები (პაპების, პატრიარქების და სხვ.) ყველა მორწმუნისათვის სავალდებულო (საეკლესიო კრების გადაწყვეტილების ტიპის ან პაპის ენციკლიკის). ყოველ მორწმუნე მუსლიმანს უფლება აქვს გამოხატოს საკუთარი აზრი რელიგიაზე – მთავარია, რომ არ ეწინააღმდეგებოდეს წმინდა წერილებს – ყურანსა და სუნას. აქაც ჩანს სხვადასხვა შეხედულებათა საიდუმლოების არსი, რომელიც არსებობს რელიგიური რწმენის სხვადასხვა მიმართულებებში – ტრადიციონალისტები, მოდერნისტები და აღორძინების მომხრეებში [9, 18].

მაჰმადიანთა ერთობას გარკვეულწილად ხელს უწყობდა ხალიფატი იდეოლოგიით, რომლის კულტი ყოველ წელს დეტალურად იხვეწებოდა. ხალიფები წარმოადგენდნენ, როგორც უმაღლეს სულიერ ხელისუფლებას – იმამატს, ასევე საეროს, მათ შორის პოლიტიკურსა და სამხედროს–ემირატს.

პირველი ოთხი ხალიფადან – აბუ ბექრი (632-634), ომარი (უმარი, 634-644), ოსმანი (უსმანი, 644-656) და ალი (656-661) სუნიტებისაგან განსხვავებით შიიტები, მხოლოდ ალის არიარებენ. პირველ სამ ხალიფას უზურპატორებად თვლიან, რომლებმაც უკანონოდ მითვისეს უმაღლესი ხელისუფლება [4, 39].

მადინა სამ ათეულ წელზე მეტიც არ ყოფილა ხალიფატის ცენტრი. 661 წლიდან დედაქალაქი გახდა დამასკო, ხოლო 750 წელს – ბაღდადი; შემდეგ მოველინენ პარალელური ხალიფატის დედაქალაქები: 756 წელს – ესპანეთისა კორდოვაში, 909 წელს – ფატიმიდებისა ქაიროში, ხოლო მოგვიანებით 1258 წელს მონღოლთა მიერ ბაღდადის ხალიფატის განადგურების შემდეგ 1261 წლიდან – ახალი აბასიდების ხალიფატის ცენტრი გახდა ქაირო და 1517 წელს – ოსმალური ცენტრით სტამბულში [4, 59].

უკანასკნელი სულთანი მ ე ჰ მ ე დ VI ვ ა ჰ
ი დ ე დ ი ნ I (1918-1922) სასულთნოს გაუქმების გა-
მო, ოსმალეთიდან გაიქცა. თურქეთის დიდმა ეროვნულმა
კრებამ ხალიფად აირჩია ოსმანთა დინასტიის პრინცი ა ბ დ უ ლ მ ე ჯ ი დ ი. 1923 წლის 29 ოქ-
ტომბერს, თურქეთი რესპუბლიკად გამოცხადდა, პირ-
ველ პრეზიდენტად აირჩიეს ქ ე მ ა ლ ა თ ა თ უ
რ ქ ი [16, 36-37]. სტამბოლი ხალიფატის ცენტრად
რჩებოდა. ანკარა კი საპარლამენტო ცენტრი ანუ
დედაქალაქი გახდა.

1924 წელს პირველმა პრეზიდენტმა გადაწყვიტა
სახალიფოს გაუქმება. მისი აზრით „ხალიფას არას-
დროს ჰქონია ისლამურ სამყაროზე ისეთი გავლენა,
როგორც კათოლიკურზე – პაპს. ეს ძველი არაბული
ინსტიტუტი დროთა განმავლობაში ოსმალთა ფადიშა-
ჰის მოვალეობად იქცა, მაგრამ მილიონობით მუსლიმს
ხალიფა თავის სულიერ ლიდერად არასდროს უღია-
რებია. ახალი თურქეთი არ იყო ურწმუნო ქვეყანა,
თუმცა რელიგიას მისი განვითარებისათვის ხელი არ
უნდა შეეშალა“ [17, 241-242].

ამგვარად, ხალიფატი გაუქმდა, დინასტიის წევ-
რებს თურქეთის რესპუბლიკის ტერიტორიაზე ცხოვრე-
ბა აკრძალათ, ასევე გაუქმდა შარიათისა და ვაკუფე-
ბის სამინისტრო და შ ე ი ხ უ ლ ი ს ლ ა მ ი ს ინ-
სტიტუტიც. იმ დამეს, როცა ხალიფატის გაუქმება გა-
მოაცხადეს, ხალიფა აბდულმეჯიდთან დოღმაბაჰჩეს
სასახლეში პოლიციის უფროსი და რამდენიმე ჩინოვ-
ნიკი მივიდა, რომელთაც ხალიფას აცნობეს, რომ დი-
ლის 5 საათამდე თურქეთის ტერიტორია უნდა დაეტო-
ვებინა. პირადი ნივთების ჩასაღებებად რამდენიმე
საათი მისცეს და სადამოს მატარებლით შვეიცარიაში
გაამგზავრეს. პარასკევს აია სოფიას მეჩეთში ხუტბა

აღავლინეს, რომელშიც ხალიფა უკვე აღარ მოიხსენებოდა [17, 243].

ამის შემდეგ მაჰმადიანებმა კონსოლიდაციისათვის 1926 წელს მექაში დააფუძნეს „ისლამის მსოფლიო კონგრესი“, რომლის რეზიდენცია მდებარეობს ყარაჩში (პაკისტანი). კონგრესს ფილიალები გააჩნია მსოფლიოს 60 ქვეყანაში [7, 22].

მაჰმადიანთა მეორე საერთაშორისო ორგანიზაციას წარმოადგენს „მსოფლიო ისლამური ლიგა“. ეს არის საერთაშორისო არასამთავრობო რელიგიურ-პოლიტიკური ორგანიზაცია, რომელიც ასევე შეიქმნა მექაში 1962 წელს და რომლის გადაწყვეტილებებს რეკომენდაციის ხასიათი აქვს [7, 16-17].

1969 წელს რაბათში (მაროკო) ჩამოყალიბდა „გაერთიანება“ „ისლამური ორგანიზაციის კონფერენცია“, რომელშიც გაერთიანდა 45 სახელმწიფო.

ქემალ ათათურქისაგან განსხვავებით, რომელმაც თავის დროზე რელიგიური კანონები საერთო შეცვალა, მეორე რეფორმატორი, ირანის ყოფილი პრეზიდენტი ხათამი ისლამის ახლებური, თანამედროვე მოთხოვნების შესაბამისი ინტერპრეტირებისათვის იღვწოდა. ის ცდილობდა აეხსნა სარწმუნოების ჭეშმარიტი არსი და განევითარებინა ცივილიზაციებისა და რელიგიების დიალოგი. მისი შეხედულებით, ისლამისა და ისლამური ფასეულობების დაცვის საუკეთესო გზას წარმოადგენდა იმის დამტკიცება, რომ ისლამს შეუძლია ადამიანის უფლებების პატივისცემა იმისგან დამოუკიდებლად, საქმე ეხება ერთი ადამიანის უფლებებს თუ მთელი საზოგადოებისას. „აზრთა სხვადასხვაობის არსებობა აუცილებელია საზოგადოების განვითარებისათვის, – მიიჩნევდა რეფორმატორი პრეზიდენტი, – მაგრამ განსხვავებული თვალსაზრისები უნდა გამოითქვას ღიად და არ უნდა იყოს ამოფარებუ-

ლი ისეთ ცნებებს, როგორცაა რელიგია და თავისუფლება“ [18, 5].

ირანელის, როგორც ერის გამოყოფა მაჰმადიანური სამყაროსაგან თავისდაუნებურად გაახმოვანა მოჰამად ხათამმა 1999 წლის 10 მარტს ფლორენციის ევროპულ უნივერსიტეტში ისლამური კონფერენციის პრეზიდენტის რანგში მოხსენების წაკითხვის დროს: „ჩვენც, როგორც ირანელებმა, მუსლიმებმა და აზიელებმა...“ [18, 29]. როგორც ვხედავთ, ირანის პრეზიდენტი ჯერ ეროვნებას – ირანელი, შემდეგ–რელიგიას–ისლამს და ბოლოს კონტინენტს ასახელებს, სადაც მისი სამშობლო მდებარეობს.

ხათამს ასევე მიაჩნია, რომ ტოლერანტობა ევროპელებში (პირველ რიგში იტალიელებს გულისხმობს ა.ს.) „მუსლიმებისაგან იქნა შეძენილი და წარმოადგენს მათთან (მუსლიმებთან) ევროპელების ურთიერთობის შედეგს“ [18, 29].

ხათამს არ ახსენდება, ან არ იცის, რომ ტოლერანტობის „ოაზისი“ ბაბილონში იყო... მაგრამ, რომელ მაჰმადიანურ ან ევროპულ სახელმწიფოში არსებობდა ისეთი მაგალითი ტოლერანტობისა, რაც საქართველოში დავით აღმაშენებლის ეპოქაში ხდებოდა?

ხათამი ირანს გამოყოფს ისლამური სამყაროსაგან და დასავლეთთან ურთიერთობაში პრიორიტეტს მხოლოდ მას ანიჭებს. კერძოდ, მიაჩნია, რომ „ირანთან დიალოგს თავისი უპირატესობები აქვს. ირანი ევროპის კარის მეზობელია, ერთის მხრივ, ხოლო მეორე მხრივ აზიისა. ამრიგად, როგორც ადამიანთა სულის აღმოსავლეთისა და გონების დასავლეთის გადაკვეთის წერტილი“ [18, 32].

ხათამი არ მაღავეს, რომ ისლამური სამყარო ირანის მეშვეობით უნდა გაემიჯნოს დასავლეთს, მის კულტურასა და მიღწევებს, მხოლოდ ზოგიერთი დი-

რებულების გათვალისწინებით. მისი მსოფლმხედველობით „სამოქალაქო საზოგადოება, რომელიც ჩვენს საზოგადოებებში გვინდა განვავითაროთ და ვსრულყოთ და რომელსაც ჩვენ ვურჩევთ სხვა ისლამურ საზოგადოებებს, ძირფესვიანად განსხვავდება იმ სამოქალაქო საზოგადოებისაგან, რომელსაც თავისი ფესვები ბერძნულ ფილოსოფიურ აზრსა და რომაულ პოლიტიკურ ტრადიციებში აქვს გადგმული“ [18, 36].

ამგვარად, გამოიკვეთა სამი ძირითადი მიმართულება ისლამურ მოძრაობაში: პანისლამიზმი, პანთურქიზმი და პანირანიზმი.

პანისლამიზმი, როგორც რელიგიურ-პოლიტიკური მიმდინარეობა აღმოცენდა XIX საუკუნის მეორე ნახევარში და მჭიდროდ დაუკავშირდა ს ა ი დ ჯ ე მ ა ლ ა დ დ ი ნ ა ვ დ ა ნ ი ს (1839-1897წ.წ.) მოღვაწეობას. სწორედ მან ჩამოაყალიბა „მაჰმადიანი ხალხების რელიგიურ-პოლიტიკური კავშირის“ იდეა [9, 183].

მიმდინარე ეტაპზე თურქეთი აქტიურობს ევროკავშირში შესვლასთან დაკავშირებით. ევროკავშირში თურქეთის გაწევრიანების შემთხვევაში ევროპის მოსახლეობის დომინანტ ეთნოსად თურქები იქნებიან, ხოლო სუნიტური ისლამი ერთ-ერთი ყველაზე გავლენიანი რელიგიური დენომინაცია გახდება ევროპაში. დღეისათვის საერთო ტენდენციები ასეთია, რომ აქტიურ ქრისტიანთა კლუბის ფონზე იზრდება ისლამის მიმდევრების რაოდენობა. ქრისტიანობა თმობს თავის პროზიციებს გერმანიაში, ნიდერლანდებში, ზოგ სხვა ჩრდილო ევროპულ სახელმწიფოში. მუსლიმზე გათხოვილი ქალები, როგორც წესი, იცვლიან რელიგიურ აღმსარებლობას. ხოლო მუსლიმის არამუსლიმზე გათხოვებას კატეგორიულად კრძალავენ ისლამის მიმდევრები. სახელმწიფოებში, სადაც მუსლიმები უმრავლე-

სობაში არიან, იკრძალება რელიგიური პროზელიტიზმი. თურქეთის გარდა, ევროპაში უკვე „საკუთარი“ მუსლიმური სახელმწიფოებიც გაჩნდა, – ალბანეთის, ბოსნიის, კოსოვოს სახით. მუსლიმებით დასახლებულ ტერიტორიებზე კი ქრისტიანული რელიგიური თემები შეზღუდვებს განიცდიან, მაშინ როდესაც ევროპის დიდ ქალაქებში მასობრივად მიმდინარეობს ახალი მეჩეთების მშენებლობა [19, 21].

ისლამის ერთიანობას ერთგვარად ხელს უშლის აგრეთვე ტერორიზმი. თანამედროვე ეტაპზე მსოფლიოში 600-ზე მეტი ტერორისტული დაჯგუფება არსებობს. როგორც წესი, ისინი მცირერიცხოვანნი და მჭიდროდ შეკრულნი არიან, მათი რიცხვი 100-ზე მეტ წევრს იშვიათად სცილდება და ძირითადად რამდენიმე ათეულზე ნაკლებს ითვლის. ყველაზე ცნობილ ტერორისტულ დაჯგუფებათაგან ბევრი ახლო აღმოსავლეთში გვხვდება და დაკავშირებულია ისლამურ ფუნდამენტალიზმთან – აბუ ნიდალის ორგანიზაცია, ალ ქაიდა, ისლამური ჯიჰადი, ჰეზბოლა (ღეთის პარტია) და ჰამასი [20, 225].

თანამედროვე ისლამისტურ მოძრაობაში განსაკუთრებით გამოირჩევა ვაჰაბიტური მოძრაობა (ერთი ნაწილი მას მოდერნისტულ მიმართულებას უწოდებს, მეორე ნეოვაჰაბიტურს).

როგორც ცნობილია, მ უ ჰ ა მ ე დ ი ბ ნ ა ბ დ ა ლ-ვ ა ჰ ა ბ მ ა XVIII საუკუნეში ცენტრალურ არაბეთში დაარსა ახალი მაჰმადიანური რელიგიურ-პოლიტიკური მიმდინარეობა, რომელიც თავის მიმდევრებს მოუწოდებდა არაბების გაერთიანებისა და თურქეთის ბატონობის წინააღმდეგ მოქმედებისაკენ. ამ მიმართულებას ვაჰაბიზმს, მიმდევრებს კი ვაჰაბიტებს უწოდებდნენ. ვაჰაბიზმის მთავარი მოთხოვნა იყო ადვლგინათ პირველადი ისლამი, უარი ეთქვათ ფუფუ-

ნების საგნებზე, გართობაზე, ალკოჰოლსა და თამბაქოზე და სხვ. XX საუკუნის დასაწყისში ვაჭაბიტების ლიდერები დაუკავშირდნენ ამერიკელებსა და ინგლისელებს, მათი დახმარებით დაიპყრეს დასავლეთი არაბეთი და ჩამოაყალიბეს ცალკე სახელმწიფო-საუღის არაბეთი, რომლის ოფიციალური რელიგიაც სწორედ ვაჭაბიზმია. შემდგომში ამ მოძრაობამ დაკარგა თავდაპირველი, პროგრესული ხასიათი და მაჰმადიანური სამყაროს განხეთქილების მიზეზად იქცა [21, 110].

ანგარიშგასაწევია, რომ საქართველო თითქმის მთლიანად ისლამური ქვეყნების გარემოცვაშია მოქცეული. ერთი მხრივ – ირანი, თურქეთი და აზერბაიჯანი, მეორე მხრივ, ჩრდილოეთ კავკასიის რესპუბლიკები – დაღესტანი, ჩეჩნეთი, ინგუშეთი, ჩრდილოეთ ოსეთი, ყაბარდო-ბალყარეთი, ადიღე, ჩერქეზეთი ირგვლივ მჭიდრო ზოლად ეკვრის ჩვენს პატარა ქვეყანას. მაგრამ მუსლიმები მარტო ჩვენს საზღვრებს როდი არტყიან გარს. ისინი თვით საქართველოშიც მრავლად სახლობენ. მათ შორის არიან: აზერბაიჯანელები, ქისტები, ლეკები, ქურთები და აფხაზები (ნაწილობრივ). მუსლიმურ სარწმუნოებას მისდევენ ქართველებიც – ნაწილობრივ აჭარლები და ინგილოები. ამავე დროს, არც ის უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ალაჰის თაყვანისმცემელია ირანში მცხოვრები ფერეიდნელი ქართველები და ქართველთა ყველაზე მრავალრიცხოვანი დიასპორა თურქეთში (თუკი საერთოდ შეიძლება დიასპორა ეწოდოს იმ ხალხს, რომელიც საკუთარ ტერიტორიაზე ცხოვრობს) [22, 3].

ისლამი რიცხოვნობით მეორე რელიგიაა საქართველოში. 2002 წლის სტატისტიკური მონაცემებით, საქართველოში ისლამს დაახლოებით 434 000 ადამიანი აღიარებდა, თუმცა თბილისის ჯუმა-მეჩეთის (თბილისის მეჩეთი აღმოსავლეთ საქართველოს მუსლიმან-

თა ცენტრად ითვლება) მონაცემებით, მათი რიცხვი ნახევარი მილიონია. თბილისის მეჩეთის თავისებურება ისაა, რომ აქ მუსლიმანი შიიტები და სუნიტები ერთად ღოცულობენ.

დღეს საქართველოში დაახლოებით 300 მეჩეთია. აქედან 150 აზერბაიჯანელებით კომპაქტურად დასახლებულ რაიონებში, დაახლოებით 120 აჭარაში. დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდგომ აშენდა დაახლოებით 40 მეჩეთი და 4 მედრესე, დაარსდა 5 სამეცნიერო-რელიგიური და კულტურული ცენტრი. ამ ცენტრებთან არსებობს გამომცემლობები, რომლებიც 4 ჟურნალს გამოსცემენ [23, 25-26].

ამდენად, მიუხედავად იმისა, რომ მსოფლიოში მუსლიმანების რაოდენობა იზრდება, არ შეიძლება საუბარი ერთიან საზოგადოებაზე ამ სიტყვის ჭეშმარიტი მნიშვნელობით. ერთის მხრივ, არის ავღანეთი, ალჟირი – ქვეყნები, სადაც რადიკალური ისლამი მეფობს, მეორე მხრივ – ეკონომიკური უფსკრული აფრიკის უღატაკეს სახელმწიფოებსა და ირანსა და ერაყს (ნავთობის იმ მონარქ-მილიარდერებს შორის, რომლებიც საკუთარ თავში გეოპოლიტიკურ პოტენციალს მაღავენ) შორის; ამას ემატება ნაციონალური შუღლით ფეოდალურ კროსგორდად ქცეული პაკისტანი, პალესტინა, ბოსნია და ბოლოს კოსოვო...

მაგრამ შედეგი ერთი და იგივეა. მიუხედავად შიდა წინააღმდეგობებისა, თანხმობისა და უთანხმოებისა, ისლამი, ახდენს რა შიდა რესურსების მობილიზებას, მაინც იქცევა მძლავრ ერთიანობად და მოძრაობაში მოჰყავს ისტორიის ბორბალი, ვრცელდება მთელ მსოფლიოში და ერთიან იდეოლოგიად ყალიბდება.

გამოყენებული წყაროებისა და ლიტერატურის სია:

1. ჰ ე გ ე ლ ი, ისტორიის ფილოსოფია, თბ., 2001
2. Л. И. М е д в е д к о, А. В. Г е р м а н о в и ч, Именем Аллаха... М., 1988
3. ნ. გ ე ლ ო ვ ა ნ ი, რწმენის თავისუფლების სტატუსი არაბულ მონარქიებში, კრ. „აღმოსავლეთი და კავკასია“, №4, 2006
4. Л. И. К л и м о в и ч, Книга о коране, М., 1988
5. ყურანი, თბ., 1906
6. ჰ ე დ ლ ი ბ უ ლ ი, არსებობს თუ არა წესრიგი მსოფლიო პოლიტიკაში? კრ. „საერთაშორისო ურთიერთობების თეორია“, თბ., 2004
7. А. А х м е д о в, Ислам в современной идейно-политической борьбе, М., 1985
8. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო“, 2011, №44
9. Н. В. Ж д а н о в, А. А. И г н а т е н к о, Ислам на пороге XXI века, М., 1989
10. გაზ. „საქართველო და მსოფლიო“, 2011, №6
11. ე რ ნ ს ტ - ო ტ ო ჩ ე მ პ ი ლ ი, მსოფლიო პოლიტიკა გარდატეხის პროცესში, თარგმანი გერნამუდიდან, თბ., 2003
12. ფ რ ე ნ ს ი ს ფ უ კ უ ი ა მ ა, ისტორიის დასასრული და უკანასკნელი ადამიანი, თბ., 1999
13. М. В. В а г а б о в, Н. М. В а г а б о в, Ислам и вопросы атеистического воспитания, М., 1988
14. ს. ლ ო ბ შ ა ნ ი ძ ე, აღზრდის ეთიკური პრინციპები ეპოქალური ცვალებადობის შუქზე, სადოქტორო დისერტაცია, თბ., 2006
15. ი. ტ ა ბ ა ლ უ ა, საქართველო ევროპის არქივებსა და წიგნთსაცავებში, II, თბ., 1986
16. მ. ხ ო მ ე რ ი კ ი, სახეები, თბ., 2005

17. ლ ო რ დ ი კ ი ნ რ ო ს ი, ათათურქი, თბ., 2011.
18. მ ო ჰ ა მ ე დ ხ ა თ ა მ ი, ისლამი, ცივილიზაციათა დიალოგი და კაცობრიობის მომავალი, ირანულიდან თარგმნა ჯემშიდ გიუნაშვილმა, თბ., 2005
19. ნ. ბ ა რ დ ა ვ ე ლ ი ძ ე, ეკუმენური მოძრაობა, საქართველო ვატიკანის ურთიერთობის განვითარების პერსპექტივები თანამედროვე ეტაპზე (დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად წარდგენილი დისერტაციის ავტორეფერატი), თბ., 2011
20. ქ. ჯ ი ჯ ე ი შ ვ ი ლ ი, მ. ყ ი ფ ი ა ნ ი, გ. ჩ ხ ი კ ვ ი შ ვ ი ლ ი, პოლიტიკური ფსიქოლოგია, თბ., 2011
21. ზ. კ ე ლ ა პ ტ რ ი შ ვ ი ლ ი, საქართველო-დაღესტნის ურთიერთობა უძველესი დროიდან XVIII საუკუნის ბოლომდე (სადოქტორო დისერტაცია) თბ., 2006
22. თ. ფ ა ნ ჯ ი კ ი ძ ე, მუჰამედი, ისლამი, ვაჰაბიზმი და საქართველოს პრობლემები, თბ., 1999
23. რელიგიური გაერთიანებების სტატუსისათვის საქართველოში, თბ., 2010

წყაროები გვამცნობენ

ჩვენმა საზოგადოებამ დიდი საჩუქარი მიიღო. 2015 წელს საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ეგიდით წიგნი „საქართველოს ძველი ისტორიის ქრესტომათია“ გამოქვეყნდა. აქ შესულია ძვ. წ. IX-VIII საუკუნეების ასურული ლურსმული, ძვ. წ. VI საუკუნის სპარსული ლურსმული, იეროგლიფურ ლუვიური წარწერები, რომელიც თარგმნა, შენიშვნები და კომენტარები დაურთო საყოველთაოდ ცნობილმა მეცნიერმა, საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის ნამდვილმა წევრმა, აკადემიკოსმა, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორმა, პროფესორმა ნანა ხაზარაძემ.

წიგნში, ასევე, თავმოყრილია ქართველი მეცნიერების მიერ სხვადასხვა დროს თარგმნილი და გამოქვეყნებული ბერძენი და ლათინი ავტორების თხზულებების ის ცნობები, რომლებიც საქართველოს ძველ ისტორიას ეხება.

წიგნის რედაქტორია აკადემიკოსი როინ მეტრეველი, ხოლო რეცენზირება გაუწია ისტორიის დოქტორმა, პროფესორმა ნანა ბახსოლიანმა.

დოკუმენტური და ნარატიული წყაროების სარეცენზიო კრებულის გამოცემა დღეს განსაკუთრებით აქტუალურია. დაძაბულ პოლიტიკურ სამყაროში, როდესაც საქართველო ევრო-ატლანტიკურ სივრცეში დამკვიდრებას ცდილობს, საჭიროა ვიცოდეთ, რომ ჩვენი სახელმწიფოებრიობის სათავეები კაცობრიობის გარიჟრაჟსა და ცივილიზაციის საწყისებს უკავშირდება. დღევანდელ მსოფლიოში, თანამედროვეობის წამყვან ქვეყნებს შორის ბევრი ვერ დაიკვეხნის იმ საწყისებით, საიდანაც ქართველი ერი სათავეს იღებს.

ქრესტომათიაში ახსნილია მთელი რიგი ტერმინოლოგია, ტოპონიმები, გეოგრაფიული და საკუთარი სახელების ეტიმოლოგია, ნაჩვენებია ძვ. წ. XII საუკუნეში მუშქების, რომლებიც ძველადმოსავლურ წერილობით წყაროებში პირველად თიგლათფილესერ I-ის წარწერებში იხსენიება, მესხებთან იგივეობის დამადასტურებელი ცნობები. კომენტარებში ხაზგასმულია სამხრეთ კავკასიიდან მათი მცირე აზიის მიმართულებით ინფილტრაციის პროცესი. ასურული, ურარტული ლურსმული და იეროგლიფურ-ლუვიური წერილობითი წყაროების ურთიერთშეჯერებიდან გარკვეულია, რომ მუშქები მახლობელი აღმოსავლეთის ორ სხვადასხვა რეგიონში სახლობდნენ (გვ. 14).

ფრიად მნიშვნელოვანია ურარტუს მეფე მენუას (ძვ. წ. IX ს-ის დასასრული და VIII ს-ის დასაწყისი) წარწერა იაზილიტაშის კლდეზე. აქ მოხსენიებული „დიაუხის“ ქვეყანა, რომელიც ასურულ ლურსმულ წერილობით ძეგლებში (ძვ. წ. XII-IX სს.) დაიანის და ქსენოფონტის (ძვ. წ. IV ს.) „ანაბაზისში“ ტაოხების ფორმითაა მოხსენიებული, ძველი ქართული პროვინციის – ტაოს სახელწოდებას უკავშირდება. დიაუხი ქართველური ტომებით დასახლებულ მსხვილ პოლიტიკურ ერთეულს წარმოადგენდა. მის სამხრეთ საზღვარს დღევანდელი ერზერუმის მახლობლად, მდინარე ევფრატის სათავეებთან (ყარასუსთან) ათავსებენ, ჩრდილოეთის მიმართულებით მისი კუთვნილი ტერიტორია მდინარე ჭოროხის ხეობაში ვრცელდებოდა (გვ. 29).

ასევე, საინტერესოა, არგიშთი I მენუას ძის (ძვ. წ. VIII საუკუნის პირველი ნახევარი) წარწერა ვანის კლდეზე, სადაც აღნიშნულია ურარტუს მეფის ლაშქრობა ზაბახას ქვეყნის წინააღმდეგ. აღნიშნული ტერიტორია დღევანდელი ჯავახეთია, რომელიც, წყა-

როს მონაცემთა კონტექსტში, ჩილდირის ტბის მიდამოებსა და მის ჩრდილოეთით მდებარე რეგიონშია საძიებელი. ზაბახას ქვეყანა ჯავახეთის კუთვნილ ტერიტორიას მოიცავდა. უცხოური წყაროების „ქართლის ცხოვრებასთან“ შედარებითი ანალიზის საფუძველზე აკადემიკოსი ნანა ხაზარაძე განსაზღვრავს კიდევ მის ლოკალიზაციას (იხ. გვ. 30, შენიშვნა 16). აქვე, მაღალი პროფესიონალიზმითაა დასაბუთებული წყაროებში ჩამოთვლილი ქალაქების ადგილმდებარეობა და ტომთა განსახლების არეალი.

საოცარია, დამპყრობლის მიერ განადგურებული 453 ქალაქის მოხსენიება. მართალია, ზუსტი ინფორმაცია არ მოგვეპოვება, თუ როგორი იყო მაშინდელი ქალაქური ტიპის დასახლებები, მაგრამ ფაქტია, რომ აქ არსებობდა ისეთი ცივილიზაცია, რომელიც, გარკვეულწილად, მხარს უსწორებდა ძველი აღმოსავლეთის სახელმწიფოთა დონეს. ან კიდევ სარდურ II-ს ლაშქრობის შესახებ (ძვ. წ. VIII ს. მეორე ნახევარი) ჩვენამდე მოღწეულ წარწერაში, რომელიც უიტერუხის ქვეყნის წინააღმდეგ ლაშქრობას აღწერს, აღნიშნულია, რომ დამპყრობელმა ტყვედ წაიყვანა 8100 ყრმა და 9110 ქალი, სულ 17200 ადამიანი. აქედან, ზოგი სიკვდილით დასაჯა. ასევე, ხელთ იგდო 1500 ცხენი, 17300 სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი, 31600 სული წვრილფეხა რქოსანი პირუტყვი. სარდურის თქმით, მან ეს ყველაფერი ერთი დღის განმავლობაში მოიმოქმედა (გვ. 25-26). თუ მტერმა ერთ დღეში ამდენი ადამიანი და ნადავლი იგდო ხელთ, მაშინ გასაგებია, როგორი ხალხმრავალი და ეკონომიკურად შეძლებულნი ყოფილან ჩვენი წინაპრები.

წარწერაში მოხსენიებული ჰიდრონიმის - კურიანის შესახებ ქალბატონი ნანა ხაზარაძე საგუ-

ლისხმო ვარაუდს გამოთქვამს, რომ „მდ. მტკვრის აღმნიშვნელ ძველბერძნულ სახელწოდებაში (Kupos, Kúpos) სწორედ კურიანის ქვეყნის სახელწოდება უნდა იყოს ასახული (გვ. 32).

მრავალფეროვანია სპარსული და ძველებრაული წყაროების ავტორისეული კომენტარები. აკადემიკოსი ნანა ხაზარაძე სხვადასხვა მონოგრაფიაში ძველი ქართველი ტომების ეთნოგენეზისა და მათი განსახლების არეალს არაერთხელ შეხებიან. სარეცენზიო წიგნში ზოგიერთ დაზუსტებულ ცნობას გვთავაზობს, რაც ქრესტომათიისადმი ინტერესს კიდევ უფრო აღვივებს. წყაროების ანალიზისა და ისტორიოგრაფიაში განსხვავებული შეხედულებების გათვალისწინებით, ნ. ხაზარაძე გამოთქვამს მოსაზრებას, რომ „მოსხი ფორმა შესაძლოა რეკონსტრუირებულ იქნას საერთო ქართველურის დონეზე, სამივე ქართველურ დიალექტში – ქართულში, სვანურში და მეგრულ-ჭანურში ერთი და იგივე მოსხი ფორმის არსებობაა სავარაუდებელი; ქართული მესხი – აღნიშნავს მეცნიერი, საერთოქართველური მოსხის შემდგომ ტრანსფორმაციას უნდა წარმოადგენდეს” (გვ. 52-53).

მაინც რა საოცრად ჟღერს ქსენოფონტის უთვისტომო მეომრის სიტყვები, როდესაც მაკრონების მიწა-წყალზე მდინარის მეორე ნაპირზე უცნობი ადამიანების საუბარი შემოესმა და მიხვდა, რომ მათი ენა ესმოდა: „მე ვფიქრობ..., რომ ეს ჩემი სამშობლოა” (გვ. 83).

განუზომელია ქსენოფონტის „ანაბაზისის” ცნობები ჩვენი წინაპრების ცხოვრების შესახებ, მითუმეტეს, რომ აღნიშნულ ეპოქასთან დაკავშირებით ქართული წერილობითი წყაროები არ მოგვეპოვება. აქ ხალიბების, ტაოხების, ფასიანების, კოლხების,

მაკრონების, მოსინიკების, ტიბარენების და სხვათა შესახებ უნიკალურ ცნობებს ვეცნობით. წყაროებში სკვითინების კუთვნილი დიდი, მდიდარი და მჭიდროდ დასახლებული ქალაქია აღწერილი.

წყაროთა მონაცემები დალაგებულია ქრონოლოგიური თანამიმდევრობით და საუკუნეთა სიღრმეში მიმდინარე პოლიტიკური პროცესები ცოცხლდება, ქართველების წინაპართა სოციალური გარემო, ბუნებრივი პირობები, ყოფა-ცხოვრება, ზნე-ჩვეულებანი, რაც ძველი ისტორიის მკვლევრებს და მკითხველ საზოგადოებას გარდასულ დღეთა რეალურ სურათს ნათლად წარმოუდგენს.

წერილობითი წყაროების თანახმად, ქართველი ტომებით დასახლებულ ტერიტორიაზე უხვად მოიპოვებოდა სკა, საიდანაც შესანიშნავი ფიჭი გამოჰქონდათ. როდესაც ბერძნებმა თაფლი შექაძმეს, ბევრმა მათგანმა გონება დაკარგა, ზოგი ძირს დავარდა. მეორე დღეს „ყველანი მომჯობინდნენ“ (გვ. 173).

ამ მხარეში მათრობელა თაფლის არსებობის შესახებ ქსენოფონტი, დიოდორე სიცილიელი, სტრაბონი და სხვა ძველბერძენი ავტორები მოგვითხრობენ.

მოსინიკებთან ელინებმა პურის დიდი მარავი ნახეს. ამფორებში ჰქონდათ ნაჭრებად დაქნილი და დამარილებული დელფინის ხორცი. ცალკე ჭურჭელში კი შეკმაზული დელფინის ქონი, რომელსაც მოსახლეობა ისევე იყენებდა, როგორც ელინები ზეითუნის ზეთს. სხვენებში დაგროვილი ჰქონდათ დიდი რაოდენობის კაკალი, რასაც, ძირითადად, საჭმელში იყენებდნენ. ასევე, მისგან პურს აცხობდნენ. მოსინიკები მევენახეობა-მეღვინეობასაც მისდევდნენ. ბერძნებს გაუჭირდათ წყალთან შეზავების გარეშე ამ ღვინის დაღევა. მოხარშული წაბლი დელიკატესად

ითვლებოდა, რომელიც უფრო მეტად შეძლებულთა ოჯახების კვების რაციონს ამშვენებდა (გვ. 94, 95).

აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ ქალბატონი ნანა წყაროების კარგად ცნობილ მონაცემებს ახლებურად აფასებს და კრიტიკულ შენიშვნებს არ იშურებს. მაგალითად, სტრაბონის დამოკიდებულებას „ლეკოთეას ტაძართან“ მიმართებაში არასწორად მიიჩნევს. მეცნიერი აღნიშნავს: „როგორც ჩანს, სტრაბონმა მის ხელთ არსებული ინფორმაცია გააზრებისა და ურთიერთშეჯერების გარეშე გამოიყენა, მექანიკურად გააერთიანა...“. სტრაბონის ცნობებში სხვა უზუსტობებზეც არის ყურადღება გამახვილებული. კერძოდ, როდესაც სტრაბონი აცხადებს, რომ ფრიქსეს მიერ აგებულ ტაძარსა და სამისნოში „ვერძს არ სწირავდნენ მსხვერპლად“. ნ. ხაზარაძის აზრით, „რეალურ ვითარებას არც ეს ცნობა ასახავს, რადგან არგონავტების მითის ერთ-ერთ ცენტრალურ თემას სწორედ ფრიქსეს მიერ ვერძის მსხვერპლად შეწირვა და კოლხეთიდან საბერძნეთში ამ შეწირული ვერძის ტყავის (ოქროს საწმისის) უკან დაბრუნება წარმოადგენს“ (გვ. 194).

ქრესტომათია, ასეთი საყურადღებო კომენტარებით, უხვადაა გაჯერებული, რაც კიდევ უფრო ამაღლებს მის სამეცნიერო ღირებულებას და მკვლევარს საშუალებას აძლევს განსხვავებული კუთხით შეხედოს ისტორიოგრაფიაში ჭეშმარიტებად მიჩნეულ ზოგიერთ ისტორიულ მოვლენას.

ფაქტია, რომ წყაროების კორპუსის გამოცემით, ქართულმა საზოგადოებამ ბრწყინვალე საჩუქარი მიიღო.

ქართული ისტორიოგრაფიის მნიშვნელოვანი შენაძენი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, პროფესორის ნ. მაისურაძის მონოგრაფია „ქართული ტრადიციული მუსიკა და ეროვნული ცნობიერება“ (2015 წ.) მრავალმხრივ არის საინტერესო. მასში მუსიკალურ-ეთნოგრაფიული მასალის ანალიზის საფუძველზე, გამოკვლეულია ხალხური მუსიკის კულტურულ-ყოფითი და ეთნიკური ფუნქციები; ეთნოკულტურული და ეთნოგენეტიკური პრობლემები. მკვლევარი მუსიკალურ ენას, სამეცყველო ენის ანალოგიურად, ეთნოსის, როგორც სოციალური ორგანიზმის, ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებელ ნიშნად მიიჩნევს. აქედან გამომდინარე, იგი ხალხურ მუსიკას განიხილავს როგორც **ისტორიულ წყაროს** ეთნიკური ისტორიის, ეთნოკულტურული და ეთნოგენეტიკური პრობლემების კვლევისათვის.

მუსიკალურ-ეთნოგრაფიული მასალის ინტენსიურად და კომპლექსურად შესწავლის, აგრეთვე ისტორიულ-შედარებითი ანალიზის საფუძველზე ნ. მაისურაძემ დაადასტურა ოდესღაც საერთო-ქართველური მუსიკალური ფუძე-ენის არსებობა, რომელიც ეთნოსის სოციალურ-ფსიქოლოგიური თავისებურებების შემცველია. ცნობილია, რომ სამეცყველო ენის ანალოგიურად, მუსიკალური ენის განვითარების პროცესი ხანგრძლივ პერიოდს მოიცავს. იგი ათასწლეულების მანძილზე ვითარდება. ნელა იცვლება ზოგიერთი სტრუქტურული კანონზომიერება, რომელიც ტიპოლოგიურად ახლოს დგას ენის გრამატიკულ კანონზომიერებებთან. ქ-ნი ნინოს დაკვირვებით, საერთო-ქართველური მუსიკალური ფუძე-ენა, რომელიც მელოდიური ფორმულის (ფორმულების) სახით

არსებობს, ეთნიკური ტრადიციებისა და წეს-ჩვეულებების მსგავსად, დაღეჭილია მთელ ქართულ ხალხურ სასიმღერო შემოქმედებაში, მაგრამ იმავდროულად განვითარებადი. ფუძე-ენის ანუ ფუძე-ჰანგის ინფილტრაცია ყოფის სხვადასხვა სფეროში, მისი სემანტიკური ტრანსფორმაცია, ცვლილებები მუსიკალური ტექსტის ფორმასა და შინაარსში, მკვლევარმა მრავალფეროვანი მუსიკალური ჟანრების ფორმირებას დაუკავშირა. აქ, იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ეთნოგრაფიულ მასალას, ქრისტიანობის წინარე ხანიდან მომდინარე რწმენა-წარმოდგენებს და წეს-ჩვეულებებს, რომლის წიადში აღმოცენდა ქართველური მუსიკალური ენა. ცხადია, რომ სიმღერა ცხოვრების მატერიალურ, სოციალურ და სულიერ მხარეებთან ერთობლიობაში შეისწავლება, განიხილება როგორც ზედნაშენური მოვლენა ბაზისურ კატეგორიებთან ურთიერთმიმართებაში.

ავტორის მიერ გაანალიზებული მრავალრიცხოვანი მუსიკალური ტექსტებიდან (ნაშრომში ტიპიური ნიმუშებია წარმოდგენილი) ჩანს, რომ მასში ქართველი ხალხის მუსიკალური აზროვნების განვითარების თითქმის ყველა საფეხურია მოცემული. ფაქტია, რომ ისტორიულ-ეთნოლოგიური საკითხების კვლევისათვის ამ მასალას წყაროთმცოდნეობითი მნიშვნელობა აქვს. ქნმა ნინომ ყურადღება მიაქცია იმ გარემოებას, რომ მეტყველება და მუსიკა დაკავშირებულია ადამიანის აზროვნებასთან. ეს ორი ელემენტი ბგერით („ხმით“) გამოიხატება. თავდაპირველი ინტონაცია („სიტყვის“) ელემენტალური გამოვლინება, ადამიანის მიერ ამა თუ იმ მოვლენის აღქმისა და შესაბამისი შეგრძნების, განცდის, სულიერი მღელვარების შედეგია. აქედან გამომდინარე, სამეტყველო ინტონაცია, უფრო მოგვიანებით, მუსიკალური ინტონა-

ცია, მისი აზრით, ორგანულად არის დაკავშირებული სულთან. ეს კი იმაზე მიუთითებს, რომ მუსიკა ღვთაებრივი მოვლენაა, რომელმაც მნიშვნელოვანი ადგილი დაიმკვიდრა როგორც ქრისტიანობის წინარე ხანის რწმენა-წარმოდგენებში, ისე ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში.

6. მაისურაძემ მუსიკალურ ეთნოლოგიაში დაამკვიდრა ტერმინი „**მუსიკალური ფუძე-ენა**“.. მან, როგორც ითქვა, დაადასტურა ქართველურ ტომთათვის ოდესღაც საერთო მუსიკალური ფუძე-ენის არსებობა, მისი განვითარებისა და დიფერენციაციის პროცესი, მუსიკალური დიალექტების წარმოქმნა და, შესაბამისად, მუსიკალური მონაცემებით დაადასტურა ოდესღაც ერთობლივი ქართველური ეთნოსის არსებობა, მისი დიფერენციაცია, ცალკეული ეთნოგრაფიული ჯგუფების (კუთხეების) ჩამოყალიბება. საყურადღებოა მუსიკალური დიალექტის ანუ კილოს, როგორც კუთხობრივი სპეციფიკის გამომხატველი ტერმინის ავტორისეული ინტერპრეტაცია: კილო, „... გარდა მრავალხმიანობის ფორმების, მელოდიურ-ინტონაციური და ჰარმონიული თავისებურებებისა, გულისხმობს შესრულების კუთხურ ხასიათს, კერძოდ, იმ ინტონაციურ თავისებურებას (ნიუნანსებს), რომელიც სამეტყველო ენის კუთხურ ინტონაციურ თავისებურებასთან უშუალო კავშირში ყალიბდება. გაითვალისწინარა სამეტყველო ენისა და მუსიკალური ენის სინკრეტოზში, მუსიკალური აზროვნების განვითარების ადრეულ საფეხურებზე, აგრეთვე ფუძე-ჰანგის ანუ ფუძე-ენის ხნიერება და მისი ადგილი ყოფაში, მკვლევარმა საერთო-ქართველური მუსიკალური ფუძე-ენა ქართველურ ენათა ფუძე-ენის არსებობის ქრონოლოგიურ ჩარჩოებში მოათავსა. საზოგადოდ, მუსიკის წარმოშობასთან დაკავშირებულ მოსაზრებებს შო-

რის, ავტორს საყურადღებოდ მიაჩნია ჰერბერტ სპენსერის მოსაზრება მუსიკის ემოციური მეტყველებიდან ანუ მეტყველების პროსოდიული ელემენტებისაგან შესაძლო გაჩენის შესახებ. მუსიკალური ფუძენის დიფერენციაციის საკითხები განხილულია ლინგვისტურ მონაცემებთან ურთიერთკავშირში. ღრმა მეცნიერული ანალიზით არის ახსნილი საქართველოს ცალკეული კუთხეების სიმღერების მახასიათებლები.

ქართული პოლიფონია ქართველთა მენტალიტეტის და ქართველობასთან იდენტობის გამომხატველია. ავტორის მიერ გაზიარებულია შეხედულება, რომ მრავალხმიანობა „შინაგანი სმენითი წყობა“, ქართველთა ფსიქიკის სტრუქტურული ელემენტია. ნ. მაისურაძის აზრით, ქართულ ხალხურ სიმღერებში ბანის გაჩენა უშუალო კავშირშია კილოს ორგანიზებასთან, მუსიკალური ფუძენის, ფუძე-ჰანგის ჩამოყალიბებასთან. რომლის დამაბოლოებელი ბგერა იმთავითვე განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რის შედეგად ჩნდება ბურდონული (გაბმული) ბანი. ქ-ნი ნინოს შეხედულებით მრავალხმიანობა სტადიალურია. ამ საკითხს იგი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებს ეთნიკური ისტორიის, ეთნოგენეზის კვლევისას.

ნ. მაისურაძე მრავალხმიანობის განვითარების ერთ-ერთ უძველეს ეტაპად მიიჩნევს, მუსიკალური ფუძე-ენის წიაღში, ბურდონული მრავალხმიანობის შემდეგ, მრავალხმიანობის კომპლექსური (ხმათა კომპლექსურ-პარალელური) ფორმის ჩასახვას, რომლის მატარებლები ქართველური, სვანური ტომები იყვნენ. მუსიკალური მონაცემებით მკვლევარი ვარაუდობს საერთო-ქართველური მუსიკალური ფუძე-ენიდან თავდაპირველად სვანური მუსიკალური დიალექტ

ტის განცალკევებას და მის განფენას ფართო ტერიტორიაზე, უფრო მოგვიანებით კი, მეგრული მუსიკალური დიალექტის გამოყოფას. მან ნათლად გვიჩვენა, რომ მრავალხმიანობის კომპლექსური ფორმის გავრცელებამ დასავლეთ საქართველოში, უფრო მოგვიანებით, განაპირობა ქართული მუსიკალური კულტურის ორი დიდი წრის ჩამოყალიბება: აღმოსავლური და დასავლური. ეს მოვლენა შეესატყვისება საქართველოს მოსახლეობის დაყოფას ორ მთავარ ჯგუფად: იბერიული და კოლხური. საგულისხმო მოსაზრებას გვთავაზობს ავტორი მოხეურ სიმღერებთან დაკავშირებით, სადაც სვანიძემების კვალს ხედავს. აქედან გამომდინარე, იგი დასაშვებად მიიჩნევს წერილობით წყაროებში ნახსენებ ხევში მოსახლე წანარების სვანურ სამყაროსთან დაკავშირებას.

მუსიკალური ფუძე-ენის დიფერენციაციას და მისი ქრონოლოგიის საკითხებს ქ-ნი ნინო ენათმეცნიერულ მონაცემებთან მიმართებაში განიხილავს. მნიშვნელოვნად მიმაჩნია მისი შემდეგი მინიშნება: **თუ სვანური და მეგრული ქართველური ენებია, საერთო-ქართველურ მუსიკალურ ფუძე-ენას ისინი მუსიკალური დიალექტების დონეზე გამოეყოფა.**

ზემოხსენებული საკითხების შესწავლის შემდეგ, ნ. მაისურაძე აფართოებს კვლევის საზღვრებს და ქართულ ტრადიციულ მუსიკას კავკასიური მუსიკის კონტექსტში განიხილავს. კერძოდ, ეხება ქართულ და ჩრდილოკავკასიურ მუსიკალურ ენათა ურთიერთმიმართებას და მათი ერთობის პრობლემას. ამ მიზნით არის შესწავლილი აფხაზური, ადიღეური, ოსური, ჩაჩურ-ინგუშური და ნაწილობრივ დაღესტნური მუსიკალური ტექსტები. რეტროსპექტული და ისტორიულ-შედარებითი ანალიზის საფუძველზე ქ-ნმა ნინომ აფხაზურ მუსიკალურ ენაში გამოავლინა

უძველესი მელოდიურ-ინტონაციური ფენა, რომელიც გენეტიკურ კავშირშია საერთო-ქართველურ მუსიკალურ-ფუძე-ენასთან და მთელ აფხაზურ მუსიკალურ შემოქმედებაშია განფენილი. იგი წერს: აფხაზური მუსიკალური ენა, განვითარების უძველეს ეტაპებზე, ორგანულად იყო დაკავშირებული საერთო ქართველურ მუსიკალურ ენასთან. ამავე დროს, აფხაზური და ადიღური მუსიკალური მასალა, გარკვეულწილად, მელოდიურ-ინტონაციურ და ჰარმონიულ ელემენტთა განსაკუთრებულ სიახლოვეს ამჟღავნებს, თუმცა ორივე მათგანში ჰარმონიული აზროვნების საფუძველი ქართველურია. ჰარმონიულ ელემენტთა განვითარების პროცესში, აფხაზური ასრულებდა შუალედურ როლს ქართულსა და ადიღურს შორის. იქნებ ამით აიხსნას ის გარემოება, რომ აფხაზური ხალხური მუსიკა ქართულთან ნათესაობის სრულ სურათს იძლევა. განსხვავებით აფხაზურისაგან ადიღურში, ხშირ შემთხვევაში, წყვეტილი ჩნდება, რომლის ტიპოლოგიური შევსება აფხაზური სიმღერების საშუალებით ხერხდება. დასკვნა შემდეგია: აფხაზური მუსიკალური ენა ჩამოყალიბდა, საუკუნეების მანძილზე, აფხაზურში ადიღური მუსიკალური ელემენტების შეღწევისა და შერწყმის შედეგად. სპეციფიკურ ნიშანთან ზრდასთან ერთად სულ უფრო ღრმავდებოდა აფხაზურის, როგორც ოდესღაც საერთო-ქართველურის ერთ-ერთი მუსიკალური დიალექტის დივეგენციის პროცესი, რაც საბოლოოდ ქართული მუსიკალური კულტურის არეალში შემავალი, ქართულის მონათესავე აფხაზური მუსიკალური ენის ჩამოყალიბებით დასრულდა.

რაც შეეხება საზოგადოდ, ქართულ-ჩრდილოკავკასიურ მუსიკალურ ენათა ურთიერთმიმართებას, ამ მხრივაც უაღრესად მნიშვნელოვანი შედეგებია მიღე-

ბული. ნ. მაისურაძემ, ქართულ-ჩრდილოკავკასიური მუსიკალური მონაცემებით დაასაბუთა ქართველურ ტომთა განსაკუთრებული მნიშვნელობა, მათი წამყვანი როლი იბერიულ-კავკასიური მუსიკალური კულტურის ჩამოყალიბებასა და შემდგომ განვითარებაში, რომელიც ძირითადად კავკასიური მუსიკალური-ინტონაციური და ჰარმონიული აზროვნების ფარგლებში მიმდინარეობდა. იმ უძველეს ხანაში, – წერს მკვლევარი, - ქართველური ტომები, როგორც ჩანს, ფართო ტერიტორიაზე იყვნენ განფენილნი და ამ ტომთა პოლიფონიურმა აზროვნებამ სუბსტრატის როლი შეასრულა იბერიულ-კავკასიური მუსიკალური კულტურის ჩამოყალიბებაში. მნიშვნელოვანია აგრეთვე ქნი ნინოს მიერ ადრე გამოთქმული შემდეგი ვარაუდი: „მუსიკალური მონაცემებით კავკასიის ტერიტორიაზე ოდესღაც მოსახლე მონათესავე ტომები შესაძლოა ემთხვევა ზოგადად ქართველური სახელწოდებით ხსენებულ ტომებს, რომელთა გაგრძელების არე თანდათან იზღუდებოდა. ნიშანდობლივია, რომ ხსენებულ ტომთა მუსიკალური აზროვნების განვითარების თანმიმდევრულ, უწყვეტ სურათს მხოლოდ ქართული მუსიკალური მასალა იძლევა, რომელთანაც მჭიდროდაა დაკავშირებული მდიდარი და მრავალფეროვანი ჩრდილოკავკასიური მუსიკალური ენები, როგორც გენეტიკურად, ისე კულტურულ-ისტორიული კავშირებით“. ნ. მაისურაძემ დაასაბუთა, რომ იბერიულ-კავკასიური მუსიკალური ენების ისტორიულ-გეოგრაფიული საზღვრები უფრო ფართოა, ვიდრე იბერიულ-კავკასიურ ენათა ოჯახის: მასში შედის ოსური მუსიკალური ენა მიუხედავად იმისა, რომ ოსური ენა განეკუთვნება ინდოევროპული ენების ჩრდილო ირანულ ჯგუფს. ოსური მუსიკალური ენის სუბსტრატი კავკასიურია, ქართველურია. ამგვა-

რად, მკვლევარმა შემოგვთავაზა იბერიულ-კავკასიური მუსიკალური კულტურის ჩამოყალიბების საკუთარი ხედვა, მისი ისტორიული ასპექტი.

ნაშრომში მნიშვნელოვანი ადგილი ეთმობა ქართველი ხალხის წინაპართა გენეტიკურ თუ მჭიდრო კულტურულ-ისტორიულ კონტაქტებს ძველი აღმოსავლეთის უძველეს მოსახლეობასთან, რაც ასახულია მუსიკალური ნიმუშების უძველეს შრეებში, მუსიკალურ ტერმინებსა და საკრავებში.

არანაკლებ მნიშვნელოვანია ნ. მაისურაძის მოსაზრება ხალხური სიმღერების და საგალობლების ურთიერთმიმართების საკითხთან დაკავშირებით. ცნობილია, რომ იოანე პეტრიწმა „გალობის“ და „სიმღერის“ მრავალსაუკუნოვანი ცნებები „მუსიკის“ ერთიანი განზოგადებული ცნებით შეცვალა. მუსიკას მოხსნა დაყოფის მიჯნები სასულიერო და საერო სფეროს შორის. იოანე პეტრიწის ამ ნააზრევში ქნმა ნინომ ეროვნული ცნობიერება და სახელმწიფოებრივი აზროვნება ამოიკითხა. იგი წერს: ქართულ ქრისტიანულ ღვთისმსახურებაში საგალობლები ქართული ეროვნული ცნობიერების გამომხატველი უნდა ყოფილიყო. ეროვნული საგალობლები ცარიელ ადგილზე ვერ შეიქმნებოდა, არამედ მას საფუძვლად უნდა დასდებოდა ქრისტიანობის წინარე ხანიდან მომდინარე მუსიკალურ-ეთნიკური მონაპოვარი, რომელიც ოდესღაც ქართველურ ტომებში ჩამოყალიბდა და საბოლოოდ ქართულ ეთნოსში დამკვიდრდა როგორც ეროვნული ფსიქოლოგიის სტრუქტურული ელემენტი. ნინო მაისურაძის გამოკვლევა ახალი სიტყვაა მეცნიერებაში. ნაშრომის მაღალი ღირსება განაპირობა მისმა ერუდიციამ და ღრმა პროფესიონალიზმმა. ქნი ნინო არა მხოლოდ ისტორიკოს-ეთნოლოგია, არამედ ეთნომუსიკოლოგი. მან დაადასტურა,

რომ ისტორიული კავშირების კვლევაში მუსიკალურ-ეთნიკურ მონაცემებს სათანადო ადგილი უჭირავს. მომიჯნავე დარგების (ენათმეცნიერება, ისტორია, არქეოლოგია, ანთროპოლოგია) ანალოგიურად, მუსიკალურ ეთნოლოგიას თავისი წვლილი შეაქვს ხალხთა ეთნიკური ისტორიის, ეთნოგენეზის, ხალხთა მიგრაციებისა და ინტეგრაციის კვლევაში. ნ. მაისურაძის სამეცნიერო მოღვაწეობას უკავშირდება ხალხური მუსიკის „ისტორიული მეცნიერების სამსახურში“ ჩაყენება. აღნიშნული მონოგრაფია მნიშვნელოვანი შენაძენია არა მხოლოდ სამეცნიერო წრეებისათვის, არამედ - ფართო საზოგადოებისათვის.

ზრიალ საჭირო წიბნო

ბოლო წლებში ქართველ მეცნიერთა ყურადღება ჩვენი სამშობლოს პოლიტიკური ისტორიის საკითხებზე იყო გამახვილებული. ბუნებრივია, ეს პროცესი სავსებით კანონზომიერ მოვლენას წარმოადგენდა. საარქივო დოკუმენტური წყაროების განსაიდუმლოება და ისტორიული მოვლენების ობიექტურად შეფასების შესაძლებლობა საქართველოს წარსულის თეთრი ლაქების გაშუქებას მოითხოვდა.

კარგად მოქცეულა დვაწლმოსილი მეცნიერი პროფესორი ოთარ თურმანიძე, რომ საქართველოს ძირძველი კუთხის, აჭარის აგრარული ისტორიის მეტად რთული საკითხის შესწავლა განუზრახავს, რაც წარმატებით განახორციელა კიდევც.

სარეცენზიო ნაშრომი „საადგილმამულო ურთიერთობანი და აგრარული მოძრაობა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში (1878-1928 წ.წ.)“, ბათუმი., 2009, 389 გვერდს მოიცავს. იგი შედგება ოთხი თავისა და 12 პარაგრაფისგან. თან ერთვის რუსული და ინგლისური რეზიუმეები.

შესავალ ნაწილში დასაბუთებულია თემის აქტუალობა და 50 წლიანი საკვლევი პერიოდის ოთხ ეტაპად დაყოფა. ავტორმა თემის ეტაპებად დაყოფას საფუძვლად დაუდო ის თავისებურებანი, რაც საკვლევი ხანის თითოეულ მონაკვეთში არსებობდა. მისივე სამართლიანი შენიშვნით მხარის კოლონიზაციისათვის ცარიზმმა XIX საუკუნის 80-90-იან წლებში „სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში შეინარჩუნა მიწათმფლობელობა—მიწათსარგებლობის ოსმალური ფორმები, საადგილმამულო გადასახადები და საგადასახადო სისტემა“ (გვ. 7).

იქვე, სიღრმისეულად არის გაანალიზებული წყაროთმცოდნეობითი ბაზა. მკვლევარს მოძიებული და შესწავლილი აქვს, როგორც გამოქვეყნებული დოკუმენტური წყაროები, ასევე საარქივო მასალები, რომლებიც პირველად შემოაქვს სამეცნიერო ბრუნვაში და სრულიად ახალ წარმოდგენას გვიქმნის თითქოსდა კარგად ცნობილ საკითხებზე.

ფართოდ არის გამოყენებული ქართული და რუსული ჟურნალ-გაზეთები, სტატისტიკური კრებულები, მოსახლეობის აღწერის მასალები, თვითმხილველი მოგზაურების, მემუარული ლიტერატურის და თავად საველე-ეთნოგრაფიული მასალა.

ყოველმხრივ არის დამუშავებული და სათანადოდ შეფასებული სამეცნიერო ლიტერატურა და საერთოდ, კრიტიკულად არის წარმოდგენილი, როგორც პირველადი წყაროები, ასევე საკითხის გარშემო არსებული ისტორიოგრაფია.

რუსეთმა თურქეთთან ომის შემდეგ აჭარის იმპერიის შემადგენლობაში შემოსვლისთანავე რუსული ადმინისტრაციული მმართველობა შემოიღო. თანამდებობებზე მხოლოდ რუსი მოხელეები ინიშნებოდნენ. დაიწყო რუსული ენის დანერგვის პროცესი. „მმართველობის ყველა რგოლში – აღნიშნულია გამოკვლევაში- საქმის წარმოება რუსულ ენაზე მიმდინარეობდა, რაც მკვიდრი მოსახლეობის მდგომარეობას კიდევ უფრო ამძიმებდა“ (გვ. 43).

მაღალ მეცნიერულ დონეზე არის შესწავლილი აჭარაში მიმდინარე აგრარული ურთიერთობანი, ოსმალური მიწათსარგებლობის წესიდან იმპერიის ცხოვრების წესზე გადასვლის მტკივნეული პროცესები.

საინტერესოდ არის ახსნილი აჭარიდან მუჰაჯირობის მიზეზები. ერთი შეხედვით ხალხი მშობ-

ლიური კუთხიდან თითქოს თავისი ნებით მიდიოდა. ფაქტობრივი მასალის მოხმობით დადასტურებულია, რომ ეს იყო მძიმე სოციალურ-ეკონომიკური პირობების, რელიგიური ფანატიზმის, წამქეზებლობის, მოსახლეობაზე პოლიტიკური და ფსიქოლოგიური ზეწოლის, რუსული სამხედრო-პოლიტიკური აპარატის აღვირახსნილობის შედეგი.

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორის სამართლიანი შეფასებით „სამხრეთ-საქართველოდან მოსახლეობის ემიგრაციით დაინტერესებული იყო როგორც რუსეთის, ისე ოსმალეთის მთავრობები“. რუსეთი ამ მიწებს სახაზინო მიწებად აქცევდა. ამავე დროს კოლონიური მიზნებისათვის იყენებდა (გვ. 73). ყურადღება გამახვილებულია ცარიზმის განსაკუთრებულ ინტერესებზე ბათუმის ოლქის ზღვისპირეთის სოციალურ-ეკონომიკური ათვისებისათვის, საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე ჩაისა და სუბტროპიკული კულტურების განვითარებისათვის (იხ. გვ. 79).

ავტორმა ყურადღება მიაქცია მხარის კოლონიზაციის საკითხებს. რუსი და სხვა ეთნიკური ელემენტების საქართველოში და კერძოდ აჭარაში ჩასახლებით მკვიდრი ეროვნების წინააღმდეგობაც ძალას დაკარგავდა და მათი დამორჩილება ადვილად მოხერხდებოდა (გვ.85).

საარქივო წყაროებზე დაყრდნობით წარმოჩენილია გლეხობის სოციალური სტრუქტურა, მიწათმფლობელობის ევოლუცია და მესაკუთრეთა ჯგუფების დახასიათება. ამ მეტად საინტერესო და რთული საკითხის დახასიათებას ნაშრომის ცალკე თავი ეძღვნება.

საინტერესოა, რომ ბათუმის ოლქში ხიზნების ორი კატეგორია არსებობდა: ადგილობრივი ქართველები და უცხო ქვეყნებიდან შემოხიზნულნი. ხიზან-

თა მეორე კატეგორიაში ირიცხებოდნენ ქურთები, ბერძნები და ბოშები (გვ.110). სათანადოდ არის გა-
შუქებული მიწათსარგებლობის ფორმები. მიწის იჯა-
რით გაცემა და სხვ. მიმოხილულია სოფლის მეურ-
ნეობის კულტურები, რაც დამახასიათებელია აჭარის
რელიეფისათვის. ავტორის პირადი დაკვირვებისა და
სპეციალური ეთნოლოგიური სამეცნიერო ლიტერა-
ტურის გათვალისწინებით შესწავლილია შრომის ია-
რადები, ტრანსპორტი და ა.შ.

ისტორიული ექსკურსის მოხმობით ნაჩვენებია
აღა-ბეგების მიწათმფლობელობის თავისებურებანი,
რაც აჭარის ოსმალეთის იმპერიაში ყოფნის დროს
არსებობდა. მათ კერძო საკუთრებაში ყმა-მამულები
აღარ ჰქონდათ. იმპერიის შემადგენლობაში შესვლის
შემდეგ ქართველები, რომლებიც გავლენიან ბეგებად
ითვლებოდნენ არანაკლებ უკმაყოფილონი იყვნენ ცა-
რიზმის ხელისუფლებისადმი (გვ. 125).

სარეცენზიო ნაშრომის ავტორმა სათანადოდ
გააშუქა საკულტო ნაგებობები, ეკლესიებისა და მე-
ჩეთების მიწათსარგებლობის პრობლემები, სავაკუფო
მიწების საკითხები (გვ. 160-169].

კაპიტალიზმის განვითარებას გარკვეული უარ-
ყოფითი შედეგებიც ჰქონდა. კერძოდ, ადგილობრივი
ქართველი მოსახლეობის ნაწილი იძულებული ხდე-
ბოდა საუკეთესო სავარგულები უცხო ტომელებზე
გაეყიდა. ეს იყო ეროვნული ტრაგედია, თითქმის და-
ნაშაულის ტოლფასი. ამ მტკივნეულ პროცესებს
ფაქტობრივი მასალით გადმოსცემს ავტორი და სა-
მართლიანად ასკვნის, რომ „მიწის კაპიტალიზაციის
შედეგად არამარტო დემოგრაფიული, არამედ სოცია-
ლური სურათიც შეიცვალა. ჩამოყალიბდა მიწის-
მფლობელთა ახალი ჯგუფი, რომელიც ძირითადად
უცხოელებისაგან შედგებოდა“ (გვ. 193). ქართული

მიწის მფლობელები ხდებიან ჩინელი ლაუ ჯონ-ჯაუ, სომეხი გაიტურ მეგოვორიანი, რუსი მ. სინიცინი, გერმანელი პ. პანცერი და ა.შ. მთლიანობაში ეროვნული კუთვნილების მიხედვით მოახალშენე მიწისმფლობელთა უმრავლესობას რუსები წარმოადგენდნენ. მეორე ადგილი ეკავათ სომხებსა და ბერძნებს. აჭარაში მიწისმფლობელთა შორის გეხვდებიან ფრანგები, ინგლისელები, გერმანელები, იტალიელები, დანიელები, ჩეხები, ლატვიელები, უკრაინელები, თურქები, სპარსელები, პოლონელები, ბელორუსები და სხვა ერის წარმომადგენლები. 1925 წლის მონაცემებით, 22 მოახალშენე საზღვარგარეთის სახელმწიფოს ქვეშევრდომი იყო (გვ. 197).

ფართო ხასიათის მასშტაბები მიიღო აგრარულმა მოძრაობამ აჭარაში XIX საუკუნის ბოლოს და განსაკუთრებით 1905-1907 წლების რევოლუციის დროს. ამ ფონზე აღსანიშნავია ქვემო აჭარის გლეხთა 1905 წლის თებერვლის აჯანყება, რის შესახებ მასალები გამოაქვეყნეს, როგორც კავკასიის, ისე რუსეთისა და ევროპის პრესამ. აღნიშნულ მოვლენებზე საინტერესოდ არის გამახვილებული ყურადღება გამოკვლევაში. საადგილმამულო გადასახადების გაზრდა რეაქციის პერიოდში მოსახლეობას აიძულებდა საპროტესტო გამოსვლების სხვადასხვა ფორმა ეძებნა. 1907-1917 წლებში პროტესტის პასიური ფორმა – მოსახლეობის აყრა-გაქცევა ფართოდ გავრცელდა აჭარაში (გვ. 290).

პირველი რესპუბლიკის პერიოდში პოლიტიკური კატაკლიზმების ფონზე სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო ევროპა-ოსმალეთის ინტერესების ერთ-ერთი მთავარი პოლიგონი გახდა. ამას მოჰყვა ახალი ოკუპაცია საბჭოთა რუსეთის მხრიდან და ბოლშევიკური აგრარული ექსპერიმენტის განხორციელება

აჭარაში, ისევე, როგორც მთელ საქართველოში. ეს საკითხები საარქივო დოკუმენტებით არის შეჯერებული და მრავალ სიახლეს გვთავაზობს.

ჩვენის აზრით, სარეცენზიო ნაშრომის მაღალი დონე ერთდროულად რამდენიმე ფაქტორმა განაპირობა: 1. ავტორის პროფესიონალიზმი; 2. სპეციალური და მომიჯნავე სამეცნიერო ლიტერატურის საფუძვლიანი ცოდნა; 3. ეპოქის ისტორიული პროცესების სიღრმისეული გააზრება; 4. ახალი საარქივო დოკუმენტური წყაროების კრიტიკული ანალიზი და სამეცნიერო ბრუნვაში შემოტანა.

აქვე აღვნიშნავთ არაარსებითი ხასიათის შენიშვნასა და სურვილს: 1. ნაშრომის 92-ე გვერდზე ნათქვამია, რომ 1914 წელს ახალსოფელსა და დონგუზადაში „ძირითადად სექტანტები და ბაპტისტები ცხოვრობდნენ“. გამოდის, რომ სექტანტი და ბაპტისტი სხვადასხვა ცნებაა. რეალურად კი ბაპტისტები იგივე სექტანტები არიან. 2. სასურველი იყო ყოველი თავი მოკლე დასკვნებით შეეჯამებინა ავტორს, ან ნაშრომის დასასრულს პუნქტობრივად ჩამოეყალიბებინა კვლევის შედეგები.

დასკვნის სახით აღვნიშნავთ, რომ პროფ. ო. თურმანიძის მონოგრაფია მნიშვნელოვანი გამოკვლევაა და ქართული ისტორიოგრაფიის მდიდარი შენაძენია.

„ჯაჲოს სიზმრები“

თავის დროზე მიხეილ ჯავახიშვილმა რელიეფურად აჩვენა, რომ კარს მოგადგება გუდამშიერი და უსახლკარო გადამთიელი. ლუკმა-პურსა და თავშესაფარს გთხოვთ, ერთგულ და მორჩილ მსახურად გიჩვენებთ თავს. გულუბრყვილობის გამო კარს გაუღებ, ჭერსა და საზრდელს მისცემ. იგი მომძლავრდება, მოღონიერდება, გალადდება და გათავხედდება. საკუთარი სახლიდან გაგაგდებს, შენს მამულს, საქონელს მითვისებს. . .

თამამად შეიძლება ითქვას, რომ „ჯაჲოობა არის სხვისი ქონების, სიმდიდრის, მამულის, სახლკარის, პატივის, სახელის მიტაცება-მითვისება, ძალადობა, ქლესაობა, პირფერობა, ორპირობა, ურცხვი უპრინციპობა, სრული უმეცრება და უკანონობა“.

2014 წელს რუსეთში გამოქვეყნდა რუსეთის ფედერაციაში ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ საგანგებო და სრულუფლებიანი ელჩის დიმიტრი ნიკოლოზის ძე მედოევის წიგნი „Южная Осетия и политика России в закавказье“, Издательство „Канон“. როგორც ავტორი მიუთითებს დაბადებულა სტალინირში (ამჟამინდელ ცხინვალში).

ტოპონიმები, გეოგრაფიული სახელწოდებები ქვეყნის ბუნებრივი ხასიათის, ხალხის ყოფისა და ისტორიის სარკეა. ადამიანი უხსოვარი დროიდან მიაკუთვნებდა ამა თუ იმ ადგილს შესაფერის სახელს. ამით იგი ადგილის ბარათს ავსებდა და თაობიდან თაობას გადასცემდა. წიგნის ავტორი დაიბადა არა ამჟამინდელ, არამედ უძველეს ქართულ ქალაქ ცხინვალში (შეადარეთ: გოროვანი, ვაშლოვანი, თხინვალი, თერნალი და სხვ.) აქ ჩამოსახლებულმა ოსებმა XX საუკუნის 30-იან წლებში ცხინვალი შეცვალეს

სტალინირით. სტალინ-ირ-ი, ანუ სტალინის ოსეთი („ირ“ – ოსეთი). 1961 წლის 24 ნოემბერს ქალაქს დაუბრუნდა ნამდვილი სახელი – ცხინვალი.

წიგნის წინასიტყვაობა ეკუთვნის რუსეთის ფედერაციის საგარეო საქმეთა მინისტრის მოადგილეს გრიგორი კარასინს, რომლის შეფასებით მეგობრობა და ძმობა გამქვადანდა „2008 წლის აგვისტოში, როდესაც რუსეთი გამოვიდა სამხრეთ ოსეთის დასაცავად სააკაშვილის რეჟიმის ვერაგული თვდასხმის დროს. რუსეთის ფედერაცია გახდა დამოუკიდებელი სამხრეთ ოსეთის დამოუკიდებლობის გარანტი. . .“ (გვ. 5-6). ეკ, ამხანაგო კარასინ, როდის ყოფილა რომ რუსეთი, თუ საკუთარი ინტერესები არ ამოძრავებს ვინმეს დამოუკიდებლობის გარანტი ყოფილა? ამჟამად თავს შევიკავებთ სააკაშვილის პოლიტიკის შეფასებისაგან, მაგრამ საინტერესოა, რომ თუკი რუსეთს აქვს უფლება კონსტიტუციური წესრიგი აღადგინოს დაპყრობილ ჩეჩნეთში და ჯარები შეიყვანოს, მაშინ რატომ არ შეუძლია საქართველოს ხელისუფლებას ძირძველ ქართულ მიწაზე ჩამოსახლებული სეპარატისტების საწინააღმდეგოდ რაიმე ქმედითი ნაბიჯი გადადგას?!

რუსი დიპლომატი იქვე აღნიშნავს, რომ „ჩვენ ქვეყნებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობის დამყარების შემდეგ, რუსეთის დედაქალაქში კვლავ გამოჩნდა ოსეთის საელჩო – სამხრეთ ოსეთის რესპუბლიკის დიპლომატიური წარმომადგენლობა“ (გვ. 6). იქნებ ავგისხნას ამხანაგმა კარასინმა ბუნებაში როდის არსებობდა „სამხრეთ ოსეთის“ ხალხი ან სახელმწიფო და, რომელ სიზმარში ნახა ოსების საელჩო ადრე რუსეთში, რომელიც კვლავ გამოჩენილა? გასაგებია რა როლს ითამაშებს აბაშიძე-კარასინის „დუეტი“ რუსეთ-საქართველოს ურთიერთობის მოგვა-

რებაში, როდესაც რუსი დიპლომატის გულში ამდენი ბაღდაში ტრიალებს.

ახლა უკვე მეცნიერ-დიპლომატს – მედოევს მოუსმინოთ: თურმე „ოსეთის მთიანი მხარეების დამორჩილებას ეშმაკობით ან ძალით ცდილობდნენ ქართლიმერეთის ვილაიეთები, რომელიც თავის მხრივ ირანისა და თურქეთის ვასალები იყვნენ“ (გვ. 10). გული-სამრევი უვიცობა, ან შეგნებული სიცრუე. ქართლისა და იმერეთის სამეფოები ვილაიეთები ყოფილა. სად, რომელი წყაროა წერილობითი ან ზეპირი ქართველების მიერ „ოსეთის“ დაპყრობის მცდელობისა.

შემდეგ მედოევი საუბრობს უძველესი დროიდან ალანთა ქრისტიანობაზე (გვ. 16). ავტორს ავიწყდება, ან არ იცის, რომ ქრისტიანობის საშუალებით (Xს.) ქართული ენა გავრცელდა ალანებში. შემთხვევითი არ არის, რომ ქრისტიანულ კულტთან დაკავშირებული ტერმინები ოსურში თითქმის ქართულია: ძუარ (ჯვარი), კვირა, მთავარანგელოზი, მარხვა, პარასკევი, მიქელ-გაბრიელი, ქრისტე, მარიამი, წმინდა გიორგი (ვასთირჯი), ილია წინასწარმეტყველი და სხვ. [1, 232].

XVIII საუკუნის 40-იან წლებში რუსეთში გასაგზავნი დელეგაციის შესახებ მედოევი მიიხნევს, რომ ისინი შერჩეულ იქნენ ოსეთის ხუთი საზოგადოების წარმომადგენელთაგან: დიგორიდან, სამხრეთი, სამხრეთ-აღმოსავლეთი და ოსეთის ცენტრალური ნაწილიდან (გვ. 18). სად იყო ოსეთის ეს ტერიტორიები საინტერესოა. სინამდვილეში კავკასიის ცენტრალურ ნაწილში მცხოვრები ოსების თვითსახელწოდებაა ირონ, დიგორონ. უფრო სწორად, ოსებს XX საუკუნემდე ერთიანი ენდოეთონიმი არც ჰქონიათ. რაც შეეხება ეთნონიმს „ოსი“ და დღევანდელი რუსეთის ფედერაციაში შემავალი ტერიტორიული ერთეულის სა-

ხელწოდებას – „ოსეთი“, ოსები არასდროს არ იცნობდნენ. ჯერ რუსულ ენაში და შემდეგ სხვა ხალხებში ეთნონიმი (ეგზოეთნონიმი) „ოსი“ ქართველთაგან გავრცელდა. ამ ეგზოეთნონიმით ოსებს ქართველთა გარდა ფაქტობრივად, არავინ იცნობდა. ოსები ანტიკური პერიოდის საისტორიო წყაროებში ჩრდილოეთ კავკასიის სტეპებში მოსახლე ალანების ნარჩენ ხალხად მიიჩნევა. ამავე დროს ოსები არც ალანების პირდაპირი და უშუალო შთამომავლები არ არიან. ოსური ეთნოსი ჩრდილოეთ კავკასიის მთებში, XIII საუკუნის შემდეგ ადგილობრივ კავკასიელებთან შერევის შედეგად ჩამოყალიბდა [2, 85-86].

ეთნიკური სტრუქტურის მიხედვით ოსები იყოფიან ორ ძირითად სუბეთნიკურ ჯგუფად: „ირებად“ (ან „ირონებად“) და „დიგორებად“ (ან დიგორელებად“) (ვახტ. ითონიშვილი).

უფრო მეტიც, გამოჩენილი ოსი მეცნიერის ვასილ აბაევის აღიარებით: „ . . მეცნიერებმა დიდი ხანია დაადგინეს, რომ ოსები წარმოშობით არ არიან დაკავშირებული მეზობელ კავკასიელ ხალხებთან. კავკასიაში ისინი მოვიდნენ ჩრდილოეთიდან. კერძოდ, სამხრეთ-რუსეთის ველებიდან. წყაროებში მათ ეწოდებოდათ ალანები. ხოლო ალანები, ისტორიკოსის იოსებ ფლავიუსის მოწმობით (ჩვ.წ. - აღ. I საუკუნე) – სკვითური ტომია, რომლებიც ცხოვრობენ აზოვის ზღვისა და დონის მხარეს“ [3]. მედოევი ერთ-ერთ სიზმარში საქმეს ისე წარმოაჩენს, რომ თითქოს ბუნებაში არსებობდა რაღაც ოსური სახელმწიფო და მის დაახლოებას რუსეთთან ხელს უშლიდნენ სხვა ძალებთან ერთად ქართველებიც (იხ. გვ. 19-21). მედოევის მორიგ სიზმარში XVIII საუკუნეში არსებობდა „სამხრეთ ოსეთი“, საიდანაც ყოფილა სერგეი ალგუზათი (გვ. 22).

მინდა შევახსენო „სამხრეთ ოსეთის“ ელჩს, რომ საქართველოში არ არსებობს სხვა უფრო ქართული ტერიტორია, ვიდრე შიდა ქართლია, სადაც ოსების აზრით მათი „სახელმწიფოა“. ოსების მიერ ახლო წარსულში დაკავებული ეს მიწები ქართველთა ერთ-ერთი უძველესი საცხოვრისი იყო. აქ, თუ ოდესმე ოსებს უცხოვრიათ, მაშინ მათ კულტურას უნდა დაეტოვებინა თუნდაც მცირე ნაკვალევი ამ მიწაზე. მაგრამ ის არსად არ არის: ყველაფერი, რაც ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ ტერიტორიაზე აღმოჩნდა არქეოლოგიური გათხრების შედეგად და ყველაფერი რაც ხელოვნებათმცოდნეების მიერ შემჩნეული და შესწავლილი იქნა მიწის ქვეშ თუ მიწის ზევით – მხოლოდ ქართულია [4, 89].

ოსი ერი თვითგამორკვა რუსეთის ფედერაციის ტერიტორიაზე, ოსთა ისტორიული განსახლების ფარგლებში. და როგორი ცინიზმია შექმნა ჩრდილოეთი ოსეთი რუსეთში, ხოლო სამხრეთი ოსეთი – საქართველოში. მოცემულ კონკრეტულ შემთხვევაში სტალინური ნების მანიპულაციებმა პრობლემა არაფრისაგან, ფიქციისაგან წარმოშვეს – შეიქმნა ილუზია იმის არსებობისა, რაც არასოდეს არსებობდა ისტორიულად და რასაც არ ჰქონდა პერსპექტივა არსებობისა მომავალში, არც ფაქტობრივად, არც თეორიულად. ე.წ. „სამხრეთ ოსეთის“ არსებობა ამიტომაც იყო დამყარებული მხოლოდ ხიშტებზე, ძალადობაზე და ეროვნული ინტერესების პროფანაციაზე [5, 43-44].

საინტერესოა ოსეთის რომელ სახელმწიფოს დელეგაციაზეა ლაპარაკი რუსეთის შემადგენლობაში შესვლას რომ ითხოვდნენ? სიზმრების კულმინაციაა 1751 წელს, როგორ უშლიდნენ ხელს ქართველები ოსების დელეგაციას ოსები რომ რუსეთის ქვეშევრდომობაში მიეღოთ (გვ. 31). რომელი ოსეთის ან

ოსებისათვის უნდა შეეშალა ხელი ქართლისა და კახეთის მეფეებს XVIII საუკუნის 50-იანი წლების დასაწყისში ოსურ-რუსული მოლაპარაკების დროს. რომელ ოსეთზეა ლაპარაკი, ხიზან-მოჯამაგირე ოსებზე? ალბათ საერთოდ არ უნდა ღირდეს ლაპარაკი უმაღლურ ეთნოსზე და მათ ე.წ. „დიპლომატ – მეცნიერზე“.

მოუსმინოთ მედოევს: „ 1751 წლის 29 ოქტომბერს ოსი ელჩები მიიღო საგარეო საქმეთა კოლეგიის მრჩეველმა ვ.მ. ბაკუნიძემ, რომელიც ითვლებოდა ჩრდილო კავკასიის საკითხების მცოდნედ. მან ელჩების წინ გაშალა 1744 წელს შედგენილი რუკა და სთხოვა აღენიშნათ მასზე ის ადგილები საიდან მოვიდნენ და სად სურდათ გადასახლება. ელჩებმა რუკაზე მიანიშნეს გამოტოვებული ობიექტები – კერძოდ იქ არ იყო ნაჩვენები მდინარე გიზელდონი – და მიუთითეს დასახლებისათვის მათთვის მისაღები ტერიტორია. ეს იყო ჩრდილო კავკასიაში ფიაგდონისა და არდონის ხეობები, „თავისუფალი მიწები“. მაგრამ კომისიამ ბელგრადის შეთანხმებიდან გამომდინარე შესთავაზა ტერიტორია რუსეთის საზღვართან, რაც მიუღებელი აღმოჩნდა ოსებისათვის. მათ სურდათ მთებთან, რაც შეიძლება ახლოს ყოფილიყვნენ (გვ. 32-33).

როგორც ვხედავთ ტყუილში თავად გამოტყდა დიპლომატი. ოსებს შეერთება კი არა რუსეთის ტერიტორიაზე ჩასახლება ნდომებიან. რამდენადაც ცნობილია დონი – ოსური სიტყვაა და ნიშნავს წყალს. ამბობენ, რომ აქედან წარმოიშვა მდინარე დონის სახელი. ასევე ოსების ისტორიულ სამშობლოში მდინარეთა სახელწოდებები: გიზელდონი, ფიაგდონი და არდონი. ოსებიდან წარმოშობილს მიიჩნევენ დნეპრისა და დნესტრის სახელებსაც. ზოგიერთი მეცნიერის „ფანტაზია“ კიდევ უფრო შორს მიდის და ლონდონის სახელსაც ოსურ სიტყვად თვლიან. ეს მათი საქმეა.

დონი, არდონი, ფიაგდონი, ლონდონი... გაუშვი, რაც ქვეყანაზე „დონი“ და სიტყვის ბოლო „დონზე“ მთავრდება იყოს ოსური. ეს ჩვენ არ გვხვება. მითუმეტეს, რომ საქართველოში არ არის არც დონი, არც არდონი, არც გიზელდონი, და საერთოდ ასეთი დაბოლოების ტოპონიმი. და არც შეიძლება იყოს, რადგან ისინი გავრცელებულია მხოლოდ ოსების ისტორიულ ტერიტორიაზე – ჩრდილოეთ ოსეთში. ეს კიდევ ერთხელ მოწმობს, რომ ისტორიულად ოსებს საქართველოში არასდროს არ უცხოვრიათ [6, 56].

ავტორმა, რაც წინა გვერდებზე აგვიხსნა, რომ თითქოს ოსეთის რუსეთთან შეერთებაზე იყო ელჩობა ჩასული და ქართველები უშლიდნენ ხელს, რამდენიმე აბზაცის შემდეგ შავით თეთრზე წერს: „ამ ტურის მოლაპარაკებებში ელჩები შეეცადნენ არ წამოეწიათ საკითხი რუსეთის მფარველობაში შესვლის შესახებ, რადგან დაინახეს, რომ გადასახლებაზე საუბარიც კი საკმაოდ რთული აღმოჩნდა. ისინი შეეცადნენ დაერწმუნებინათ ბაკუნინი, რომ მათ იმპერატორთან შეხვედრა თაყვანისცემისა და მადლიერების გამოსახატავად უნდოდათ“ (გვ. 33). „რუსეთი და ოსეთი – განაგრძობს დიპლომატი – დარწმუნდნენ ერთმანეთთან შეხვედრის კანონზომიერებასა და ამ ისტორიული პროცესის აუცილებლობაში. რუსეთის მეშვეობით ოსეთმა მიიღო სასიცოცხლო სივრცე, ხოლო რუსეთმა ოსეთის სახით – ერთგული და საიმედო მოკავშირე მისთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვან რეგიონში“ (გვ. 38). პირდაპირ გაგიკვირდება, რა ყოფილა ეს ოსეთი XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში. . .

როგორც კი რუსეთმა XIX საუკუნის დასაწყისში საქართველოში შემოაბიჯა, დარიალის ხეობაში კომპაქტურად დასახლებულ „სტრატეგიულ პარტნიორ“ ოსებს პირველი გაკვეთილი ჩაუტარა. აი რას

იგონებს თვითმხილველი: „ამას წინათ კაპიტან-ისპრავნიკი ჟამურს მოვიდა, დაიჭირა ოსები. გობში, საიდანაც ძაღლები სვლეპენ, შრატი ჩაასხა, დახოცა კატები და შიგ ჩაყარა, შიგვე ჩაყარა ადამიანის სიბინძურე და მათ აჭამა. იმავე ოსებს რვა სახლი დაუწვა, სადაც 300 კოდი ქერი დაიღუპა“.

რუსი მოხელეები აიძულებდნენ მათ უფასოდ გამოეყვანათ ხარ-ურმები, ცხენები, მიეცათ სურსათ-სანოვაგე, პური, ქერი, ფრინველ-პირუტყვი, ცხენებისათვის თივა და სხვა., ხოლო ფულს არ უხდიდნენ“ [7, 915-916].

სადა აქეთ ჯაყობს ტვინის გამორეცხვის ამდენი ფანტაზია – საოცრებაა. კუჩუკ-კაინარჯის ზავით ხომ „ერთიანი ოსეთი რუსეთის შემადგენლობაში შეიყვანა“ (გვ. 40). ჯაყოს კომმარული სიზმრის თანახმად კი რუსეთის არმია XIX საუკუნის პირველ ნახევარში ახალი ქართველი თავადების „შეკვეთით“ ოსეთზე თავდასხმებს ახორციელებდა“ (იქვე). „ბრძენი პოლიტიკოსი“ იქვე უმატებს „და ადგილი ჰქონდა ერთიანი ოსეთის გაყოფას ჩრდილოეთად და სამხრეთად 1917 წლის ცნობილი მოვლენების შემდეგ“ (იქვე). სწორედ ამ დროს იტყვიან: „სასაცილოა სატირალი, რომ არ იყოს“.

როდესაც პოსტსაბჭოთა პერიოდს ეხება მედოევი, „გაზაფხულის ფერებში ხატავს“ ოსების თხოვნას დაეხმაროს და შეიერთოს რუსეთმა „სამხრეთ ოსეთი“ (გვ. 81, 82). ვისი მიწით შესვლას თხოულობდნენ ჯაყობი რუსეთთან შეერთებას?

ჯაყოს კიდევ ერთი საინტერესო სიზმარი: პანკისის ხეობაში ოსების დასახლებას XIV-XV საუკუნით ათარიღებს, რაც ქართველი მეფეების სურვილი ყოფილა. საარქივო დოკუმენტური წყაროების მიხედვით კი „პანკისის ხეობაში ოსების ჩამოსახლება და-

იწყო XX საუკუნის დასაწყისიდან, ქართველი თავადებისაგან მიწების ყიდვის შემდეგ“ (იხ. საქართველოს უახლესი ისტორიის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი, ფ. 600, ანაწ. 2, საქ. 37, ფურც. 20).

„გამოჩენილი ფანტასტი მწერალი“ ღიმიტრი მელოვეი დასკვნით ნაწილში ისტორიული ფაქტებისადმი შესაშურ „ცოდნას“ ამჟღავნებს. თურმე „1922 წელს სამხრეთ ოსეთი მისი ხალხის საწინააღმდეგოდ ახლად წარმოქმნილი საქართველოს საბჭოთა რესპუბლიკის შემადგენლობაში შეუქვანიათ“, რასაც ოსი ხალხი არასდროს არ ცნობდა (გვ. 197). ამით ძალდატანებითი ანექსია მომხდარა ოსეთის ეროვნული ტერიტორიის ნაწილისა (გვ. 198).

კომენტარი მართლაც ზედმეტია. უფალმა შეუნდოს!

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გ. თოგოშვილი, საქართველო-ოსეთის ურთიერთობა XV-XVIII საუკუნეებში, თბ., 1969
2. რ. თოფჩიშვილი, კავკასიის ხალხთა ეთნოგრაფია, თბ., 2007
3. Курьер юнеско, 1997, №1
4. П. Закарая, К истории зодчества Шида Картли, сб. „Осетинский вопрос“, Тб., 1994
5. ა. სილაგაძე, საქართველო 92, თბ., 1993
6. А. Тотадзе, Осетины в Грузии, Тб., 1994
7. საქართველოს ისტორიის ნარკვევები, ტ. IV, თბ., 1973

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზ. 19, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal@internet.ge; universal505@ymail.com